

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:9

JINEOLOJÎ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı: 9

Nisan-Mayıs-Haziran 2018

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Rojda Yıldız

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörü

Elif Berk

Yayın Kurulu:

Derya Aydın, Elif Berk, Evin Soysal,
Haskar Kırmızıgül, Meral Çiçek, Nagihan
Akarsel, Laleş Çeliker, Nesrin Orun,
Rojda Yıldız, Sakine Esen

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız,
Dılar Dirik, Feryal Saygılıgil,
Gönül Kaya, Havin Güneşer,
Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Sara Aktaş, Seda Altuğ, Shiler Amini,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kivılcım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 50 TL

Yurtdışı abonelik bedeli: 60 Euro

Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi

Hesap No: 74457524-5002

IBAN:

TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02

Euro Hesabi

Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul Şb.

Hesap No: 74457524 5003

IBAN:

TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın

Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göröl

Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.

Kat:4 No:4

Kayapınar / Diyarbakır

Tel: 0412 229 63 89

e-posta: jineolojidergi@gmail.com

internet adresi:

http://www.jineolojidergisi.org

facebook: @jineolojidergisi

twitter: @jineolojidergi

**Yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu ya-
zarına aittir. Dergide yer alan yazılar kay-
nak gösterilmek kaydıyla kullanılabilir.
Dergiye gönderilen yazıların yayınlanması
yayın kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Resmi

Jiyan Erdiç

İç Tasarım

Nazemin Çap

Basımevi

Ceylan Matbaa

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven İş

Merkezi B Blok No:318

Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

5 | Editörden

9 | Etik Estetik ve Toplumsal Dönüşümdeki Rolü / Zilar Bilmez

20 | Jineoloji'nin Etik Estetik Yaklaşımı / Elif Mercan

37 | Ben Buğdayım, Kadın Zamanıyım / Olcay Yaser

49 | Bilinmeyi Bilinir Kılma Çabası; Aydınlanma ve Cadı Avları / Rojda Yıldız

60 | Ahlaki-Politik-Estetik Toplum / Hüsna Emek

67 | İyi-Güzel Yolunda Kürt Kadınları / Zeynep Esengül

84 | Bir Kentleşme Serüveni / Sibel Çokşen

94 | Kültürleriyle Direnen Halklar ve İyilikle Kötülüğün Çizgi Mücadelesi / Gulistan Deniz

103 | Kadınlara İkinci Bir Yaşam Seçeneği / Elif Naz Şengün

111 | Toplumsal Tarihte İyi ve Güzelin İnşası / Arin Viyan

122 | Rojava'dan Gelen Ses ve Bir Kitap / Sevinç Altan

133 | Postmodern Bireyin Estetik Kaygısında Bilim ve Sanatın Rolü / Gönül Kaya

141 | Sağlığın Metalaştırılması: Biyoetik / Derya Etem

146 | Sağlığın Metalaştırılması: Kadın Emeği ve Bedeninin Sermayeye Kurban Edilişi / Gülizar İpek

153 | Tüketim Çağında Güzellik Mücadelesi / Roni Aksoy

165 | Sanat ve Ulusötesi Feminist Dayanışma Ağları / Elif Ege

Kadın ahlaki ve politik toplumun asal ögesi olarak özgürlük, eşitlik ve demokratikleşme ışığında yaşamın etiği ve estetiği açısından da hayati rol oynar. Etik ve estetik bilimi kadın biliminin ayrılmaz parçasıdır. Yaşamdaki ağır sorumluluğu nedeniyle kadının tüm etik ve estetik konularda hem düşünce hem de uygulama gücü olarak büyük açılım ve gelişmeler sağlayacağı tartışmasızdır.

Siyasal, sosyal,
ekonomik,
sanatsal ve
benzeri tüm
alanlarda etik
ve estetik
olanı
toplumsal
gerçeklik
temelinde
açığa
çıkarmayı,
tanımlamayı
esas alıyoruz.

Bedenlerini bu dünya büyüsunü yitirmesin diye feda eden o güzel kadınlardan yüklendiğimiz duyguyla bahara merhaba dedik 8 Mart'ta, Newroz'da...

Özgür Eş Yaşam üzerine hazırladığımız bir önceki sayımızda, eş yaşamlara vurulan darbelerle yaşamın nasıl köreltiltiğinin tarihine bakarken, özgür eş yaşam felsefesiyle özgür bir yaşamın dili ve eylemi nasıl oluşturulur meselesini de anlamaya, tartışmaya çalışmıştık. Bu sayımızda ise tüm tarihleri boyunca yaşamı zorbalık, kötülük ve çirkinlikle dolduran iktidarlara, erkek egemen zihniyete, bu tarih iyi ve güzelin direnişinin ve direngen öznelere de tarihidir diyerek başlıyoruz. Tüm zorbalıklara ve zulme rağmen direniş ve diriliş günlerinden seslenen iyi ve güzelin direngen tarihidir bu.

Ruhlarımız, bedenlerimiz ve kimliğimizi kazıdığımız mekanlarımız, topraklarımız işgal ediliyor. Sömürgeci zihniyet ve yapılar özgürlük, komünalite, eşitlik, barış düşüncelerinin filizlendiğini gördüğü her alana bütün çirkinlikleriyle saldırıyor. Yaşamı çirkinleştirmekten vazgeçmiyorlar. Çünkü saldırılara direnenler olduğu gibi bu yapılarla uzlaşanlar hatta işbirliği yapanlar da var. İşte bundandır ki toplumsal sorunlar çığ gibi arttığı halde, toplumsallıktan yana çözüm önerisi olan bütün güçler “hain”, “düşman” ilan ediliyor. Uzlaşan kesim ise şevkle linç eylemini gerçekleştiriyor. Kötülük daha ne kadar yayılabilir ki? Tam da dergiyi matbaaya göndereceğimiz gün TMSF tarafından el konularak, emekçileri gözaltına alınan Gün Matbaası ve Özgürlükçü Demokrasi Gazetesi ne anlatıyor bize? Kötülüğün sıradanlığını mı

faşizmin gözü kara kötülüğünü mü! Hacı-hoca diye geçineninden turalım da aydın-entelektüel geçinenine tecavüz, hırsızlık, taciz, yolsuzluk “şeytana uydum” denilip geçilecek mevzular olmaya başlamışken, hangi güzellikten bahsedeceğiz? Yaralayıcı. Ne sözün ne yazının sınırları yetmiyor anlatmaya. Ancak öfkemizin eyleme döndüğü yerde, mücadelenin örgütlendiği yerde özgür yaşam ütopyalarımıza aşkla sarılıp, yeniden can bulabiliyoruz iyilikle, güzellikle. Ütopyanın gerçeğe dönüşmek zorunda olduğu çağdayız. Aksi; erkek iktidarların talan ettiği dünyada kadavra dönmüş, toplumsallıktan eser kalmamış insanlar sürüsü içinde bir yaşam. Bu nedenle ütopyalarımızı gerçeğe dönüştürmek için en ağır bedelleri verenlere vicdan borcumuz yok, mücadele borcumuz var. Jineoloji Dergisi’nin bu sayısını da bu sorumluluğun bir gereği olarak yayına hazırladık.

Yaşamın ibresi ne zaman yanlışla döndü, ne zaman bu kadar kötü ve çirkin olmaya başladı eşref-i mahlukat olmakla övünen türümüz? Zerdüşt’ün hala her anda ve mekanda yankılanan sözü “iyi düşün, doğru söyle, güzel yap” ilkesinden uzaklaştıkça karanlıklaştı, zalimin zulmüne ses çıkaramadığı gibi kendisi zalimleşen karakterlere bakmak gerek. Sevgili Rakel’in sözleri hala kulağımızda değil mi? “Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan hiçbir şey yapılmaz kardeşlerim...” Rakel’e bu cümleyi kurdurtan ahlakın felsefesini ve Rakel’i bu cümleyi kurmak zorunda bırakan sistemi yazdık bu sayımızda. Rakel’i şöyle de duyabiliriz: Kötü ve çirkinle mücadele etmeden iyi ve güzel yaşanamaz. Jineolojinin etik-estetik konusunu temel bir çalışma alanı ve mücadele alanı olarak belirlemesi tam da bu nedenledir.

“Kadınla dolayısıyla erkekle DOĞRU, yani bilimsel-jineolojik; İYİ, etik yani yeni ahlak bilinci, tavrı ve GÜZEL, yani yeni estetik ölçülerle özgür yaşamı başarmak” için politik mücadele kadar, bilimsel bir mücadele de yürütmemiz gerektiği düşüncesindeyiz. Yeni ahlak bilincini, yeni estetik ölçülerini nasıl oluşturacağımız aynı zamanda sanatın, felsefenin ve bilimin konusu. Toplumsal tarihte iyi ve güzel nasıl oluştu? İyi ve güzel’in ölçüleri nasıl konuldu? Thao’dan Zerdüşt’e, Hürrem’den Rabia’ya filozofların, toplumsal güçlerin aydınlık-karanlık ikileminde aydınlık adına, yani iyilik ve güzelliğin çoğalması adına sürdürdükleri mücadeleyi günümüzün dünyasında nasıl yorumlayabiliriz? Ahlak felsefesini yani etiği, güzelliğin ahengini yani estetiği yaşamımızın ve dolayısıyla mücadelemizin neresinde konumlandırıyoruz?

Soyut bir tartışma yürütmek değil maksadımız. Siyasal, sosyal, ekonomik, sanatsal ve benzeri tüm alanlarda etik ve estetik olanı toplumsal gerçeklik temelinde açığa çıkarmayı, tanımlamayı esas alıyoruz. Gıdasını ataeril sistemden alan kapitalist modernitenin yaşamlarımıza müdahale ettiği, sömürdüğü her alanı etik ve estetik tartışmasının kapsamında görüyoruz. Bu nedenle bu sayıda, sanayi devriminin kurduğu üretim ilişkilerini de tartışıyoruz, kentleşme ve göç hikâyemizi de.

Sağlığın metalaştırılmasını da, tüketim kültürünü de. Aborijenlerin kültürel soykırıma karşı nasıl direndiklerini de, Karmatilerin oluşturduğu toplumsal sistemi de. Sanatın direnişini de, direnişin sanatsallığını da...

Elinizdeki sayıyı **Etik-Estetik I: Toplumsal Tarihte İyi ve Güzelin Direnişi** olarak sınırlandırdık. “Tarihte iyi ve güzelin direnişini” ele alırken toplumun etik-estetik değerlerini, ahlaki politik niteliklerini yitirmesi ya da zayıflamasının sonucunda çığ gibi büyüyen sorunların genel bir tespiti ve bu sorunların çözümüne dair ipuçlarını tartışan **Zilar Bilmez** ile başlıyoruz. Zilar’ın da dediği gibi “etik ve estetik değerleri yeniden yaratacak olan temel güç kadındadır, eğer ki kendini aşır, yeniden yaratabilirse”. Faşizmin, işgal politikalarının yaydığı çirkinliğe karşı umut kadın devrimindedir. Bu açıdan Jineoloji’nin etik-estetik alanına hem anlamsal olarak hem bilimsel olarak nasıl yaklaşacağını belirlemesi önemli ve acil. Zira, “*Yaşamın güzelleştirilmesi ve özgürleştirilmesi olarak estetik ve etik kadın açısından varoluşsal bir konudur*”. Jineolojinin etik estetik yaklaşımını yöntemsel ve kuramsal olarak ele alan **Elif Mercan**’ın yazısının bu konuda yürütülecek çalışmaları besleyeceğine inanıyoruz.

Yaşamın büyümesine yeniden kavuşması değil miydi arzumuz? Soğuk erkek aklının zalimliklerinden; emeğine, ürettiğine, kendine yabancılaşmış “modern” insandan bıkmadık mı? İşte **Olca Yaser**, henüz soframızda yediğimizi tohum halindeyken tanıdığımız zamanları yani buğday zamanını, kadın zamanını anlatarak bir nefes aldırıyor bize. Her devir kendi karakterini yaratır deriz ya, peki Sanayi Devrimi bu açıdan nasıl değerlendirilebilir? Zanaatkârların yerini alan manifaktürün, sabanın yerini alan biçer-döverin etik-estetik anlayışlara yansımaları ne olmuştur? Ya bilge kadınların yerini gasp eden bilim adamlarının, “Aydınlanma” çağı adı altında dünyamızda, ruhumuzda yarattığı tahribatları nereye koyacağız? **Rojda Yıldız**, sanatın henüz bedenden kopmadığı zamanların sanatı ve bilimi olarak değerlendirdiği büyücülüğe ve bilge kadınlara yaklaşımı üzerinden Aydınlanma felsefesinin bir eleştirisini sunuyor bize. Etik ve estetik alanını, bütünlük, yaşamsallık ve özneleşme temelinde değerlendiren **Hüsna Emek**, pozitif bilimciliğin bu alanları birbirinden ayırıştırıp, aşırı soyutlayarak ele almasına eleştirisini özgürlük ahlakı temelinde şekillendiriyor ve kadının kendini, güzelliğini geliştirmek, toplumsallaştırmak için kendini korumak zorunda olduğunu belirterek, öz savunma ilkesini etik-estetik alanının merkezine çekiyor. Bu anlamda **Zeynep Esengül**’ün yazısında Kürt kadınlarının yürüttükleri mücadeleyi adım adım etik-estetik geliştirme mücadelesi olarak okuması önemli. Bu deneyimin geliştirdiği ideolojik araçları özgürlük ahlakının öz savunması olarak da değerlendirebiliriz. Bu zorlu bir varoluş mücadelesidir aynı zamanda. **Sibel Çokşen**, bu varoluş mücadelesini Kürdistan coğrafyasından zorla göç ettirilen/göçe mecbur bırakılan ailelerden birinin kentleşme öyküsüyle etik estetik değerler bağlamında anlatıyor.

Benzeşmemeyi, kendi olarak kalmayı, kendi farkını ve özgünlüğünü koruma yaklaşımını, insanın bireyselliğinin ve toplumsallığının temel bir özelliği olarak ele alabiliriz. Binlerce yıldır devletlerin iktidarların bütün zorba yöntemlerine rağmen halklar, kadınlar bu temelde dil, sanat (resim, ritim, mimari), mitoloji, felsefe, din vb. aracılığıyla kendi kültürlerini ısrarla yaşayarak bir direniş geleneğini de sürdürmüş, verili sisteme karşı varlık savaşını içinde olmuşlardır. **Gülistan Deniz, Elif Naz Şengün, Arin Viyan** yazılarında bu direnişi ele alıyor. **Sevinç Altan** ise bu direniş geleneğinin güncel yansımalarını direniş ve estetik teması altında sunuyor.

Kapitalist sistem teorisyenleri, sanatçıları ve bilimcilerinin de payıyla salt tüketim endeksli, bireyciliğe dayalı, özgürlük ahlakından ve onun yaşam estetiğinden kopuk bir yaşam, ilişkiler sistemi, ekonomisi, ruh hali yaratılmıştır. Günümüzün sanatını, felsefesini bundan bağımsız değerlendiremeyeceğimiz ortada. Sadece kadın cins kırımını ile değil aynı zamanda toplumun sağlık bilgisinin katledilmesi ile de sonuçlanan bu süreci, sağlığın metalaştırılması başlığıyla tartışan **Derya Etem** ve **Gülizar İpek** yeni bir etik önermesi yapıyor. **Gönül Kaya** ve **Roni Aksoy** ise tüketim kültürü ve kapitalist modernitenin estetik anlayışını özelde kadınlar olmak üzere bütün toplum açısından tartışarak, güzellik mücadelesine çağırıyor.

Yeni bir felsefe, yeni bir yaşam arayışı, yeni kavram ve kuram üretimi temelinde kadınlar olarak güçlü bir dayanışmaya ve mücadeleye ihtiyacımız var. Son olarak **Elif Ege**, bu arayışın ve yeni dayanışma ağlarını oluşturmanın bir ayağı olarak sanatı ele alıyor ve Kürt kadınları ile siyahi kadınlar ve diğer kadınlar arasında imgeler üzerinden nasıl bir dil kurulduğunu ve bu dilin açtığı imkanları tartışıyor.

Meselenin önemine ve geniş kapsamına nazaran elinizdeki sayının yetersizliğinin farkındayız. Bu nedenle bu konuda iki dosya hazırlayarak kısmi de olsa tartışmak istediğimiz konulara yer vermek istedik. Bir sonraki sayımızda **Etik-Estetik II: İyi ve Güzelin Dili, Eylemi, Kuramı** konusuyla sizlerle buluşacağız. Yazılarınızla, önerilerinizle, çizimlerinize her türlü katkınızı bekliyoruz...

Bu sayımızda emeği geçen bütün kadınlara, bu direnişin bir parçası oldukları için ne kadar şanslı olduğumuzu ve bunun ne kadar onur verici olduğunu nasıl anlatsak ki! Jineolojiyi heyecanla tartışan, kuramlarını güçlendirmek için her yerde Jineoloji Atölyelerinde buluşan kadın arkadaşlarımıza ayrıca teşekkür ediyoruz. Dergiyi kolektif bir şekilde örgütlenen canlı bir dinamığe kavuşturan bu zeminden yeşeren çalışmalara dergide yer vermenin heyecanını okuyucularımızla paylaşmak istiyoruz. Bu heyecanla bütün kadınları bir kez daha Jineoloji Dergisi'nde yazmaya davet ediyoruz.

Etik Estetik ve Toplumsal Dönüşümdeki Rolü

Zilar Bilmez

Etik ve estetik kavramları, insanın toplumsallaşma tarihi içerisinde oldukça iç içe geçmiş kavramlardır. Aslında birer kavram olmanın çok ötesinde, birlikte toplum tarzında yaşamayı bin yıllarca mümkün kılmış iki temel yaşam alanıdır. Birbirinden koparmak pek mümkün olmadığı gibi her birini kendi özgün kapsamı içerisinde ele almayı da ayrıca gerektirir. Varlık olarak insanı mümkün kılan, yarattığı toplumsallıktır. Yaşamı toplum tarzında sürdürmeyi mümkün kılan temel öğelerin başında ise ahlak politika ve ekonomi gelmektedir. İç içe geçişgenler olarak yaşamın bu temel alanları geliştirilmeden, bu alanların yarattığı toplumsal değerler oluşturulmadan, hayatı toplum tarzında yaşamak pek mümkün olamazdı.

İnsanın, politik bilincini geliştirerek başka insanlarla bir arada uyum içinde yaşamayı öğrendiğini biliyoruz. Çünkü insan bilincinin farkına vardığı ilk şey, tek başına yaşayamayacağı gerçeği olmuştur. İnsanda birlikte yaşam arayışına yol açan bu ilk bilinç kısılcımlı politika, ahlak ve ekonomiyi geliştirmeye sürüklemiş olmalı. Günümüzde bilimin birer ağır disiplinine dönüştürülen ve oldukça anlaşılabilir kılınan bu her üç alanın da geliştirilmesine ilk insandaki sınırlı bilincin yetmiş olması, ilginç olduğu kadar hayranlık uyandırıcıdır. Toplumsallığı yaratan ilk insan, kuşkusuz yaşamın her üç alanını kavramlaştırmakla uğraşmadı ama her üç alanı yaratma, var etme yönünde büyük bir çaba harcadığını biliyoruz. Sürü halindeki yaşamdan çıkmak ve toplum halindeki yaşama geçiş yapmak, kendi toplumsal tarzına adım atmak müthiş heyecan vermiş olmalı. Kendi içinde ilk toplanmalar, ilk işaretleşmeler, ilk karar almalar ve ilk plan yapmalar müthiş gelişmelere yol açmış mucizeler gibidir. Harcanan çabaların hiçbirinin soyut, yaşam dışı ya da yaşama rağmen olmadığı anlaşılmaktadır. Hepsisi de toplum tarzında yaşamı mümkün kılmak ve süreklileştirmek üzere

harcanmış büyük emeklerdir. Bu ilk örgütlü emeğe ve çabaya, o günün politikası ve ahlakı demek, ilk insanın hakikati konusundaki araştırmalarımızda aydınlatıcı olur. Söz konusu hakikat, oldukça kolektif bir nitelik taşımaktadır. Çünkü insanın harcadığı tüm çabalar zaten yaşamın altından tek başına çıkamamasıyla ilgilidir. İlk ahlak politikası, ilk ekonomi politikası, ilk korunma ve savunma politikası bu kolektif emeğin sonucu olarak ortaya çıkmış diyebiliriz. O günün ilk düşünce yapısına yeterli düzeyde inemesek de, birlikte yaşamı mümkün kılacak kurallar bütününe ve yaratmış olduğu toplumsal değerlere anlam verebilmemiz mümkündür. İlk kuralları, ilk ilkeleri, ilk tabuları, günümüzün devletçi yapısına hukuk olarak giren ama demokratik toplum yapısı içerisinde ahlak olarak tanımlanan kapsamın içinde değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Toplumların tek tek kendilerine özgü yerel ahlaki yapıları vardır. Kendine ait bir ahlaka sahip olmayan toplum, neredeyse yoktur. Ancak hemen hemen tüm toplumlarda geçerlilik kazanmış ortak evrensel değerler de vardır. Bunlar toplumlar arası evrensel değerler olmakta ve etik biliminin kapsamına girmektedir. Günümüz evrensel hukukuna yansıtılmış yönleri de vardır. Ancak devletçi hukuk sistemiyle ters yönde bir gelişmeye sahip olduğunu gözden kaçırmamak önemlidir.

Değerler Bilimi Olarak Etik

Etik için toplumun tarihi boyunca ortaya çıkardığı değerler birikimini inceleyen bilim diyebiliriz. Üç temel felsefe alanından biri olarak da tanımlanmaktadır. Yunanca ethos yani töre sözcüğünden geldiği genel kabul görmektedir. Türkçe dil kullanımında genellikle ahlak ile eş anlamlı ele alınıp daraltılır. Kavrama geniş kapsam kazandırmak istersek, insan toplumunun tarihi boyunca yaratmış olduğu anlamsal birikimleri açığa çıkarmaya, yorumlamaya ve hem güncel kılmaya hem de geleceğin anlamsal değerlerini oluşturmaya odaklanmış bir sosyal bilim alanı da diyebiliriz. Etik, tek tek bireyler olarak insandaki duruşlarla ilgili olduğu kadar; toplumların içyapısıyla, iç ilişkilerindeki niteliklerle de ilgilenir. Doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırt etmek üzere geliştirilen ahlaki ölçüleri, ilkeleri, kuralları anlamlandırmaya ve açıklamaya çalışır. Bu anlamıyla evrensel bir kapsama sahiptir.

Etik, insana has bir özelliktir diyebiliriz. Antik çağın büyük filozofu Sokrates'in deyimiyle insanın kendini bilmesi ile uğraşır. Kendini bilen insan, arzuları ile bilinci arasındaki gerilim hattında kararlar verirken, iradeli ve adaletli olabilen insandır. Bedensel-bireyci-maddi arzu ve eğilimlerine yenilip teslim olmayan, kendisiyle bu yönlü sürekli bir savaş halinde olan, bilinç ve vicdanıyla bunların üstesinden gelen insandır. Etik, yaşamın ve toplum bilimin tüm alanlarına

kendisini yansıtan bir özelliğe sahiptir. Ekonomiden siyasete, sosyolojiden psikolojiye, tarihten ütopyaya, estetikten hukuka bilimin tüm alanlarına kendisini yansıtır. Hatta bilimin tüm alanlarını sorguladığı gibi, bilim anlayışının kendisini de sorgulama özelliğine sahiptir.

Günümüz bilimi, etiğini kaybetmiş bir bilimdir. Etiği kaybetmiş, etikten kopmuş bir bilimin günümüzdeki toplumsal sorunları üretmeye mahkum olduğunu yaşayarak görüyoruz. İnsan bilincinin bilime yakınlaştıkça etiği yitirmesi çok garip bir gelişmedir. Etikten kopmamış, etikle birlikte gelişecek bir bilim anlayışı olamazmış gibi bir yaklaşım, mevcut modern dünyanın düşünce formuna hakim kılınmış. Toplumsal değerlerle, ahlakla, vicdanla iç içe bir bilimsel gelişmeyi düşünemiyor olmak, çağımızın en büyük hastalığıdır diyebiliriz. Ahlak, vicdan ve toplumsal değer tanımayan bir bilim anlayışının egemenliğinde yürüyen dünyamız, birçok bakımdan yok oluşun eşiğine getirilmiş bulunmaktadır. Böyle bir bilimin insanlığa yapacağı en büyük hizmet, somutta yaşandığı gibi en tahripkar bombayı icat edip küçük bir düğmeye dokunarak, insanlığın başına indirmek oluyor. Dolayısıyla etik değerlerden kopmuş bir bilim, onu yaratan insanı yaşatan değil, durmadan öldüren bir bilim oluyor. Oysaki bilimin temel amacı insanı yaşatmak olmalı. Günümüzde amacından sapmış bir bilim söz konusudur ve insanı yaşatma amacına geri dönmesi için bilimin etiğini mutlaka geliştirmesi gerekiyor. Pozitivist bilimin çarpıttığı gibi ahlak, vicdan, toplumsal değerler bilimi hakikatin yolundan çıkarmaz. Tam tersine yaşam yolundan çıkmış bilimi, yeniden hakikat yoluna koyabilir.

Güzellikler Bilimi Olarak Estetik

Estetik için en geniş anlamda kültür, sanat ve yaşamın doğasını inceleyen bilim diyebiliriz. Yaşamın çeşitliliğine, duygu ve sezgisel yönüne ilgi gösterir. Yaşamın adeta temel gıdası olan ruhsal dünyaları, duygular dünyasını inceler. Seslerin, renklerin, tatların, kokuların canlı dünyası üzerinde yarattığı etkileri incelemek de estetiğin alanına girer. Bir müzik melodisinin, bir renk cümbüşünün, enfes bir kokunun, damakta kalan tatların insanda yarattığı etkiden yola çıkarak çeşitli yargılara gider. Ancak sadece beş duyu ile algılanan maddi dünyanın insan üzerinde yarattığı duyguları incelemekle sınırlı değildir. Ya da olmamalıdır.

estetik, güzellikler dünyası ile çirkinlikler dünyasını tanımlayan, birbirinden ayrıştıran ve insan üzerinde bu yönlü algılar oluşturan çok önemli bir felsefe alanıdır. Hemen hemen her felsefik akımın kendi eğilimi doğrultusunda tanımladığı bir estetik anlayışı ve ölçüsü bulunmaktadır. Ancak kendi başına bir bilim olarak estetik, tüm felsefik eğilimlerin ortaya çıkardığı estetik anlayış, ölçü ve yargıları ayrıca inceler.

Estetik bilim, sevgi, aşk, arkadaşlık, dostluk, şefkat, af edicilik kadar; acı, elem, üzüntü, nefret, düşmanlık, çirkinleşme gibi manevi dünyanın güzellik ve çirkinlik, iyilik ve kötülük gibi birbirine zıt yanlarını da inceler. Güzellikleri ve çirkinlikleri görünür kılan ve yargılayan yanlarıyla etikle benzeşmekte ve belli yönleriyle iç içe geçmektedir. Öyle ki, çoğu zaman birlikte anılmaktan kurtulamazlar. Bu kapsamıyla estetik, güzellikler dünyası ile çirkinlikler dünyasını tanımlayan, birbirinden ayırıştırır ve insan üzerinde bu yönlü algılar oluşturan çok önemli bir felsefe alanıdır. Hemen hemen her felsefik akımın kendi eğilimi doğrultusunda tanımladığı bir estetik anlayışı ve ölçüsü bulunmaktadır. Ancak kendi başına bir bilim olarak estetik, tüm felsefik eğilimlerin ortaya çıkardığı estetik anlayış, ölçü ve yargıları ayrıca inceler.

Bir başka açıdan bakıldığında ise estetik, hiçbir bilim ve felsefe disiplininin çizdiği sınırlara sığmayacak kadar geniş ve değişken bir alandır. Her felsefik akımın kendi taşıdığı eğilime göre geliştirdiği bir estetik anlayışı olabileceği gibi her toplumun da kendi inanç, kültür ve etik değerleri doğrultusunda geliştireceği bir estetik anlayışı olabilir. Her toplumsal bireyin de içinde yaşadığı kendi toplumsal değerler sistemine göre şekillenmiş bir estetik anlayışı mümkündür. Yanı sıra benimsenen felsefeler, hakim kılınan hakikat anlayışları da bunda rol oynar. Bu anlamıyla her çağ, kendisine egemen olan modernite anlayışı, öne çıkardığı yaşam felsefesi, hakim kıldığı kültür ve inanç değerleri ile o çağın hakim estetik anlayışını da belirlemiş olur.

Duyguların Tasarımında Estetik Yaklaşım

Güzelliklerin bilimi olarak estetik, sabit kalıplara dökülemeyecek kadar esnek bir yapıdadır. Karakterinde sınırsızlık ve sonsuzluk potansiyeli taşır. Bu karakterini, doğanın yarattığı çeşitlilikten alır. Doğa görsel maddi çeşitlilik yarattığı kadar, birer doğa olarak insan bireyi şahsında ayrı ayrı iç çeşitlilik de yaratmıştır. Her çiçeğin, her böceğin, her kelebeğin bedenine işlenmiş rengarenk nakışlar, toprakta yetişmiş her bir bitkinin salgıladığı kendine has hayranlık uyandıran kokusu, yenilen meyve ve sebze çeşitlerinin kendine ait değişik tatları kadar, her insanın ruhsal duygu ve düşünce dünyasında yarattığı kendine has güzellikleri de görmek gerekir. Her insanın beslediği sevgi, aşk, beğeni duygusu gibi manevi yanlarını da estetik alan içinde görmek gerekir.

İnsanın manevi dünyasındaki güzellikler, kendisini sanat-edebiyat ve tasarım olarak dışa yansıtır. Sanatsız ve edebiyatsız yaşam, kurumuş çoraklaşmış topraklar gibidir. Bu açıdan kendini bir tasarıma dönüştürememiş estetik düşünceler, insanda iç bunalıma yol açabilir. Bir şiire, bir müzik parçasına, bir enstrümandaki melodiye, bir resim tablosundaki renkli fırça izlerine, bir roman ya da öyküye, fıkra ya, karikatüre,

bir dans veya halay ritmine veya mimari bir yapıya dönüşen estetik duygu ve düşünceler olmadan, toplum hayatının sürdürülmesi mümkün değildir. En eski insanlar bile hem var olanı hem de kafasındaki henüz gerçekleşmemiş ütopyaları birer sanat eserine dönüştürmeyi, estetik duygu ve düşünceleri cisimleştirmenin, bedenleştirmenin yöntemi olarak geliştirmiştir. İnsanın duygu ve düşüncelerini güzelleştirerek, çeşitli yöntemlerle topluma anlatması anlamına gelen sanatın acılara dayanma gücünü geliştirme gibi bir özelliği de bulunmaktadır. İnsanlar, ölümleri ardından ağrıtlar yakarak acılarını hafifletmeye çalışmışlardır. Mezarları görünür kılarak, mezarlıkları güzelleştirerek, kaybettikleri sevdikleriyle zaman zaman hasret gidermeye çalışmışlardır. Erişemedikleri ilahi veya dünyevi aşklarına şiirler dizerek, şarkılar türküler yakarak, çoğu zaman da halıya, kilime, oyaya, dantele nakışlayarak imkansız aşkların acısını, yakıcılığını azaltmışlardır. Ufkundaki hasretleri resim tablolarına ya da birer heykele dönüştürmüşlerdir. Geliştirdiği bu sanat eserleriyle acısını, özlemini, hasretini azaltmaya hafifletmeye ve dayanılır kılmaya çalışmıştır.

Kapitalist Modernitede Estetik Anlayışı

Bu kapsamda ele aldığımızda, çağımıza hakim olan kapitalist modernitenin toplum yaşamına egemen kıldığı estetik anlayış, insanın ruhsal duygu dünyasından yoksundur. Taşıdığı felsefik eğilim, pozitivist olgucu felsefedir. Maddecilik üzerine inşa olmuş bir estetik anlayış söz konusudur. Kapitalist kâr ilkesine odaklanmış bir tüketim kültürünün hakimiyetindedir. İnsan maneviyatının, duygularının, bu yönlü biriktirdiği kültürel sanatsal değerlerin yadsındığı tamamen bedensel ölçülere indirgenmiş bir estetik anlayış söz konusudur. İnsanın anlamsal dünyasını oluşturan etik değerlerden yoksun bir bedensel estetik anlayışı, olsa olsa güdülere hitap etme amaçlı geliştirilen bir estetik anlayış olur. İnsan güdülerine hitap ederek kapitali büyütme amaçlamış bir estetik ve güzellik anlayışının insanı getirdiği nokta, insanın da bir tüketim nesnesine dönüştürülme gerçeğidir.

Kapitali durmadan büyütme temelinde geliştirilen bedensel estetik ve güzellik anlayışı, en fazla da kadın bedenini araçsallaştırmıştır. Adeta alınıp satılacak bir maddi nesne gibi boyanıp süslenen kadın bedenlerinde simgeleşen çağın güzellik anlayışı, hem özgürlük değerlerinden hem etik değerlerden tamamen koparılmıştır. Hem özgürlük felsefesinin hem etik felsefesinin tamamen dışına çıkarılmış, maddi yaşam sınırlarına mahkum bırakılmıştır. İnsanın bedeniyile beraber iradesinin de endüstrileştirildiği alanları, özgürlük ve tercih gibi kavramlaştırmalarla ifadelendirerek kendisini ideolojik açıdan meşru kılmaktadır. Sonuçta özgürlük gibi herkesin kabul edeceği bir argümanla ifade edilmesi, meseleyi karşı çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Böylece insan iradesinin yönlendirilmesi ve kontrol altında tutulması için müthiş bir

algı operasyonu yürütülmektedir. Örneğin kadın bedeninin seks işçiliği adı altında pazara sunulması veya kısıktılmış ve tüketim nesnesi haline getirilmiş cinselliğin cinsel özgürlük olarak adlandırılmasının yol açtığı muğlaklık, soruna yaklaşımları da etkileyebilmektedir. “Seks işçiliği” kavramlaştırmasında olduğu gibi “kölelik” yerine “işçilik” kavramı yerleştirilerek algıda kabul edilir bir hal verilebiliyor. Emegın “işçilik” adı altında satılması, başlı başına bir sorun iken, kadın bedenini kadının kendi elinden alarak erkeğin beğeni pazarına sunmak, üzerine fiyatlar belirlemek elbette kapitalist çağın köleleştirme tarzıdır.

Toplumsal Sorunların Aşılmasında Etik-Estetiğin Rolü

Toplumsal değişim dönüşüm süreçleri, toplumsal sorunların zirveye çıktığı ve çözüm arayışlarının yoğunlaştığı süreçler olmaktadır. Tarih boyunca toplumun yaşadığı sorunlara baktığımızda, sorunların çok sistemli bir şekilde arttığı gözlenebilir. Toplumsal sorunların artmasına sistemli bir şekilde kaynaklık eden temel öğelerin başında kent-sınıf-devlet kurumlaşması üzerinden giderek tekelleşen bir sermaye ve iktidar birikimi vardır. Sermaye ve iktidar tekelleri, toplumu temellerinden çözmekte ve yıkmaktadır. Toplumsal sorunların en başına öncelikle, toplumun toplum olmaktan çıkarılmasını yerleştirmek gerekir. Bir toplum, onu toplum yapan temel niteliklerini kaybetmeyle yüz yüze kalmışsa, doğal öz niteliklerine yabancılaşmışsa, toplum olmaktan çıkmış demektir. Başlarken de belirt-

Bir toplum, onu toplum yapan temel niteliklerini kaybetmeyle yüz yüze kalmışsa, doğal öz niteliklerine yabancılaşmışsa, toplum olmaktan çıkmış demektir. Başlarken de belirttiğimiz gibi bir toplumu toplum yapansa özgür yaşam için olmazsa olmaz kabilinde olan etik ve estetik değerleri ve ahlaki politik nitelikleridir. Dolayısıyla süreklileşen toplumsal sorunları, söz konusu bu niteliklerin zayıflamasına ya da yitirilmesine bağlayabiliriz.

tiğimiz gibi bir toplumu toplum yapansa özgür yaşam için olmazsa olmaz kabilinde olan etik ve estetik değerleri ve ahlaki politik nitelikleridir. Dolayısıyla süreklileşen toplumsal sorunları, söz konusu bu niteliklerin zayıflamasına ya da yitirilmesine bağlayabiliriz.

Sermaye ve iktidar tekellerinin süreklileşmesi iki yolla, ya ideolojinin meşrulaştırıcı yumuşak gücüyle ya da iktidarın çıplak zor yöntemleriyle sağlanabilir. Çünkü sermaye ve iktidar tekelleri, kendiliğinden evrimsel olarak gelişecek olgular değildir. Ancak yalan hile ve zora başvurulduğunda geliştirilebilecek olgulardır. Burada ideolojik hegemonyanın işlevi, yalan ve hile üreten, savaş ve talanlara yol açan, işgal ve gaspçılığa dayanan ve topluma karşı durmadan suç işleyen sermaye ve iktidar aklını

meşrulaştırmak ve kutsal kılmaktır. Bu ideolojik yöntemlerle teslim alamadığı öğelerin iradesini ise çıplak zor kullanarak kırmaya çalışır. Her iki yöntemle de amaçlanan toplumları kendi öz tarihinden koparmak, hafızasını silmek, kendi içinde eriterek teslim almak ve sömürgeleştirerek emeğini, iradesini ve toplumsal değerlerini ele geçirmektir. Bunun için uygarlık tarihi boyunca gerektiği kadar mitoloji, din, felsefe ve bilim yapıları oluşturmaktan geri durulmamıştır. Bu müdahaleye uğrayan toplumlar; etik değerlerini, ahlaki yapısını kaybetmekle yüz yüze kalmış ve politikasını yapamaz bir duruma getirilmiştir. Dolayısıyla temel toplumsal niteliklerini yaşatamayan toplumlar haline gelmişlerdir.

Karşısında çok ciddi toplumsal mücadeleler verilmesine, büyük bedeller sonucunda çeşitli devrimler gerçekleştirilmesine rağmen, sermaye ve iktidar tekellerinin büyümesi ve yayılması durdurulamamıştır. Bunun nedeni, az mücadele yürütmüş olmak ya da yeterince bedel vermemek değildir. Sermaye ve iktidar tekelleri henüz can damarından vurulamamıştır. Çünkü üzerinden yükseldiği zihinsel yapı kurutulmamış, çarkı durmadan çeviren akıl yapısı değiştirilememiştir. Bu yapı, doğadan ve toplumdan kopmuş, kendisini doğuran anadan bile kopmuş, durmadan sermaye ve iktidar biriktirmek dışında hiçbir şeye değer vermeyen, etik estetik ve hiçbir moral değer tanımayan bir akıl yapısıdır.

Binlerce yıllık uygarlığın adeta canavarlaştırdığı bu aklın sahibi egemen erkektir. Binlerce yıllık kapitalist uygarlığın üzerinden yükseldiği sermaye ve iktidar tekeli, bir erkek tekeli. Söz konusu erkek tekeli ayakta tutan ise kadını tamamen dışlayan, aşağılayan, nesneleştiren, bir kuluçka makinesi gibi gören, kadın aklı, kadın değerleri diye bir şey tanımayan, tek yönlü salt analitik egemen akıl yapısıdır. Erkeğin yaşam pratiğinde somutlaşan bu akıl yapısı; yaşama, doğaya duyarlılığını yitirmiş, toplumsal vicdan ve ahlaki ölçülerden boşalmış, etik estetik yörüngesini kaybetmiş, moral değerlerden kopmuş bir akıl biçimidir. Topluma karşı saygı ve sevgisini yitirdiği için hiçbir toplumsal değer getirdiği sınırlandırmayı tanımamaktadır. Pozitivist bilim anlayışı, nesnellik adı altında madde olarak cisimleşmemiş hiçbir manevi, moral değeri tanımayan, etik ve estetik karşıtı bir akıl yapısıdır. Bu akıl yapısı, toplum diline “dinsiz imansız” ya da “ahlaksız, vicdansız” veya “acımasız, rahmetsiz” olarak yansımış ve toplumsal geçmişte lanetlenmekten kurtulamamıştır. Ancak bu gün sınırsızca büyüyen bu dehşet dolu akıl, zemini günümüzün cinsiyetçi biliminden alıyor ve maalesef henüz dünyayı avuçlarında tutuyor.

Bu aklın hakimiyetinden kurtulmadan, toplumsal kurtuluş teorilerinin, programlarının ve hareketlerinin yeterli sonucu alamayacağı yeterli düzeyde ortaya çıkmıştır ve deneyimlenmiştir. Toplumsal değişim ve dönüşümün gerçekleşmesi için öncelikle bu dehşet dolu erkek akıl yapısını değiştirmek ve dünyaya hakimiyetini

sınırlandırmayı hedeflemek lazım. Bunun için alternatif düşünce yapılarını güçlendirmek, örgütlü kılmak, sistemli hale getirmek, plan program sahibi yapmak ve ciddi bir insanlık hareketine, evrensel harekete dönüştürmek başarıya kapı aralayabilir. Bu alternatif düşünce ve zihin yapısına yakınlık gösterecek en temel özne ise kadındır.

Ancak binlerce yıllık egemen erkeğin sermaye ve iktidar tekeline ciddi bir alternatif olabilecek potansiyel, erkek tekelinin çok büyük tahriplerine uğradığı için ortaya çıkmada oldukça zorlanmaktadır. Kadın, önündeki haklar engeli kaldırıldığında ve çok özel haklar tanındığında bile, yaşadığı ezilmişlik düzeyinden kaynaklı rahat bir akışkanlık sağlayamayabiliyor. Özgürlükler dünyasında önü açıldığında gözleri kamaşabiliyor, yüreği çarpabiliyor, sesi titreyebiliyor, korku ve ürpertiye kapılabiliyor. Dolayısıyla kapatıldığı kavanozun kapağı açık olsa dahi, içinden çıkma konusunda yeterli kararlılığı çoğu zaman göstermeyebiliyor. Özgürlüğe adım atmanın çaba ve emeğini göstermektense, alıştırıldığı tahakküm bağlarını sürdürmeyi tercih edebiliyor. Bu durumun psikolojideki karşılığı, içsel özgürlüğünü elde etmekte çekinik olan kadınların, yaratıcılığını ve içindeki gücü kullanamayı, bastırılmış korku ve olgularını ifade etmek için kullanılan Sindirella Kompleksi oluyor. Yani özgürlükten kaçış, büyümekten ve uçmaktan korku.

Kölelikteki derinlik düzeyinin yol açtığı özgürlükten kaçışı aşır, ağzı açılmış kavanozdan dışarı çıkmaya cesaret edenler ise insanlığı bu dehşet dolu aklın mahkumiyetinden kurtarma potansiyelini taşıyan kadınlardır. Mücadele tarihimiz içerisinde söz konusu gerçeğin her iki yüzünü de çok yoğun yaşadık diyebiliriz. Hem özgürlükten kaçan hem özgürlüğe koşan ruh hallerini artık çok iyi tanıyoruz.

Kadın Devriminin Etik-Estetik Gücü

Umut kadın devrimindedir. Çünkü kadın devrimi etik estetik değerleri yeniden yaratma devrimidir. Ancak mevcut kadının da kendisini aşması gerekiyor. Tahrip olmuş yanlarını aşması, deyim yerindeyse kendini yeniden yaratması gerekiyor. Kadının öncelikle “ben benim” demesi gerekiyor. Kim olduğunu ne olduğunu bilmesi gerekiyor. Kendini tanıması gerekiyor. Sonra da kimseye ait olmadığını, kendi kendisine ait olduğunu, kendi kendisini yönettiğini, kendi kararlarını kendisinin verdiğini ilan etmesi gerekiyor. Yani özgür iradesini beyan etmesi, özgür davranması gerekiyor. Özüne yabancılaşmış kadınlıkla işe girişenler, yeni egemenlik tarzları üretmeye gebe olurlar. Bu anlamıyla kadının öncelikle kendi kişiliğinde çok ciddi değişim ve dönüşümler gerçekleştirmeye ihtiyacı var. Onu yaşatan ve yürüten değerleri birer birer sorgulayacak. Kadının tarihte yitirdiği kültürel

değerlerini yeniden açığa çıkaracak ve yeni değerler yaratacak. İyiye kötüyü, güzeli çirkini, sevgiyi aşkı ve nefreti yeniden tanımlayacak. Sevginin ve aşkın öğretene ve yeniden yaratanı olacak. Maddi hayat sınırlarına, bedensel ve güdusel sınırlara mahkum edilmiş aşk anlayışında, insana yaraşır ciddi değişim ve dönüşümler yaratacak.

Kadının kendi şahsında yaşayacağı bu yönlü değişim ve yenilenmelerin topluma çok ciddi yansımaları olacaktır. Kadının kendi şahsında ortaya çıkardığı yenilenme ve gelişme, topluma günlük olarak yansırken, toplumdaki devinimi de hızlandırıyor ve en temelde ahlaki değerlerimizde, etik ve estetik dünyamızda gözle görülür bir gelişmeyi ortaya çıkarıyor. Kültürel, sanatsal, edebi üretkenliğe yansması yoğunluk kazanınca, değişim ve yenilenme toplumun tüm kesimlerine ve katmanlarına yayılmış oluyor.

İnsandaki coşku heyecan ve moral düzeyini, etik ve estetik alanındaki yeni gelişmeler belirler. Bu anlamıyla etik-estetik sihirli değnek gibidir. Bu sihirli değneği güçlendirmek, güçlü tutmak, devrimsel gelişmenin ruhsal gücünü belirler. Ruhsal gücü gelişkin olan devrimlerin ise sorun çözme gücü yüksek olur.

Yaşamı özgür kılmak, yepyeni etik ve estetik değerler yaratmayla mümkün olur ancak. İnsan yaşamına hakim kılınan maddiyatçı, tüketici, gösterici ve sanal tarzlar aşılmadan, bu yönlü bir kültür devrimi, bir sosyal devrim gerçekleşmeden ve yeni etik estetik değerler oluşmadan yaşamın özgürleşmesi pek mümkün olamamaktadır. Etik ve estetiğin bu konuda yapıcı, dönüştürücü ve iyileştirici özelliği vardır. Bu bakımdan toplumsal dönüşümde etik ve estetiğin üstleneceği rol belirleyicidir.

İyileştirici, Demokratikleştirici ve Özgürleştirici Güç Olarak Etik-Estetik

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız şiddet dolu, yıkıcı, çürütücü aklı geriletmek, ancak yıktığı toplumsal ahlak ve politikayı öncelikle yerli yerine koymakla mümkündür. Daha doğrusu, ancak buradan başlanabilir. Erkek akıl olarak tanımladığımız salt analitik aklın yıkıcılığı, çürütücülüğü ve ulaştığı boyutlar, Ortadoğu coğrafyasında yürütülen üçüncü dünya savaşının

Yaşamı özgür kılmak,
yepyeni etik ve estetik değerler
yaratmayla mümkün olur ancak.
İnsan yaşamına hakim kılınan maddi-
yatçı, tüketici, gösterici ve sanal tarzlar
aşılmadan, bu yönlü bir kültür devrimi, bir
sosyal devrim gerçekleşmeden ve yeni etik
estetik değerler oluşmadan yaşamın öz-
gürleşmesi pek mümkün olamamakta-
dır. Etik ve estetiğin bu konuda
yapıcı, dönüştürücü ve iyileş-
tirici özelliği vardır.

günlük soykırım bilançosu olarak gözler önündedir. Yine aynı yıkıcı ve çürütücü erkek aklının günlük vazgeçilmez faaliyeti olarak, sokakta bulunan katledilmiş kadın cesetleri, taciz ve tecavüz sonucu intihara sürüklenmiş cansız kadın bedenleri, uğradığı bedensel vahşetin depremini her bakımdan ruhunda yaşayıp içe kapanmış, dünyaya küsmüş solgun kadın portrelerinde oldukça somut yaşanmaktadır. Dünyayı yaşanan bu vahşetten kurtarmanın tek yolu, toplumun etik ve estetik değerlerine yeniden kavuşmasını sağlamaktan geçmektedir.

Toplumun öz doğasında günümüz dünyasına damgasını vuran ahlaksızlık, vicdansızlık ve kültürsüzlük olmamıştır hiçbir zaman. Çünkü toplumsal doğa yaşamdan kopuk değildir. Yaşamla iç içedir. Toplumsal doğa “jîn” özlüdür. Dışıldır. Doğurgan ve üretkendir. Öldürücü değil, yaşatıcıdır. Tek düze değil, zenginliğe ve çeşitliliğe dayanır. Tahakküm yoktur. Savaş ve şiddet kodlarıyla değil, barış ve kardeşlik bilinciyle yaşamı geliştirir ve bu temelde kavramlaştırır, kurumlaştırır. Toplumsal zenginliği ve çeşitliliği, dostluk ve demokrasi kültürü içinde karşılar. Toplumsal doğa anti-kapitalisttir, anti-milliyetçi, anti-cinsiyetçidir. İnançlar, kültürler, etnisiteler birbirini dışlayan birbiriyle düşmanlaşan unsurlar olarak var olmaz. Tersine, toplumsal demokrasinin olmazsa olmaz zenginlikleri olarak görülür. Saygı ve sevgiyi sürekli büyütür. Nefret, kin, öfke duyguları varsa da çok göreceli değildir. Yani komünal olarak tanımlanmış ortak bir “kötüye” yönelir. Örneğin kapitalist olana, ezene, sömürene, şiddet kullanana, tecavüz edene, öldürene yönelir. Yönelim tarzı ise etik ve estetik dünyaya çekme temelinde olur. Bu yönlü değişim dönüşümü dayatma temelinde olur.

Yabancılaştığı öz doğasını yeniden kazanmak, bir bilinç işi olduğu kadar elbet bir örgütlenme işidir de. Hem ahlaklı ve politik düşünür ama hem de bunun kurumlaşmalarını geliştirir. Burada Radikal Demokrasi girer devreye. Radikal Demokrasiden anlaşılması gereken örgütlü demokratik toplumdur. Eşitlik, özgürlük ve demokrasi temelinde örgütlenmiş bir toplumdur. Bir bedenin kılcal damarları gibi tüm toplum birbiriyle konfederal bir bağ içerisinde ilişkilendirilir. Toplumsal değerlerini yani etiğini bu demokratik konfederal bağ içinde yaratır. Yaratılan yeni etik, toplumsal yaşamın mizah anlayışından tutalım da bilim ve felsefe tarzına kadar, politikasına, sanat ve edebiyatına kadar her şeye siner. Yeni toplumun düşünce ve duygu kodlarından, maddi yaşamın görsel yüzüne kadar kendisini yenilik olarak yansıtır.

Demokratik toplum yitirmekle yüz yüze kaldığı doğasını yeniden yakalamaya çalışırken, yaşamın estetik yanını da ihmal etmemelidir. Çünkü ister doğal ister insan eli veya aklıyla yapılsın, estetik kapsamındaki sanat ve edebiyatın

her biçimi insanlaştıracıdır, iyleştiricidir, ufuk ve tahammül kazandırıcıdır. Kötü, çirkin alışkanlık ve huyları alıp götürür. Çıkarıcılığın yerini vicdan, kâr hırsının yerini adalet, egemenliğin yerini sevgi ve eşitlik, intikamın yerini barışçılık, düşmanlığın yerini kardeşlik ve dostluk alır. Bu geniş anlamsal bütünlüğü içinde yaşamı etik ve estetik kılmak, insanı kendi doğasına yakınlaştırdığı, kendi doğasıyla buluşturduğu için hem demokratikleştirici hem de özgürleştiricidir. Dolayısıyla yaşamı etik ve estetik kılmak, etik ve estetik ilke ve ölçüler temelinde düşünen ve duyumsayan insanlara dönüşmek, demokratik toplumun gelişmesi için temel şarttır. Demokratik ve özgür bireyler olmadan, demokratik ve özgür bir toplum da gelişemez ve dolayısıyla çağa da damgasını vuramaz. Bunun için kadınlar olarak, her birimizin kendinden başlaması, kendi değişim ve dönüşümünü gerçekleştirmekten yani kişilik devrimini geliştirmekten başlaması gerekmektedir. Çünkü erkeklerin demokratik çağa ve onun demokratik toplumuna şans tanımak gibi bir derdi ve niyeti görünmüyor. Dolayısıyla yaşamı, toplumu ve dünyayı etik ve estetik kılmanın direksiyonu biz kadınlarda. Bu yüzdendir ki, özlemini çektiğimiz güzel ve yaşanılır bir dünya için kadınlar olarak yüzümüzü durmadan mücadeleye saflarına, mekanlarına, meydan ve sokaklarına veriyoruz.

Jineoloji'nin Etik Estetik Yaklaşımı

Elif Mercan

Jineolojinin iddiası, günümüzün toplumsal yaşam sorunlarının kaynaklarını analiz edip toplumsal çözümler üretmektir. Böylece bilime toplumsal yaşamın başlangıcındaki karakteri ve işlevi yeniden kazandırmaktır. Bunun için jineoloji, soyutlamanın gücü kadar somutlaşmanın çözümünü oluşturmayı hedefler. Etik-estetik alanlarını da bu hedefle ele alır. Yaşamın bağlı kalması gereken estetik-etik kuramı ve ilkeleri geliştirir. Toplumsal yaşamın bilimi olmaya aday olan jineoloji, toplumsal yaşamın anlam, zihniyet ve estetik dünyasıyla her bakımdan ilgili olmak durumundadır. 21. yüzyılda kırımdan geçen toplumlar için etik ve estetik değerleri korumak ve geliştirmek hayatidir: *“Zibniyet ve estetik dünyasını yitiren bir toplum çürümeye, vahşice parçalanmaya ve yenmeye terk edilmiş bir leşe benzer. . . Anlam, estetik ve ahlâk yitimini yaşayan toplumların kurumsal değerlerinin sömürgeci değerlerinin hammadde olarak işlenmesi de kaçınılmazdır. . .”* (Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü) Toplumu bu çürümeden kurtarmak için ahlaki ve estetik ölçüleri geliştirmek, kadın olmanın anlamı gereğidir. Çünkü *“Yaşamın güzelleştirilmesi ve özgürleştirilmesi olarak estetik ve etik kadın açısından varoluşsal bir konudur.”* (Öcalan, Özgürlük Sosyolojisi)

Kavram olarak *estetik* sözcüğü, Grekçe *aisthesis* ya da *aisthanesthai* sözünden gelir. *Aisthesis* sözcüğü; **duyum, duygu, algılamak, duyular** anlamına gelmektedir. Ancak her halkın etik-estetik anlayışı kendi diline yansır. Tüm dillerde estetiğin karşılığı olan kelimeyi öğrenmek, estetik algımızı ve anlayışımızı genişletip derinleştirir. En eski halklardan biri olan Kürtlerin eski lehçelerinde *weş* daha sonra *xweş* olarak yaygınlaşan kelime, **güzel** ve **iyi** anlamlarını birden taşır. Zazacada ve bazı Kurmancî şivelerinde *rind* kelimesi hem **güzel** hem **iyi** anlamına gelir. Yani Kürt dilinde ve zihniyetinde iyi olan güzel, güzel olan da iyidir. Diğer bir deyişle etik olan

estetiktir, estetik olan etikdir. Yaşamda olmayan dilde de olmaz. Yaşam, doğa ve toplumlar ürettikçe dile yansır ve sonra yine yaşama akıtır. Yaşananlar dili yaratır. Bu anlamda halkların dilleri, günlük konuşma-davranış-beden dilleri de toplumların etik-estetik anlayışına, pratiğine dair birçok şey anlatır.

Estetik kavram olarak ilk defa A. G. Baumgarten'in 1750'de basılan *Aesthetica* kitabının kapağında kullanıldı. Baumgarten, estetiği **duyusal bilginin bilimi** olarak tanımladı. Konusunu ise **duyusal yetkinlik** olarak açıkladı. Amacı, güzel üstüne düşünme sanatını geliştirmektir. Genel olarak estetik için güzele dair düşünme, güzel olanı arama ve güzelin doğasını-ölçülerini-ilkelerini anlama ve geliştirme bilimi diyebiliriz. Genel kanaat, estetiğin sanat ve güzellikle ilgilenen bir felsefe dalı olduğudur. Alanı güzelliğin oluşturulması ve değerlendirilmesidir. Bu açıdan estetik, “sanat, kültür ve doğa üzerine eleştirel düşünce çalışması” olarak da tanımlanır. Bu tanımdan baktığımızda estetik sadece felsefenin bir dalı olmaktan öte, yaşamın tüm alanlarından etkilenen ve etkileyen güzellik arayışıdır. İnsanlık tarihi boyunca toplumsal hakikatleri açıklamada başvurulan; doğru, iyi ve güzel yaşama şansını büyütme gücüne sahip bir bilimdir. Bu nedenle jineolojinin temel alanlarından biridir.

Tüm bilimlerin temeli sosyal olduğu için hiçbir bilim etik-estetikten yoksun olamaz, olursa bilim olamaz. Jineoloji, kendisini kadın bilimi, yaşam bilimi, toplumsal yaşam bilimi, özgür eş yaşam bilimi, demokratik modernitenin bilimi olarak tanımlar. Jineolojinin her beş tanımı da içeriği-anlamı ve inşası bakımından etik ve estetik olmadan yaşamsal kılınmaz. Kadını anlamak-anlamlandırmak, yaşamı-toplumsal yaşamı örgütlemek, özgür eş yaşamı geliştirmek için estetik ve etik kuram, ilkeler, ölçüler, yaklaşım ve davranışlar olmak durumunda.

Bu nedenler bizi jineolojinin gelişimi ve toplumsallaşması bakımından estetik-etik kavram ve kuramına daha büyük bir titizlikle eğilmeye götürür. *“Kadın elinin ve ruhunun değdiği dünya güzelleşecek”* iddiamızda samimi ve tutarlı olacaksak, her şeyden önce doğamızı ve tüm yaşam alışkanlıklarımızı erkek egemen aklın binlerce yıllık köleleştirme-aşağılama yaklaşımlarından arındırmamız gerekecek. Yani her şeyden önce kendimize devasa hakikat aynaları tutmalıyız. Cesurca ne kadar güzel olup olmadığımıza bakabilmeliyiz. Kapitalist modernitenin sanat anlayışı içinde de olsa vicdanını kaybetmeyen bir kadının, Audrey Hepburn'un sade öğütlerinden başlayabiliriz:

*En güzel gözlerin senin olmasını istiyorsan, insanlara iyilikle bak,
Eğer saçların güzel olsun istiyorsan, bırak çocuklar ellerini geçirsin içinden,
İnce bir bedense isteğin, ekmeğini açlarla bölüş,
Ve güzel dudaklara sahip olmak için, sadece güzel sözler söyle.*

Zerdüştlüğün binlerce yıla meydan okuyan “doğru düşünme, doğru söz, doğru eylem” ilkesinin farklı bir ifadesi. Audrey, kendi mekânından ve zamanından bakmış güzelliğe. Ama başlangıç için hakikat aynasına cesur bir bakış, cesur öğütler. Güzellik ölçülerinin anlamsızlaştığı, metalaşp ticarileştiği çağda yaşıyoruz. Kadınlar başta olmak üzere toplum, güzelliğin kültürel-felsefi anlamından alabildiğine uzaklaştırılıyor. Kadınların büyük çoğunluğu tarafından güzellik, satın alınabilir, estetik cerrahların operasyonlarında kazanılabilir bir meta olarak algılanıyor. Ya da doğal doğumla, çocuk emzirmekle kaybedilecek kadar basit bir tanımla ele alınıyor.

Elbette binlerce yıl boyunca kadınların güzellik, güzel olma, güzelleştirme kaygıları, amaçları olmuş; güzellik için hep çaba harcamışlar. Ama uzun bir dönem bunu kendi emekleri ile yaptılar. Takı-süs eşyasından, giyimine, makyajından masajına, kreminde kadar kadınlar güzellik ürünlerini kendi emekleri ve tasarımlarıyla yarattılar. Ticarete yansıyan kısmı kadının güzellik algısını bu kadar yönlendirmedi ve kendisine bağımlı kılmadı. Aksine, çerçi de olsa büyük tüccar da olsa kadınların beğeni ölçülerine göre mal getiriyorlardı. Çok fazla ürün çeşitliliği yoktu belki, ancak asıl olan kadınların renk renk, çeşit çeşit olması ve kendilerini neyle nasıl güzelleştireceklerine kendilerinin karar vermesiydi. Tek tip kadın, bir imajla kendinden vazgeçip yönlendirilen çarpık-köksüz bir güzellik merakı yoktu. 21. yüzyıldaki bunca güzellik kırımında asıl belirleyici olan toplum zihniyetinin, özellikle kadın aklının tarihi büyüklüğünü unutup, yaratılan sunî güzellik algısı ve imajlarının peşine bu kadar kolay takılır olmasıdır. Oysaki “Kadın güzellik kavramında dıvarlı ve üstündür.” (Öcalan, Bir Halkı Savunmak)

Köklü Güzellik Arayışının Etik-Estetik Kalabilme Mücadelesi

Aslında kadınlar olarak bizim öykümüz, özünde katledilmiş-kaybedilmiş güzelliklerimizi, özgürlük zihniyetine ve ahlakına dayanan amansız bir mücadeleyle yeniden kazanma ve canlandırma öyküsüdür. Güzelin büyütülmesi, toplumsallaşması, için baştan ayağa mücadele kesilmesinin öyküsüdür. Jineoloji, güzelliğin yaratım-ölüm-yaratım döngüsünü bu amansız mücadelenin bilimi olarak inceler.

2008 yılından beri Jineolojiyi kadın eksenli alternatif bir sosyal bilim olarak geliştirme perspektifi, toplumlarımıza dayatılan kırımı durdurma mücadelesini yükseltme iddiasıyla ilgilidir. Bu perspektiften baktığımızda an be an katledilen yaşam hakikati nedir? Yaşamın anlamının farkındalığını kazanmak nedir? Yaşamın özgürlük düzeyini yaratmak nedir? Bu soruları sormaya başlamak ve cevaplarının peşine düşmek, etiğe ve estetiğe atılacak ilk adımlardır. Güzelleşmek ve ahlakileşmek de böyle başlar.

Güzel, güzellik doğanın öz yaratımıdır. İnsanlık her daim simgesel dili olmadığı zamanlar dahil, iyiyi-güzeli anlamıştır, yaşamıştır ve yaşamına taşımaya çalışmıştır. İyiyi ve güzeli, sadece simgesel dille kavramlaştırılıp tanıma kavuşturulduğu an’dan başlatamayız. İnsanlığın ilk dönemlerinde duyu, his, sezgi, duygu ön plandadır, baskındır, doğru. Fakat bunlar da bilincin-kendi bilincine varmanın farklı eşikleri, farklı formlarıdır.

Kendini bilmede hissin, sezginin, duygunun gücü küçümsenemez. Bu bakımdan bizden çok önce yaşayan insanların geliştirdikleri etiği-estetiği ele alırken, sırf yaşadığımız çağın simgesel dil ifadelerinden yoksun oldukları için “bilinçten yoksun/bilincine varmamış etik-estetik tutum” olarak adlandırırken haksızlık yapıyor olabileceğimiz ihtimalini akılda tutmalıyız. Şiir gibi bir sanat alanını çağlarının ruhu kılmış, “ana dilleri” yapmış insanların estetiğinden bahsederken en az onlar kadar özgür insanlar olup olmadığımızı sorabilmeliyiz kendimize. Bunun için zamanın bazı aşamalarının güzellik felsefesini görmezden gelmek gibi bir lüksümüz olamaz. Sevgi, güzellik, sanat ve iyilik sadece filozofların yaptığı tanımlarla ele alınamaz. Bu kavramların hepsini ve filozofları da yaratan toplumun etik-estetik anlayışı, algısı önemlidir. Tüm bilim dallarının, sanat ve edebiyat türlerinin köklerini oluşturan toplum, etiksiz ve estetiksiz varoluşunu sürdürebilir miydi on binlerce yıl? O zaman etiği ve estetiği jineolojik perspektifle ele alırken, her iki olguyu kavramsal-kuramsal olduğu kadar yaşamsal yönleriyle analiz etmemiz önemlidir.

Abdullah Öcalan, güzeli, güzelliği ve estetiği her zaman özgür varoluşun temel argümanlarından biri olarak ele aldı. Öcalan güzel, güzellik, güzellik felsefesi, güzel nedir, neyle ilgili olandır, tekil midir toplumsal mıdır tartışmalarına zengin argümanlar ekledi: *Güzellik savaşı, güzelliğin kadını, “mücadele eden güzelleşir, güzelleşen sevilir, sevilen yücelir”, güzellik çabası, güzellik türleri, güzellik kaynağı, güzellik ölçüleri, “güzellik ablaki ve politikadır”, güzellik sadakati, güzellik eğitimi.* Toplumsal güzelliğin tarihte yaşanmış ama modern topluma unutturulan anlamlarını yeniden canlandırdı. Toplumsal yaşam deneyimlerini çok yönlü okumaya çalışan Jineolojinin gelişim aşamasında, en fazla incelemesi gereken güzellik kuram ve pratiklerden biri, Kürt halkının son kırk yıllık amansız mücadele sürecidir. Kadınlar ve halklar olarak çok önemli dersler

Toplumsal yaşam deneyimlerini çok yönlü okumaya çalışan Jineolojinin gelişim aşamasında, en fazla incelemesi gereken güzellik kuram ve pratiklerden biri, Kürt halkının son kırk yıllık amansız mücadele sürecidir. Kadınlar ve halklar olarak çok önemli dersler alabileceğimiz bu tarihi kesiti halklara ve kadınlara mal etmede analiz ve araştırmalarıyla en fazla katkı sunabilecek bilimdir jineoloji.

alabileceğimiz bu tarihi kesiti halklara ve kadınlara mal etmede analiz ve araştırmalarıyla en fazla katkı sunabilecek bilimdir jineoloji. Diğer yönüyle bu dersleri bugün doğru okumak, Jineolojinin etik-estetik anlayışına çok yönlü katkılar sağlayacaktır.

Çirkinliği Güzelleştirmek ve Etik

Kürdistan Kadın Özgürlük Mücadelesinde güzelin-çirkinin zengin örnekleri yaşandı. Sevgiye, dostluğa, aşka, emeğe, fedakârlığa toprak olup, tohum yeşerten güzellikler kadar; tüm bu insani değerleri ateşinde, komplosunda ve egemen erkek aklın saldırganlıkta sınır tanımayan pervasızlığında yakıp kavuran çirkinlikler de yaşandı. Jineolojinin insanlık-kadınlık tarihinin birçok döneminde olduğu gibi bu süreçte gelişen-yaratılan güzelliklerin-güzelleşmenin tarihi kadar, yaratılan-dayatılan çirkinliğin-çirkinleşmenin tarihini incelemesinin çok yönlü katkıları olacaktır etik-estetik kuramının geliştirilmesine.

Jineolojinin temel dayanaklarından biri olan Kürdistan Kadın Özgürlük mücadelesinin ana evrelerinde estetik-güzellik temel bir ilke olarak her zaman var oldu. Kadın Ordulaşmasının temel bir ilkesidir güzellik ilkesi. Çünkü bu mücadele başından beri “savaşırken güzel kalabilme” erdemine dayanıyor. 1995 yılında kurulan YAJK’ın da beş ilkesinden biri, estetik-güzellik ilkesini yaşamın, savaşın, mücadelenin her adımında sıkı sıkıya gözetmekti. 8 Mart 1998 yılında ilan edilen Kadın Kurtuluş İdeolojisinin temel ilkelerinden biri de güzellik ilkesidir. Jineoloji, Kürdistan kadın özgürlük mücadelesinde sürekli ana eksenlerden biri olan bu köklü güzellik arayışıyla, etik-estetik kalabilme mücadelesiyle geliyor.

“Güzellik yaratımı, yaşamın güzelleştirilmesi, kadın ve erkeğin güzelleştirilmesi” başından itibaren Kürdistan özgürlük mücadelesinin temel esprilerinden oldu. Uzun bir özgürlük mücadele deneyimine dayanan jineolojinin estetik-etik algısı salt gözlemleyen, yargılara varan, yorumlar geliştirip kavram-kuram ve tanımlarla estetik-etik teorisi geliştiren bir nötr duruş değildir. Jineolojinin etik-estetik felsefesi, güzel-ahlaki olanın tanımından başlayıp yaratımına kadar dahil olmayı içerir. Güzel ve çirkin olanın, ahlaki ve ahlaki olmayanın gelişim-inşa süreçlerini hissetmeye, yaşamaya çalışır. Ki çirkinin nasıl güzelleştirileceğine, ahlaki olmayanın nasıl etik kılınacağına dair felsefe üretsin, değiştirip dönüştüren, özgürlük örgütlenmesine ve mücadelesine sürekli güç katan bir bilim olabilsin.

“Mevcut yaşam yaşanılmayacak, yüzüne bakılamayacak kadar çirkin ve gayri ahlaki” dedikten sonra, bu konuda kapsamlı analizler, külliyatlar geliştirmek, güzelleştirmek ve ahlaki kılmaktır. Deyim yerindeyse yaşamın kırımdan geçirilen tüm alanlarına ruh üflemdir. Yaşamı çirkinleştirip ahlaktan yoksun bırakan

kördüğömleri çözmektir. Jineolojinin felsefesinde güzel olanı sevmek vardır ama onun güzelleşme öyküsünü anlamak için yorulmak da vardır. Öte yandan çirkin olanı görmezden gelmek yoktur. Çirkin olanın da çirkinleştirilme öyküsünün peşine düşer.

Emeğimizi odaklayacağımız alanlardan biri, bu çirkinleştirilme öyküsünü kavratmaya yönelik olmak zorunda. Çünkü çirkinliği görüp yüz çevirmek en kolaydır, çirkinini güzelleştirmektir marifet... Çirkinini görmek, onu güzelleştirme mücadelesini geliştirmek etikle alakalıdır. Ahlaki-politik toplum ve bunun bireyi olabilmekle ilgilidir. Ahlak, toplumun ihtiyacı olan, onun yararına olan işleri fark edebilmek ve anlamlandırabilmek ve politika bu işleri gerçekleştirebilme sanatı ise; çirkinliği görmek ve bunun güzelleştirilmesinin gereğini keşfetmek ahlakıdır. Güzelleştirilmesi için çalışmak, mücadele etmek, bunun yol-yordamını yaratmak politikadır. Güzelliği sevmek, çirkinlikten nefret etmek pasif bir duruştur. Güzelliği çoğaltmak, süreklileştirmek, korumak ve büyütme, çirkinliği değiştirme gücünü nasıl kullanabileceğimize aklımızı yormak ve bunun arayışlarına kilitlenmek, sonuçta güzellikle çirkinliği değiştirmek aktif bir duruştur. İkinci duruş etik-estetiktir, birincisi etiği ve estetiği sevdiğini iddia etmektir.

“Bir güzeli bir çirkin vermişler/ Güzel ağlar çirkin güler bir zaman” der bir halk türküsünde. Bir hakikati, bir yaşanmış öyküyü yalın anlatmış bir eser. Ama bu türküyü dinlerken, aklıma yeni çağrışımlar geldi. Bizi, tüm insanlığı binlerce yıldır bir çirkin, iktidara vermişler. Ve insanlık güzellikse bir zaman değil tam 7 bin yıldır ağlıyor. Ağlamanın dışında muazzam direndi de, eğer bu direnişler olmasaydı varoluşumuz kalmazdı. Ancak verildiğimiz iktidar gerçekliğinin bunca yıldır çirkinliğiyle bizi çirkinleştirme ve buna sürekli gülmesi karşısında bizim duruşlarımız ağırlıklı ağlamalıdır. Eğer böyle olmasaydı, biz bu iktidar gerçeğini çok yönlü yenilgiye uğratabilirdik çünkü biz milyarlarız. Önemli olan bu hakikat karşısında bilinçli örgütlülüğümüzdür, yani etiğimiz ve estetiğimizdir.

Güzel Kalmanın Ahlaki İlkesi

“Peki çocuğa ne oldu, kurtardınız değil mi?”

Faşizmin hâkim olduğu Türkiye’de yaşayıp güzel ve ahlaki kalmak amansız mücadeleden geçer. Çünkü güzel kalmak salt bir istemden ibaret değildir. Etik kalmak sadece talep etmekle mümkün olmuyor. Savaş Fotoğrafçıları isimli bir film vardı. Yanılmıyorsam yaşanmış öykülere dayanıyor. O filmde bir sahne var, Afrika’da geçiyor, açlıktan ölmek üzere olan bir-iki yaşlarında bir çocuk. Arkasında onun ölmesini bekleyen, onu yemeye hazırlanmış bir akbaba! İkisinin de arkasında bu kareyi yakalamak için bekleyen bir fotoğrafçı. Fotoğrafçımız bu kareyi çekerek

dünya çapında bir fotoğraf ödülü kazanır. Sonra bu ödül üzerine bir televizyon programında röportaja çıkar. Bir kadın spiker fotoğrafla ilgili sorular sorar ve en sonunda “*Peki çocuğa ne oldu, kurtardınız değil mi?*” cümleleriyle en can alıcı soruyu yöneltir. Fotoğrafçı hatırlamıyordur çünkü o sadece işine odaklanmıştır. Onun işi en çarpıcı fotoğraf karelerini yakalamaktır. Anı sonsuzlaştırmaktır. An’ı sonsuzlaştırdıktan sonra an’dan öncesi ve an’dan sonrası onun işi değildir. Öncesinde ne oldu ki o kare gelişti, o kareden sonra sonsuz sayıda kaç kare daha gelişti? Yakaladığı an-kare nasıl değişimlere uğradı? Ama fotoğrafçımız sonsuzlaştırdığı karede dondu kaldı, cevabı yok. Hatırlamıyor, samimi olarak hatırlamıyor, yani hatırlamak istememek falan değil. Bu insanın-insanlığın trajedisini anlatan en çarpıcı sahnelerden biriydi, hayır ikisiydi. Biri akbabaya yem olabilecek denli açlıktan ölmek üzere olan bir çocuk, ikincisi bu trajik sahneyi çekmeye odaklanırken insanlığını öldüren, bunun farkına varmayarak ikinci kez ölen fotoğrafçı. Bir süre sonra ‘normal’ yaşamına devam edemedi, intihar etti.

Bu fotoğrafçıların yaşanmış gerçek öykülerine dayalı bir film. Hepimiz o fotoğrafçı olmuşuz şimdi. Televizyonda her gün insanlığın onlarca trajedisi izletiliyor bize. Açlık, göç, yoksulluk, organ kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, mafya, fuhuş, işsizlik, savaş ve daha onlarca toplumsal kriz yüzünden yüzbinlerce çocuk katlediliyor. Bugünlerde onlarca Afrin’de ve Doğu Xuta’da. Biz an’a odaklanan o fotoğrafçı gibi

sadece anları donduruyoruz. Bu tablonun değişmesi için bir şeyler yapıyor muyuz? 21. yüzyılda bizi hangi ayna güzel gösterebilir ki? Var mı bizi operasyonlarıyla güzelleştirecek bir estetik cerrah? Ölen insanlığımızı hangi makyaj kapatabilir? Solan kültürlerimizi hangi fondöten parlatabilir yeniden? Pörsüyen ruhları hangi kıyafete sığdırıp güzel gösterebiliriz ki? Aynaları kırmak çözüm değil, ihtiyacımız olan hakikati bütünlüklü yansıtan aynalar oluşturmak ve onlara bakabilme cesareti göstermek. Kendi aksimizi gördükten sonra yılmadan kendimizden başlayarak insanı-toplumu güzelleştirmeye, ahlaklaştırmaya adanmak yaşamımızı. Sonra tekrar tekrar dönüp bu aynalardan güzelleşmemizi izlemek, yeniden mücadele edecek esini, cesareti ve kararlılığı üretmek.

Gülnaz Karataş işgalci Türkiye ordusuna karşı savaşırken yüzünden yaralandı. Yarasını görüp şaşırانları, gülererek “*korkmayın güzelleşmişim... savaşla nişanlandım*” diyerek karşıladı. Oysa o halkına, ülkesine, çocuklara, şiiire ve aşka aşıktı. Savaşı tüm aşık olduğu güzelliklerin erdemini korumak için göze alıyordu. İşte bu yüzden her gün “*savaş güllüm, sıkı savaş*” diyordu kendisine. Çünkü genç kız bedenine, ruhuna hakikat aynaları tutuyordu, savaşın en acımasız koşullarında yaşamayı bahane etmeden... Yüreğine yaslandı, yaşamın tüm çirkinliklerine inat. “Güneşten, çocuktan korkan düşmanı” vurmaktı onun vicdanı. Vicdandan, gönül gözünden büyük ayna olur mu? Bir eğilsek bu aynalara ve kalkıp yürüsek tüm çirkinliklerin üzerine... Akılla, bilinçli örgütlülükle, plan-projeyle, mücadelenin tutkulu enerjisiyle yürüsek... Baştan ayağa güzellik kesiliriz, her sabah Lelikan’da ışıldayan Beritan’ın gülüşü gibi...

Jineolojinin Beritan, Zilan, Sema, Rojbin-Berwar-Şeristan, Arin-Rewan, Avesta-Barin gibi besleneceği yakın tarih etik-estetik değerlerinin yanı sıra, tarihin derinliklerinden akıp günümüze ulaşan birçok etik-estetik değeri var. Bunların başında kadının güzelliğinin ve toplumsal ahlakın örgütlü zirvesi, görkemi olan ana-tanrıça kültürü geliyor. Ana-tanrıça olgusu tüm yönleriyle bir etik-estetik üretimiydi. Toplumsallığı bu üretimleriyle besleyen sınırsız kaynaktı. Ahlaki-politik, kültürel, ekonomi, bilim, sanat, dil-edebiyat ve sayamayacağımız kadar çok fazla yaşam alanında sürekli üreterek, farklı varoluşlarla kolektif güzelliği yaratarak toplumsal varoluşların tamamını besledi binlerce yıl boyunca. “*Tanrıçalık kaba güçle varılan bir yüceliş değildi, yaşamın gerçekleştirilişi ve sahiplenilişiyle ilgili bir zihinsel yüceliştir*” (Öcalan, AİHM-2) “*Zihinsel yüceliş*” tüm güzellikleri-erdemleri doğuran anadır. Ana-tanrıçanın damarları toplumsal tarih boyunca pek çok coğrafyada-kültürde değişik kadın kimliklerinde yaşadı. Bir elinde sürekli bir kova su, diğerinde bir meşale taşıyan Rabia Adeviye, cehennem ateşini söndürmeyi, cennetin güzelliklerini yakmayı istediğini söyler. “Böylece insanlar korku ve ödülden azade inanır Allah’a” der. Rabia, bize özgür insan davranışının korku ya da ödüle değil, özgür-bilinçli tercihe dayanması gerektiğini belirterek ahlakın temel kurallarını öğretir. Fatma kültü olarak Ortadoğu coğrafyasında yer edinen ve kaynağını Arap toplumsal tarihindeki güçlü tanrıçalardan alan kültün özü, toplumsal yaralara derman, sorunlara çare olmaktır. Bunun için yola çıkan Sakineler, Zeynepler ve onların ardılları ana tanrıçanın yücelişini sürdüren kadın kimliklerdir. Tüm halkların-kültürlerin tarihinde böyle binlerce kadın var, yaşayan damarları var. Tüm bunlardan beslenir Jineolojinin etik-estetik kuram arayışı ve inşası.

Güzelliklerin Çirkinleştirilmesi

“Ben güzele güzel demem, güzel benim olmayınca”

Cinsiyetçiliğe düşme kaygısına girmeden bir konunun etik-estetikliği doğru ele almamızda önemli olduğunu belirtmek isterim. Estetik-etik teorileri, kuramları bugüne kadar çoğunlukla egemen erkek akla sahip kişiler, özellikle erkekler tarafından geliştirildi. Oysaki erkek egemenliğinin inşa edilme tarihi “*güçlü-kurnaz adam*”dan başlayarak kadının çirkinleştirilmesi, güzelliklerinin çalınıp gasp edilmesi, kadına mülk, ganimet olarak bakılması tarihidir. “*Ben güzele güzel demem, güzel benim olmayınca*”, “*ya benimsin ya kara toprağın*”, “*Güzelliğin on para etmez, şu bendeki aşk olmazsa*” vb. sözler bu tarihin kadın şahsında güzelliği mülkleştirmesine örnektir. Bu nedenle bu tarih, güzelliklerin çirkinleştirilme tarihidir. Etikten boşanma, etiği unutma, adım adım ahlakı, ahlaki-politik toplumu yok etme tarihidir. Kadını tanrıça yüceliğinden ve görkeminden alaşağı edip karılaştırma tarihidir. “*Uygarlık ölçütleri erkek tanrısal kaynaklı olup, kadını tüm kutsal tanrısal, melek ve güzellik ölçütlerinden düşürmüştür.*” (Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü) Bu tarih içinde şekillenen bireylerin özellikle egemen aklı aşmamış bireylerin etik-estetik teorilerine şüpheli bakıyorum. “*İnsanın eylemi ne ise fikri de odur*” derler ya, bu konuda biraz bu sözü esas alacağım.

Güzele-estetik ve ahlaka-etik dair son yüzyıllarda oluşturulan kavram-kuramlardan çok halkların hâlâ insanlığı yaşatan binlerce yıllık güzellik ve ahlak anlayışının ölçü alınması gerektiğine inanıyorum. Ne kadındaki ne toplumdaki sırlı güzellikler, zenginlikler, açılmamış şifre ve kodlar, egemen erkek aklın soğuk-donuk ruhunca okunabilir, hissedilebilir, sezilebilir ve anlamlandırılabilir. Belki bu yaklaşım, teoriyi, etik-estetik kuramını geliştiren belirgin isimleri göz ardı etmek olarak ele alınabilir. Hayır, jineoloji bunları da göz ardı etmeden egemen aklın, devlet ve tüm iktidarların beslendiği etik-estetik teorileri incelemenin gereğine inanır.

Şüphesiz iktidarlar köleliği topluma salt zorla dayatmadılar. Bunları toplum aklını dumura uğratacak kadar çekici ve “güzel” kıldılar. Ahlakın gerçek anlamını bulandırıp bazı basmakalıp davranışların ahlak olduğuna büyük bir ciddiyetle inandırdılar insanları. Bu inandırmada ve büyülemede kendi perspektifleriyle şekillendirdikleri etik-estetik alanlarına kesinlikle önemli rol oynattılar. Bu hakikati göz ardı etmeden, iktidar odaklı güçlerin ve onların teorisyenlerinin etik-estetik kuramlarını irdelemelidir jineoloji. Çünkü kadınlar ve toplumlar olarak çirkinleşmenin ve özgürlük ahlakından uzaklaşmanın tuzaklarına nasıl, neyle düşürüldüğümüzü anlamalıyız ki, güzelleşmenin ve ahlaklaşmanın yollarını arayıp bulalım. Öte yandan savaşın ve tüm trajedilerin yaşattığı büyük acılara, iktidar odaklarının çok yönlü saldırılarına dayanma gücü vererek toplumsal doğanın bugüne kadar varlığını sürdürmesinde rol oynayan; halkların özgürlük kültüründen beslenen etik-estetik kavram ve kuramları, alanlarını

da irdelemelidir jineoloji. Çünkü halklar ve kadınlar olarak tüm çirkinleştirme ve ahlaksızlaştırma saldırılarına karşı geliştirdiğimiz kültürel-zihinsel öz savunmada etik-estetikliği nasıl ele aldığımızın tarihini de anlamalıyız.

Jineolojinin Alanlarıyla Etik-Estetik İlişkisi: Güzel Bütündür

Etik-estetik kavramımız için yaşamın diyalektik akışının-anlamının bütünlüğünü kavramamız kadar; bu akışın ritmini, sezgisini, duygusunu, hislerini, temposunu, tarzını ve çok zengin dilini yakalamamız gerekir. Bunun için Jineolojinin etik-estetik anlayışının ön koşullarından biri, tüm alanlarının diyalektik ve bütünlüklü bir ilişki içinde ele alınmasıdır. Jineolojinin etik-estetik perspektifinde güzel bütündür. Yaşamın her alanı, estetik-etik olmalıdır. Bu anlamda jineolojinin ekonomiden tutalım da tarihe kadar her alanının etik-estetikliği geliştirmede son derece önemli rolü vardır.

Ekonomisiz Kalmak Çirkinleştirir

“Çünkü sonuçta midenin de o felsefeyle doyurulamayacağı açıktır”

Aç kalan toplum varoluşundan eksiltir, etiğinden-estetikinden ödün verir. Teslimiyete gider. Halklara ve kadınlara tarih boyunca ekonomisiz bırakılma, maddi olarak yoksullaştırılma, fiziksel varoluşu sürdürmeyi yaşamın temel hedefi haline getirme stratejileri dayatılmış ve böylece köleleştirilmişlerdir. Bu anlamda jineolojinin etik-estetik anlayışında ekonomi biliminin yeri vardır. Çünkü jineoloji sonuçla ilgilenmez, sonuca götüren tüm nedenleri, etkenleri inceler, anlamlandırır ve mücadele-örgütlenme perspektifini böyle oluşturur. Ekonomisiz kılınan bir kadın, bir toplum sonuçta çirkinleşir; ahlaki değerlerini-ilkelerini zayıflatır. Açlıkla terbiye edilenlerin, sürekli maddi yoksullukla boğuşanların manevi dünyaları zayıflar. “*Duyguları, düşünceleri olmayanın kişiliği yoksuldur. Yoksul kişinin de fazla sevgi değeri yoktur. Çünkü hep yalvarır. En ilkel düzeyde bir mide savaşıdır. Ben mide savaşımını küçümsemiyorum, ama mide savaşı, yani küçük amaçlı yaşamak züldür, köleliktir ve övülecek hiçbir yanı yoktur. Çünkü sonuçta midenin de o felsefeyle doyurulamayacağı açıktır.*” (Öcalan, Çözümlemeler)

Aç kalmamanın, “mide savaşı” olmamanın temel yolu komünal ekonomiyi yaratmaktır. Aksi halde, ağır sömürü koşullarına mahkûm edilen halkların ufukları daraltılır, bir zamanlar yarattıkları birçok değere olduğu gibi etik-estetik değerlere de yabancılaştırılırlar. Halklar ekonomisiz kılınıp ekonomi adına sömürge sistemler tarafından tüm etik-estetik değerleri kemirildikçe etik-estetik halklarla alakasız bir alan gibi ele alınmaya başlanır.

Kadını nesneleştiren teoriler ve yaklaşımlar, kadının salt fiziksel güzelliğini ve cinselliğini öne çıkaran ele alımlar hâkim kılınır. Devletçi uygarlık tarihi boyunca yaşanan budur. Tüm bunlar, ekonomisiz kılınan halklar ve kadınlar gerçeğiyle bağlantılı geliştirilmiştir.

Ama yine de günümüzde etik-estetik değerler onlarsız ne var olabilir ne de hakikate erişmede etkili olabilir. Çünkü gerçek yaşam, ekonomi başta olmak üzere halklarla, kadınlarla ayakta kalıyor. Bu açıdan Jineoloji etik-estetik ile ekonominin ilişkisine eğilirken, çok incelikli olmak durumundandır.

Politikasızlığın Krizine Etik-Estetik Değerlerle Çözüm Geliştirmek

Aynı realite politika açısından da geçerlidir çünkü *“Etik ve estetik bile siyasal bilinçle ilişkilidir; siyaset yapma ahlakı temelinde güzel, doğru, özgür ve iyi olanı açığa çıkarmaktır.”* (Öcalan, AİHM-2) Politikasız kılınan, politika yapma gücünden alıkonulan halkların ve kadınların etik-estetik değerlerini yaratmaları, koruyup geliştirmeleri mümkün değildir. *“Tanrısal Sanat”* denilen politika, binlerce yıl kadınlar öncülüğünde toplumun yaşamını özgür irade ve ahlakla kendisinin belirlemesi sanatıydı. Bir toplum bu sanatı icra etmekten yoksun bırakılmışsa ve onun adına başkaları icra ediyorsa, o toplumun etik-estetik yenilgisi kesindir. Bugün dünya genelinde

toplamlar adına ya devletler ya da başka güçler politika yapıyor. Sonuçta toplumların yaşadığı krizler sürekli büyüyor. Krizli bir toplumsal gerçeklik ise her an etik-estetik değerleri çürüterek ve öğüterek beslenir. Bu kırma son vermenin anahtarı, estetik değerlerini özgürlük ahlakıyla belirlemek ve yaratmaktır.

Tarih Bilincinin Etik-Estetikle İlişkisi

Yaşamın her alanı bir sanattır ve hepsinin tarihi vardır. Salt sanatın alanlarını bile ele alsak mimarinin, resmin, heykelin, müziğin ve şiirin bir tarihi vardır. Ahlakın, inancın bir tarihi vardır. Bugün hayatımızda yer edinen hiçbir olgu tarihsiz değildir. Günümüz insanının bunca çirkinliğe alet olmasında, çirkinlik üretmesinde,

ahlaki ilkeleri çok rahat çiğneyip etikten yoksun yaşamasında tarih bilincinin olmaması ya da çarpıklaşması belirleyici etkenlerdendir. Tarih bilinci olmayanın etik-estetik yönü ya yoktur ya da çok cılızdır. Çünkü tarih bilinci olmayanlar, özlerini tanıyamazlar. Kökleri üzerinde el yordamıyla yaşasalar bile köklerini tanımazlar ya da köklerinden uzak, köklerine düşman ve yabancı yaşarlar. Oysa tarih unutulsa bile; o unutmaz, hatırlatır kendisini.

Bir yılan yumurtadan çıktığı andan itibaren içgüdüsel olarak yılan olduğunu bilir, sürünür, kendini korur. Ama insan doğduğu andan en az 15 yaşına kadar insan olmanın anlamı temelinde eğitilmek zorundadır, hatta yaşadığı sürece kendisini eğitmek zorundadır. Dünyaya tür olarak insan gelebilirsiniz ama diğer canlılardan farklı olarak kültürel-kimlikli ve anlam olarak insan olabilmeniz için size muazzam bir emek harcanır ve siz muazzam bir emek harcarsınız kendinize. Eğer tür olarak insan doğan biri, kültürel-kimlikli ve anlam olarak insan olamamışsa etik-estetik anlam olarak insanlaşamaz. Bir insanın etik-estetik bilinç, birikim ve değer kazanması içinse tarih bilinci edinmesi şarttır.

Jineoloji, Ortadoğu ve Kürdistan coğrafyasındaki toplumsal mücadele tarihinden beslenerek gelişir. Son kırk yıllık Kürdistan özgürlük mücadelesi de bu tarihin önemli bir kesiti. Bu kırk yıllık süreç, Kürt insanının etik-estetik değerlerden nasıl koparıldığını anlamının ve özgürlük temelinde mücadeleyle yeniden nasıl inşa edeceğinin tarihidir aynı zamanda. Kadınların son iki yüz yıllık örgütlü özgürlük mücadelesi, çirkinleştirildiğimiz ve özgürlük ahlakından uzaklaştırıldığımız tüm özelliklerimizi tanımanın, tanımlamanın ve aşmanın mücadelesidir. Bu mücadele de tarih bilinci kazanılarak geliştirildi, gelişiyor. Bu anlamda etik-estetik ölçü, değer ve yaklaşımlarını derinlikli, doğru bir tarih bilincine dayandırır jineoloji.

“En Güzel İnsan Kendini Eğiten İnsandır”

Zamanımızdan 1000 yıl önce yaşamış büyük filozof Sühreverdi *“Ehli olmayana güzelliği göstermek zülümdür”* sözüyle aslında cahilliğin güzelliğin en büyük düşmanı olduğuna dikkat çekmiştir. Öyle olmasaydı, insanlar bir zekâ ve güzellik, özgür ahlak sembolü olan Hypatia’yı öldürüp bedenini parçalar mıydı? Bu örnekler bize güzelliği yaratmanın cahilliği kaldırmaktan yani özgürlük bilinci-ahlaki kazanmaktan ve kazandırmaktan geçtiğini anlatıyorlar. Bilme, en başta *“kendini bilme”*, bunun için aydınlanma, bilinçlenme etik ve estetikle yakından alakalıdır. Ortadoğu toplumu ve bireyi, ağır dogmalarla işgal edilmiş bir zihniyet yapısına sahipken ne sahip oldukları güzelliklerin kıymetini bilir ne de güzelliğin arayışını geliştirebilirler. Öyleyse jineolojinin gerçekleştirilmesi zor bir görevi de Ortadoğu rönesansının, kadın rönesansının zihinsel hazırlığını yapmaktır. Bu gerçekleşmeden etik-estetik anlam ve duruş

bu topraklarda hep darbelenecektir. Bunu önlemenin en temel faaliyeti eğitimidir. Etik-estetik değerlerin bilincinde olan bireyleri kendimizden başlayarak eğitimle yaratmaktan başka şansımız yoktur. Kadınlarda ve toplumlarda binlerce yıllık iktidar kültürüyle yaratılmış çarpık beğeni ölçülerini değiştirip özgürlük temelinde beğeni ölçüleri geliştirmek, yani ahlakileşmek ve güzelleşmek ancak ve ancak kendimizi, toplumumuzu eğitmekle olur.

“En güzel insan kendini eğiten insandır” (Öcalan, Çözümlemeler) sözüne inanır jineoloji. Eğitimsiz etik-estetik ölçü, bilinç ve değer kazanılamayacağına bilinciyle eğitim alanının temel bir misyonu olarak etik-estetik geliştirmeyi belirler. Çünkü jineolojinin diğer alanlarıyla etik-estetik alanının ilişkilerini sağlıklı oluşturabilmemiz bu eğitime bağlıdır. Bu da insanın yaşamın bütün alanlarına dair bir etik-estetik anlayışı kazanabileceği eğitim felsefesi geliştirebilmemize bağlıdır. Eğer verili zihniyeti, özgürlük felsefesi temelinde eğitimle değişime-dönüşüme tabi tutamazsak güzelleşemeyiz, özgürlük ahlakını kazanamayız.

Jineolojinin temel bir alanı olan eğitim alanı da tüm akademi programlarında insana-topluma etik-estetik felsefeyi kazandırmayı, öğrencilerini estetikle beslemeyi hedefler. Ancak bu tek başına yetmez. Jineolojinin özgün bir alanı olarak etik-estetik daha yoğunluklu eğitimler geliştirmesi, etik-estetik akademileri kurması şarttır. Yaşamın etik-estetik sorunlarını, ihtiyaçlarını, tarihini bu akademilerde cesur, yaratıcı ve yapıcı zekâyla etrafıca tartışmalıyız. İnsan güzelleşince gerisi kolaydır. Etik-estetik akademileri, insanın zihnini milliyetçilikten, devletçilikten arındırmayı hedeflemeli.

Eğer mesele kadınlara, topluma, erkek egemen sisteme ve daha birçok yaşamsal konuya dair analizlerse emsalsiz bir emekle feminizm bunu zaten yaptı. İhtiyacımız olan yaşamı, kadını, toplumu, çocukları çirkinleştiren teori ve pratiklerden zihinlerin boşanmasını sağlayacak bilinç geliştirerek pratik adımlar atmak; bilgelikle aydınlanarak plan-proje ve örgütlü eylem hakikatlerini geliştirmektir.

Etik-Estetik Temelinde Öz Savunma

Günümüz dünyasında her coğrafyaya ve kültüre değişik zamanlarda ve biçimlerde dayatılan çok yönlü savaşlar var. Kapitalizmin toplumu topluma kırdırarak varlığını sürdürme sürecinde en fazla ve hızlı yıkıma uğrayan alanlardan başında etik-estetik gelir. Bu yıkıma uğramadan kapitalizm devam edemez. Yaşadığımız dünyada öz savunma olmadan, tek başına güçlü bir etik-estetik kurama sahip olmak çirkinleştirilmeyi ve ahlaki yıkıma uğratılmayı engelleyemez. Bu anlamda nerede yaşarsanız yaşayın özellikle bir kadınsanız öz savunmanız olmadan etik-estetik ölçülerinizi, değerlerinizi korumanız imkânsız.

Öz savunması gelişen yaşamın etik-estetik düzeyi sürekli gelişir. Öte yandan etik-estetik bilince dayalı gelişen yaşamın öz savunması güçlenir. Gül-diken arasındaki ilişki ne kadar öz savunma ilişkisiyse o denli etik-estetik ilişkisidir. *“Gül estetik ise, diken onun etiği ve ahlakıdır. Etiği olmayan bir estetik olamayacağı gibi, estetiği olmayan bir etik de söz konusu olamaz.”* (Öcalan, İmralı Notları) Gül varoluş, diken varoluşun öz savunmasıdır. Varoluş, estetikdir; varoluşu savunmak ise etikdir. Varoluşuna dair zihinsel-ruhsal, sezgisel duyarlılıklarını ve güçlerini yitirmeyen toplumlarda zaten etik-estetik-dil-kültür-öz savunma-eğitim-sağlık-ekonomi başta olmak üzere yaşamı sürdüren tüm alanlar kopmaz bağlar içindedir.

Toplum etiğini ve estetiğini neyle nasıl yarattığının, neyle nasıl koruyup büyüteceğinin farkındalığına sahiptir. Eğer günümüzün yapay güzellik anlayışıyla zehirlenip ağır yaralanmamışsa, her halk kültürel kimliğini korumanın ahlakını ve bununla güzel kalmanın direncini sonuna kadar sergiler. Ancak söz konusu estetik ve etik çöküntünün yaşandığı 21. yüzyıl olunca, jineolojinin temel görevlerinden biri halkları ve kadınları-gençleri etik-estetik bilinçle öz savunmalarını geliştirmek için eğitmek ve örgütlemek, zihin ve duygu yönünden donatmak oluyor. Diğer hayati bir görev bu öz savunmayı başarıyla oluşturabilecek öz yönetim gücünü geliştirmektir. *“...bir toplum için en hayati, ahlaki, bilimsel ve estetik görev öz yönetim gücüne kavuşmaktır. Bu görevi başaramayan toplumun ahlaki, bilimsel ve estetik gelişimi mümkün olmadığı gibi, siyasal ve ekonomik kurumlaşma ve gelişmesi de yok olur.”* (Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü)

Teolojiyi Etik-Estetiğin Gündemine Almak

Günümüz toplumlarının hala çok önemli bir kesimi tek tanrılı dinlere ya da farklı inançlara sahipler. Ahlak ve güzellik anlayışlarında inanç biçimlerinin payı küçümsemez. Bir de bu inançları suiistimal eden, istismar edip çarpıtan birçok farklı güç var. Bunların inançların özüyle alakası olmasa da inanan kesimler üzerinde çok önemli bir etki ve yönlendirme gücüne sahip. Bugün Ortadoğu’da yaşanan pek çok savaşta, en son DAİŞ adı altında örgütlendirilen vahşette bu gücün önemli bir payı var. Bu biçimiyle yaşam sadece etik-estetik düzeyiyle değil, tüm varoluş formlarıyla hem fiziksel hem manevi olarak katlediliyor.

Özellikle kadınların inançlarına içten ve samimi bağlılıkları, başta çocukların eğitimi olmak üzere toplumda belirgin bir etki güce sahip. Bu ve bu konuyla bağlantılı daha pek çok etken toplumda etik-estetik bilinci düzeltmeyi, yükseltmeyi ve örgütlü kılmayı hedefleyen jineolojinin teolojiyi gündemine almasını gerekli kılıyor. Mitolojiyle birlikte teoloji anlaşılmadan, dinler-inançlar tarihi ve şimdisiyle güçlü bilince çıkarılmadan jineoloji, etik-estetik perspektifini sağlıklı geliştiremez.

Jineoloji kadın bedenini eksen alan güzellik ve namus-ahlak anlayışıyla mücadele eden sosyal bilimdir. Bu yanıyla kadının köleleşmesindeki olumsuz rollerini aşmak için dinleri-inançları doğru okumayı önemser.

Etik-Estetik Zeminde Eş Yaşamlar

“Çocuksuz yaşarsınız ama kerametsiz yaşayamayız”

Bazı Aborjin kabileler yeryüzünde insan yaşamından temel bazı erdemlerin eksildiğini fark edince çoğalmama kararı alarak fiziksel varlıklarına son veriyorlar. Aslında çoğalma, doğal toplumlarda kadınların şifacı özellikleriyle doğal yöntemlerle dengeledikleri bir özgür yaşam ahlakıydı. Çocuk doğurup doğurmayacaklarına sahip oldukları şifacı bilgilerle kendileri karar veriyorlardı. Kıtık, savaş gibi kritik zamanlarda hamileliği önlüyorlardı. Doğal toplumdan kalan özgürlük ahlakını yaşatan bu bilge kadınlar, Avrupa’da gelişen kapitalizm tarafından cadı diye yakıldılar. Tüm çöküntüsüne rağmen 21. yüzyılda etik-estetik değerlerin en sağlam direniş kalelerinden biri Ortadoğu ve Kürdistan’dır. Afrînlî Ana’nın *“Çocuksuz yaşarsınız ama kerametsiz yaşayamayız”* sözleri bunun çarpıcı anlatımıdır.

Onların ve milyonlarca bilge kadının anısını kadın etrafında yeniden gelişecek demokratik-özgür toplumsallıkta yaşatma iddiasının adı jineolojidir. Bu yüzden

jineoloji demografya bilimini kadın perspektifiyle yeniden okurken ve geliştirmeyi hedeflerken, insan soyunun ekoloji başta olmak üzere bazı temel olguları dikkate alarak çoğalma felsefesi oluşturmalarını, geliştirdiği etik-estetik kuramın önemli bir alanı olarak ele alır.

Demografya aynı zamanda özgür eş yaşam kuramıyla ilgilidir. Jineoloji, toplumsal yaşamda özgür eş yaşam kuramına alan açtığı ölçüde etik-estetik kuramını, değerlerini geliştirebilir. Çünkü *“Mitoloji, din, felsefe, bilim ve sanatın yaşam için olduğu, başta gelen rollerinin de özgür eşleşmeyi gerçekleştirmek, inşa etmek olduğu önemle kavranmalı, ahlâkileştirilmeli ve estetikleştirilmelidir.”* (Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü) sözlerinde ifade edilen

hakikat, kadınlara ve erkeklere binlerce yıldır ters yüz edilmiş olarak yaşatıldı, hâlâ böyle yaşatılıyor.

Yani kadın ve erkeklerin eş yaşamları, mitolojinin, dinin, ekonominin ve diğer bilimlerin hizmetinde ve onların çıkarlarına göre düzenleniyor. Yaşamın, sanatın, ekonominin, dinlerin görevi insan yaşamını güzelleştirmek olmalıyken insan yaşamı kaldırılması zor bir kahrılı sürece dönüştürülüyor. Kadın ve erkek için bir etik-estetik değer taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın binlerce yıllık bir ezberle, çok yönlü baskılar altında kadın-erkek eşleşmesi çarpık yaşıyor. Bu eşleşmeler ağırlıkta kadınlar için ama erkekler için de sürekli bir işkenceye dönüşüyor. Başka yolları denemek, düşünmek trajediyle sonlandırılıyor. Bu alanı konuşmak dahi tabu kılınca binlerce yıllık bir kördüğüm dolandıkça dolanıyor, bu çarpık eş yaşamlar bir kader dayatılıyor. Burada eşler birbirinin, ağırlıkta da kadın erkeğin mülkü olduğundan ahlâki ve estetik değerlerden hiç söz edilemez. Eş yaşamların dayanması gereken eşitlikten, aşktan, ahlaktan, güzellikten ve özgürlükten eser yoktur. Oysaki aşk *“...estetiksizliği, güzellikten yoksunluğu kabul etmez.”* (Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü) Jineolojinin temel kuramlarından özgür eş yaşam da ise tam tersi geçerlidir. *“Bir erkeğin gücü bir kadın karşısında gösterdiği duyarlılığın etik ve estetik çözümlemesi ile ilgilidir... Kadınla eşit ve özgür temelde demokratik yaşam, yaşamın olmazsa olmazıdır. Ama bunun için çok derinliğe işlemiş köle ahlakının ve çağdaş kapitalizmin baştan çıkarıcılığının özgürlük ahlakıyla (ETİK) ve güzel yaşamla (ESTETİK) aşılması gerekir. Kadınla (dolayısıyla erkekle) doğru (bilimsel-jineoloji), iyi (etik-yeni ahlak bilinci ve tavrı) ve güzel (yeni estetik ölçüler, özgür yaşam) yaşamı başarmamak sosyalist topluma yönelişi başarmamakla özdeşdir. Kadının demokratik devrimiyle tamamlanmamış demokratik toplumun sosyalizm ideası ve yaşamı bir aldatmacadır.”* (Öcalan, İmralı Notları)

Bu perspektifle eş yaşamları ele alan Jineoloji, özgür eş yaşamı etik-estetikğin turnusol kâğıdı olarak görür. Erkeğin ve kadının bu alandaki duruşu, ret-kabul ölçüleri onun güzellik anlayışını ve etiğini sergiler. Slavoj Žižek’in güzelliği *“benden güzel ve akıllı bir kadınla felsefe tartışmak”* olarak tanımlaması son derece anlamlı olsa da mevcut dünya gerçeğinde bunun için çok amansız bir mücadele verilmesi gerekiyor.

Sonuç

Jineoloji etik-estetikği birbirinden ayırmadan, birbirini sürekli koşullayan ve geliştiren alanlar olarak ele alır. Etiksiz estetik düşünülemez. Etiği olmayanın estetiği olmaz. Etik olan zaten güzeldir. Ama etik de estetik de özgürlüksüz olmaz. O zaman bizim odaklanacağımız temel kavramlar köleliğin çirkinliği, özgürlüğün güzelliğidir. Köleliğin erdemsizliği ve özgürlüğün erdemleridir. Jineoloji bu doğrular kapsamında elbette estetik kadar etiğin de tanımını, gelişim tarihini, yüzyılımıza gelinceye kadar nasıl özünden boşaltıldığını araştırır ve jineolojik perspektifli bir etik kuramı geliştirmeyi hedefler. Bu insanlık-kadınlık tarihi boyunca yaratılan tüm pozitif değerleri,

bu uğurda mücadele etmiş, emek vermiş tüm bilgelikleri kapsayan bir kuram olarak gelişecektir. Bu alan günümüzde aşırı yorumla ve kendine göreliliklerle, liberalizmin saha kaldırdığı bireycilikle fazlasıyla anlam yozlaşmasını yaşayan, içerik erozyonuna uğratılmış bir alan. Bu anlamda toplumsal yaşamın özgür ve kolektif yaratımında temel harçlardan biri olan etik alanına çok büyük bir titizlikle, tarihsel bilinç ve ruhsal derinlikle eğilmek jineolojinin temel görevlerinden biri olarak gerçekleştirilmeyi bekliyor. Ahlak teorisi olarak geliştireceği etik kuramında esas alacağı temel kıtas, kadının kendi kendisinin olmasıdır. Kadını kimliğinden, özünden uzaklaştırmak isteyen her türlü baskıya karşı kendi özgürlük ahlakı ile direnmesi, öz avunmasını geliştirmesidir. İnsanın en güzel yeteneklerinden biri, seçme-tercih yapma yeteneğidir. Bunu bilinçli kullanmanın gücünü, estetiğini ve örgütlülüğünü kazanmak etikdir. Jineolojî, toplumların binlerce yıl yaşadıkları özgürlük ahlakını geliştirmeyi etik kuramının ana ekseni olarak görür. Bunun için vicdanı, ruhu, estetiği, yurtseverliği, dürüst, iyi, doğru düşünüp yaşamayı, emeğiyle var olmayı, özgürlük için savaşmayı, kendi öz değerleri uğruna bedel vermeyi göze almayı ve daha pek çok erdemi önemli görür. Bu konularda toplumu eğitmeyi esas alır. Charlie Chaplin'in "*Çok düşünüyoruz, ama az hissediyoruz. Makineleşmeden çok insanlığa, zekâdan çok iyilik ve anlayışa gereksinmemiz var. İnsancıl değerlerimizi koruyamazsak, hayat korkunç olur, hep yitiririz!*" uyarısı, 21. yüzyılda daha çok geçerlidir. İktidarın, devletin, aşırı bireyciliğin anlık olarak bozduğu, tahrip ettiği ahlaki dokumuzla bu tehlikeyi atlamamız çok zor görünüyor.

Bu nedenle 21. Yüzyılın kadın yüzyılı olduğu gerçeğinden hareketle egemen erkek dünyaya estetiğin ve etiğin kerametiyle dokunma ve kadın devrimiyle güzelleştirme çağında olduğumuzun bilinciyle mücadele etmek çok önemlidir.

Ben Buğdayım, Kadın Zamanıyım

Olca Yaser

*Ve güneş renginde sarardı ekinler
İnsanlık sofrası için boy verdi buğdaylar
Ana kadın emeğinde toplandı ürünler
Biraz topluma biraz toprağa,
Ve sonra yine yeşerdiler*

Buğdayın hikâyesini herkes bilir. Herhalde tüm kutsal kitaplar da dâhil, insanlığın kutsallığı üzerinde mutabık olduğu tek şeydir. En zengininden en fakirine, en din-darından en ateistine tüm insanlar şu veya bu şekilde ekmeği kutsal saymıştır. Yere düşürülmesi bile üç defa öpülüp alına konulmasını gerektirir ya da başka kültürlerde farklı saygı ritüelleri yapılır. Kutsal oluşu, insanlığın kadın öncülüğünde yerleşik hayata geçmesi ve toplumsallaşmasıyla başlamıştır. Kadının buğday tohumlarını keşfetmesi ve onu ekip biçmesi en büyük devrim olmuştur. Tarımın gelişmesi aynı zamanda kendi tekniğini de geliştirmiştir. Toprağı çok daha derin kazmak için sabanı, buğdayı un haline getirmek için de destarı icat etmiştir. Eski zamanlarda nasıldi bilinmez ama yakın zamana kadar sonbaharda ekilen buğday baharda yeşerir, yazın da biçilirdi. Biçme işi orak veya tırpanla yapılırdı ya da çok eskiden elle biçilirdi. Biçilen buğday, köyün en yüksek tepesinde olan bêder (harman) yerine getirilirdi. Buğday saplarının tanelerden ayrılması için öküzlerin arkasına bağlanmış ve kesme işlevini görecekt taşların yerleştirildiği ağır bir tahtayla günlerce o buğdayın üstünde daireler çizilirdi. Sonunda saplar saman olup tanelerden ayrılırdı. Öküzün arkasına bağlanan tahtanın daha da ağırlaşması için üstüne çocuklar bindirilirdi.

Bu çocukların en eğlenceli oyunuydu. Sonra rüzgâr beklenirdi, rüzgârın ne zaman geleceği de bilinirdi. Rüzgâr estiğinde samanla tanelerin ayrılma vakti gelirdi. Milêw'le (yaba) rüzgâra karşı savrulan karışım daha havadayken ayrılır; tane bir tarafa saman bir tarafa ayrılırdı. Tanenin samandan tümünden ayrılması için bêjink'le (elek) elenirdi. Samandan ayrılan buğdayın bir kısmı gelecek yıl için tohumluk olarak ayrılır; geriye kalan çeşmelere götürülür yıkanır. Yıkanan buğdayın bir kısmı un yapılmak üzere serilerek kurutulur, sonrasında değirmene götürülüp öğütülürdü. Geriye kalanı ise bulgur için kaynatılıp kurutulur, yine değirmene gönderilirdi. Elde edilen un, her akşam hamur haline getirilir; ertesi gün güneş doğmadan kutsal ateşte pişirilip ekmek olarak sofralara gelirdi.

Buğdayın hikâyesi, sadece bir çalışma biçimi ve bir ürünün elde etme serüveni değildir. Daha da önemlisi bir yaşam biçimini, anlamını, değerini, insan ilişkilerini, bireyin ve toplumun karakterini, ahlakını ve güzelliğini anlatır. Bu süreç bizlere ilkel, zor, zahmetli ve meşakkatli gelebilir. Hatta çalışılırken bir an önce bu süreçten kopup soluğu bir kentte almanın hayalleri kurulur! Hayaller gerçekleşir; ama artık yaşamın büyüğü ve şiirselliği de yitirilmiştir.

Buğday zamanı, günümüz itibarıyla unutulmaya yüz tutmuş olsa da, halen beş bin yıl önceki doğal toplumun ve kadının izlerini taşımaktadır. Günümüz “modern” yaşamıyla kıyaslandığında, bu süreçlere tanık olan yaşlıların, özellikle de kadınların, eskiye olan özlemleri yeterli bir izahat olacaktır. Yitirilip de özlenen sadece ekmeğin tadı olmayacaktır. Üretimi yaşadığı toplulukla birlikte yapmayı, kolektif çalışmayı, paylaşmayı, her ürünü topladığında güneşe, toprağa, suya, havaya dua etmeyi özleyecektir. Ekmeği olmayan komşusuyla ekmeğini paylaşmayı, harman zamanı yapılan şenlikleri ve törenleri özleyecektir. Buğdayı elerken, yıkarken, kaynatırken, pişirirken kadınlarla sohbet etmeyi, ağıt yakmayı, çîrok anlatmayı, türkü söylemeyi; bolluğun keyfini, ihtiyacı olanla yetinmeyi, dürüstlüğü özleyecektir. Aslında tüm bu özlenenler, üretim etrafında şekillenen ahlaki politik toplumun etik ve estetik değerleridir.

Zaman ilerledikçe teknik gelişir. Teknik geliştikçe yaşam, yaşam değıştikçe etik ve estetik değerler de değışir. Buğday hikâyesiyle devam edersek tırpanın yerini biçerdöver, öküzün yerini patos, destarın yerini su ve elektrikli değirmenler, sonrasında da fabrikalar alır. Öyle bir zaman gelir ki buğday hiç eve uğramadan fırınlarda pişirilip sofralara gelmeye başlar. Buğday sadece evleri terk etmemiştir, ana yurdunu, coğrafyasını, toprağını ve sırdaşı olan kadını terk etmiştir. Finans kapital çağı ulaştığında kendisini sanal ve suni bir ortamda bulur. Bu ortamda ne gerçek toprak ne de gerçek güneş kalmıştır.

Hâlbuki buğdayın ekmeğe dönüşme süreci bir o kadar zorlu ve zahmetlidir. Çalışmak için çok zamana ve insana ihtiyaç vardır. Ve tüm bu işler kol gücüyle yapılmak zorundadır. Tekniğin gelişmesi ürünün oluşum sürecini kısaltarak, daha az insanla daha kolay ve zahmetsiz yapılmasını sağlar. Bu elbette ki olumsuz bir şey değildir. Olumsuz olan, kendisini yıllara yayararak hiç hissettirmeden oluşacaktır. O da insanın kutsalına olan yabancılaşmasıdır. Tıpkı insan gibi buğday da köklerine ve doğal genlerine yabancılaşmıştır. Buğday bir sembol olsa da bir zamanın, bir dönemin ve bir cinsin (kadın) üretim biçimine, insan ve insan ilişkilerine, toplumun etik ve estetik değerlerine ve politik biçimine işaret eder. Belirleyen ve kimlik kazandıran bir zihniyettir. Kadın zihniyeti etrafında gelişen üretim biçimi, hem tüketimin hem de kişiliklerin niteliğini ahlaki ve estetik kılmaktadır.

Buğday ve insanın aynı kaderi paylaşması bir tesadüf değildir. Çünkü insanın yarattığı tüm değerlerle olduğu gibi, doğayla kurduğu ilişkilerde de paylaştığı ortak bir süreç vardır. İnsan-kadın-doğa-üretim-tüketim-sanayileşme-etik-estetik gibi birbirinden bağımsız görünen oluşların aslında yaşamın döngüsü ve ilerleyişinde insanın düşünüş biçimini, yaşayışını, davranışlarını, karakterini, duygusunu ne kadar etkilediğini görmek çok da zor değildir. Zor değildir ancak bu söz konusu hakikati herkesin gördüğü anlamına da gelmemektedir. Görenler ve sorgulayanlar “tarihi yaşadığımız anda, günümüzü de tarihin başlangıcında arayanlardır”. Jineolojinin temel gayelerinden biri de tıpkı buğdayın hikâyesinde olduğu gibi, kadın öncülüğünde gelişen üretimin ve bağı olarak gelişen tekniğin insana olan yabancılaşmasına, insanın da kendisinin ürettiği bir ürüne yabancılaşmasına dair hakikati açığa çıkarmaktır.

Neolitik dönemin salt bir tarım ve buna bağı olarak gelişen tekniğin devrimi olmadığı artık bilinen bir gerçektir. Tarımı olduğu kadar sanayiye, bilimi, sanatı, toplumsallığı da içeren bir zihniyet devrimi yaşanmıştır. Oluşan zihniyet, ne dışardan inşa edilen bir zihniyet ne de tanrıların bahsettiği bir zihniyettir. O günkü kadın ve erkeğin doğa karşısında (karşıtlığında değil) verdiği yaşam mücadelesinin bir sonucudur. Bu aynı zamanda bir üretim ve tüketim sürecidir. Bütün yaşamın kurucusu ve yaratıcısı neolitik insanı olmuştur. Ürettikçe zihni gelişmiş, zihni geliştikçe de üretimi ve tekniği geliştirmiştir. Üretilen ve icat edilen şey kutsal sayılmıştır. Üretimi ve ürettiği değerleri kutsal kılan, kendisini beslemesi, koruması barındırması ve yaşamını sürdürmesinden kaynaklanır. Ve her şeyden önemlisi de kendi toplumsallığını sağlayan bir süreçtir. Topluma ait olan bireyin ne ürettiğini, ne kadar ürettiğini, kimin için ürettiğini, ne kadar tüketmesi gerektiğinin bilincinde olduğu bir süreçtir. Bu süreç, bireysel ve toplumsal ahlakın oluşmasının zemini ve koşulu olmuştur. Oluşan ahlak diğer tüm yaşam alanlarında olduğu gibi üretim ve tüketim ilişkilerini de belirlemiş ve bir ölçüye kavuşturmuştur.

Bu ölçü, üretimin kolektif olmasını, herkesin kendi yeteneği ve yaratıcılığını katmasını, üretilen ürüne saygılı yaklaşımı, eşit ve komünal bir paylaşımı ve aynı zamanda kendisine bahsettikleri için doğaya minnettar kalınmasını sağlamıştır.

İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için doğaya ihtiyacı vardır. Doğa insan olmadan varlığını sürdürür, ancak doğa olmadan insan yaşayamaz. Dolayısıyla üretimin sağlandığı doğa, neolitik insanı için korunması gereken kutsal bir alandır. Bundandır ki doğayı korumak ve kendisini doğanın bir parçası olarak görmek, en temel ahlak ölçüsü olarak ele alınmıştır. Üretim ve tüketim ilişkilerinin kolektif, bütünlüklü ve doğa dostu olması, doğal toplum insanının paylaşımcı, eşitlikçi, toplumsal ve barışçıl olmasını sağlamıştır. En önemlisi de, üretime dair bilgi parçalı değil bütünlüklü olmuştur. Böyle olması bireyi hem toplumsal kılmış hem de yaşama bir bütün olarak bakmasını sağlamıştır. Doğal toplumun bize sunduğu bilgiler ışığında neolitik çağın üretim ve tüketim biçiminin bir zihniyet yaratmış olduğunu ve gelişen zihniyetin de üretim ve tüketim ilişkilerini ahlaki bir ölçüye kavuşturduğunu görmekteyiz.

Sanayi Devrimi Sonrasında Gelişen Üretim-Tüketim İlişkileri

Yaşam ihtiyaçlarının daha kolay giderilmesi isteği, insanlığı daha ileri bir teknikle üretim yapma arayışına götürmüştür. Uzak çağ olarak tanımladığımız günümüzde bu çabanın ne kadar ileri boyutta olduğunu görebiliyoruz. Nano teknolojinin bulunmasıyla kendi kendini temizleyen giysinin yapılması gelinen aşamanın boyutlarını göstermektedir. Eğer sanayi devrimiyle başlayan teknik gelişmenin üretim ve tüketim ilişkileri bağlamında iyi ve güzel, kötü ve çirkin ele alınacaksa sanayi devrimi öncesine biraz bakılması gerekmektedir.

Her sanat, edebiyat, mimari, siyaset, kültür, teknik kendi çağının özelliklerini taşır; ancak daha da önemlisi kendi modernite zihniyetiyle şekillenir. Kapitalist modernite için bu şekilleniş, kendiliğinden gelişen bir süreç değildir. İnşa edilen bir süreçtir. Marx, tarihsel toplumun gelişim sürecini değerlendirirken alt yapı ve üst yapı kavramlarını kullanmış; madde ve bilinç oluşumunda maddeyi öncellemiştir. Üst yapı (siyasal vb kurumlar, ideolojik ve felsefik zihniyet yapılanması) ve alt yapı (ekonomik temel) arasında karşılıklı etkileşim olduğunu belirtse de Marx'a göre, insan karakteri dâhil, tüm yaşamı esas olarak belirleyen ekonomidir (üretim güçleri ve üretim ilişkileri). Dolayısıyla gelişen üretim ve teknik insanlığın da gelişmesini sağlamıştır. Kapitalizmin gelişme zorunluluğu tahlilini de bu yüzden yapmıştır. Üretimin gelişim süreci sanayileşmeyi, sanayileşme fabrikalaşmayı, fabrikalaşma işçileştirmeyi koşullamıştır. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişki toplumsal dönüşümün temel kaynağıdır. Sınıf mücadelesi

olarak açığa çıkan bu çelişkide yeni üretim ilişkilerini savunan üretici güç (yani işçi sınıfı) ilerici olarak tanımlanır. Buna göre işçileşen toplum aydınlanma yaşayacak ve ileri bir toplumun temelini atmış olacaktır.

Marx, yapılan iş ile insan karakteri ve zihniyeti arasında sıkı bir bağ olduğuna dair tahlilinde haklı çıkmış olabilir; ancak insan, akli ve duygusu ile tek başına ekonomik bir süreç tarafından şekillenemeyecek kadar karmaşık ve metafizik bir karaktere sahiptir. İdeolojik hegemonya olmadan insan aklının teslim alınamayacağına kapitalist modernite en iyi gösterge olmuştur. Eğer Marx haklı olsaydı, teknolojik gelişimin en üst seviyede üretildiği çağımızda üreticilerin yani işçilerin ücretli (gönüllü) köleler olarak değil, gelişkin bir zihniyete sahip özgür yurttaşlar olarak yaşamlarına devam ediyor olmaları gerekiyordu. Dolayısıyla etik-estetik ölçülerinin oluşumunu bütün bu bağlarla düşünmek gerekiyor.

Bireyin ve toplumun etik ve estetik ölçüleri ne salt üretim biçimine indirgenebilir ne de üretimden bağımsız ele alınabilir. Sanayi devrimi sonrası, üretim ve tüketimde, insan ilişkilerinde, kişilik oluşumunda gelişen etik ve estetik ölçüleri ne tek başına bilimsel ve teknolojik gelişmeler, ne de siyasal ve sosyal gelişmeler belirlemiştir. Bütün süreçler birbirini besleyerek, destekleyerek, koşullayarak etkileşim içinde olmuşlardır. Gelişmeleri öncesi ve sonrasında kopuk ele almak, bizleri doğru bir tahlilden yoksun bırakacaktır. Bu yüzden de sanayi devrimi sonrasında gelişen üretim süreçlerinin etik ve estetik karakterini, biraz da devrimin oluşum

koşullarında çözümlemek daha doğru olacaktır. Sanayi devrimine kadar üretim nasıldı? Devrim hangi koşullarda oluştu? Yaşanılan devrim, toplumun ve bireyin yararına mıydı? Etik ve estetik değerlerde değişen ne oldu? İnsan ve insan ilişkilerinde nasıl bir değişim yaşandı? Soruların cevapları, naçizane izahatımız olacaktır.

Sanayi devrimine kadar üretim daha çok el emeğine dayalı basit aletlerle yapılmıştır. Daha sonra üretimin basit makinelerle yapıldığı manifaktürler oluşmuş, üretilen her eşyanın bir manifaktürü açılmıştır. Eski çağlardan beri süregelen zanaatçılık, manifaktürler döneminde daha da gelişmiştir.

Sanayi Devrimi ya da Endüstri Devrimi, Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime olan etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin

Marx,
yapılan iş ile insan
karakteri ve zihniyeti ara-
sında sıkı bir bağ olduğuna dair
tahlilinde haklı çıkmış olabilir;
ancak insan, akli ve duygusu ile tek
başına ekonomik bir süreç tarafından
şekillenemeyecek kadar karmaşık ve
metafizik bir karaktere sahiptir. İdeolo-
jik hegemonya olmadan insan ak-
lının teslim alınamayacağına
kapitalist modernite en iyi
gösterge olmuştur.

makineleşmiş endüstriyi doğurması sonucu oluşmuştur. Bu gelişmeler aynı zamanda Avrupa'daki sermaye birikiminin artmasını sağlamıştır. Daha sonrasında Birleşik Krallık, Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya yayılan sanayi devrimi, bir yanıyla üretimi kolaylaştırıp hızlandırırken diğer yandan dönemin en vahşi sömürü sisteminin zemini olmuştur. Söz konusu sömürü, teknolojik gelişim ve üretimin kolaylaşmasından kaynaklı değildir. Sorun sanayinin hangi koşullarda oluştuğu ve toplumu nasıl etkilediğidir.

Geniş çaplı yağmalar, sanayi devriminin en önemli finans kaynağı olmuştur. Yayılmacı ve sömürgeci Avrupa ülkeleri, Ortadoğu, Afrika ve Uzakdoğu ülkelerinde yeni koloniler oluşturarak buradan getirdikleri malları sanayide kullanmaya başlamış, işlemiş ve tekrar sömürgelere satmışlardır. Örneğin Hindistan'da 1753 tarihinde, Fransız birliklerini savaş alanında yenen İngilizler (Plessey Savaşı), Babür imparatorlarının devasa hazinesine el koymuşlardır. Bu hazinenin İngiltere'ye taşınmasıyla, bu ülke ekonomisinde ortaya çıkan para ve finans olanaklarının, dokuma ve buhar makineleriyle ilgili tüm teknik buluşların 1758-1791 tarihleri arasında gerçekleşmesini açıklamada birincil argüman olduğu söylenebilir. Bir başka örnek İspanyollar tarafından yağmalanan Orta Amerika altınlarıdır. Yağmacı İspanyol gemilerini vuran, yani yağmacıları yağmalayan İngiliz gemileri, Avrupa'ya tonlarca altın taşımıştır. Bütün bunlar 16. ve 17. yüzyıllarda, sanayi devrimine götüren süreçleri desteklemiştir. Diğer yandan neolitik dönemin ve kadın mirası olan bilimsel ve teknolojik birikimin Avrupa'ya taşınması da sanayi devrimine götüren süreçte belirleyici olmuştur.

Eğer hiçbir şeyin sıfırdan oluştuğunu düşünmüyorsak, o zaman sanayi devrimiyle Avrupa'da oluşan zenginliğin hem ahlaki boyutunu tartışmak hem de gelişen sermaye birikiminin, üretim ve tüketim ilişkilerini, bu ilişkilerin bireyi ve toplumu nasıl etkilediğini açıklamak önem taşımaktadır. Sanayi devriminin gelişimiyle değişen üretim ve tüketim ilişkilerinin birey ve toplum karakterinde değişim yaratmaması beklenemezdi. Çünkü sonuçları itibariyle kapitalist modernite zihniyetini besleyen süreçler haline gelmiştir.

Tarımın ikinci plana düşmesi ve tarımdaki gelişmeler, köy nüfusunun kentlere göç etmesine neden olmuş, böylece kent sanayisine hazır ve ucuz işgücü oluşmuştur. Yaşam düzeyi yükselmiş, eskiden lüks sayılan mallar artık orta sınıf ve alt sınıflar için doğal bir gereksinim olmaya başlamıştır. Bu da dolaylı olarak tüketim malı talebini arttırmış ve giderek ihtiyaç temelli üretim değil, tüketim ve kar amaçlı üretim yapılmaya başlanmıştır. Köylünün daha da yoksullaşmasına neden olurken, küçük burjuvazinin gelişmesine, orta sınıfın zenginleşmeye başlamasında bir itici kuvvet olmuştur. Orta sınıfın zenginleşmesi sürecine paralel olarak kapital birikimi oluşmaya başlamış, böylece yeni yatırım alanları (sömürü alanları) aranmaya başlanmıştır.

Finans kapitalin temelleri olan bankacılık ve sigortacılığın adımları atılmıştır. Protestan reformuyla “Bugün çok çalışıp yarını düşünmek” öğretisi önemli bir değer olarak yerleşmeye başlamıştır.

17. yy aydınlanma döneminde aklın başat konumu ve bilimsel bilginin akıl yoluyla inşa edilme süreci başlamış; bilimsel yöntem ve rasyonel düşünme ilkelerinin bilimlere ortaya çıkarmasını ve teknolojik gelişmeleri etkilemiştir. Fransız Devrimi aracılığıyla da sanayi toplumuna uygun siyasal bir yapılanmanın (ulus devlet) temelleri atılmıştır.

Sanayi devrimi sonrasını tüm bu sonuçlar açısından değerlendirmek mümkündür ancak konumuz itibariyle daha çok üretim aşamasına ve gelişimine değineceğiz. Fabrika sisteminin hızlı üretim gibi olumlu sonuçları olmuştur da sosyal, ekonomik ve yaşamsal açıdan olumsuz sonuçlar da doğurmuştur. Erkek işçiler yanında, hatta onların yerine, daha ucuza çalıştıkları için çocuk ve kadınlar çalıştırılmaya başlanmıştır. 20 saate kadar varan iş saatleri, küçük çocuk ve kadınlar için tam bir vahşi sömürüye dönüşmüştür. İşçilerin kalifiye olması artık önemini yitirmiştir. Çünkü makineler tekdüze, basit, mekanik hareketler yapabilen herkesin çalışabileceği makinelerdir. Artık kalifiye işçilerin yani eski zanaatçıların normal ücretle iş bulması imkânsızlaşmıştır. Kır nüfusu, giderek kentlere akmaya başlamış, kentler, kırsal alanları yutarak kanser gibi büyümeye başlamış, kentlere akın eden toplumun yerleştiği devasa gecekondu mahalleleri oluşmuştur.

Kapitalizm, sermaye birikimini arttırmak ve de daha fazla kar elde etmek için bilimin tüm akıl yürütmelerini kullanmaktan çekinmemiştir. 1900'lü yıllara gelindiğinde Marx'ın deyimiyle artık insan, makinelerin birer uzantısı haline gelmiştir. Henry Ford'un öncülüğünü yaptığı, üretim bandının uygulamaya konmasını içeren üretim sistemi (Fordizm) geçen yüzyıl boyunca en baskın olarak kullanılan üretim yöntemi olmuştur. 1920'li yılların başında uygulamaya konan bu yöntem, vasıfsız işçilerin bir üretim bandında çalıştığı, kitle üretimi ve kitle tüketimi üzerine kurulu bir sistemdir. Her bir işçi üretim bandında çok küçük ve vasıfsız bir işle görevlendirilmiş olup, bütünün (yani üretilen ürünün) ne olduğunu bilmeksizin çalışmıştır. Örneğin bir araba fabrikasında çalışan işçi, ürettiği vidayı ya da bujiyi araba için ürettiğinden bihaberdir. Onun görevi, üretim bandının kendisine ayrılan bölümünde günün 8 saati, haftanın yedi günü, yılın 365 günü vida ya da buji yapmaktır. Sonuçta üretilen arabayla ilişkileri yoktur.

Kapitalist endüstrileşmede büyük bir gelişim sağlayan fordizm ile birlikte üretim standartlaştırılmış, otomasyon yoluyla kitlesel üretime geçilmiş, üretimde merkezi

örgütlenme ve Taylorcu¹ yönetim anlayışı geliştirilmiş, kalifiye düzeyi düşük işçileri büyük ölçekli işletmelerde yoğunlaştırmıştır.

Bütün devrimler, karakterleri gereği mevcudu aşan, geliştiren ve yeniyi temsil eden konumda olmuşlardır. Ancak Neolitik devrimden sonra gelişen tüm sosyal, siyasal, ekonomik, bilimsel devrimler, oluştukları dönem itibari ile çağa damgasını vurmuş olmalarına rağmen, er ya da geç kapitalist modernitenin hizmetine girmişlerdir. Sosyalizm adına gerçekleşen siyasi ve ekonomik gelişmeler dahi tüm haklılıklarına rağmen bu sondan kurtulamamışlardır. İnsanlık için önemli bir gelişme olan sanayi devrimi de beş bin yıldır emekleyen kapitalizmin ayaklanıp koşmasına vesile olmuştur. İbrenin sürekli kapitalist moderniteden yana evrilmesi, elbette ki beş bin yıl öncesinde gelişen sapmadan kaynaklanmıştır.

Ataerki zihniyetle oluşan devletin, sınıfın, kentin var olma koşulu, kendilerini iktidar kılmalarıdır. İktidar olmanın koşulu öncelikle zihinsel hegemonya, sömürü ve zora dayalı köleleştirme olmuştur. İlk iktidar olma biçimlerinden birisi de toplum için biriktirilen artı ürüne el konulmasıyla üretim alanında gerçekleştirilmiştir. El konulan sadece ürün olmamış, ana kadın etrafında gelişen toplumun, yani kadının emeğine el konulmuştur. Dolayısıyla zigguratların oluşumuyla gelişen beş bin yıllık üretim ve tüketim biçimi, erkek egemenlikli bir zihniyetle şekillenmiştir. Buna paralel olarak oluşan uygarlık zihniyeti, üretim ve tüketim bağlamında kendi etik ve estetik ölçülerini inşa etmiştir. İnşa edilen ahlak; “artık kendin için üretmeyeceksin, benim için üreteceksin, neyi nasıl üreteceğine, ne kadar üreteceğine ben karar vereceğim, en iyisini benim için üreteceksin, ürettiğini önce ben tüketeceğim kalırsa sen de faydalanabilirsin” kuralını gerekli kılmıştır. İnsanlığın ve özelde de kadının ilk icatları yani teknolojisi, bilimi bu ahlakla geliştirilmiş ve kapitalizmin hizmetine sunulmuştur. Gelişen süreç, bilim ve insanlık adına yapılmış en büyük ahlaksızlık olarak toplumun ve bireyin çürümesine yol açmıştır.

Kapitalist Üretim Tarzıyla Şekillenen Kişiliklerin Etik-Estetik Bağlamında Değerlendirilmesi

Soframıza gelen ekmek nereden gelir, nasıl üretilir? Yediğimiz sebze nasıl yetişir? Giydiğimiz elbise nasıl yapılır? İçtiğimiz su nereden gelir? İçinde oturduğumuz evler neyden yapılmıştır? benzeri çoğaltabileceğimiz soruların cevabından bihaber

¹ ABD’li iktisatçı ve mühendis Frederick Winslow Taylor tarafından 1880’lerde geliştirilmiş olan Üretim organizasyonu, üretim için gereken jest, ritim ve kadans tekniklerinin analizine, üretim eylemlerinin önceden tasarlanmasına ve iş başına ücret yerine saat başına ücrete geçişe dayanan bir üretim yöntemidir.

yaşayan milyonlarca insan var. Bilen insanlar yaşlandıkça bu soruların cevapları onlarla birlikte yok olmaktadır. Ya da kısmen köylerde yaşayan insanlar bu bilgilere hala sahiptirler. Ancak bu bilgilerin hikâyesini en iyi hatırlayanlar kadınlardır. Kaldı ki bu bilgilere de ihtiyaç kalmamıştır, çünkü ihtiyaç duyulan her şey, mağaza reyonlarına taşınmıştır. Hatta ihtiyaç duyulmayan ürünler de mağaza reyonlarında sergilenmektedir. İhtiyaç dışı olmaları bu ürünleri almak için yarışa girmemize engel olmaz.

Kapitalist modernite kendisini sürdürebilmek için böyle bir kişilik yaratmak zorundadır. Dolayısıyla yaşamın önemli bir parçası olan üretim biçimini düzenlemek ve buna denk bir tüketim kültürü inşa etmek durumundadır. Bu kültüre ikna edilip, sistemi yaşatacak insanların olması bir ön koşul olduğu kadar bir zihniyet hegemonyasını da gerektirir. Tüm toplumlar için bunu söylemek, uygarlık karşıtı olup halen direnen ve kapitalizmin dayattığı üretimin dışında kalıp tüketim toplumu olmayı reddeden yapılara, halklara ve topluluklara haksızlık olacaktır. Çünkü yaşadığımız toplum saf kapitalist bir toplum değildir. Sümerlerle başlayan ve sanayi devrimi sonrasında devam eden erkek egemenlikli kapitalist üretim biçiminin yarattığı birey-toplum gerçekliği ahlaki bir sorundur. Bu ahlaki sorunun boyutlarını açığa çıkartmak önemlidir.

Her şeyden önce kendini yaşatmaya çalışan kadının üretim bilgisi, sanayi devriminden sonra tümünden erkek tarafından çalınmış; kadın bir bütün olarak üretimin dışına itilmiştir. İş dünyası artık tümünden erkek dünyasıdır. Üretimden kopan kadın sadece evle sınırlı olan alana hapsedilerek bilgisiz ve üretimsiz bırakılmıştır. Böylece kadının konulduğu konuma kendisinin inanmasını sağlamıştır.

İnsan, manifaktür dönemi de dâhil, içinde olduğu üretimin tüm aşamalarına hâkimken, sanayi devrimi sonrası gelişen süreçte bilginin bilim tarafından parçalanması üretim açısından da geçerli olmuştur. Zanaat-kârlar ürettikleri ürünü tanıyan ve hâkim olan son insanlardı. Daha sonra mimarlık, mühendislik gibi çeşitli mesleklerin oluşmasıyla zanaatçılık tarihe karışmıştır. Bu tesadüfi bir gelişim değildir. Bilimciliğin kapitalizm adına yaptığı akıl yürütmelerinin sonucudur. Kapitalistlere göre ürünün yapılışındaki komple bilgi asla bir kişinin elinde olmamalıdır.

İnsan,
manifaktür dönemi
de dâhil, içinde olduğu üretimin tüm aşamalarına hâkimken, sanayi devrimi sonrası gelişen süreçte bilginin bilim tarafından parçalanması üretim açısından da geçerli olmuştur. Zanaat-kârlar ürettikleri ürünü tanıyan ve hâkim olan son insanlardı. Daha sonra mimarlık, mühendislik gibi çeşitli mesleklerin oluşmasıyla zanaatçılık tarihe karışmıştır.

Boyutları matematikçi, şekli mimar, yapımı ise bir mühendis tarafından yapılmalıdır. Hâlbuki bir zanaatçı hem mimar hem mühendis hem de bir matematikçidir. Zanaatçılar, fabrikaların oluşmasıyla makine başında birer işçi olmaktan kurtulamazken, “Cadılar” (Bilge Kadınlar) ise taşıdıkları tüm zamanların bilgisine sahip olmayı yakan bedenleriyle ödemişlerdir. Böylece nesilden nesile aktarılan bilgi birikimleri artık kapitalistlerin eline geçmiştir.

Tarımın ikinci plana düşmesiyle, kentlere göç eden milyonlarca insan ya fabrikalarda vahşi uygulamalara rağmen emeğini satmak zorunda kalmış ya da iş bulamadığı için dilencilik ve hırsızlık yapmak zorunda kalmışlardır. Dilencilik ve hırsızlık yapmanın cezası da ölüm olmuştur. Köyünde karın tokluğuna da olsa yaşamını sürdüren birey, bir başkasına ait değildir. Ancak emeğini parayla satan işçinin istekleri, bedeni, ruhu, bilinci artık çalıştığı patrona aittir. Geçmişte üretim dışında kalan zamanını kendisi, ailesi ve içinde yaşadığı toplumla paylaşıırken, işçileştikten sonra tüm zamanı patronun olmuştur. Artık doğayı, yaşamı, dünyayı, toplumu, sanatı, felsefeyi düşünecek zamanı kalmamıştır. Tek düşüncesi çalışmak ve eve para getirmektir. Öyle ki yaşamı çalışmak dışında yapabileceği üç eylemle sınırlandırılmıştır. Bunlar yemek, uyumak ve cinsellik. İşçiye de, tıpkı kadına yapılan gibi, bir zaman sonra yaşadığı hayat o kadar kanıksatılır ki, onu kaderi olarak görmeye başlamıştır.

Liberalizmin rekabetçi ve bireyci zihniyeti adeta bireylerin hücrelerine zerk edilir. Her koyun kendi bacağından asılır sözü bir amentü olur. Böyle olunca geriye sadece ailesini hatta sadece kendisini düşünen bireyler kalmıştır. İnsan insanın kurdu haline getirilmiştir. Daha fazla kazanmanın yolu (hâlbuki tek kazanan kapitalisttir) hırslı olmak, paylaşmamak, yalan söylemek, ispiyonculuk yapmak, ayak kaydırmak, kapitaliste yağcılık ve işbirlikçilik yapmak, siyasete, politikaya bulaşmamak, sorgulamamak, düşünmemekten geçmektedir.

1900’den sonra geliştirilen fordist üretim biçimi, bireyin kişiliğine vurulmuş son darbe olmuştur. Birey tarihin hiçbir döneminde bu kadar kendisine ve üretime yabancılaşmamıştır. Artık birey makinenin bir parçası haline getirilerek tümünden mekanikleştirilmiştir. Geçmişte üretirken düşünen, yaratan, araştıran, deneyerek öğrenen, irade ve inisiyatif sahibi olan kişiden eser kalmamıştır. Tüm bu eylemleri kendisi yerine makine zaten yapmaktadır. Yine bilinç ve üretimin birbirini geliştiren ve zenginleştiren ilişkisi koparıldığından zihniyet gelişimi zayıflamış, düşünce ve yaratıcılıktan yoksun bireyler inşa edilmiştir. Başka bir deyimle, insan ürettiği kadar düşünen, düşündüğü kadar söyleyen, söylediği kadar yapabilen bir niteliğe sahipken, kapitalist üretim biçimi bireydeki bu döngüsel gelişimi durdurmuştur.

Sonuçta sanayi devrimiyle temelleri atılan finans kapital ve aynı dönemle başat gelişen ulus devlet süreçleri, bireyi kendisine, topluma, halkına, coğrafyasına, kültürüne, değerlerine yabancılaştırmış, zaman-mekân-tarih kavramlarının yitirildiği bir çağ yaratmıştır. Kadının tüm ürettiklerine el koymakla yetinilmemiş, kadının kendisi bir meta haline getirilerek parça parça satışa sunulmuştur.

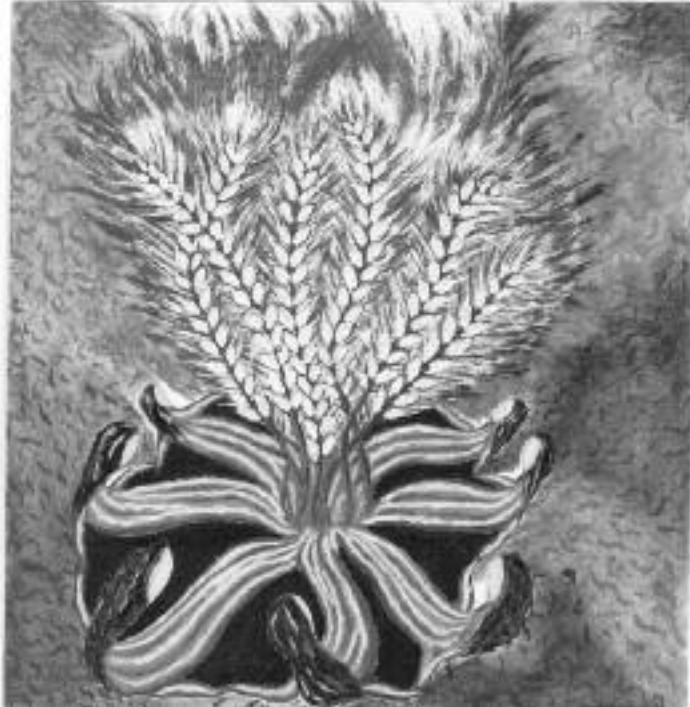
Elbette ki kapitalist modernitenin yarattığı zihniyet ve bu zihniyetle inşa edilen insan ve insan ilişkilerinin karakterleri, sadece üretim ilişkileriyle izah edilemez. Sadece sanayi devrimi sonrasıyla da izah edilemez. Ancak tarih, mekân ve zaman ölçeklerinde bazı dönemlerin ve gelişmelerin hızlandırıcı, tetikleyici, besleyici, destekleyici özellikleri vardır. Sanayi devrimi de böylesi bir süreç olmuştur. Kısmen de olsa açılmaya ve tanımlanmaya çalışılan ve özellikle de sanayi devrimiyle gelişen üretim süreçleri, bireyde ve toplumda gelişen etik ve estetik ölçüler hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Ahlaki ve politik toplumun varlık zemini olan ana kadın etrafında gelişen kolektif, barışçıl ve eşitlikçi üretimin iyi ve güzel bir yaşamı yaratması kaçınılmaz olmuştur. Kadın üretim tarzının en belirleyici ahlak ölçülerinin başında toplumsallık gelir. Diğer yandan üretiminin temel kaynağı olarak görülen, öğrenilen, beslenen barınılan doğayla kurduğu dostluğu; edinilen ve taşınan tüm bilginin toplumla paylaşılması ve gelecek nesillere aktarılması; toplumun bireye rağmen, bireyinde toplum olmadan yaşayamayacağı gerçeklerini de ilke yapmıştır. Tersinden ele alındığında, erkek egemenlikli zihniyetin üretim biçimindeki sonuçların çirkin ve kötü olmasının da kaçınılmaz olduğu görülecektir. İlk olarak kadını ve sonrasında da toplumu üretilimsiz bırakarak, yaşamın her boyutunda kendisine muhtaç hale getirmek ve insan emeğini para karşılığında satışa çıkarmak en büyük ahlaki çöküntüdür. Kendisine ait olmayan sanal bir hayat yaşaması; kendisine, yaşadığı topluma, doğaya, yediği giydiği şeye yabancılaşması ahlaki bir sorundur. Savaş, açlığa, doğa katliamına, soykırıma, asimilasyona, sömürüye, kadın bedeninin pazarlanmasına kadın katliamlarına, çocuk işçiliğine ve sayabileceğimiz daha birçok vahşete karşı duyarsızlaşmak, görmemek, duymamak, söylememek ahlaki bir sorundur.

Böylesi bir yaşama ve zihniyete mahkûm edilmiş birey ve toplumun, güzeli yaşaması mümkün değildir. Güzel ve estetik olan; keyif ve haz alınan, mutlu olunan, coşku ve moral alınandır. Yaşadığımız zamanın insanı, duygu ve histen yoksunlaştırılmıştır. Dolayısıyla sadece analitik akla mahkûm olmuş birey yaşamının, anlamlı ve güzel olması düşünülemez. Daha fazla kar isteği,

hırslı ve bencil olmayı gerektirir. Bencil ve hırslı olan, kötü ve çirkindir. Çünkü öldürücüdür. Dünyanın en güzel mimarisiyle yapılmış olsa da kesilen ormanların yerine yapılan bir villa; binlerce balinanın katledilmesinden elde edilen kozmetiklerle “güzelleşen” bir kadın; emeğini satarak yaşamını sürdüren bir birey; insanların emeği üzerinden “güzel” bir yaşam kuran insan; tadı rengi biçimi güzel olsun çabuk ve ucuz olsun denilerek yetiştirilen ve kanser üreten yiyecekler; sevgi ve aşk adına kadını öldüren erkek; kapitalistin devletin egemen sınıfın beyazın erkeğin kölesi olanlar; stres kirililik kalabalık gürültü yaratan şaşıla kentler; açlıktan ölen insan varken üretim fazlalığından bahsetmek ve daha sayacağımız birçok varlık biçimi... Bunlar güzel ve estetik olamaz. Olsa olsa dünyanın ve yaşamın sonunu getirecek çirkinlikler olabilir.

Kapitalist üretim tarzı bir iktidar zihniyeti olarak bireyin ve toplumun en küçük hücrelerine zerk edilmiş olsa da, buğdayın tarihini unutmamış insanların olduğunu biliyoruz. İnşa edilmiş erkek zamanın acımasızlığına rağmen, hala buğday (kadın) zamanlarının türkülleri, şiirleri, romanları, çitrokları, ruhumuzu sevgiye ve güzele; bilincimizi doğruya ve direnişe çağırmaktadır.

Çizim: Jiyan Erdinç

Bilinmeyen Bilinir Kılma Çabası; Aydınlanma ve Cadı Avları

Rojda Yıldız

Giriş

20.yy'da Frankfurt Okulu olarak bilinen enstitünün yazarları tarafından “yeni bir çağın” başlangıcı olarak nitelendirilen Aydınlanma fikri ve araçsal aklın kullanımı bir dizi eleştiriye tabi tutuldu. 16.yy'ın sonlarından itibaren Batı'nın içerisinde bulunduğu düşünsel akımı ret ederek merkezine akli alan aydınlanma fikrinin eleştirisi temel bir noktadan ilk olarak Adorno ve Horkheimer tarafından yapıldı. Aydınlanmanın Diyalektiği isimli kitapta yaptıkları eleştirileri kitabın ön sözünde şöyle ifade etmişlerdir; “Aslında amacımız, insanlığın gerçekten insani bir duruma ulaşmak yerine neden yeni bir tür barbarlığa battığını anlamaktan fazlası değildi.”

Aydınlanma fikrinin ilk ortaya çıkmaya başladığı andan itibaren öne sürdüğü tarihin lineer bir çizgi içerisinde “daha iyiye” gideceği savı, özellikle 1. ve 2. Dünya Savaşları sonrası ortaya çıkan tablo ile büyük çelişkiler yaşadı. Merkezine araçsal akli alan ve rasyonalitenin kurtuluş olduğunu ortaya çıkarmaya çalışan bu fikir ve dönem Adorno'nun da dile getirdiği gibi çıkış noktası itibari ile kendinden önceki fikir ve dönemden farklı değildi.

Yukarıda belirtilen bu farklı olmama durumu, aydınlanmacılar tarafından çokça eleştirilen mitin korkuyu tetiklediği ve mitin “akıl ile açıklanamayan” olması ile ilgili idi. Oysa mit ile aydınlanma arasındaki ilişkinin ortak kökene, korkuya işaret ettiğini belirtir Adorno. Bu korku ise bilinmeyene duyulan korkudur.

Bir anlamda bu korku çeşidi baş etme metodunun da nasıl olması gerektiği noktasında farklı fikirlerle yola devam edilmiştir. İnsanlık tarihi bu korku ile baş etme tarihidir.

Bu yazıda Aydınlanma felsefesinin “bilinmeyi bilini kılmak” saiki ile üretmeye çalıştığı bilginin özellikle 17.yy’da Avrupa’da yaşanan cadı avlarıyla ilişkisi, “bilimsel ve akıl ile açıklanabilen” argümanlar kullanılarak yok edilmeye çalışılan kadın çoğunluğunun aydınlanma dönemi içerisinde nasıl kodlandığı, sanatın ele alınışı, aydınlanmanın kendi mitini nasıl yarattığı üzerinde durularak, aydınlanmanın bu noktada kısa bir eleştirisi yapılmaya çalışılacaktır.

Aydınlanma

Aydınlanma kavramı toplumların tarihsel süreçlerinde önemli bir kavram olarak duruyor. Düşünme ve davranış biçimlerini bilimsel söylemler ve eylemlerle açıklamaya çalışmış, bilinmeyenin “işe yarar” olmadığı inancı ile doğadan başlayarak yaşamdaki şeyleri açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Kendinden önceki dönemleri barbarlık olarak nitelendiren Aydınlanma düşünürleri, bu barbarlığın ancak akıl ile son bulacağını Aydınlanma ile beraber toplumsal ilerlemenin yol kat edeceğini düşünmüşlerdir. Bunu yapabilmeyi yöntemi olarak da ilk olarak rasyonel düşüncenin açığa çıkmasının önemini ve olay-olguları akıl ile açıklamanın asli olduğunu, bunu yapacak yegâne gücün de insan olduğunu ileri sürmüşlerdir. “Aydınlanmanın Diyalektiği”nde de söylendiği gibi aklın “kendisinin efendisi olma”; yani insanın aklını kullanarak doğayı ve türdeşlerini tahakküm altına alma amacını gütmüştür. Fakat geçen zaman diliminin tarihsel seyri içerisinde aydınlanmanın öne attığı “ilerleme ve özgürleşme” savlarının, bu tahakküm biçiminin şekillendirdiği yaşamın totaliter bir zemine ittiğini ve felaketlere yol açtığını göstermiştir.

Aydınlanma düşüncesinin hedeflediği ilk şey toplumları korkularından arındırmak ve böylece “düzeni” kurabilmeyi denebilir. Bilinmeyenleri ortadan kaldırmak, insan eli ile her şeyi bilinebilir ve ulaşılabilir kılmak ve “iç huzursuzluğu ortadan” kaldırmak. Bilinmeyenlere karşı olduğu için ilk karşı olduğu olgulardan biri büyüdür denebilir. Aydınlanma fikri, kendinden önceki içsel, dini, gözlemlenemez olgu ve bilgileri toptan ret etmiştir. Bu ret edişin içinde en büyük “düşmanlardan” biri ilahi güçlerin dahi açıklayamadığı büyü olmuştur. Ve aydınlanmacıların yeni düzene giderken ret listesinin başını büyü almıştır.

Büyücülük ilkesi akıl ve din tarafından aforoz edilmiştir. O hâlâ varoluştan el çeken bir mesafede, sanat olarak, içtenlikten uzak bir şekilde sürüp gitmektedir. Bu sanatla uğraşanlar birer yolcu haline, yerleşik düzene geçenler arasında yer bulamayan arta kalmış göçebeler haline geliyorlar. Doğa artık uyum sağlayarak etkilenmeyecek, çalışma aracılığıyla hükmedilecekti. Sanat yapıtı büyücülükle birlikte, dünyevi varoluş ilişkisinden kopmuş, kendine özgü, içine kapalı bir alan oluşturmaktadır.¹

Büyünün aynı zamanda bir toplumsal sanat türü-hali olduğunu görmek gerektiğine dair yapılan bu vurguda, sanatın estetize halinde doğayadair uyum yasasının ortadan kaldırılmış olduğu vurgusu, doğa ile kurulan bağın kopmasının estetik değerleri insan merkezli ele alan yeni bir sanat anlayışını doğurmuştur. Sınırları olmayan ve bilinemezlikten korkmayıp üretilen sanat anlayışı aydınlanma ile beraber bir matematik sanatının aforizmasına dönüşmüştür. Aydınlanma öncesi dönemde zanaatkarlar olarak görülen sanatçılar, toplumsal iş bölümü içerisinde daha erişilebilir ve daha sıradanlaşmış bir hali ile devam etmiştir. Bu dönemde de kilisenin baskısı² her ne kadar yüksek olsa da sanatı estetize etme çabasını göğe çıkarma ait olduğu yerden koparıp ideolojik bir tahakküm aracına dönüştürme aydınlanma ile beraber çıkarmıştır. Modern öncesi dönemin sanatı gerçekliği değiştirmeyi ümit ediyordu, oysa özerk sanat, sınıflı bir toplumda kafa emeği ile kol emeği arasındaki bölünmenin mükemmel örneğidir.³ Aklın, dolaylı olarak kafanın kutsanışı, bedenın esaretini tam da bu noktada getirmiştir ve sanat bedenın bir ürünü olmaktan çıkartılıp aklın bir şaheseri olarak kodlanarak akıl bir kez daha galip getirilmiştir.

¹ Max Horkheimer ve Theodor W.Adorno, Aydınlanmanın Diyalektiği, Kabalcı Yay., 1995, s. 35-36

² Kilise localar halinde örgütlenmiş sanatçıları diğer toplumsal iş bölümünde var olan kollarından ayrı özel bir yere koymamıştır. Fakat onlara neyi çizip çizemeyeceklerini, hangi müzik sözlerini kullanıp kullanamayacaklarını tembihlemiştir. Leonardo Da Vinci (1452-1519) resimlerinde hangi boyayı kullanacağını veya neyi resmedebileceğini kilise tarafından gönderilen belgelerde yazana göre şekillendirmiştir. Fakat bu Da Vinci’nin hangi ölçüleri kullanıp kullanmayacağına karar veren bir mekanizma değildir, sadece ilahi yasaya göre ele alıp alamayacağı şeyler üzerinde bir kısıtlamadır. Fakat aydınlanma ile beraber bu kısıtlama durumu resmin bilimsel olup olmadığı tartışmasını doğurur ve iyi bir resmin ancak ölçülebilir saiklerle varolabileceği söylenir. Da Vinci’nin hayatının son dönemlerinde yapmış olduğu ve aydınlanma döneminin etkisinde kalarak yaptığı ünlü tablo Mona Lisa ise, aynı zamanda matematikçi olan ressamın sayıları ve ölçüleri işin içine katarak yaptığı ve resimde altın oran dediği estetiğin matematiksel ifadesi olan bir tablo ile sanatı ölçüm kriterlerinin doruğuna ulaştırmıştır. Bu anlamda modern anlamda sanat aydınlanma ile beraber ortaya çıkan pek çok şey gibi icat edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz, Larry Shiner, Sanatın İcadı, Ayrıntı Yay., 2004

³ J.M. Bernstein, Sunuş, Theodor W.Adorno, Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi içinde, s.16

Sanatın bedensel hali olarak büyücülük de bu anlamda yeteri kadar akılla bağdaştırılmayıp yok edilmeye çalışılmıştır. Büyü sadece bir sanatsal varoluş değil, toplumsal bir bütünlük ve fayda aracı olarak geçmiş toplumların izini taşıyarak mitsel öğelerin tezahürüdür aynı zamanda. Bu noktada bir bilinmeyene ve korkuya gönderme yapan mit, aydınlanma döneminden farklı olarak bu korkuyu “olağanüstü” güçlere bağlamış, ardında bir akıl ve rasyonalite aramamıştır. Burada asıl olan şey var olan şeyden korkmak ve korunmaya çalışmaktır. Aydınlanma dönemi ile bu dönemi ortak kılan şey ise bu korkunun aslında hiç geçmemesidir. Aydınlanma düşünürlerinin yaptıkları şey korkuyu akıl ile açıklayarak başka mitler üretmek olmuştur. Adorno’nun belirttiği gibi bu anlamda mit de aydınlanma da aynı ortak kökene gönderme yapmaktadır: Bilinmeyene duyulan korku. Mit, bu korkuya gösterdiği-miz tepki ve bu anlamda mitsel inanışta korku duyduğumuz şey ile kendimizi özdeşleştirerek bu korkudan sıyrılabiliriz. Böylece onun ötekiliğini ortadan kaldırebiliriz. Kendimiz ile korktuğumuz şeyi “özdeş” hale getiriyoruz. Bu yol ile de onu kontrol altına almayı başardığımızı düşünüyoruz. Aydınlanma ile bu korku, bu korkudan saklanma metotlarını⁴ değiştirerek devam ediyor. Aydınlanma biline- mez olanı nesneleştirir, isimlendirir, kavramsallaştırır ve akıl ile bilinebilir bir noktaya taşır. Bu hali ile de korku kontrol edilir, insanın aklına tabi kılınır. Hem mitte hem aydınlanmada amaç korkuyu alt etmek olsa da mitlerde kişiler kendini bilinemez (öteki) hale getirirken, aydınlanma düşüncesinde bilinemez olan yani korku öteki hale getirilir ve insanın altında kategorileştirilir. Bu bilinemezlik miti öncelikle doğada aranır. Kendi bedeninden olmayan ve bilinebilirliği en uzak olan doğa ilk hedef olarak gösterilir ve önce onun “sırları” çözülmeye çalışılır. Bu anlamda bir bilinemezlik temeli ile ilerleyen Aydınlanma, doğaya ait bütün izler yok edildiğinde yani mit değersizleştirilip ve aydınlanmanın dışındaki her şey mit olarak adlandırılıp yerinden edildiğinde, aydınlanmanın getirdiği tek şey kendini mite dönüştürmesidir.⁵

⁴ Adorno’nun astroloji sütunlarına dair çözümlemesinden yola çıkarak büyü’nün yerini astronolojinin aldığı varsayımı ile ilgili şunları ekler Bernstein; İnsanlar, ampirik hayatın karmaşık, mekanik, yine de kendi içinde bağlantılı, kavrayamadıkları bir mantıkla işleyen bir sisteme dayandığını düşündükleri için ve bu sistemin mantığının ihtiyaçlarına ve arzularına uymadığından şüphelendikleri için, hiç olmazsa hayali teselli sağlayan benzer bir hayal sistemini kabul etmeye razı olurlar. Filmler gibi, astroloji de, hiçbir şeyin kendi içinde değerli olmadığı bir ampirik dünyada gezinirken, “metafizik” açıdan anlamlı görünen bir mesaj verir, bir yerlerde hayatın kendiliğindenliğinin yeniden tesis edildiği izlenimini yaratır; oysa fiilen, “mutlak” a yaslanmak suretiyle bertaraf edilmiş görünen şeyleşme koşullarının aynısını yansıtır. Büyüden uyanmış, kuşkucu insanların astrolojiye inanıp boyun eğmelerini sağlayan şey, anlaşılmazlığının, ampirik dünyanın anlaşılmazlığını yansıtmasıdır -öyle ki, aşkın inancı(tanrı inancı) hemen hemen hiç gerektirmez (2011: 26-27).

⁵ Horkheimer ve Theodor W. Adorno, Aydınlanmanın Diyalektiği, Kabalcı Yay., 1995, s.52

Bilinmeyi bilme durumunun toplumsal bir ilerleme yaratacağını savunan aydınlanmacılar bu konuda da yanılmışlardır. Adorno ve Horkheimer’a göre yaratılan bu yeni sentez, iddia edildiği gibi ilerlemeye sebep olmamış ve aydınlanma mite dönüşmüştür. Bununla beraber bu sürecin toplumsal sonuçları felaketler doğurmuş ve insanlığı bir krizin içine düşürmüştür. Bu noktada eleştirilen mitten çok daha iyi olduğu iddia edilen düşünce biçimi olarak aydınlanma mitlerinden⁶ çok daha büyük felaketlere sürüklemiştir toplumları. Bu anlamda mit ile aydınlanmanın özü aynıdır, her ikisinin aklı da yapısal olarak özdeştir. Yalnız tapınılan, korkulan ve sorgulanmayan değişmiştir. Eski çağların korkulan tanrıalarının yerini bugün bilim, üretim ve ulus-devletler almıştır.

Frankfurt Okulu ve Aydınlanmanın Diyalektiği

Bilimin ve savaşın yükselişe geçtiği bir dönemde yaşayan Adorno ve Horkheimer, 2. Paylaşım Savaşını birebir yaşamış, Nazi yönetiminden kaçarak Amerika’da yaşamaya başlamış olan iki düşünürdür. Savaşın ve bilimin yıkıntılarının nedenini Aydınlanma fikrinde arayan düşünürler, Aydınlanma düşüncesine dair köklü eleştiriler getirmiştir.

Adorno ve Horkheimer’in Aydınlanma aklına getirdiği en önemli eleştiri ise rasyonalizm ile birlikte aklın sadece insana ait bir sıfat olarak ele alınması ve insanın dışında her şeyin bir “nesne” konumuna indirgenmesidir. Horkheimer’in öznel akıl olarak adlandırdığı bu akıl sadece düşünmek değil aynı zamanda sınıflandırmak, araştırmak ve hatta ayırıştırıp parçalamak için kullanılmaya başlanır. Bilgi sadece nesnellik çerçevesinde ölçülebilir ve deneyle anlaşılabilir bir dar çerçeveye oturtulduğu andan itibaren aydınlanma bilimin tekeline geçirilmiş olur. Bu da nesneye (yani doğaya) doğru yönelmesi gerektiği fikrini beraberinde getirir. Bu noktada Horkheimer’in yaptığı öznel akıl-nesnel akıl analizi, hiyerarşik toplumsal ve bireysel düzenlemenin analizine dair ipuçları verir. Öznel aklın, nesnel aklın yerini alması ile

⁶ Mitler toplumsal yaşam içerisinde aydınlanma ile beraber “anti-bilimsel, ölçülemeyen, barbarlık” olarak nitelendirilseler de uzun yıllar toplumların yaşamlarını var eden sosyal organizasyon anlatıları olarak var olmuştur, olmaya devam etmektedir. Yaşanan toplumsal gelişmeleri ya da kişisel hikayeleri anlamlandırma, yaşanabilir-kabullenebilir yapma anlamında büyük rol oynamışlardır. Yaşamın anlamlandırılması çabası olarak mitoslar, anlamsız, boş zamanlarda anlatılmak için uydurulmuş fantastik masallar değildir; mitoslar, insanlığın bugüne gelişinin öyküsünü verebilecek kültürel zenginlikler içeren, hatta hayatımızı şekillendiren, sınırlamalar getiren, kültür dediğimiz şeyin DNA’sıdır der İsmail Gezgün (Gezgün, 2014: 14). Mitin sanat ve toplumsal yaşayış alanındaki detaylı bilgilendirmesi için bkz. İsmail Gezgün, Sanatın Mitolojisi, Sel Yay., 2014

artık dinin yerini ulus-devletler almaya başlamıştır vekutsal bir güç, örneğin vahiy yerine gücünü akıldan alan ulus kavramı bu bağlamda doğmuştur.⁷

Aklı ve onun yapıtlarını biricik ve kusursuz gören, totaliter bir tutum içerisinde her şeyi açıklamaya çalışan bu yöntem özne-nesne ayrımını tahakküm ilişkileri içerisinde var etmiştir. Doğayı (nesneyi) anlama ile yükümlü olan insan (özne) onu bilebilmek ve çözümleyebilmek için tanımlamaya ve nesneleştirme “hakkında konuşulan şey”e dönüştürmeye çalışmıştır.

Araçsal aklın eleştirisi aydınlanma dönemine dair tartışmaların mihenk taşı mahiyetindedir. Etik ve ilke içermeyen bir akıl yürütme formu olan araçsal akıl, hedefe ulaşmak için kullanılabilecek en “iyi” yolu kullanmak olarak adlandırılabilir. Bu noktada bilimsel deneyler yapılırken etik değerlerin gözetilmemesinden tutalım da nükleer silahların üretimine göz yummaya kadar “bilgi için her yol mübah”tır anlayışı ile hareket edilmiştir. Etik, “bilim”e ve “insan”lara hizmet ettiği sürece kabul görür bir noktaya taşınmıştır. Elbette ki bu etik noktasında, davranışsal olarak bunu hak eden, Berktaş’ın geçerli insan tanımında da yer alan “beyaz, burjuva ve erkek”⁸ idi. Bu noktada özellikle doğayı kapsayacak şekilde

şeyler hakkında ne kadar çok bilgiye sahip olunursa o kadar çok “aydınlanmış” olunacağı varsayılmıştır.

Etik ve ilke içermeyen bir akıl yürütme formu olan araçsal akıl, hedefe ulaşmak için kullanılabilecek en “iyi” yolu kullanmak olarak adlandırılabilir. Bu noktada bilimsel deneyler yapılırken etik değerlerin gözetilmemesinden tutalım da nükleer silahların üretimine göz yummaya kadar “bilgi için her yol mübah”tır anlayışı ile hareket edilmiştir. Etik, “bilim”e ve “insan”lara hizmet ettiği sürece kabul görür bir noktaya taşınmıştır.

Bu aydınlanma dönemi içerisinde etik (etiksizlik) bir norm haline gelmiş, toplumsal “düzensizliğin” bütün faydalı kodları ölçülemez, görülemez ve bir çizgide toplanamaz oluşu ile akıl dışılıkla kodlanmıştır. Bu kavrama biçimi ile ortaya çıkan yeni etik formlar, toplumsal dayanışma, kültürelöğeler ve bütün doğayı baz alma özelliğinden çıkarılmış; bireyciliğin esas alındığı, hizmete ve faydaya bağlı bir etik bir anlayış ortaya çıkarmıştır. Araçsal aklın etik ile olan bu ilişkisi, estetik ve sanat anlayışları için de geçerli kılınmaya başlanır. Basit ve sıradan olanın yaşam sanatı, kompleks ve elit bir noktaya taşınma gayreti ile sayıların kurbanı haline getirilmiştir.

Yeni bilgi anlayışının ortaya çıkardığı bilgiyi kavramsallaştırmanın, objektifleştirmenin ve sınıflandırmanın yönetsel olarak uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Tikel olanı tehlikeli olarak gören araçsal akıl, tek tek şeyleri tek bir kavramla ifade etmeye başlamış, birbirinden farklı özellikleri ve çeşitlilikleri olmasına rağmen “insanlığın ilerlemesi” için hepsini tek kavram altında toplayarak bilinebilirliğe hizmet altına sokmuştur. Böylece Aydınlanma’nın “ilerleme” düşüncesi içerisinde bu “akıl” değişmiş ve yerini başkalaşıma uğramış bir “araçsalakıl”a bırakmıştır. Bu akıl insanlığı modern bir ütopya’dan çok distopya’ya doğru götürmüştür. Aydınlanma’nın taahhüt ettiği şeyleri gerçekleştirilmesinde görüleceği gibi, bireysellik, özgürlük, toplumsal mutluluk, eşitlik gibi ilkeler hayata geçirilememiş aksine yukarıda da bahsettiğimiz gibi kitlesel ölümlerden, iki büyük dünya savaşına gidecek kadar büyük kıyımlara sebebiyet vermiştir.

Kendi öznelliğini doğayı nesneleştirerek oluşturmaya çalışan aklın modern amacı egemenlik kurmaktır. İnsanın kendi doğasına akılla egemen olması ve iç sesini bastırması, “medeniyet” kurmanın zorunlu şartıdır. Bu medeniyetin kendisi de hegemonik bir uygarlık biçimi olarak kendini modernizmin “cazibesi” altında var etmeye devam etmektedir. Ancak insan bu uygarlık biçiminin bedelini, Horkheimer’in belirttiği gibi kendine yabancılaşarak ödemiştir. İnsanlığın geldiği noktada, iç ve dış doğanın bastırılması, egemenliğe değil köleliğe varmıştır.

Aydınlanmanın Cadı Miti; Kadınlar

Batı Avrupa’da 15.yy’ın sonlarında başlayıp 18.yy’da şiddetlenerek son bulan cadı avlarında kayıtları tam olarak tutulmasa da yüz bin ile beş yüz bin arasında insan cadı olduğu gerekçesi ile vahşi işkence yöntemleri ile öldürülmüştür. Toplumların yaşayışlarında eski Pagan kültüründen bu yana var olan cadıcılık/şifacılık/büyücülük tek tanrılı dinler öncesinde insanların doğa ile beraber yaşama ve doğaya “özel” anlamlar atfetme süreçlerinde ortaya çıkmış bir tür “anacıl” kültürdür. Tanımlanamayana veya açıklanamayana duyulan korkuyu yok etmek yerine korkularla başa çıkmak ve gazabından ona “sığınarak”, “yücelterek” ve “taparak” kurtulunmaya çalışılmıştır. Tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışı ile “ilah” olan gücün yerini tanrı almış, bu inanışlar ve pratikler kilise için tehlikeli birer argümana dönüşmüştür. Cadılık Fermanı (Summis Desiderantes) olarak bilinen ferman 1484’te Papa VIII. Innocentius tarafından yayınlanmış ve cadı avcılığının kutsal olduğu duyurulmuştur. Tek ve kutsal olanın kutsallığını devam ettirebilmek, kendi himayesini kurabilmek için “cadı”cılık yaptığı düşünülen insanlar inanca zarar veriyor gerekçesi ile zamanla cezalandırılmaya başlanılmıştır. Bu cezalandırma her ne kadar 15.yy’da başlamış olsa da Aydınlanma düşüncesinin modern bilim tezleri 18.yy’da cadıların sonunu getirmiştir.

⁷ Max Horkheimer, Akıl Tutulması, Metis Yay., 2013

⁸ Fatmagül Berktaş, Tarihın Cinsiyeti, Metis Yay., 2015, s. 18

Fatmagül Berktaş kadın düşmanlığının doruk noktasına ulaştığı cadı avcılığının batıl inanca ve cehalete, yok etmeye yönelik yeni “deneysel felsefe”nin ortaya çıkışı ile bilimsel devriminin aynı tarihlere denk geldiğini belirtir.⁹ Her ne kadar cadı kategorisinde öldürülen erkekler olsa da bunun küçük bir dilimini oluşturduğu, cadıcılığı asıl yapanların kadınlar olduğu bilinmektedir.

Cadı olarak addedilen kadınların çoğu zaman yaşlı ve dul kadınlar olduğu, çeşitli otları birleştirerek hastalık tedavisinde kullandıkları, evde uygulanan kimi yöntemlerle doğum kontrol yöntemleri-ebelik görevleri yaptıkları biliniyor. Her ne kadar toplumsal olarak yararlı işler yaptıkları söylene de özellikle 17.yy’ın sonlarından itibaren Sabbat denilen mağaralara gittikleri, bu mağaralara gece gittikleri, gece karanlığında yol bulabilmek için süpürge ile gittikleri ve bu mağaralarda şeytana tapıp, şeytanla ve yahut herhangi bir kişi-nesne ile “ahlak” dışı cinsel ilişkiye girdikleri dedikoduları yayılmaya başlar. Engizisyon mahkemelerinde en çok sorulan sorulardan birinin “şeytanın neye benzediği”, “şeytana nasıl ibadet ettiği” gibi sorulardır. 1486 yılında yayınlanan Malleus Maleficarum (Cadıların Çekici) isimli bir kitapta cadıların nasıl insanlar olduğu, neler yaptıkları, nasıl sorgulanması gerektiği, vücudunda şeytan olup olmadığının anlaşılması için ne tür işkence yöntemlerinin uygulanması gerektiği ile ilgili düşüncelerden iki engizisyon yetkilisi (Jakob Sprenger, Heinrich Kramer) tarafından bahsedilir. Tarihin en korkunç kitaplarından biri olarak nitelendirilen bu kitap, hem döneminde hem sonrasında cadı avcılarının el rehberi olmuş, cadılığın sorgulanması için dehşet “önerilerde” bulunmuştur. Cadı olarak itham edilen kişinin ayağına taş bağlanarak suya atılması ve eğer batmazsa içinde şeytanın olmadığına inanılması gibi ya da vücudunun her yerine şişe delikler açılması ve vücudunda kanamayan yer olup olmadığına -kanamayan yer varsa içinde şeytan vardır- bakılması gibi.¹⁰

16.yy öncesi şifacı/saygıdeğer olarak görülen cadıları, Avrupalı erkekler, ruhban sınıfına ait din adamları, kendi yarattıkları hayale inanarak ve cadıların varlığını kanıtlamaya ve onları düşmana dönüştürerek yok etmeye çalıştılar. Haydar Akın, cadı avının başlangıcında çoğunlukla kimsesiz ve fiziksel engelli yaşlı kadınların seçilmesinin, daha sonra ise 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren cadı profilinin değişime uğradığını ve şeytan ile iş birliği yapan büyücü cadıya dönüştüğünü vurgular.¹¹ Silvia Bovenschen’e göre en kötüsü ise, kendi yarattıkları cadıdan korkup,

yaşayan gerçek kadınları yakıp öldürmüş olmalarıdır.¹² Cadıcılığın kadınlarla özdeşleştirilmesi, gizemleri çözülmesi gereken bir varlık olarak da kodlamıştır kadınları. Bu noktada Aydınlanmanın Diyalektiğinde belirtildiği gibi, kendi mitini yaratan Aydınlanma cadılığı bir mit olarak yok etmeye çalışırken, başka bir miti “kadınların” cadı olduğu ve kontrol edilmesi gereken varlıklar olduğu mitini doğurmuştur. Adorno ve Horkheimer’in belirttiği gibi;

Aydınlanmaya kurban giden mitler bile Aydınlanmanın kendi ürünleriydiler. Geçmiş olaylar bilimsel açıdan ölçülüp biçilirken mitlerdeki tasarımın bir zamanlar bu olaylar hakkında vermiş olduğu hesap geçersiz sayılmaktadır. Mit anlatmak, adlandırmak, kaynağı belirtmek istiyordu: Ama bunlarla betimlemek, saptamak, açıklamak da istiyordu. Mitlerin yazıya dökülmesi ve bir araya getirilmesiyle birlikte bunlar çoğalmış, çabucak söylentiden öğretiye dönüşmüştür. Her ritüel geçmiş bir olayın ve de büyü ile etkilenmesi gereken belirli bir sürecin tasarımını içermektedir, Ritüelin bu kuramsal ögesi daha ilk halk destanlarında bağımsız hale gelmiştir. Tragedya yazarlarının hazır buldukları biçimiyle mitler, Bacon’un amaç diye yücelttiği disiplinin ve iktidarın belirtisini taşırlar. Yerel hayaletlerin, kötü ruhların yerine cennet ve buradaki hiyerarşi, büyücünün ruh çağırma eylemlerinin ve kabilenin yerine de farklı kurban törenleri ve kölelerin emirle sağlanan çalışması geçmiştir.¹³

Bacon’un yücelttiği disiplin ve iktidar modern bilim inşası ile beraber cadı avlarının şiddetlenmesi ve nihayetlenmesinin temel motivasyonu olmuştur. “En” bilinmeyen ve gizemli olan cadıcılık ve büyücülük bir anlamda bu yeni düşünce sisteminin başat düşmanı olarak kodlanmıştır. Bu korkma ve korkudan yok ederek kurtulma hali bilimin büyüyle kurduğu bağın, sanat ve estetik ile kurduğu bağa giden yoldaki tezahürü olmuştur. Bilim, neo-pozitivistçi yorumu içinde estetikçiliğe, sistemi aşkın duruma getirici her çeşit amaçtan yoksun, birbirinden ayrılmış imler sistemine, matematikçilerin kendi sorunlarını çoktan beri gururla açıkladıkları bir oyuna dönüşmüştür.¹⁴ Bilinmeyeni bilinir kılma ve kontrol altına alma isteği ile anti-bilimsel olarak kodlanan cadı faaliyetleri suç sayılmış, cezası ise vahşice öldürmek olmuştur. Bilimsel olanın ancak kurumsallaşmış yapılar içerisinde doğabileceği ve bilginin ancak belli yerlerde üretilebileceklerini savunan pozitivist düşünürler “dışarıda” üretilen bilginin, bilgi olamayacağı gözle görülemeyen nedenler ve sonuçlar içerisinde olmayan üretimlerin suç sayıldığı modern bilim olarak nitelenen bir yapı oluşturmuşlardır.

⁹ Fatmagül Berktaş, Tarihin Cinsiyeti, Metis Yay., 2015, s.144

¹⁰ Silvia Federici, Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim, çev: Öznur Karakaş, Otonom Yay., 2011

¹¹ Haydar Akın, Ortaçağ Avrupasında Cadılar ve Cadı Avı, Phoneix Yay., 2001, s. 125

¹² Silvia Bovenschen, aktaran Yücel Aksan, 1450-1750 Yılları Arasında Avrupa’da Cadılık, 2003, s. 57 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/58874>

¹³ Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno, Aydınlanmanın Diyalektiği, Kalcı Yay., 1995, s.24

¹⁴ A.g.e. , s. 35

Pozitivizmin başat isimlerinden Francis Bacon'un öne sürdüğü doğanın kontrol altına alınması ve nesneleştirilmesi süreci pozitivizmle beraber kadınlar için de aynı süreci doğurmuş diyebiliriz. Kendi mitini kadınlarda yeniden doğuran ve bir "öteki" öldürmeye çalışırken "kendi ötekisini" yaratan aydınlanmacılar, en katı disiplin kurallarını ve iktidar ilişkilerini kadınlar üzerinden sağlamışlardır. Kötülüğün ve düzensizliğin kaynağı olarak katledilen cadıların yerini, "huzursuzluk çıkaran, bilimsel olamayan ve kontrol edilmesi gereken" olarak kadınlar almışlardır. Bir anlamda bugün hala doğa ile kadını anlaşılamazlık ve bilinemezlik ekseninde bütünleştiren söylemler, doğanın anlaşılamayan güçlerinin cadı kadınlar tarafından da kullanıldığı ve ortak hareket ettikleri söyleminin güncel bir tezahürüdür.

Bu mit dönüşümü yaşanırken kuşkusuz ki emareleri birçok anlamda kendisini göstermeye ve mitini üretmeye devam etmektedir. Bir mit olarak modern öncesi bedenlerin özgür bir sanat hali olan büyücülük, modern ile beraber sürdürülemez olarak görülüp, aklın hâkim olduğu bir sanat anlayışı ile yer değiştirmiştir. Burada kadınlarla var olan büyücülük olgusunun yasaklanması ve cezalandırılması, yeni bir sanat anlayışının doğuşunda da rol oynamıştır. "Kırlı ve yırtık" elbise sembolleriyle resmedilen cadılık ve onun "dağınık ve pis" mekanlarının yerini, ölçülerle görüle-

bilir ve dokunulabilir "temiz ve nizami" elbiselerin, mekanların ve var oluşların rol oynadığı yeni bir sanat anlayışı doğmuştur. Bu da insanlara Adorno'nun deyimiyle hayali bir manevi mutluluktan¹⁵ çok daha fazlasını vaat etmez.

Sonuç

"Barbarlık" eleştirisi ve daha "iyi" bir dünya vadiyle ortaya çıkan Aydınlanma fikrinin vaat ettiklerini ortaya koyamadığı kesin. Araçsal aklın ve analitik düşüncenin iktidarı, kendinden öncekileri yok etmek ve yeniyi inşa etmek için yola çıkmış olsa da eleştirdiği "barbarlıktan" daha fazlasını, modern bir barbarlığı doğurmuştur. Bilinmeyi bilinir kılmak için bir yöntem olarak uygulanan, kavramsallaştırma, özdeşleştirme ve

insanın kendisini merkeze koyup yaptığı özne-nesne ayrımı en büyük tahakküm ilişkisi olarak doğmuştur. Aslolanın insan ve insanın ihtiyaçları olduğu savı insan dışı şeyleri insanın hizmetine açmış, iktidarın ilahi güçlerden maddi bir yapı olarak insan gücüne geçmesi sağlanmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi artık aslolan "barbarlığın" ilah gücü tanrılar değil; "modern"liğin analitik gücü bilim ve ulus-devletlerdir. Aklın, araçsal akıl olarak yola devam ettiği bu süreçte, akıl kendisini biricik güç olarak tanımlamamış ve Francis Bacon'un söylediği gibi "bilgi güç" haline gelmiştir. Peki kimin bilgisi, kimin gücü?

Tek tanrılı dinler ile başlayan cadı avlarının Aydınlanma ile doruğa ulaşması, Aydınlanmanın bilimsel olmadığı fikri ile yok ettiği cadıların içerisinde kendi mitini, korkulan ve kontrol altına alınması gereken "kadın nesneyi" doğurmuştur. Özdeşlik kurarak ve tekillikten çıkararak total bir varsayıma varan Aydınlanma, cadılığı kadının bir icadı olarak görmüş, farklı tezahürler içinde kontrol altında tutulacak nesne pozisyonuna indirgemiş ve aklı da bilgiyi de erkeğin bir lütfuna çevirmiştir. Hristiyanlığın, kilisenin ve dinin barbar ve geri olduğu eleştirisi ile ortaya çıktıklarını savunan Aydınlanmacılar, eleştirdikleri dönemden çok daha fazla şiddet ve katliam gerçekleştirmiş; daha kuruluş sürecinde, önceki dönemden çok daha iyi olmayacağını göstermiştir. Aydınlanmanın Diyalektiğinin önsözünde de dediği gibi; "Aslında amacımız, insanlığın gerçekten insani bir duruma ulaşmak yerine neden yeni bir tür barbarlığa battığını anlamaktan fazlası değildi."

¹⁵ Theodor W. Adorno, Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi, İletişim Yay., 2011, s.119

Ahlaki-Politik-Estetik Toplum

Hüsna Emek

Etik ve estetik, ahlak ve güzellikle ilgilenen, tarihsel toplumsal bağlarını kuran iki bilim alanı. Jineolojinin alanlarından hem de temel alanlarından birini, ayrı ayrı değil, birlikte oluşturuyor. Etik ve estetik olmazsa jineolojî olmaz. Etik ve estetik öncelikle kadın ve toplumla ilgilidir. Toplumsallığın olmadığı yerde etikten, kadının olmadığı yerde estetikten, toplumsallıktan söz etmek mümkün değildir. Bu iki kavram, iki bilim alanı birbirinden koparılamayacak kadar, birbirini oluşturan, zenginleştiren ya da olmadığında fakirleştiren, silikleştiren, başkalaştıran olmayı ifade eder. Pozitif bilimciliğin birbirinden ayırıştırarak, aşırı soyutlayarak, kadını-toplumu nesneleştirmenin temeline oturttuğu etik ve estetik alanını, bütünlük, yaşamsallık ve özneleşmenin temeline dönüştürmek, jineolojinin temel yoğunlaşma ve çalışmalarını somutlaştırma alanıdır.

Ahlakilik, yaşamla-doğayla güçlü bağ içinde olma, toplumsal özgürlük alanlarının birbirini tamamlaması ve güçlendirmesi, toplum yararına bireyi güçlendirme ve zenginleştirmeye dönük olan her şeyi kapsar. Manevi dünyayı oluşturan öz ve bu özün, maddi dünyada toplumsal ihtiyaçları karşılama biçimi ve eylemi, toplumsal yaşamın sürdürülmesine nitelik kazandırması, yön vermesidir. Güzellik ise düşünsel, ruhsal, bedensel bütünlüğü; öz ve biçim uyumunu; toplumsal özle derin bağı; yaratıcılığı, çekiciliği ifade eder. Güçlü maneviyatı, özgürlüğü, toplumsallığı gerektirir. Düşünce, yaşam, eylem bütünlüğünü, sadeliğini, kendi olmayı, doğal olmayı içerir. Bu anlamda etik ve estetik birbirini koşullayan, tamamlayan, biri olmadan diğerrinin mümkün olmadığı özgürlük alanını oluşturur.

Etik ve estetik bütünlüğü, daha öncesi olmakla birlikte, en çok da kapitalist modernite bilimciliğiyle ayırıştırılmıştır. Bu ayırıştırma ile birlikte bilimin gerçeği parçalara bölme, anlamsızlaştırma, sistemi ayakta tutma aracına dönüştürülmesinde etkili alanlar olarak kullanılmıştır. Felsefi uğraşlar, toplumsal arayışlar, tasavvufi yoğunlaşmalar ise etik ve estetik bütünlüğünü işleyen, toplumsal yaşam ölçüleri olarak yaymak, yaşatmak isteyen bir çaba ve anlam arayışı içinde olmuşlardır. Kökenini doğal toplum döneminden alan bu bütünlük, uygarlık ve egemenlik baskısı altında da olsa, çarpıtılsa da tüm toplumsallık ve özgürlük arayışlarının ilham kaynağı olmuş, değişik biçimlerde işlenmiştir. Bu yaklaşımlarda iyi, doğru ve güzel birlikte ele alınmış; ana özlü toplum geleneğinin izinde ilerleyen Zerdüşî felsefe, yaşam ve toplum ilkesinin özü olarak ifadeye kavuşmuştur. Doğu bütünselliği, daha sonraki felsefi arayışların, Batı felsefesinin ve düşünce dünyasının beslendiği kaynak olmaya devam etmiştir.

Etik ve Estetik İlkede Tamamlayıcılık

Etik ilkede toplumsal özgürlük alanlarının birbirini tamamlamasından söz ediyoruz. Çünkü ekonomide, politikada, sağlıkta, eğitimde, ekolojik yaşamda eşitlik ve uyumun olmasının ahlaki bütünlüğü; uyumsuzluk ve ayrışmanın olması ise ahlaki parçalanmayı doğurur. Fiziksel, düşünsel, ruhsal, yaşamsal uyumla birlikte insan yaşamında anlam kazanan eğitim-sağlık vs. saydığımız alanlar, egemenlikçi sistemler tarafından yaşama ve topluma yabancılaştırılarak parçalanmış; insan ve faaliyetleri arasındaki ilişki toplumun ve bireyin genel iyiliğini değil, iktidarın iyiliğini esas alan bir şekilde düzenlenmiştir. Bu durumun oluşturduğu uyumsuzluk, toplumsallığın mayası olan ahlaki yapılanmayı da parçalayarak ahlakiliğin özgürlükle bağı kopartılmıştır.

Estetik ilke ise ahlakilikle, yani bütünsellik ile örülüdür. Özgürlük alanlarını ısrarla korumayı gerektirir. Toplumsal uyum, özgürlük kadar, bireyin düşünsel-yaşamsal uyumu ve özgürlüğünün beslendiği anlam dünyasıyla ilgilidir. Özgür düşünmeyi, iradeyi ve kararlaşmayı, politik yaşamın öznesi olmanın gereği sayar. Çirkinlik, kurnazlık, toplumsal zenginliğe el koyma ve kadını ele geçirme komplolarının, kölelik-egemenlik üreten iktidarın derinleştirilmesiyle ilgili olduğunu çözümler. Bunun öz bilinciyle tarihsel, toplumsal aydınlanma içinde, duygu, düşünce aydınlanmasını gerçekleştirir. Böylelikle yaşamı bilgelikle örmenin anlam gücünü, toplum-birey oluşumunun uyumlu gelişimini inşa eder. Estetik ilke, yaşamsal-toplumsal iyiliğin, güzelliğin kültürü, sanatı, edebiyatını kapsar. Estetik yaşam, toplum ve birey dünyası, güzel sesin, sözün, düşüncenin; canlılığın, coşkunun, moralin; anlam ve özgürlüğün düşünsel, ruhsal, toplumsal dünyaya nakış nakış işlendiği sanatsal, kültürel, edebi ifade gücü ve eylemiyle oluşur.

Yabancılaşmaya Karşı Ahlaki-Politik-Estetik Toplum

Bütün bu gerçeklikten yola çıktığımızda, ahlaki-politik-estetik ilkedan uzaklaşan birey ve toplum kendine yabancılaşır. Başta ekonomi ve politika olmak üzere, toplumsal yaşamın sürdürülmesi ve örgütlenmesini sağlayan yaşamsal alanları terk eder. Terk etmesi, egemenlik-kölelik ikileminde nesneleşme, kendi olmaktan çıkma, başkasının çıkarlarına göre şekillenme ve kullanılma anlamına gelir. Burada başkası devlet ve egemen erkek; başkalaştırılan da başta kadınlar olmak üzere demokratik uygarlık güçleridir. Başkalaşma, bütünlüğün bozulması, öz kültürden uzaklaşma, ahlaki ilkede zayıflama ve estetik olmaktan çıkma anlamına gelir. Demokratik uygarlık tarihi, bu başkalaşma, kendi olmaktan çıkmaya karşı gelişen mücadelelerle doludur. Bu anlamda etik-estetik ilke, ana kadın kök kültürünü yeniden canlandırma ihtiyacı ve gerçeğiyle karşı olduğumuz bu krizli dönemi aşmanın, anlam ve yaşam gücü olarak somutlaşır.

Etik ve estetik ilke nasıl birbirinden ayrıştırılamazsa, ahlaki ve politik toplumsallık da ayrıştırılamaz. Toplum tanımımızı, ahlaki ve politik toplum olarak ele almamız bununla bağlantılıdır. Demokratik toplum tanımımızı ahlaki-politik-estetik toplum olarak da zengin kılabiliriz. İyi düşünen, doğru konuşan ve güzel yapan ilke, böyle bir toplum tanımını karşılar. İyilik ahlakilikle; doğruluk politiklikle; güzellik estetiklikle özdeşdir. Bu tanımlama toplumsal yaşamın, özgürlük alanlarının iyi-doğru-güzel ölçü ve ilkesine bağlı geliştirilmesini içerir. Devlet dışı bir tanımlama olarak egemenlik-kölelik içermeyen, kadın-erkek ayrıştırmayan, ötekileştirmeyi barındırmayan bir özellik taşır. Yabancılaşmayı, varlığı ile ilgili olanı başkalarına bırakmayı, bireyci-mülkiyetçi-tekelci gaspçılığı reddeden bir anlayışa işaret eder.

Toplumsallıktan kaynağını alan etik ve estetiğin, jineolojinin temel alanlarından biri olmasının esas nedeni, jineolojinin özgür eş yaşamın bilimi olmasıdır. Kadının yaşamla bağının güçlülüğü, yaşamı güzelleştirme, özgür kılma ve kolektif değerler etrafında örgütlenme yeteneğinin binlerce yıllık özgür toplumsallığa yol açmış olmasıyla ilgilidir. Erkek egemen sistemin baskısı altında, toplumsal yaşam alanlarından dışlanma durumu olsa da kadının yaşamla güçlü bağı devam eder. Ana emeğinin yeni paradigma ile yeniden tanıma kavuşturulması, ana kadın kültürünün gücünün keşfedilmesi ve bu kültürün tüm egemenlik biçimlerine rağmen etkili olmaya devam etmesiyle ilgilidir.

Gül Teorisi

Kürdistan ve kadın özgürlük mücadelesinde bu bütünlüğü en çekici, anlamlı ve güzel ifade eden Abdullah Öcalan'ın "Gül Teorisi"dir. Bu teori ilk önce, kadının başkalaşmaya direnmesi, toplumsallığını koruması, savunmasının bir ilkesi, açılımı olarak irdelenir. Gülün dikensiz kendini savunamayacağı gerçeğinden yola çıkarak, güzelliğine el uzatmak, koparmak ve el koymak isteyen erkek egemen bir dünya karşısında savunmasız kalmanın, yok olmakla eşdeğer olduğu gerçeğini irdeler. Nasıl doğadaki güzellikler, kendini korumanın ilkesini birlikte geliştiriyor ve varlığını sürdürüyorsa; kadın da kendini, güzelliğini geliştirmek, toplumsallaştırmak için kendini korumak zorundadır. Bu eksende geliştirilen teoriye, demokratik modernite paradigması ve etik-estetik boyutundaki yoğunlaşmalarla bilimsel ve toplumsal bir derinlik kazandıran Öcalan; *"Etik-estetik ilişkisini gül-diken ilişkisi üzerinden de geliştirebiliriz. Gül estetik ise, dikenler de onun etiği, ahlakıdır. Etiği olmayan bir estetik olamayacağı gibi, estetiği olmayan bir etik de söz konusu olamaz. Olursa modernitenin açığa çıkardığı hiçbir etik ve estetik değer taşımayan ucubelikler gibi olur. Etik ve estetiği toplumsal bağlamda ele almak lazım. İyi, güzel, doğru ve ahlaki olanın toplumsal anlamda karşılığı nedir, ne anlama gelir? Siyasal, sosyal, ekonomik ve benzeri tüm alanlarda etik ve estetik olanı Kürt gerçeği temelinde açığa çıkarmaktan, tamamlamaktan söz ediyorum. Yoksa sözünü ettiğim artistik anlamda modernitenin şekillendirdiği bir estetik anlayışı değildir"* biçiminde somutlaştırır.

Kölelik, boyun eğme, ahlaki ve estetik olmakla bağdaşmaz.

Ahlaki ve estetik ilke olarak, toplumsal yaşam alanlarının iktidar ve devlet egemenliğine terkedilmesi-nin, kölelik kültürünü derinleştirdiği biliniyor. Ekonomik, politik, kültürel alanda toplumsal örgütlenmenin, iradenin, söz ve karar sahibi olmanın köklü bir direnişe, devrimsel gelişmelere dayalı olduğu, toplumsal mücadeleler tarihi boyunca kanıtlanan bir gerçekliktir. Günümüzde ve mücadele deneyimimizde bunun zorlu, ama zorlu olduğu kadar yaşama etik ve estetik değer katan, anlamlandıran gücünü biliyoruz. Bu anlamda gül teorisi; toplumsal yaşamın direniş kültürü etrafında yeniden örgütlenmesi, kadın eksenli yaşam ve özgürlük değerini yükseltmesi, yaratılan direniş değerlerini korumanın ahlaki, politik, estetik çerçevesini oluşturuyor. Estetik olmak; kölelik dünyası ve dayatmalarını reddetmeyi,

Bu teori ilk önce, kadının başkalaşmaya direnmesi, toplumsallığını koruması, savunmasının bir ilkesi, açılımı olarak irdelenir. Gülün dikensiz kendini savunamayacağı gerçeğinden yola çıkarak, güzelliğine el uzatmak, koparmak ve el koymak isteyen erkek egemen bir dünya karşısında savunmasız kalmanın, yok olmakla eşdeğer olduğu gerçeğini irdeler.

mücadeleci olmayı, kadından ve toplumdan uzaklaştırılan yaşam ve özgürlük değerlerini kazanmanın, ideolojik, politik, örgüt ve eylem gücüne kavuşan direnişini yükseltmeyi, sürekli kılmayı zorunlu kılıyor. Bu değerler; üretimden gelen gücü, zenginliği, demokratik toplumsallığa anlam ve maneviyat kazandıran sevgiyi, aşkı, sanatı, ahlakı, politikayı, kültürel dünyayı oluşturuyor.

Erkek karşısında birbirine rakip kılınmış, birbirinden uzaklaştırılmış, çirkinleştirilmiş kadının kendini, cinsini sevmeye, güzelleştirme mücadelesi, sevgi, saygı, iyilik duygularıyla örülü ahlaki toplumun temelini oluşturur. Düşünsel-ruhsal boşluğu, anlamsızlığı, modernitenin makyaj-moda kültürünü aşma ve toplumsal “iyi”yi yaratmanın ortak felsefesi etrafında geliştirilen mücadelenin araç ve yöntemlerini güçlü, sonuç alıcı ve zengin kılar. Böylesi bir mücadele ise duygu ve düşünce dünyasını oluşturarak gelişir. Gül teorisinin etik ilkesi, kadın ve toplum mücadelesiyle gelişen özgürlük ve estetik ölçülerini koruma, savunma ve güvenceye almayı, yaşamın temel ilkesine dönüştürmeyi, güzel olanla iyi olanı buluşturmayı, birlikte geliştirmeyi amaçlar. Toplumsallaştırmayan, toplumsal sorunu çözmeyen, örgütlemeyen, özgür gelişime yol açmayan, yaşama anlam katmayan, yaşamı yüceltmeyen estetik anlayışını yadırgar. Bu anlayışın estetik karşıtı, bireyci ve devletçi modernite zihniyetiyle bağlantılı olduğunu savunur. Gelişen estetik değeri, toplumsal ahlakın temeli kılarak, gelişimini ahlaki ilkeye bağlayarak güvenceye alır. Özgürleşmeyi, güzelleşmeyi ve bireyleşmeyi bu ölçülere bağlayarak sosyalleştirir, siyasallaştırır ve kültürel, sanatsal öz kazandırır.

Anlama ve anlamlaşma, sevmeye ve sevilme, yücelme ve yüceltme, güzelleşme ve güzelleştirme, yaşama ve yaşatma, özgürleşme ve özgürleştirme, gerçekleşme ve gerçekleştirme gibi birbirini koşullayan, oluşturan ve olgunlaştıran ikilikler olarak kadını ve erkeği etik- estetik ilkeye bağlar. Kadına ve erkeğe sorumluluk yükler. Estetik ilke ile kendini oluşturma, etik ilke ile toplumsallığı oluşturma, özgür eş yaşamı örmenin temelini oluşturur.

Toplumsallaştırma, bunu temel yaşam biçimine dönüştürme ve korumayı iç içe geliştirir. Bireysel güzelliğin toplumsal güzellikle, bireysel özgürlüğün toplumsal özgürlükle, bireysel yaşamın toplumsal yaşamla uyumlu, bütünlüklü ve birbirini oluşturarak ilerlemesi, etik ve estetik ilkenin geçişliliğini gösteren esaslardandır. Anlama ve anlamlaşma, sevmeye ve sevilme, yücelme ve yüceltme, güzelleşme ve güzelleştirme, yaşama ve yaşatma, özgürleşme ve özgürleştirme, gerçekleşme ve gerçekleştirme gibi birbirini koşullayan, oluşturan ve olgunlaştıran ikilikler olarak kadını ve erkeği etik- estetik ilkeye bağlar. Kadına ve erkeğe sorumluluk yükler. Estetik ilke ile kendini oluşturma, etik ilke ile toplumsallığı oluşturma, özgür eş yaşamı örmenin temelini oluşturur.

“Ben”den “Biz”e Geçiş

Kapitalist modernitenin bireyi ve toplumu devletleştiren, iktidara bağlayan zihniyetiyle mücadele, radikalliği gerektirir. Bu mücadele devletle toplum, liberalizmle demokratik sosyalizm mücadelesinin toplumsal özgürlükler lehine sonuçlanmasına dayanır. Bu yanı sıra, devlete ve iktidara bağlayan liberalizmin sahte özgürlük, güzellik anlayışını, bireyciliği, cinsiyetçiliği, mülkiyetçiliği derinleştiren boyutlarıyla teşhir etme, çözümleme ve aşma, demokratik toplumsallığın var olma gerekçesidir. Kadın özgürlüğünün olmazsa olmaz ilkesidir.

“Tek başına hiçbir şey, birlikte her şey” ilkesi, kadının varlığını ve özgürlüğünü koruma, geliştirme, birey olabilmesinin örgütlülüğünden geçtiğini, bunun kadının toplumsallığını ifade ettiğini anlatır. “Tek”liğe dayalı bireysel özgürlük anlayışı ve arayışında hep bir tuzak, iktidarcılık, erkek egemen sisteme dayanma, ondan kopmama vardır. Her fırsat bulduğunda “ben”liği konuşmak, egemenlik inşalarıyla ciddi bir mücadeleye girişilmediğini gösterir. “Ben” olgusundan “biz”e geçmek, salt devrime katılmakla gerçekleşmez. “Biz” özgürleştirici, güzelleştirici, zenginleştirici, çekici ve ortaklaştıran bir kavramdır. Tekliğe dayanan “Ben” olgusu her zaman itici, uzaklaştırıcı, ötekileştirici, iktidar ve egemenlik alanını genişletme hırsını besleyen, yutucu, fakirleştirici ve yalnızlaştıran bir kavramdır. Bu anlamda “ben”den “biz”e geçmek, radikal dönüşümü gerektirir. Etik ve estetik ilkede derinleşmeyi, özne-nesne ikiliğini aşmayı, “biz”leşmede tercih ve mücadele kararlılığını gerektirir.

Kürdistan Devriminde İyi-Güzel-Doğru

Kürdistan devrimi, etik ve estetik gelişimi en zorlu savaş ve yaşam koşullarında birlikte ele alan bir mücadele ve önderlik gerçeğine sahip. Nasıl savaşılacağı, nasıl yaşanılacağı, nasıl bir kişilik sahibi olunacağı, birbirinden koparılmadan hep birlikte ele alınır. Ahlaki ve vicdani devrim kadar, güzellik sorgulamaları yapılır. İyi-güzel-doğru insan, kadın olmanın ölçüleri sorgulanır, tazelenir. Bunun adına “komple devrimcilik” denilir. Askeri olduğu kadar siyasi, siyasi olduğu kadar ahlaki, ahlaki olduğu kadar estetik, estetik olduğu kadar toplumsal, savaşkan ve direngen olmanın ölçüleri etrafında derinleştirilen sorgulama ve yeniyi yaratma arayışı, bir mücadele, savaş ve yaşam biçimi olarak gelişir. Bütün bu süreçlerde kadın özgürlüğü ve öncülüğüne vurgu önemini hep korur. Bu sorgulama ve devrimsel gelişmelerin süreklileşmesine damgasını vuran ise Abdullah Öcalan’ın özgür bireyi yaratarak, özgür eş yaşama yol açma arayışındır. Kadında kazanmanın toplumsal kazanımların güvencesi olduğu tespitinin toplumsal ve yaşamsal hakikate dönüşmesi, 21. yüzyılı kadın yüzyılı olarak somutlaştırmaya götürür.

Çelişkinin en yoğunlaştığı, iktidar ve toplumsallığın en derin karşıtlaşma noktasına geldiği, toplumsallık adına tüm değerleri yutma, pazarlama ve yok etmenin en çetin savaşının yaşandığı bir dönemin öznelere olmanın ağırlığı altında ilerleyen bir kadın ve toplum gerçekleşmesi yaşıyor. Kürdistan özgürlük mücadelesinin geldiği aşama ve Rojava’da gerçekleşen devrim, böyle bir ağırlık ve gerçekliği ifade ediyor. Savaşın yıkıcılığı, yakıcılığı, katliamı ile devrimin yapıcılığı, üreticiliği, toplumsallığı iç içe geçiyor. Kadın, mücadelenin her alanında öncü, dönüştürücü olma rolünü günlük olarak toplumsal mücadele alanına taşıyor. Abdullah Öcalan’ın *“Toplumsal sorun kolektif sorundur. İşte ben bunun için etik ve estetiği önerdim. Kadın ablâki ve politik toplumun asal ögesi olarak özgürlük, eşitlik ve demokratikleşme ışığında yaşamın etiği ve estetiği açısından da hayati rol oynar. Etik ve estetik bilimi, kadın biliminin ayrılmaz parçasıdır. Yaşamdaki ağır sorumluluğu nedeniyle kadının tüm etik ve estetik konularda hem düşünce hem de uygulama gücü olarak büyük açılım ve gelişmeler sağlayacağı tartışmasızdır. Kadının yaşamla bağı, erkeğinkine göre çok daha kapsamlıdır. Duygusal zekâ boyutunun gelişkinliği bununla ilgilidir. Dolayısıyla yaşamın güzelleştirilmesi olarak estetik, kadın açısından varoluşsal bir konudur”* biçimindeki genel tespiti, devrim gerçekleştiren bu coğrafya ve toplumun en ihtiyaç duyduğu yaşamsal alana hitap ediyor. Aynı zamanda, yarım yüzyıllık devrim ve mücadele kazanımlarını özgürlük alanlarına dönüştürme, toplumsallaştırma, etik-estetik ölçü kazandırma ihtiyacına işaret ediyor.

Demokratik toplumsallığı özgür eş yaşamdan öz savunmaya, politikaya, ekonomiden demografyaya, etik-estetikten eğitime, kültüre, ekolojiden sağlığa, tarihten güncele örmenin, örgütlemenin bilimi olarak konumlandırıyor kendini jineoloji. Kadının akışkan enerjisinin toplumsal özgürlük alanlarının örgütlenmesine öncülük etmesine; varlık, bilinç, form kazanmasının zengin, bilimsel yol ve yöntemlerini geliştirmesine katkı sunma iddiasındadır. Dolayısıyla kadının ve toplumun hafızasında, yaşamında saklı doğal toplum bilgisini canlandırma ve görünür kılma çabaları, bu bilgiyi kadın kurtuluş ideolojisiyle sentezleyerek, yaşamı örgütlemek, güzelleştirmek ve toplumsal ahlakın anlam gücüne katmak içindir. Sonuçta toplumsal sorunun çözümü ancak kolektif bir bilinç ve mücadele ile gelişebilir. Bu mücadelenin etik-estetik ölçülerini yaratma, toplumun bilinç, yaşam ve eylem gücünü açığa çıkarmasının yolunu döşeme sürecindeyiz ve bu süreçte her birimize iş düşüyor.

İyi-Güzel Yolunda Kürt Kadınları

Zeynep Esengül

Yıllar önce izlediğim Yılmaz Güney’in Sürü¹ filmi beni derinden etkilemişti. Nedenini o günün koşullarında tam bilince çıkarıp cevaplar verememiş olsam da içimi yaralayan ve acıtan bir şeylerin olduğunu hissediyordum. Derinden derine tüm benliğimi ele geçiren, keskin bir acıydı. Söze dökülemeyen, kelimeye dönüşmeyen bu duyguyu o gün tanımlayamasam da yıllarca yüreğimin derinliklerinde taşıdım. O dönem, Kürt halkının karşılaştığı imha ve inkar politikalarının kısmen farkındaydım ama kadın olarak yaşadığımız ezilme ve değer yitimini çözümleyip ad koyacak bilinçte değildim. Yıllar sonra özgürlük mücadelesiyle tanışıp yaşananların anlamını çözmeye başladığımda Bêrîvan’ın o hasta, lal halinin aslında Kürt kadınlarının yaşadığı özgürlük yitiminin ifadesi olduğunu ve bizleri anlattığını acı bir şekilde fark ettim. Bêrîvan, o filmde tüm Kürt kadınlarını resmediyordu. Kapitalist sömürgeciliğin ve ataeril sistemin kısıracında ne sevebilme, ne yaşamı sürdürme takati kalan, hasta ve de tüm bunlara bir isyan olarak suskunluğa gömülen Kürt kadını resmeden Bêrîvan, medet ummak, çare bulmak amacıyla eşinin (Şivan) ısrarlarıyla gittiği Ankara’da bir inşaat binasında can verir. Güzeller güzeli Bêrîvan, ataeril sistemin cendresinde yaşayan bir ölüye dönüşmüşken kalan son nefesini de sömürgeciliğin başkentinde verir. Ahlaki değerlerin yitime uğradığı kapitalist metropol kentinde, dolandırıcı ve yalancıların tuzağında elinde bulunanı da kaybeden Hamo Ağa (Bêrîvan’ın kayınpederi) aklını yitirirken; Bêrîvan, son nefesini de tüketip can verir.

¹ Sürü: Yılmaz Güney’in senaryosunu cezaevinde çektiği, yönetmeliğini Zeki Ökten’in, başrollerini Tuncel Kurtiz (Hamo Ağa), Melike Demirağ (Bêrîvan) ve Tarık Akan’ın (Şivan) üstlendiği 1978 yılı yapımı film

Bu hem Kürt halkının hem Kürt kadınının ataerkil-kapitalist sistem karşısında 1970’li-80’li yıllarda içinde bulunduğu pozisyonu en yalın ve çarpıcı ortaya koyan bir tablodur.

Ancak, Kürt halkının gelişen özgürlük mücadelesiyle birlikte Bêrîvanlar artık yönünü metropollere değil, yaşam deneyim ve bilgisini edindikleri, özgürlük ruhuyla emzirildikleri dağlara çevirerek çareler üretmeye başladı. Bu, ataerkil-kapitalist sömürgeci sistem çarkında büyük bir gediğe, özgürlük mücadelesinin gelişip can bulmasına yol açan yeni bir durumdu. Kadınlar, sömürgeci sistemle olduğu kadar binlerce yıllık ataerkil sistemle de savaşılmaya, yitirilen, bozuma uğratılan özgürlük değerleriyle yeniden buluşmaya bu mücadele tarzıyla giriş yaptı.

Kürt kadınları, Kürt özgürlük mücadelesinin gelişimiyle birlikte kendilerine çizilen sınırlarla, zorla giydirilen kalıplarla ve yabancılaşmayla kavgaya tutuşarak, özgürlük yolunda mucize düzeyinde gelişmeler açığa çıkardı. Ankara’nın varoşlarında, bir inşaat binasında can veren Bêrîvan, elinde silah, Cizre sokaklarında binlerce kadını-erkeği peşinde mücadeleye çeken, halkı serhildanlara kaldıran Bêrîvanlara (Binevş Agal)² dönüştü. Bilinir ki binlerce, milyonlarca insanı peşinden sürüklemek, çekici, güzel, iyi, iradi ve etkileyici olmakla mümkündür. Yani etik-estetik ve özgürlük mücadelesinde yol almakla bağlantılıdır.

Kürt kadınlarının etik-estetik alanında kaydettiği gelişmeleri, bunu nasıl ve hangi ölçüler kapsamında yaşamsallaştırdıklarını, yürüttükleri özgürlük mücadelesinden bağımsız ele alamayız. Yazının girişinde Bêrîvan örneğinde verdiğim bu gelişim sürecini ortaya koyabilmek için, yaşanan sürecin kısaca tarihsel gelişimini vermeye ihtiyaç var. Kuşkusuz tüm bunlar, Özgür Kadın Mücadelesinin kat ettiği aşamalarla ancak anlaşılır kılınabilir. Bu tarihsel süreçte, etik-estetik ele alış ve yaşamsallaştırmada izlenen yol-yöntemleri; örgütsel, kuramsal, eylemsel boyutlarıyla ulaşılan sonuçları ve somutlaşma düzeyini ortaya koyarak bu gelişim sürecini belli boyutlarıyla ortaya koymaya çalışacağım.

² Bêrîvan (Binevş Agal), Batmanlı Êzîdî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Ablasıyla yaşamak üzere küçük yaşta Avrupa’ya gider. 1980’li yıllarda Kürdistan Özgürlük Mücadelesi ile tanışır. Avrupa’da halk örgütlenme çalışmaları yürütür. Özgün kadın örgütülüğünün oluşmasında büyük emek verir. Sonrasında Kuzey Kürdistan’a geçip Cizre’de halk örgütlenme çalışmalarını yürütürken 1989 yılında polislerle girdiği bir çatışmada şehit düşer. Halk içinde örgütlenme ve yarattığı mücadele geleneği ile 1990 yılında Cizre’de başlayarak tüm Kürdistan’a yayılan serhildan hareketlerinin gelişmesini tetikler ve mücadelenin sembolüne dönüşür. Kadın Özgürlük Mücadelesinde bir gelenek yaratır. Mücadeleye katılan binlerce kadın Bêrîvan ismini alır.

Tarihten Damıtılan İyi ve Güzel

Yaşamı daha iyi ve güzele evriltme çabası insanlığın başlangıcından bu yana hep süre gelmiştir. Bu nedenle etğin kapsamına giren “iyi” ile estetiğin kapsamına giren “güzel” her zaman yan yana anılmış, birbirini tamamlayan iki olguyu ifade etmiştir. Kuşkusuz iyi aynı zamanda güzel olanı da tarif eder, güzel olan ise iyiyi. Bir dönemin dini olduğu kadar ahlaki ve felsefi bir öğreti de olan Zerdüştlüğün, “iyi, güzel, doğru” üçlemesinin düşünce, eylem ve söyleme hakim kılınmasının temel bir yaşam ilkesi olarak Kürt kültüründe hala etkili olduğunu görebiliyoruz. Kapitalizmin, fazla ulaşmadığı kırsal kesimlerde, doğal toplumdan gelen iyi-güzel yaşam ilkeleri hala güçlü etkilere sahiptir. Aleviler bunu “eline, beline, diline sahip çık” tarzında formüle edip yaşatmaya çalışırken Yaresaniler de benzer bir tarzda “güzel yap güzel söyle, güzel düşün” olarak formüle ederler. Kuşkusuz bu hem ahlaki ilkeyi hem de estetik ölçüyü içinde barındırmaktadır. Güzel ile iyi olanı yan yana getiren bir yaşam felsefesidir. Kuşkusuz bu inanç topluluklarında da ataerkil sistem hakimdir ama kadın özgürlüğü görece daha ön plandadır. Bunun nedeni de büyük oranda Zerdüştlüğün ahlaki öğretilerinden beslenen yaşam felsefesini esas alan topluluklar olmalarıdır.

Buradaki iyi-güzel, büyük oranda toplumsallığı gözetken özelliktedir. Bireysellik ile toplumsallık bir denge ve uyum halindedir. İyi ve güzel, toplumsal yararı ve değerleri de gözetmek durumundayken buna ulaşmak bireyin iradesi ve çabasına bırakılır. Ne toplumsallık adına bireyi görmeyen, ezen ne de bireyi her şeyin merkezine koyup toplumsallığı yok sayan, göz ardı eden bir yaklaşım var. Optimal dengede iyi-güzel ilişkisi sağlanmaya çalışılır.

Kapitalist Modernitenin Kısacasında Yitirilen Etik- Estetik

Kapitalizm sadece sömürüyü derinleştirmede, bunu başarabilmenin birinci koşulu olarak toplumsallığı dağıtmayı, toplumsallıktan doğan direniş gücünü ortadan kaldırmayı hedefledi. Bu anlamda kendisinden önce yaşanan insanlık mirasını geri ve yok hükmünde sayarak zamanı kendisiyle başlatan, düz ilerlemeci tarih anlayışını esas aldı. Denilebilir ki hiçbir sistem kapitalist modernite kadar yıkıcı ve insanlığın kültürel mirasını tahrip etme özelliğinde olmadı. Kapitalist modernite, kendisini çağdaş ve ilerici olarak addedip tüm farklılıkları, renkleri ortadan kaldırmayı, her şeyi tek tipleştirmeyi hedefledi. En yalın haliyle daha fazla kar ve rant elde etmek için her şeye meta gözüyle yaklaşır alınır-satılır düzeye indirgeyerek değer biçti. Pazara süremediğini değersizleştirip ortadan kaldırırken tüketimi arttırmak için üretim ve tüketim aşamalarında etik kurallarını ortadan kaldırıp tüm anlam ve değerlerinden

koparılmış bir estetik adına kadın bedenini bir tüketim nesnesi haline getirerek moda, kozmetik, estetik cerrahi gibi yeni sektörel alanlar açtı. Tüm bunların Kürt kadınlara yansımalarını irdelemek yaşanan değişimin anlaşılması için gereklidir.

Kapitalizm, diğer ülkelerden farklı olarak Kürdistan'a çiftte sömürü tarzında giriş yaptı. 1. Dünya savaşından sonra dört parçaya bölünen Kürdistan, yeni kurulan dört ulus-devlet arasında taksim edilerek; ülkesi işgal, varlığı uluslararası anlaşmalarla yok hükmünde sayılan bir statüye, daha doğru bir ifade ile statüsüzlüğe mahkum edildi. Yani varlığın, yok hükmünde sayılma politikasının en ağır tahribatlarını Kürtler yaşamış, tüm şiddet politikalarının pervasızlığı karşısında ölüm ile yaşam sınırında seyredererek, varlık mücadelesi vermiştir. Uygulanan bu politikaların etkili olmasının; yok etmek için öncelikle çirkinleştirmek, kötü yansıtmak, kaçıp kurtulması gereken bir kadavraya dönüştürmekle mümkün olduğunu biliyoruz. Sömürgecilik yabancılaşmayı sağlamadan amacına ulaşamayacağını iyi bilir.

Dolayısıyla kapitalist modernite sadece fiziki işgal, imha ve inkar politikalarıyla yetinmemiş, uyguladığı asimilasyon politikalarıyla da Kürtleri kendi varlığına yabancılaştıran, egemenine özenen, onun gibi olmayı gelişmenin tek ölçüsü olarak gören düzeye getirmeyi amaçlamıştır. Kendine yabancılaşan, tarihi-kültürel değerlerinden kopan bireyleri-toplulukları yönlendirmek, her tür sömürünün nesnesi haline getirmek kolay olur. Bu nedenle çirkinleştirmek gerekiyordu. Çünkü güzel olan çekici ve etkileyicidir, boyun eğmemeye ve direnç göstermeye eğilimlidir. Bu nedenle sömürgecilik öncelikle zihniyet ve estetik dünyasına yönelik çürütücü politikalarla başladı. Ne de olsa, "Zihniyet ve estetik dünyasını yitiren bir toplum çürümeye, vahşice parçalanmaya, yenmeye terk edilmiş bir leş misalidir"³ Kürt toplumunu sonsuz sömürmek ve yönetmek ancak ve ancak kadavra haline getirilmiş, etik-estetikten yoksun bir toplumsallıkla mümkün olurdu.

Bu nedenle bir yandan fiziki soykırım hareketleriyle direnişi kırma, diğer yandan beyaz soykırımın ifadesi olan asimilasyonla kendinden kaçış ve yabancılaşmanın kapılarını sonuna kadar açma politikaları iç içe uygulandı. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Kürtler, inkar ve imha politikalarına karşı ayaklanıp serhildan hareketleri geliştirmişse de örgütlü devlet yapılanması karşısında, dağınık, örgütsüz pozisyonuyla başarılı olma şansını yakalayamayıp katliamlardan kurtulamamışlardır. Fiziki katliamların ardından geliştirilen asimilasyon politikalarıyla Kürtlük, köken yitimi ve itibar kaybına uğratılmış, cahil, bir şeyden anlamayan, geri kalmış olarak lanse edilerek, bu itibarsızlıktan kurtulmanın mutlak yolunun kendinden kaçış, egemene benzeşmekten geçtiği fikri aşılmanmaya çalışılmıştır. Kışlalar, okullar, hapishaneler

bu perspektifle çalışmaya koyulmuştur. Öyle ki 12 Eylül faşizmi, gelişen özgür Kürt bilincini zindan duvarları arasında boğmak amacıyla akla hayale gelmeyen işkence yöntemlerine başvurmuştur. İşkenceciler, "öyle bir hale geleceksiniz ki bırakılırsanız da dışarı çıkmak istemeyeceksiniz" diyerek, uygulanan işkencelerin bireyde yarattığı yıkıcılığın şiddetini ifade etmişlerdir.

Ne de olsa insanlığa ait değerleri zor ve işkence yöntemleriyle çekip aldıklarında geriye kendisine, varlığına, toplumsallığına ihanet etmiş ve egemenin hizmetinde basit bir araç haline gelen, çirkin, değersiz, hiçliğin sınırlarında seyreten bir insan tipolojisi, bir köle yaratılmış olurdu. İşte bu inkar konsepti ve yok sayma politikaları üzerinden kapitalist modernite Kürdistan'a giriş yaptı. Hem Kürt kadını hem erkeği egemen ulus karşısında aynı hiçlik noktasına indirgenerek, kendine yabancılaşmak tek çıkış yolu olarak sunulmuştur. Tabi Kürt kadını, bir de erkeğin iktidarı altında, sömürgecinin sömürgesi pozisyonuyla bu süreci çok daha ağır şartlar altında yaşadı.

Kürdistan'ı askeri açıdan işgal etmenin ardından en büyük işgal, eğitim aracılığıyla yapıldı. İnsanların çocuk yaşta devşirildiği, kendi dili ve tarihine yabancılaştırıldığı, kültürel değerlerinden kaçışı yaşadığı en etkili alanlar olarak her ilde-ilçede okullar açıldı. Stratejik illere kurulan yatılı bölge okulları, küçük yaşta çocukların annelerinden alınarak, kendi varlığı ve toplumsallığına düşman tarzda eğitildiği; toplumsallığını geri gören, ondan kaçışı yaşayan, aileye de bu temelde değişimi dayatan nesillerin yetiştirildiği mekanlar oldular. Öyle ki binlerce yılın insanlık mirası olan Kürtçe'yi geri görüp kullanmayan, yöresel kıyafetleri geri kalmış olmanın simgesi olarak gören, dilinden, geleneğinden, kıyafetinden dolayı annelerinden-babalardan utanan bir nesil yetişti. Böylece evlatlarının eliyle özel savaş aile içine kadar girdi. En tahripkar ve hızlı sonuç alan uygulama da bu oldu. Tehlike artık dışarıdan değil, içerden, kendi benliğinden gelmeye başlamıştı. Bu durum ulus-devlet kurumsallaşmasıyla birlikte çok daha yaygın yaşandı. Öyle ki, 1938 Der-sim'inde askere giden bir-iki kişi Türkçe'yi çat pat konuşabiliyorken günümüzde Kırmançki'yi konuşan insan sayısı sınırlı hale geldi;

İşte
bu inkar konsepti ve
yok sayma politikaları üze-
rinden kapitalist modernite Kür-
distan'a giriş yaptı. Hem Kürt kadını
hem erkeği egemen ulus karşısında aynı
hiçlik noktasına indirgenerek, kendine
yabancılaşmak tek çıkış yolu olarak su-
nulmuştur. Tabi Kürt kadını, bir de er-
keğin iktidarı altında, sömürgecinin
sömürgesi pozisyonuyla bu sü-
reci çok daha ağır şartlar
altında yaşadı.

³ Abdullah Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus

Kırmançki yok olma tehlikesiyle karşı karşıya.⁴ Son 30- 40 yıllık kısa zaman zarfında heftreng xiftan'ı, başında kofi'si ve kofiden yanaklarına süzülen altın-gümüş pullarla yürürken yeri titreten, başı dik kadınlar, renkleriyle birlikte dik ve gururlu duruşunu da bir yana bırakarak, basma etekle şehirlerin varoşlarında bir sığıntıya dönüştüler. Hem dillerini, hem renklerini yitirdiler. Kadınların ne güzelliğinden, ne iyilikten eser kaldı. Çünkü varoluşuna yabancılaşan, neyin güzelliğini yaşatabilirdi! Dağlara sırtını yaslayanlar, belli oranda kendi renklerini ve seslerini korusa da kentlerin varoşlarına sığınanlar bunu başaramadı. Kendinden kaçış, bir ilmeğin kaçması gibi beraberinde tüm örgünün sökülmesine yol açtı. Ancak kaçış bir yere kadar, bir adım ötesi insanın kendisi. Bu bağlamda ya kendisinden kaçıp gölgesine sığınır, ya kendisi olup gölgeyi peşinden sürükler. Yani ya kişiliğiyle bir bütün ve özgür olmayı seçer ya da gölgesine sığınıp kendisine buyrulduğu gibi yaşar.

Sömürgeciliğin yarattığı insan, köledir. Kendine ve toplumsallığına düşman, değerlerine yabancılaşmış, öz benliğinden kopmuş, gölgesine sığınmış insandır. Kadını da erkeği de benzer tarzlarda bunu yaşadı-yaşıyor. Güzel değildir, sevmeye, saygı duyulmaya değmez. İşte, Sürü filminde Bêrîvan'ın lal, biçare, hasta haliyle

Sürü filminden bir kare

sevebildiği, sevebildiği kadardır tüm gücü. Bêrîvan, o günün koşullarında Kürt kadınlarının yaşadıklarını fotoğraflayan yakıcı bir örnek. Yaşam sevinci kaybolmuş, ne kendisine, ne de çevresindekilere bir yararı olan, yaşayan ölü konumuyla Kürt kadınları, o koşullarda sömürgeci ve ataerkil sistem kısılcığında can çekişir haldedir.

Özgür Yaşam Mücadelesiyle “Kendin Olmak”

1980’li yıllarla birlikte gelişen PKK hareketi, en büyük savaşı öncelikle sömürgeci sistemin yarattığı köle kadın ve erkek kişiliklerine karşı vermiş, özgür insanı yaratmayı devrimci mücadelenin merkezine koymuştur. Toplumsal özgürlüğün ana eksenine kadın özgürlüğünü koyan Öcalan, özgür erkeği ve özgür toplumu da bu perspektiften tanımlamıştır. Hem zalim erkeğin kadın üzerinde geliştirdiği binlerce yıllık sömürü sistemi ve zihniyet yapılanmasına odaklanmış, hem de sömürgeciliğin halklar üzerinde uyguladığı politikaları çözümleyip özgür yaşamı açığa çıkaran mücadele yöntemlerini geliştirmiştir. Günümüzün sorunlarının sistemselsel ve tarihi olduğunu ortaya koymuş, tüm kötülüklerin kadın ve erkek arasında bulunan adaletsiz ilişkilerden kaynaklandığı tespitini yapmıştır. Dolayısıyla geriliğin, zalim ve çirkin yaşamın bu ilişki ağı üzerinden gelişip tüm yaşama yayıldığını belirtir. “Kadınlarına karşı bu kadar basit, estetikten yoksun, değersiz, mal ve hatta baştan savrulması gereken bir dert olarak yaklaşım gösteren bir erkek toplumunun iflah olamayacağı, barıştan yoksun ve çirkin yaşayacağı çok açıktır.”⁵ der.

Bu nedenle kadının özgürleşmesi, dolayısıyla etik-estetik olarak gelişimi toplumsal devrimin ilk koşulu olarak ortaya konularak, çalışmaya buradan başlanır. Kırk yıllık örgütlü mücadele süreciyle birlikte kadının fikri ve iradi güç olması, özgürlüğü deneyimlemesi, varoluşunu ve nasıl yaşayacağını tanımlamasının yol ve yöntemleri aşama aşama geliştirilir. Bir anlamda özgürlük mücadelesi aşk sanatıyla geliştirilir. Kölenin aşkının olamayacağı, aşkın yüceleşmek ve özgürlükle olan bağı, aşkın kendi olmakla (Xwebûn) gelişebileceği ortaya konulur. Kuşkusuz özgürlük mücadelesi uzun bir yol yürüyüşüdür. Atılan her adımdan sonra yürünmesi gereken daha çok yol vardır. Her deneyim yeni girişimler ve sınırları zorlamayı gerektirir. Tüm bunlarla birlikte soluk soluğa geçen kırk yıllık mücadele deneyiminin ardından Kürt kadınlarının etik-estetik konusunda önemli bir mesafe kat ettiğini belirtmek mümkün. Ancak binlerce yıllık ataerkil sistemin tahribatlarını bir arkeolog titizliğiyle kazırken kaldırılan her katmanla birlikte güzelliğe, kendi olmaya, özgürlüğe bir adım daha yaklaşılsa da iyi-güzel olma yolunda yürünecek daha uzun yolun olduğunun bilincindedir.

“Savaşan özgürleşir, özgürleşen güzelleşir, güzelleşen sevilir”

Kürt kadınlarının etik-estetik anlayışını en yalın ve özlü ifade eden sözüdür. Bu söz, sevmenin, güzelliğin, özgürlüğün ilkelerini ortaya koyar. Aşkın temel koşulu güzelliştir.

⁴ Gezik, Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler, KalanYay, 2000

⁵ Abdullah Öcalan, Bir Halkı Savunmak

Güzelliğin koşulu özgürlük, özgürlüğün ise ancak mücadele ve savaşım vermekle mümkün olabildiğini ortaya koyar. Bunlar birbirini tamamlayan, biri olmadan diğerinin gerçekleşme şansı bulamadığı olgulardır. Kürt kadınları etik ve estetik meselesine bu perspektiften bakmayı esas almışlardır.

Kürt kadınlarının mücadele deneyiminin en karakteristik özelliği, deneyim ve kuramsal bilgiyi iç içe geliştirmiş olmalarıdır. Yani ne salt kuramsal bilgiden yola çıkarak mücadele edilmiş, ne de salt deneyime dayanmıştır. Kuramsal bilgisini büyük oranda deneyiminden açığa çıkardığı sonuçlar temelinde geliştirmiştir. Bu nedenle kuramsal bilgisi, ağır soyut bilgilerden öte yaşam bilgisine daha yakındır. Kuşkusuz bu konuda Öcalan'ın özgürlük felsefisi ve kadın özgürlük mücadelesini destekleyen, ön açan yaklaşımlarının büyük payı var. "Ben bu çağın erkeği olmayacağım"⁶ diyerek hem mevcut erkekliliği hem de geleneksel kadını ret etmiş, özgür kadın ve erkeği yaratmayı devrimci mücadelenin temel amacı haline getirmiştir. Bu nedenle Kürt kadınlarının özgürlük deneyimini Öcalan'ın felsefesinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Bu konuda en çok kafa yoran, hatta kadınların cesaret edemediği konuları cesaretlendirip aşmalarını sağlayan, güç veren, yeni ufuklara yönelten Öcalan'ın kendisidir. Kürt kadınlarının özgürlük mücadelesi ve etik- estetik ölçülerinde yakaladığı gelişim düzeyi özünde Öcalan'ın özgürlük felsefesinin somutlaşmış halidir. Bu nedenle ele aldığımız bütün aşamalarda, bu felsefenin belirleyici olduğunu belirtelim.

Kavramlar, yaşamı algılama ve yaşam tarzımızı belirlemede kilit önemde rol oynar. Kavramlar içerdikleri anlamlarla yol göstericidirler. Bu nedenle kavramlara içerilen sömürgeci-ataerkil zihniyet kodlamalarını deşifre edip özgürlükçü anlamlarla yeniden tanımlamadan, mücadeleyi geliştirmek pek mümkün olmaz. Aşk, sevgiyi, özgürlüğü, güzelliği cinsiyetçi kodlamalar ve erkeğin perspektifiyle tanımlamaktan çıkarp özgürlükçü anlamlarla yeniden tanımlamak mücadeleye giriş açısından önemlidir. Kadın özgürlük mücadelesinin gelişebilmesi için bu kavramların çözümlenmesine ve yeniden tanımlanmasına ihtiyaç vardı.

Aşkın, sevginin özgürlükle bağı olmak durumundadır. Ataerkil-kapitalist sistem en çok aşkı-sevgiyi katletmiştir. Aşk adına her gün onlarca kadın, erkekler tarafından öldürülürken aşktan sevgiden bahsedilebilir mi! Bu olsa olsa celladın kurbanına duyduğu sevgi olabilir. Her şeyden önce köle olanın aşkı olmaz. Kendisi olmaktan çıkmış, sadece soy sürdüren, cinsel metaya dönüşen kadının, ne iradesi, ne sevmeye gücü ne de seviyecek bir güzelliği olabilir. Bu nedenle sevgiyi geliştirmenin temel şartı erkeğin beğenisine göre değil, kadının "kendi olmayı" başarmasından geçer.

Yani kendinin farkında olmak, kendini bilmekle ancak sevmeye ve sevilme gücü yakalanabilir. Aşk, bir olma ve bütüne ulaşma arzusu ve tutkusuydu o halde her tür köle bağlarından arınmış, yüceliği içinde barındıran duygularla ancak gerçekleşme koşullarını yakalayabilir. Etik-estetik ölçülere kavuşmuş, hayranlık yaratan, çekici, güzel duygularla aşk gelişebilir. Yoksa sistemin her gün medya aracılığıyla bilinçaltına pompaladığı ve kadın kırımının en büyük sebebi olan köle-efendi ilişkileriyle aşk gelişmez, bunu aşk olarak tanımlamak her şeyden önce aşkın katledilmesidir. Aşkın temel koşulu, düşünce, irade, eylem gücü gelişmiş kadınların-erkeklerin olduğu yaşam koşullarının olmasıdır. Ne iktidarı elinden bırakmayan erkekle ne de erkeğin beğenisine göre şekillenen, köle kadınla aşk gelişir. Aşk, her şeyden önce özgür kişilikler, eşit ve özgür ilişkiler gerektirir.

Estetiğin kapsamına giren güzelliğin de ilkeleri vardır. Güzellik salt fiziksel değildir. Hatta denilebilir ki fiziki güzellik, güzellik tanımlamasında çok küçük bir yer edinir. Güzellik yani diğer bir ifade ile estetik bütünselliği gerektirir. Öz ve biçim uyumunu içermeli ve tamamlayıcı olmalıdır. Ataerkil kapitalist sistem, erkeğin beğenisi temelinde güzellik anlayışını tanımlamıştır. Kadın özgürlük mücadelesi, fiziki güzelliği önceleyen, kadını fikir, söz ve eylem bütünselliği ile ele almayan güzellik anlayışını bir kenara bırakarak, güzellikle özgürlüğün bağı güçlü kurup yeniden tanımlamıştır. İnsanın güzellik ile ilişkileri konusunda tarih boyunca pek çok tanımlama yapılmıştır. Ünlü halk ozanı Karacaoğlu, "ben güzele güzel demem, güzel benim olmayınca" der, Fuzuli, "güzel, ulaşılmayınca güzeldir" der. Öcalan ise, güzelliğin etikle bağı kurarak, "Ben, benim" diyeceksiniz. Kendi kendinizin olacaksınız" der. Yani erkeğe, mal-mülk olmaya göre değil, kendini bilme ve varlığıyla kurduğu güçlü bağla güzellik gelişebilir, der.

Tüm bunların sonucunda belirtmeliyiz ki güzelliğin birinci şartı özgürlük olarak belirlenir. Özgür olmayan, iradesi olmayan çekici ve güzel olamaz. Bir kölenin çekiciliği yoktur. Kölelerin ne güzelliği ne de aşkları olabilir. Kölelik çirkin, ezik, karşısında bulunana kaçıp kurtulma duygusu uyandırır. Oysa güzellik, karşısında bulunanda ulaşma, bir parçasını kendisinde taşıma istem ve arzusu uyandırır. Yani güzel, yüce duygular geliştirip karşıdakini etkileyendir. Güzel düşünme kadar

Güzellik yani diğer bir ifade ile estetik bütünselliği gerektirir. Öz ve biçim uyumunu içermeli ve tamamlayıcı olmalıdır. Ataerkil kapitalist sistem, erkeğin beğenisi temelinde güzellik anlayışını tanımlamıştır. Kadın özgürlük mücadelesi, fiziki güzelliği önceleyen, kadını fikir, söz ve eylem bütünselliği ile ele almayan güzellik anlayışını bir kenara bırakarak, güzellikle özgürlüğün bağı güçlü kurup yeniden tanımlamıştır.

⁶ İmralı Görüşme Notları, 2 Aralık 1999

güzel konuşma, güzel yapma bütünselliğini gerektirir. Bu nedenle özgür olmadan ya da en azından özgürlük mücadelesi vermeden güzelliğin kıyısına bile yaklaşamaz. “özgür olmayanın estetiğinin de olamayacağı açıktır.”⁷

İkinci, güzel, kendisinin olabilir. Kimsenin malı olmayan, başkasının beğenile-riyle şekillenmeyendir. Ataerkil kapitalist sistemin en çok oynadığı ve üzerinde de-vasa bir endüstri geliştirdiği alan güzelliktir. Moda, kozmetik, estetik cerrahi ile kadın bedeni parça parça bölünerek her parçasına ayrı fiyatlar biçilerek güzellik anlayışı katledilmiştir. Kadının, bedeni ve varlığı ile kurduğu bağ zedelenerek, güzellik basit bir tüketim aracına dönüştürülmüştür. Kadın tüketimin basit bir nesnesi haline ge-tirilerek, bedenine, kendisine yabancılaşan bir konuma getirilmiştir. Dolayısıyla kadın her şeyden önce kendisinin olmayı başarabilir, doğası ile uyumlu ve barışık yaşaya-bilirse güzellik ölçülerini yakalayabilir.

Bütünsellik kadar sadelik, doğallık da bir güzellik ölçüsüdür. Aşırı süs, varlığına duyu-lan güvensizlik ve kendini başkasına beğendirme hissinden kaynaklanır. Oysa özgüveni olan, kendi varlığından güç alan güzeldir. Yani sadelik, güzelliğin-estetikğin temel bir ölçüsü olarak ortaya konulur. Konuşmada, hal harekette, giyim kuşamda, yaşam tarzında kısacası her açıdan sade olmak gerçek güzelliğin açığa çıkmasını sağlar.

Güzel, iyi olmak yani etik ilkeye göre olmak durumundadır. Ahlaki ölçülerini geliştir-meyen bir yaşam güzel olamaz. Bunun temel nedeni; güzelliğin aynı zamanda top-lumsal bir olgu olması, salt bireysellik ile ilgili olmaması, toplumsallığı gözetmek durumunda olmasıdır. A. Öcalan, “tüm yöntem sorunlarının, bilgi, etik ve este-tik ürünlerinin mutlaka ahlaki-politik toplumu esas almalarını ilk koşul olarak belir-liyorum”⁸, diyerek konunun önemini ortaya koyar. Yani etik ve estetiğin temel koşulu toplumsallığa bağlı olmasıdır.

Özgürleşmek de mücadeleyle yani savaşla mümkündür. Özgürlük, varılacak nihai bir yer değildir. Her an oluş ve eylem halinde olmakla mümkündür. Mücadele edil-diği zamanlarda, özgürlük, gerçekleşme halindedir. Özgür iradeye sahip olmak, karar alabilmek ve uygulamakla özgürlük gerçekleşir. Kürt kadınları yürüttükleri müca-dele ile özgürlüğü yaratma ve her an gerçekleştirme eylemi içindedirler.

Kürt kadınları, özgürlük perspektifiyle tüm bu kavramları yeniden tanımladı ve bu temelde de yaşamayı esas aldı. Hayata geçirmek amacıyla başvurduğu temel araçlar örgütlülük, öz savunma ve eylem olurken ideolojik çalışmalar tüm çalışmaların beslendiği ana kaynak olarak deneyimlerin ışığında sürekli gelişip güçlendi.

⁷ Abdullah Öcalan, Bir Halkı Savunmak

⁸ Abdullah Öcalan, Özgürlüğün Sosyolojisi

İdeolojik Çalışmalar

Kadın özgürlük mücadelesinin en karakteristik özelliğinin deneyim ve kuramsal çalışmaları iç içe geliştirmeleri olduğunu yukarıda belirtmiştik. Yaşanan deneyimler ışığında kuramsal çalışmalar yürütülmüş, kuramsal çalışmaların pratiğe uyarlanması ile yeni sonuçlara ulaşılmıştır. Bu nedenle zamanla gelişip olgunlaşmış olsa da halen oluş halinde olma özelliğini sürdürmektedir. Bir sonraki aşama ilk aşamanın dene-yimlerini de içermekle birlikte, özgürleşme yolunda daha güçlü adımların ifadesi olmuştur. Tüm bu gelişmeler iyi ve güzel olma yani etik ve estetik alanında daha fazla derinleşme ve yol kat etmeyi gerektirmektedir. Özgürlük mücadelesinin etik ve estetikle kurulan bağı, böylesi bir gelişim seyri izlemiştir. Aşağıda ifade edilen baş-lıklar Kürt kadın hareketinin mücadele tarihinde kat ettiği aşamaların konumuzla ilgili olan başlıklarından sadece birkaçıdır.

Kopuş Teorisi

Kürt Özgürlük Mücadelesi gelişip kadın katılımlarında artış ve deneyimin oluşmasıyla birlikte ataerkil sömürgeci sistemin zihniyette ve bedende yarat-tığı tahribatın derinliği fark edildiğinde, bunu aşmanın etkili bir yolu olarak

“kopuş teorisi” geliştirildi. Kopuş teorisi, ata-erkil kapitalist sistemden maddi, manevi, fi-ziki, fikri tüm bağlardan kendini azade edip kopmayı ifade ediyor. Bir anlamda özgürleş-bilmek için öncelikle tüm köle ilişkilerden kop-mayı temel şart olarak belirliyor.

Kuşkusuz kopuş sadece fiziki ola-rak ele alınmıyor, kişiliklerde ya-ratılan sömürgeci sistemin tüm etkilerinden kopmayı, çirkinlik-lerden, yabancılaşmadan arın-mayı içeriyor. Erkekten, ataerkil sistemin yetiştirdiği geleneksel kadından ve egemenlikçi, cinsi-yetçi ilişkilerin geliştiği zihinsel ve kurumsal zeminden uzaklaşmadan

Bêrîvan belgeselinin afişinden

yıkıcı ve köleci etkilerini tanımlayıp aşmanın pek mümkün olmadığı gerçekliğine ya-şanan deneyimler sonucunda ulaşılmıştır. Sistemin ufkuza çizdiği sınırları aşma-dan kendimizi tanıma ve özgür iradeyi açığa çıkarabilmek de mümkün olmaz. Bu nedenle “Kopuş”, özgür yaşam ilişkilerini ve özgür kişiliği yaratmak için mücadeleye

katılırken atılması gereken ilk köklü adımı ifade eder. Bu konuda Öcalan, kopmak da yetmez, “sonsuz boşanma” diyerek, köle ilişkileri üreten tüm değerlerden, egemen sistem ilişkilerinden köklü olarak kopmak gerektiğini belirtir. Köle ilişki ve kurumsal yapılanmalardan, zihniyet yapılanmasından kopmadan, ondan kökten uzaklaşmadan öz değerlerinin farkına varma, özgür kişilikleri açığa çıkarma, yapabilme gücüne ulaşma şansı yakalanamaz. Kopuş bir anlamda yeni toplumsallık ve özgür kişilikle buluşmak için egemenlik içeren tüm köleleştirici, iradeyi yok edici ilişki ve kurumsal yapılanmaları köklü ret, özgür yaşam ölçülerinin açığa çıkması için alan açmayı ifade eder. Yani insanın kendi doğallığı ile buluşması için öncelikle devlet, aile, geleneksel toplum ilişkilerinden kopmasını esas alır. Kadınlar, “kopuş” ile çirkinleştiren, köleleştiren, nesneleştiren, araçsallaştıran egemenlikçi ilişkileri ret edip kendi değerlerini, güzellik anlayışını ve iradi gücünü açığa çıkararak bunu aşma şansını yakalamıştır. Bu kapsamda kadın ordulaşması, partileşmesi, özgün-özerk örgütlenmesi, erkeği öldürme-dönüştürme projesi geliştirilmiştir. Tüm bunlar kadın özgürleşmesinde, etik ve estetik ölçülerini oluşturmada, iradi güç olmasında başvurulan yöntemler olup önemli gelişmelerin yaşanmasına vesile olmuşlardır.

Kadın Kurtuluş İdeolojisi

Kopuş, istenmeyen, geriye çeken her türlü ilişkilenenin reddini ifade ederken özgür yaşamın inşası için bir ideolojik yaklaşıma, perspektife ihtiyaç vardı. Kadın Kurtuluş İdeolojisi bu ihtiyaçtan hareketle geliştirilmiş olup kadın hareketinin örgütlenme düzeyinin partileşmeye hazırlık yaptığı bir dönemde, 1998 yılında, ilan edilmiştir. Beş ilkedен oluşan Kadın Kurtuluş İdeolojisinin İlkelerinden biri de estetik-güzelliktir. Ancak estetik-güzellik tek başına ele alınamaz, diğer dört ilkeyle ancak gerçek tanımına kavuşabilir. Yurtseverlik yani toprağını sevmek, içinde büyüdüğü toplumsallık ve kültürel yapıyla sağlıklı temelde güçlü bir bağ oluşturmayı gerektirir. Diğer üç ilke olan özgür düşünme-özgür irade, örgütlenme ve mücadele etmenin, etik-estetikğin temel şartı olduklarını yukarıda da ortaya koymaya çalıştık.

Estetiği, güzelliği esas almayan bir mücadelenin eksik, amacına hizmet etmekten uzak olacağı açıktır. Peki, özgürlük mücadelesinde estetik-güzellik neden bu kadar önemlidir ya da estetiği olmayan bir yaşam özgür olabilir mi? Yaşanan deneyimlerden bunun pek mümkün olmadığı biliniyor. Öcalan, “estetik olmayan bir yaşam ancak primat sınırlarında gerçekleşir”⁹ der.

⁹ Abdullah Öcalan, Bir Halkı Savunmak

Estetik, salt fiziki olarak ele alınmaz. Fizikten tutalım ruhsal, düşünsel, eylemsel çalışmaların tümü etkileyici, çekici ve güzel olmak durumundadır. Her kadın fiziğinden, hitabına, düşüncesinden eylemine kadar estetik ve güzel olmayı esas almalıdır. Güzel kılınmayan her çaba, sonuç alıcılıktan uzak olup kadının özgürlük çabalarında geriye düşmeyi ifade eder. Bu nedenle “Yaşamın güzelleştirilmesi olarak estetik, kadın açısından varoluşsal bir konudur.”¹⁰

Dün Kobanê’de bu gün Efrîn’de savaşıyan kadınların bu denli çekici ve güzel olması, onların salt elinde silah savaşıyor olmasından gelmiyor, özgür yaşam felsefesi ve ideolojik gücüyle özgür kadını-özgür toplumu yaratma kararlılığı ve mücadelesinden geliyor. Sömürgeciliğe ve beş bin yıllık ataerki sistemi meydan okuyan, en imkansız koşullarda, “olmaz” denileni olduran bu kadınlar elbette güzel ve çekicidir. Bunu yaparken toplumsal vicdan olmaya, etik-estetik ölçülerini zirvede yaşatmaya azami özen gösterdiklerini gözlemleyebiliyoruz.

Erkeği Dönüştürme Projesi

Kadın kurtuluş ideolojisiyle kadınların özgürleşme rotası belirlenirken iktidarın aşırı biriktiği erkeklik olgusunun özgürleşmesi için de radikal devrimci bir girişim olarak “erkeği öldürme” projesi geliştirildi. “Erkeği öldürme”, iktidarın yarattığı güç birikimini ortadan kaldırmak kadar tüm çirkinlikleri aşıp eşitliğin, özgürlüğün sınırında güzellikleri yaratma ve yaşatma girişimidir. Kadının özgürleşmesi, estetik-güzellik ölçülerini oluşturmaları toplumsal yaşamı da etkileyip değişim yaratma özelliğindedir. Ancak iktidarı biriktirmekten vazgeçmeyen, değişmeyen erkekler topluluğunun olduğu bir alanda kadının değişim gücü belli sınırlarda kalır. Bu nedenle kadın özgürlük mücadelesi aynı zamanda “erkeğin öldürülmesi”, yani cinsler arası iktidar ilişkilerinin ortadan kaldırılarak, erkeğin de özgürleşme mücadelesidir.

Xwebûn

Türkçeye “kendin olmak” olarak çevrilebilecek bu kavram kadın özgürlük mücadelesinde kadının kendi varoluşuyla kurduğu bağ ortaya koyması açısından son derece önemli bir tespittir. Özgürlük ancak kendin olabilmek,

¹⁰ Abdullah Öcalan, Özgürlüğün Sosyolojisi

ait olunan toplumsal değerlerle sağlıklı bağ kurmak ve özgür iradeyle mümkündür. Xwebûn, aynı zamanda tüm asimilasyon ve yabancılaştırma politikalarını etkisizleştirerek, kendi doğasıyla var olma ve güzel olma halidir. Kopuş teorisi bir anlamda geriye çeken iktidarsal, cinsiyetçi sistem ve zihniyet zemininden uzaklaşmayı ve kadının doğal haliyle bağ kurmasını sağlayarak xwebûn olmanın yolunu açmıştır.

Özgür Eş Yaşam

Kopuş teorisi, kadının özgün-özerk zeminde özgürlüğü deneyimlemesi, erkeğin iktidarın zemininden yoksun kılınarak doğal olan haliyle buluşmasını hedeflerken özgür ilişki zeminini de açığa çıkarmıştır. Öcalan, 1998 yılında, “Kopuş belli ölçülerde tamamlandı, cinsler arasında bundan sonra nasıl doğru bir ilişkilenecek”¹¹ demiştir. Bu dönemden itibaren kadın ve erkek arasında eşitsiz ilişkileri gidermek ve özgürlük temelinde buluşmasını sağlamak için çeşitli projeler geliştirildi. Bu amaçla eşbaşkanlık sistemi 2005 yılından itibaren öncelikle siyasi alandan başlanarak uygulamaya konuldu. Sonraki yıllarda geliştirilen

özgür eş yaşam perspektifiyle de cinsler arası adaletsiz ilişkilerin ortadan kaldırılması, toplumsal ilişkilerde cinslerin özgürlük temelinde buluşmasının sağlanması hedeflendi.

Özgür eş yaşam, iki cinsin özgür ilişkiler zemininde ve özgür yaşam koşullarında bir arada yaşamasını ifade eder. Kuşkusuz bunu sadece iki kişi arasında bir ilişki olarak algılamak eksik bir yaklaşım olur; en genel haliyle iki cinsin sosyalist ölçülerde birlikte yaşamasıdır. “Eş yaşamlar şüphesiz ikili somutlaşmaları yaşayabilir ama buna indirgenemez. Büyük anlam gücüyle, estetik ve ahlakla soyut olarak daha çok yaşanan özsel bir yaşamdır.”¹² Aşk, sevgiyi, eşitliği, adaleti, vicdanı, özgürlüğü, kendi olmayı, güzelliği, ahlakı gerektirir. Dolayısıyla bireysel olduğu kadar toplumsaldır da. Özgür eş yaşam iktidar ilişkilerinin

gölgesinde çirkinleştirilen, işkenceye dönüşen, en büyük sömürü alanı olan kadın-erkek arasındaki ilişkilerin eşit ve özgür zeminde buluştuğu, cinslerin kendini gerçekleştirme imkanına kavuştuğu iyi, çekici, mutluluk veren bir yaşam demektir. Tersinden bir ifade ile cinsler arasında iyi ve güzel olan bir ilişki ancak özgür eş yaşam ile mümkün olabilir.

Özgün-Özerk Örgütlülük

Kadın mücadelesinde özgün-özerk örgütlenme modeli, erkeğin zihniyetinden, müdahalesinden azade deneyimini ve gücünü açığa çıkarmak, cinsini ve kendisini tanıma olanağını yakalama, ataeril sistemin saldırıları karşısında savunmasını geliştirmek için hayati önemdedir. Her alanda geliştirilen özgün-özerk örgütlenme modeli ile toplumsal yaşamın her alanında kadının özgür iradesi açığa çıkmış ve toplumsal değişimde etkili olma imkanına kavuşmuştur. Özgün birimlerden, harekete, partileşmeye ve ordulaşmaya uzanan özgün-özerk örgütlenme modeliyle yaşamın her alanının örgütlendirilmesi hedeflenmiştir. Böylece erkeğin deneyimi ve bilgisine mahkum olmaktan kurtulup yaşamın her alanında öncülük rolünü üstlenecek düzeye gelinmiştir. Kendi cinsini sevmeyi (dolayısıyla kendini sevmeyi), irade olarak tanımayı, kendi deneyimi ile yol almayı, birlikte güç olmayı bu zeminde öğrenmiştir.

Kadın özgürlük mücadelesinin yürütüldüğü her alanda özellikle de Rojava deneyiminde örgütlü güce kavuşan kadınların toplumsal değişimde önemli rol oynadığı ve salt içinde bulunduğu toplum açısından değil, tüm dünya kadınları ve ezilen halklar için umut kaynağına dönüştüğünü somut olarak görebildik.

Öz Savunma

Doğada savunması olmayan hiçbir varlık yoktur. Savunmasız kalmak ya kendini ölüme terk etmek ya da bir köle olarak efendinin insafına kalmaktır. Bu nedenle yaşamın temel ilkesi öz savunmadır. Bunun en iyi örneğine, yakın dönem tarihinde Şengal’de tanık olduk. Öz savunmadan yoksun kadınlar bir bir esir alınıp köle pazarlarında satıldı, ölümden beter yaşamlara mahkum edildi. Ancak örgütlü güce ve öz savunmaya kavuşan Êzîdî kadınlarının üç yıl gibi kısa bir sürede aynı saldırgan güce karşı savaşılarak tarihi yenilgiyi yaşatmasında belirleyici rol oynadığını da görebildik. Öz savunma, varlığını korumanın temel şartıdır. Kendini savunamayan iradi güç olamaz, varlığına saygı oluşturmaz. Güçlü olanın belirleyiciliği ve gölgesinde kalır. Her şeyden önce kendisi olamaz, ne ahlaki ilkeye ne de özgürlük ilkesine göre yaşayabilir. Kuşkusuz işgalci güçlere karşı savaşılan

¹¹ Elif Tolhildan, Akademi Ders Notları

¹² Abdullah Öcalan, Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus

kadınların çekici ve güzel olması, onların savaşıyor olmasından değil, varlığını, benliğini korumaya dönük haklı bir savunmanın içinde olmaları ve kendi olmadaki (xwebûn) ısrarlarından kaynaklıdır.

Eylem

Eylem, kadınların var olana itirazı ve varoluşunu gerçekleştirme alanıdır. Bu anlamda değişim- dönüşümün yaşandığı temel bir alandır. Kadınların geleneksel toplumdaki koparak dağlara, mücadele alanlarına yönünü vermeleriyle toplumsal algıda kadına dönük negatif düşüncelerin aşılmasında çok büyük değişimler yaşanmıştır. Evde erkeğin şiddeti altında her gün can veren kadın, özgürlük mücadelesinde öncüleştirek milyonlarca insanı peşinden sürükleyen bir iradi güce ve çekiciliğe kavuştu. Düşmanın eline geçmemek için uçurumdan kanatlan Bêrîtan, Amed Burçlarında bedenini meşale eden Zekiye, Sömürgeciliğin kalbinde fedailleşen büyük komutan Zilan, bir ömrü kavga tadında dolu dolu mücadeleyle geçiren Sara, mücadeleyi fedai çizgisinde yaşayan öncü komutan Delal... her biri nasıl yaşanması, nasıl mücadele edilmesi ve nasıl güzel olacağını yaşam tarzları ve eylemleriyle ortaya koymuşlardır. Tanrıçaların binlerce yıldır yitirdiği itibarı, bu güzel yoldaşlar yürüttükleri mücadele ile yeniden iade etmiş, kendileri de tanrıçalar katına çıkarak, güzelleşmenin, yücelmenin, özgürleşmenin yol ve yöntemlerini açığa çıkarmışlardır. Hakikat yolunda yolcu, ardıllarına yol olmuşlardır. Uzun sürecek kadın özgürlük mücadelesinin temel kilometre taşlarını onlar koymuştur.

Kadın hareketinin 2008 yılında ataerkil zihniyeti sorgulama ve kadının kimsenin malı, kimseye ait olmadığını ortaya koymak açısından geliştirdiği, “*kimsenin namusu değilim, namusum özgürlüğümdür*” kampanyası, bu anlamda yapılan önemli eylemlerden biridir. Bu kampanya ile kadınlar, ataerkil sistemin ikiyüzlü ahlak anlayışını teşhir ederek, namus olgusunun erkeğin kadına kurduğu bir tuzak olduğunu deşifre etmiştir. Namus, ahlaklı olmak ise öncelikle karşılıklı saygı ölçülerini barındırmalıdır. Sadece kadını erkeğin malı konumuna getiren ahlak anlayışının ise kadını iradesizleştirip nesne konumuna indirgemeye hizmet etmekten öteye gitmediğini bu kampanya çarpıcı bir tarzda ortaya konmuştur. Kampanya, toplumsal algıyı bir bütün değiştirmemiş olsa da mevcut zihniyetin tartışılmaya açılması açısından önemli bir girişimdi, bir farkındalık yarattı.

Sömürgeciliğin, kültürel varlığı hedefleyerek, toplumsal direnç noktalarını ortadan kaldırmayı amaçlayan politikalarına karşı kadınlar, toplumsal kültürüne, değerlerine sahip çıkma ve yaşatma eylemlerini yaygın tarzda yürüttüler.

Değerlerine sahip çıkmak, her koşul altında savunmak bir varoluş sorunu ve isyan biçimi oldu. Kürtçe öğrenmek, günlük yaşamda, okulda, kamusal alanda, mahkemelerde ana dilinde konuşmak ve ısrar etmek eylemleri yaygınlık kazandı. Sömürgeci devletin tüm yönelimleri ve cezai yaptırımlarına rağmen eylemlerin yaygınlaşmasıyla ortaya konulan iradi güç, değişim ve dönüşümü dayatmıştır. Kürtler, sömürgeciliğin tanımlamasından çıkarak halk ve kadın olarak kendi varlığını kendileri tanımlamışlardır.

Bu kapsamda yöresel kıyafetler giyilip tüm alanlarda varoluşun bir simgesi haline getirilerek, her alanda yaygın eylemler geliştirildi. 8 Mart ve 21 Mart Newroz bayramları başta olmak üzere Kürt kadınları giydikleri rengarenk yöresel kıyafetleriyle alanları doldurarak, bir meydan okuma içinde oldular. Kıyafet aynı zamanda varlığın yok sayılması amacıyla sömürgeci sistem tarafından itibarsızlaştırılıp gericiğin göstergesine çevrildiğinden, yöresel kıyafetleri giymek varoluşunu gerçekleştirmenin ve kimliğini açığa çıkarmanın bir ifadesine dönüştü. Bu hem kapitalist Modernitenin tek tipleştiren, hem ulus devletin varlığı yok sayan politikalarına bir meydan okuma ve “kendi olma” eylemiydi.

Sonuç olarak;

Kürt kadınlarının özgürlük mücadelesi adım adım etik-estetik geliştirme mücadelesidir. Özgürlüğü olmayanın etik ve estetiği olmayacağı gibi, etik-estetik de özgür olma mücadelesini gerektirir. Bu anlamda Kürt kadınları mücadele tarihi boyunca önemli bir mesafe kat etti. Sömürgeci kişiliği aşip özgürleşme yolunda çekici, güzel olmayı başardı. Kuşkusuz bu uzun bir yoldur, kat edilmesi gereken daha çok yol var. Ancak önemli bir başlangıç yapıldığını, Kürt kadınlarının kadın özgürlüğü için umut olması ve sembolleşmesinde de rahatlıkla görebiliyoruz. Ezilen halklar, tüm kadınlar bu güzellikten bir pay almak amacıyla gıpta bu mücadeleyi izliyor. Bêrîvanlar, Saralar, Bêrîtanlar, Zilanlar, Arınlar, Avêstalar, çağdaş tanrıçalar olarak güzelliğin, iyinin, özgürlüğün sembolüne dönüşerek binleri, milyonları ardından mücadeleye çekiyor. Kadınlar binlerce yıllık ataerkil sistemin cenderesinden kendini kurtarıp yönünü mücadele alanlarına, özgür dağlara veriyor. Birinin mülkü olmayı reddederek kendisinin olmaktan, özgürlüğü uğruna mücadele etmekten yana tercihinin koyuyor. Yaşanan deneyimler, sevmek, sevilme, güzelliğe adım atma konusunda bir nebze cesaret verse de ataerkil sistemin binlerce yıllık yıkımlarını aşmak için alınacak daha çok yol olduğunun bilinciyle mücadele ediliyor.

Bir Kentleşme Serüveni

Sibel Çokşen

*malan barkîr lê lê, çûne waran lê
goştê me xwar lê lê mişkê û maran lê
ez sêwî me lo lo, ber desta me lo
brîndar im lo lo, bê xwedî me lo*

Her yaşam bir mekana ihtiyaç duyar; kendisi ile birlikte yeniden inşa edeceği bir mekana. Bu, öz yaşam alanlarından bir daha geriye dönemeyecek şekilde zorla koparılan ya da kopmaya mecbur bırakılan insanların kendi etik estetik değerleri ile var olma mücadelesine ve bu değerleri de yeniden yaratarak yeni bir yaşama dönüşen göç hikayelerinden biridir.

Ekonomi, Siyaset ve Devlet Üçgeninde Göç

Babam, Muş'taki köyümüzden ayrıldığında 15 yaşındaymış. Dedem öldükten sonra ailenin geçinmek için bir yol bulması, para kazanması gerekmiş. Böylece babam 1980'lerde mevsimlik iş bulmak umuduyla Mersin'e gelmiş. Diğer birçok Kürt gibi babam ve amcamların Mersin'e gelmesi için birçok sebep var. Bir kere, Mersin'de portakal toplamak, nakliye, inşaat işleri gibi vasıfsız işgücüne talep vardı. Yine birçok Kürt Mersin'e göç etmeyi tercih ediyordu, çünkü öyle düşünüyorum ki memleketlerine yakın olması önemliydi onlar için. Hem iş olanakları vardı, hem de diğer büyük şehirlerden daha yakındı memleketlerine. Her an dönebilmek umuduyla yaşamak tutuyordu belki onları o büyük şehirde ya da geriye kalanlardan çok uzaklaşmamak adınaydı

Bir başka sebep de yabancılaşmadan kaçınabilmenin ve şehre adapte olmanın bir yolu olan Mersin'deki Kürtlerin toplumsal ağlarıydı. Babam ve annem evlendikten sonra Kürtlerin yoğun olduğu Mersin Kurdalı mahallesine taşındılar. Ailemin bu mahalleye taşınmasının nedeni ise akrabalık ve sosyal ağ ilişkileri sayesinde iş bulmayı ve kalacak yeri kolaylaştırmasındandı. Mahallede yaklaşık sekiz çekirdek akraba aileden oluşan dört veya beş geniş aile vardı. Bunun dışında aynı köyden veya aynı kasabadan olan birçok hemşehriyi de eklemek gerek. Bu akraba aileler ve hemşehriler kendi içlerinde anlaşmazlık yaşasalar da “dışarı”ya karşı güçlü bir topluluk bağı kurmuşlar. “Dış” derken ne demek istiyoruz? Bunu anlayabilmek için dönemin siyasal konjonktürüne ve bu konjonktürün Mersin'deki yansımalarına bakmalıyız.

1990'larda şehrin siyasal eğilimi bakımından CHP ve MHP dönemin etkin partilerindendi. Bu partiler arasında bazı farklılıklar olmasına rağmen Kürtlere yönelik ırkçı politikalar ve Mersin yerlilerini bu politikalarla manipüle etmeleri bakımından birbirlerinden çok farklı değillerdi esasında. Çünkü Kürtler kamu alanlarında, örneğin hastanelerde, okullarda, postanelerde, nüfus kayıt ofislerinde, diğer birçok yerel resmi kurumlarda ve işgücü piyasasında ayrımcılığa maruz bırakıldılar. Birçoğu işgücüne ihtiyaç olmasına rağmen sadece Kürt olmalarından dolayı işe alınmadılar. Diğer bir deyişle ulusal politikalar yerel politikalar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Babamın söyledikleri dönemin siyasal atmosferini anlamamıza yardım edebilir:

1993'te iş arıyordum. Mülakatta sorulan ilk soru 'Nerelisin?'di. Muşluyum diye cevapladığımda ise işçiye ihtiyaçları olmadıkları söylüyorlardı. Ancak, işçiye ihtiyaç duyduklarını biliyordum, çünkü beni gönderdikten hemen sonra işçi aramaya devam ediyorlardı. Bu yüzden bir gün işe ihtiyacım olduğu için yalan söylemeye karar verdim. Başka bir mülakatta Konyalı olduğumu söyledim ve işe alındım. Fakat daha sonra patronun ortağı Konyalı olmadığını anlayınca işten çıkarıldım.

Bu anlamda kapitalist birikimin kent politikalarını belirleyen tek unsur olmadığını söyleyebiliriz. Harvey'e göre sermayedarlarla işçi sınıfı arasındaki çatışma ile sermayedarların kendi içlerindeki çatışma sistemin en temel karakterlerinden biridir ve asıl çatışma sınıf çatışmasıdır. Sınıf bilincini temel bir bilinç olarak vurgulayan Harvey, bunun dışında kapitalistlerin enstrümanı olduğunu söylediği, sınıf bilincine göre ikincil konumda olan bilinçlere de işaret etmiştir: birey, aile, topluluk ve devlet. Oysa devleti sermayedarların aracına indirgemek, birçok Kürt'ün özellikle göç edilen büyük şehirlerde karşılaştığı durumları anlamamız açısından yanlış yönlendireceğini düşünüyorum. Ucuz işgücü olarak yoksul Kürtlerin işe alınmasının sermayedarların çıkarına olduğunu pek tabi tahmin edebiliriz. Fakat, pek çok sermayedar onları ucuz işgücü olarak kullanmak yerine dışlamayı ve görmezden gelmeyi tercih etti.

Denilebilir ki bu durum, ulus-devlete dayanan endüstriyel kapitalizmin etkisidir. Ancak, kapitalizm tek sömürü ve baskı sistemi değildir. Devlet, kapitalizm için önemli bir araç olmasına rağmen sadece bir araçsallığa da indirgenemez. Dönem dönem devlet ve kapitalizm el ele gitmiş, bazen kapitalizm devlete egemen olmuştur, bazen de tam tersi olmuştur. Yine de eski çağlardan bugüne kadar devlet, ‘öteki’nin dışlanmasına dayanan önemli bir geleneğe sahiptir. Sadece Türkiye gibi modern ulus-devletler değil, emperyal devletler, feodal devletler ve kadim kent devletleri de kendi “öteki”lerini yaratmış ve bu ötekilerin dışlanması yoluyla egemenliklerinin meşruiyetini sağlamaya çalışmışlardır. Bu ötekiler, örneğin, Kürtler, gayrimüslimler, köleler, yabancılar, kadınlar ve diğer etnik-dini azınlık kimliklerdir. Dolayısıyla devlet, kendisi içindir. İnsanlar tarafından kurulmuş olmasına rağmen devlet, insanlardan çok daha önemli kılınmıştır. Yani devlet, insanlar tarafından tapınılan bir fetiş ve put figürü haline gelmiştir. Bu anlamda, hangi rejimle yönetilirse yönetilsin devlet, Agamben’in belirttiği gibi “homo sacer”ler ve “çıplak hayat”lar üzerine kurulmuştur. Çünkü öyle düşünüyorum ki homo sacer’lerin iktidar karşısında tüm haklarından soyunmuş bir şekilde çıplak konumlandırılması, hiçleştirilecek kadar ve öldürülmesinin cinayet dahi sayılmayacak denli orantısızca bir güçsüzleştirme olmasaydı, devlet iktidarının orantısızca bir güçlenmesi olmayacaktı. Tam da bu yüzden, “öteki”yi inkar edip yok saymak devleti yöneten herhangi bir iktidarın ediminden ziyade bizzat devleti içkin bir özelliğidir. Çokça sanıldığı gibi baskı ve tahakküm sadece devlet iktidarını eline geçirenlerin ideolojik bir özelliği değildir. Devlet tam olarak bir homo sacer üretme mekanizması olduğu için, devlet iktidarını eline geçirenlerin ve devleti yönetenlerin baskıcı ve hegemonik olması dışında başka bir seçeneği yoktur. Aksi durumda zaten devletin ontolojik karakteriyle çelişeceği için gittikçe güçsüzleşen, etkisini azaltan ve iktidarını toplumsallaştırarak ortadan kalkma sürecine giren bir devlet söz konusu olur.

Görülmeyenlerin Görünümü, Duyulmayanların ‘Gürültüsü’

Köyleri yakılanların, boşaltılanların, zorla göç ettirilenlerin veya işsizlikten dolayı göç etmek zorunda kalanların büyük şehirlere uyumu kolay değildi. Hem yabancılaşmaya karşı durmak hem de yok sayılan bir düzlemde ‘var’ olmaya çalışmak zor bir mücadeleyi gerektiriyordu. Büyük şehirlere göç eden Kürt erkekleri dışarda çalıştıkları veya iş aradıkları için Kürt kadınlarından daha çabuk Türkçe öğrenmişler ve böylece kadınlara oranla şehir hayatına daha hızlı adapte olmuşlardır. Erkeklerin dışarda çalışarak ve kahvehanelerde zaman harcayarak kamusal alanda sosyalleşmesi, evden çıkamayan kadınlarla arasındaki eşitsizlik uçurumunu daha da büyüttüştür.

Mersin gibi şehirlere göç eden ailelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği böylece derinleşmiştir. Göç edilen şehirlere erkeklerin adapte olabilme fırsatlarına sahip olmasıyla kadınlar toplumsal alanda daha da arka plana itilmiştir. Kendi köyünde veya kasabasında sınırlı da olsa sosyalleşme alanlarından faydalanan kadın, diline ve kültürüne yabancı olduğu şehirlere bu kısıtlı sosyalleşme imkanları da elinden alınmış, evden çıkamaz hale getirilmiştir. Bu haliyle, yeni bir toplumsal yaşam sürecini yaratıp adapte olmaya çalışırken dilini ve kültürünü en çok koruyan da yine kadın olmuştur. Anneler için bu yeni toplumsal yaşamda kız çocuklarının okula gitmesi ve Türkçe öğrenmeleri en önemli ve gerekli adımlardan biriydi. Cinsiyet eşitsizliğiyle başa çıkmanın bir yolu olarak yerleşilen şehrin dilini öğrenmeye çalışmak, kız çocuklarının sadece Türkçe öğrenmek için bile olsa okula gönderilmesini gerektiriyordu. Bu durum, okula kaydedilmemi çok isteyen annemin temel motivasyonuydu aynı zamanda.

Diğer devlet kurumları gibi okullarda da ırkçılık çok güçlü bir şekilde varlığını sürdürüyordu. Örneğin, Mersin’de okula kaydolmak için babamla okul müdürüyle görüşmeye gittiğimizde müdür babama, öğrencilerin okulun kalitesini belirlemede önemli bir etkisi olduğundan her öğrenciyi kabul edemeyeceklerini söylemiş. Hâlâ belleğimde canlılığını koruyan, ne olup bittiğini yıllar sonra babamdan öğreneceğim garip bir durum yaşanmıştı müdür odasında. Babam ve okul müdürü o zamanlar anlayamadığım Türkçeyle birbirleriyle konuştuktan sonra müdür bana dönmüş, bir cevap bekliyormuş gibi bakan gözlerinden anladığım kadarıyla sorular sormuştu. Ben sessiz kalmaya devam ettikçe bu defa da bir elinde 3 parmak, diğer elinde de 4 parmak açmak gibi bana çok garip gelen hareketlerle anlamadığım dilden bir şeyler anlatmaya ve sormaya çalışıyordu. Anlamadığım dilden konuşan şişman, bıyıklı, siyah takım elbiseli ve cevap alamadıkça kaşları çatılan, kızdıkça boyun damarları belirginleşen bu adamın daha sonra babama dönüp bir şeyler söylemesi üzerine müdür odasından çıktık. Yıllar sonra babamın anlattıklarına göre okul müdürü zekamı test etmek adına bazı sorular sormuş, cevap alamayınca da parmaklarını göstererek birkaç toplama işlemini sormaya devam etmiş. Sessiz kaldığım için bilişsel yetimin yeterince gelişmemiş olduğunu, bu yüzden de okula kaydolamayacağımı söylemiş babama. Oysa, karşısındaki çocuğun bilmediği bir dille sorulan sorulara cevap alacağını beklemek çok zekiceydi.(!) Okul müdürü ya gerçekten Türkçe bilmeyen bir çocuğa Türkçe zeka testi uygulayacak kadar akıllıydı ya da bütün o sorular ve testler etik yoksunluğunun göstergesiydi. Geçmişe dönüp yaşananlara tekrar baktığımızda, babamın, yanındaki esmer çocukla ve dilindeki bozuk Türkçesiyle zamanında işe girmek için Konyalıyım diyerek gizlemeye çalıştığı Kürtlüğünün bariz bir biçimde meydanda olduğunu tahayyül edebiliriz. Müdürün bu barizliği anlayacak düzeyde asgari bir kavrama yetisine sahip olduğunu varsayarsak o halde şu soru kaçınılmaz olarak kendini gösterir:

Neden karşısındaki çocuğun konuşulan dili bilmediğini bildiği veya anladığı halde sanki çocuk o dili biliyormuş gibi iyilikten ve güzellikten yoksun bir uygulamaya -ki çocuk bu dili bilseydi de bu test yine doğru olmazdı- tabi tuttu?

Siyaset Üzerine On Tez yazısında Ranciere yedinci tezinde siyasetin karşında konumlandığı “polis”¹, “duyumsanabilir olanın paylaşımı” olarak tanımlar. Ulus-devletin şubesi olan kentsel yönetim ve polis, bazı kesimleri görülür ve duyulur hale getirirken bazı kesimleri de görülmez-duyulmaz kılar. İşte bu görünmeyen ve duyulmayanlar, sayılmayan ve hesaba katılacak sıfatları dahi olmayanlardan yani “demos”tan olanlar konuştukları zaman, konuşmaları anlamlı ve anlaşılır sözlerden ziyade ‘gürültü’ olarak addedilir. Bunun en iyi örneği, bir dönem epey popüler olan ve kendilerini, düşüncelerini ifade etmeye çalışan Kürt entelektüellerine, aktivistlerine yöneltilen “karnınızdan konuşmayın” söylemidir. Geçmişe tekrar bakarsak, polis’in eşitler düzleminden dışlanarak yok sayılan, demos’un parçası olan bir baba ve çocuğunun, devlet kurumu olan okula kaydolarak bu eşitler düzleminin sınırlarını zorlayıp dahil olmaya çalıştığını yorumlayabiliriz. Ancak, bu dahil olma çabası eşitlerin inkar ve yok sayma politikasına takılmaktan kurtulamamıştır. Nitekim, okul müdürünün, karşısındaki çocuğun anlamadığı

Ulus-devletin şubesi olan kentsel yönetim ve polis, bazı kesimleri görülür ve duyulur hale getirirken bazı kesimleri de görülmez-duyulmaz kılar. İşte bu görünmeyen ve duyulmayanlar, sayılmayan ve hesaba katılacak sıfatları dahi olmayanlardan yani “demos”tan olanlar konuştukları zaman, konuşmaları anlamlı ve anlaşılır sözlerden ziyade ‘gürültü’ olarak addedilir.

dilden konuşması ve çocuğu bu şekilde değerlendirmesi tam da demos’tan gelen bu baba ve kızını yok sayma ve inkar etmenin ta kendisidir. Gerçi Ranciere, demos’u sadece yok sayılanlar olarak tanımlamaz, bunun yanında konuşmaya hakkı olmadığı halde konuşan ve pay sahibi olmadığı şeyden pay alandır demos. Çocukken maruz kaldığım bu şovenizm pek çok kişiye ve çocuğa da aynı hiçleştirilmeyi dayattı. Ancak bizler demos olarak pay sahibi olmadığımız şeyden pay almaya başladığımız ve eşitler düzlemine müdahale ettiğimiz anda -ki Ranciere’e göre bu müdahale, siyasetin ta kendisidir- ulusal politikalarla birlikte kentsel politikalar da yeniden şekillendi. Bu anlamda demosun bir müdahalesi olarak siyaset, sadece kent politikalarını etkilemekle kalmaz, toplumsallığın yeniden oluşumunda da rol oynar.

¹ Polis, antik Yunanistan’da kent devletini ifade ederdi.

Direnen Toplumsallık

Mersin’de birçok Kürt gibi ailem de devlet sisteminin politikadan kopartarak mekanik yönetimlere indirgediği düzene yabancı ve uzaktı. Yoğun inkar politikalarına maruz bırakılan Kürt göçmenler bir hayatta kalma stratejisi olarak göç ettikleri yerlere kültürlerini, değerlerini ve geleneklerini taşımak durumundaydılar. Dolayısıyla devlet kurumlarına güven duymayan pek çok göçmen, kendi toplumsallıklarına bir anlamda etik estetik değerlerine olan bağlılıklarını sürdürmeye devam ettiler. Toplumsal bağların yanında Kürt Siyasi Hareketi de büyük şehirlerdeki Kürt göçmenlerinin toplumsal güvenini kazanmıştı. Bu topluluklar arasında sorun ve anlaşmazlıklar ortaya çıktığında halk, devlet kurumlarına başvurmaktan ziyade ya kendi geleneksel topluluğundaki otoritelere ya da Kürt siyasi partilerine veya derneklerine başvurur. Kürt siyasi eylemcilerine saygı duydukları için Mersin ve diğer büyük şehirlerdeki Kürt göçmenler, bu eylemcileri, devrimcileri bir sorun çözme otoritesi olarak tanımışlardı. Devletçi kurum ve çözümlere dayanmadan ahlaki ve politik kalmaya çalışmak çetin bir var olma, hayatta kalma mücadelesiydi ve öz savunma alanıydı aynı zamanda. İşte bu mücadeleyle kentler de olduğu gibi kalmamış, direniş alanı haline gelebilmiştir. Özellikle büyük kentlerde duyumsanabilir olmaktan çıkarılan, görülmeyen-duyulmayan bir halkın bir tahakküm formuna bürünmeden, asimile olmadan nasıl ayakta kalabileceğini ve toplumsallığını nasıl devam ettirebileceğini göstermesi açısından toplumun kendi ahlaki yapısını devlet sistemine teslim etmemesi özel bir vurguyu hak ediyor. Nitekim Öcalan’ın da belirttiği üzere “kendi ahlakını güçlü yaşayan bir toplum, iktidara ve sömürüye kolay kolay boyun eğmez.”

Ailem 2000 yılında Mersin’de yaşanan işsizlikten bunalıp daha geniş iş olanakları olduğu düşünülen İstanbul’a göç etti. Elbette diğer birçok karar gibi bu taşınma kararı da sadece babam tarafından verildi. Tipik ataerkil ve feodal bir aileydi, bu yüzden bırakalım biz çocukları annemin dahi fikri alınmamıştı bu konuda. Aile, kadın ve erkeğin eş bir birlikteliğinden ziyade erkeğin, hizmetinde ve mülkiyetinde olan bireyler olarak düşünüldüğü için bu tür kararlar elbette kadına bırakılmazdı.(!)

Ödülümüz Saygıydı

İstanbul’daki İlk yerleşimimiz, yoğun Kürt nüfuslu İkitelli’deydi. Yaşadığımız mahalle aşağı ve yukarı mahalle olarak iki kısımdan oluşuyordu. Mahallenin aşağısında kalan tarafta yoğunlukla Muş ve Van’dan göç edenler otururken, yukarıda kalan tarafta ise Anadolu’nun farklı yerlerinden göçüp gelen Türk yerleşimciler yaşıyordu. Bu iki mahalle arasındaki ilişki çok sınırlıydı. Bu yüzden iki mahallenin çocukları arasındaki ilişki de kısıtlıydı. Var olan kısıtlı ilişki düzeyi de kavgaya ve tartışmalardan ibaretti. Çoğu tartışmanın sonu, oynanan oyunlar üzerindeki rekabetle son buluyordu.

10 veya 11 yaşlarında olduğumu, en büyüğümüzün 15-16, en küçüğümüzün ise 6-7 yaşlarında olduğunu hatırladığım bir dönemde her iki mahallenin çocukları olarak tüm mahalleyi kapsayacak çapta bir oyun yarışması yapmaya karar verdik. Rekabet aşağı mahalleyle yukarı mahalle arasındaydı, ama bu defa birkaç oyunla ve birkaç kişiyle sınırlı küçük yarışlar değildi, bildiğimiz tüm oyunlarda her iki mahallenin tüm çocukları olarak yarışmaya karar vermiştik. Yarışma sonucuna göre, Kürtlerin olduğu mahalleye geçen Türk çocuklarla ve Türk tarafına geçen Kürt çocuklarla alay edilmeyecek, kavga edilmeyecekti. Ödülümüz, saygıdan başka bir şey değildi. Kürtlerin yaşadığı aşağı mahalle dezavantajlı konumdaydı, çünkü fırın, market, kasap, bakkal gibi dükkanlar yukarı mahalledeydi. Dolayısıyla, her gün ebeveynleri ve komşuları tarafından örneğin ekmek almaya gönderilen bir Kürt çocuk için diğer mahalleden hakarete maruz kalmadan geçmek adına yarışmayı kazanmak çok önemliydi. Bu yüzden çok iyi örgütlenmek ve güçlü bir takım ruhunu oluşturmak gerekiyordu. Kimin hangi oyunda daha iyi olduğu konuşulmuş ve kimin hangi oyunu oynayacağı veya oyundaki hangi pozisyonda yer alacağı kararlaştırılmıştı. Bu, bizim farkında olmadan yaptığımız ilk örgütlenmemizdi, ki yıllar sonra bu çocukların birçoğu “saygılı” ve onurlu bir yaşam peşinde koşmaya devam eden devrimciler olacaktı.

Çocuk naifliğiyle farkında olmadan ortaya koyduğumuz ödül, kendiliğinden bir düzenleyiciliği de barındırıyordu esasında. Yenilen taraf, kazanan tarafla alay etmekten vazgeçecek, saygı duyacaktı. Ancak, zaman geçtikçe fark ettik ki “saygı” kazanan taraf, ödüle dahil olmadığı halde saygı görmüş olduğu ve artık tehlike arz eden bir durum olmadığı için yenilene saygı duymaya başlamıştı. Burada bahsi geçen, uluslararası bir liberal işbirliği teorisi değildir, burada söz konusu olan, devlet nezdinde yok sayılanların var sayılanlarla giriştiği çocukça yarışmadır. Var sayılanlardan, duyulan ve görülenlerden olan çocukların her ne kadar devletin ve ailelerinin ideolojik manipülasyonuna maruz kalsalar da tartıştığı ve kavga ettiği çocukları yok saymayı, hiçleştirmeyi aklına getirmedeği masum bir saflıktır. Yok sayılıp inkar edilmedikçe toplumlar birbirlerini tanımaya, doğal bir entegrasyon oluşturmaya her zaman hazırdırlar. Bu anlamda belirtmek gerekir ki çocukların kaynaşmasını engelleyen ailelerin kısıtlamaları olmasaydı biz çocuklar arasında daha yakın bir ilişki olabilirdi. Nitekim, şu sözler yıllar sonra da hala kulaklarımda çınlamaya devam ediyor: “Gıı, çabuk eve gel, buban gızıyo!”

Sınırdan Ötesi

Birkaç yıl boyunca amcamın ailesiyle birlikte iki aile olarak bir evde yaşıyorduk. Bu geniş ve kalabalık ailede, yıllar sonra adının ataerki olduğunu öğreneceğim

bir cinsiyet hiyerarşisi ve eşitsizliği olduğunu hissetmemek mümkün değildi. Artık neyi giyip giymeyeceğimize hangi oyunları oynayıp oynamayacağımıza kendimiz değil, “millet ne der” mekanizması karar veriyordu. Bu “millet ne der” mekanizmasını hem çok acımasız hem de aptalca buluyordum. Daha geçen sene giydiğim en sevdiğim kıyafetleri nasıl olur da bu defa giyemezdim, birkaç ay önce oynadığım oyunları nasıl olur da şimdi oynayamazdım? Fark ediyordum ki göremediğim bir sınıra yaklaşmış bulunmaktaydım. Çocukluğumun bittiği yerde, daha doğrusu bitirildiği yerde, “millet ne der” mekanizması tarafından oluşturulmuş bir kadınlık sınırı başlıyordu. Beni bekleyen sınırın öte tarafında mutlu ve özgür olmayan; eşinin, kaynının, kaynanasının fiziksel ve psikolojik şiddetine maruz kalan, çok çalışan ama hiç değer görmeyen ve sürekli hastalıklarla boğuşan bir kadınlık vardı. Sınırın öte tarafına geçmeyi hiç istemediğimden bedenimin dönüşümü benim için bir travmaydı. Görebildiğim tek kadınlık bundan ibaretti, ta ki Kürt Özgürlük Hareketindeki kadınlarla tanışana kadar. Erkek yoldaşlarıyla akşam vakti ev ev dolaşan, özgürce konuşup tartışan bu kadınları tanımak, geçirdiği dönüşümden dolayı bedeni suçlayan bir çocuk için büyük bir öneme sahipti.

Büyük kentlere göç eden halk, kentlerdeki yüzeysel ve metalaştırılmış ilişkilerden, yabancılaşmadan, asimilasyonist politikalarla korunmak adına kendi komünal bağlarını sürdürmeyi başardıysa da en nihayetinde bünyesinde ataerkiyi barındırmaktan da geri durmamıştı. Ve kadın sömürülmeye devam ettikçe, her ne kadar devlete teslim olmamışsa da toplumsal etik, eksik ve kırılgan kalmaya mahkumdu. Tam da bu bağlamda, Kürt Kadın Hareketinin güçlü örgütlülüğüyle, geleneksel feodal ailelerdeki ataerki düzeni sorgulanmış, bununla mücadele edilmiş ve devrimci etiği kuran kavga baş göstermişti. İşte ataerkiyle olan bu kavga sadece toplumsal dönüşümle yetinmemiş, kente göç etmiş toplulukların kentle ilişkilenme biçimini de etkilemişti. Ve kadın sömürülmeye devam ettikçe, her ne kadar devlete teslim olmamışsa da toplumsal etik, eksik ve kırılgan kalmaya mahkumdu. Tam da bu bağlamda, Kürt Kadın Hareketinin güçlü örgütlülüğüyle, geleneksel feodal ailelerdeki ataerki düzeni sorgulanmış, bununla mücadele edilmiş ve devrimci etiği kuran kavga baş göstermişti. İşte ataerkiyle olan bu kavga sadece toplumsal dönüşümle yetinmemiş, kente göç etmiş toplulukların kentle ilişkilenme biçimini de etkilemişti.

Ailedeki ataerkiyi dönüştüren bir diğer etken de ailedeki çocukların büyüüp üniversitelere gitmesi, ve buralarda diğer Kürt öğrencilerle sosyalleşip politize olmasıdır. Cinsiyetçi yapıyla ilgili önemli ideolojik anlayışlar geliştirdiler ve böylece bir yandan ailelerini ikna etmeye çalışırken bir yandan da ataerkil sistemle mücadele etmeye devam ettiler. Bu durum ailede bazı önemli değişikliklere yol açtı. Ayrıca geniş aileden çekirdek aileye geçiş de bu değişiklikleri kolaylaştırdı. Sınırlı bir şekilde devam etmesine rağmen akraba ilişkileri ve kontrol mekanizmaları azaldı.

Sonuç

Kentler çeşitli kimliklerin, ırkların, halkların ve kültürlerin kaynaştığı bir yer olarak görülür. Bu bakımdan İstanbul'un Mersin'den daha kozmopolit bir kent olduğu görülebilir. Mersin'deki farklı toplulukların yaşam tarzları daha katı bir şekilde sürdürülürken, İstanbul'da diğer topluluklarla, etnik ve dini kimliklerle entegrasyon daha işlevseldi. Yine de Wirth'ün belirttiği gibi kentler aynı zamanda toplumsal dünya mozaikidir. İstanbul'da Kürt, Türk, Alevi toplulukları ve bu toplulukların içindeki topluluklar -örneğin, Sivaslılar mahallesi, Bitlis-liler mahallesi vs.- oluşturduğu mozaikleri görmek mümkündür. Ailemin hikayesinden görülebileceği üzere siyasal örgütler farklı toplulukları birleştiren bağlardır. Örneğin, ailemin Şafii mezhebine mensup olması, onları, sakinlerini çoğunlukla Alevilerin oluşturduğu Gazi mahallesi direnişini desteklemekten alıkoymaz. Bu bakımdan Okmeydanı, Tarlabası, Gazi, Güvercintepe, Demirkapı, Kanarya, Gülsuyu, Bir Mayıs ve Zafer mahalleri bağlamında “topolojik bir mekan”² algısı vardır. Mersin'deki topolojik mekanlar ise Kurdali, Çilek, Şevket Sümer, Yenipazar, Güneş mahalleleridir.

Büyük şehirlerde toplulukların azaldığını ve önemini kaybettiğini düşünen Şikago Okulu'nun aksine Delanthy toplulukların hala önemli ve dönüştürücü etkilere sahip olduğunu vurgular. Delanthy'e göre topluluklar geleneksel ve geri olmak zorunda değildir.³ Mersin ve İstanbul'daki göç hikayesinin gösterdiği üzere politik örgütlerle de güçlenen toplulukların ulusal politikaları dönüştürücü rolünü görebiliriz. Akrabalık, etnik ve dini bağlara politik bağlar da eklenince, topluluklar arası etkileşimler yoluyla Kürtlerin mobilize olmasını kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak, Marksist bir bakış açısından sınıf çatışmasının Kürt göçmenlerin durumunu ve kentleşmesini açıklamak için yeterli olduğu söylenemez. Birçok göç hikayesinin de gösterdiği üzere Kürtler çoğu zaman herhangi bir sınıftan, hatta işçi sınıfından dahi dışlanmışlardır. 1950'lerde tarımın makineleşmesiyle, zengin Kürt feodal ağalarıyla devlet arasında bir işbirliği yapılmış, yoksul Kürt köylüsü sömürülmüştür. Böylece devletin baskı ve zorla göçertilme politikaları dışında, topraksız kalan yoksul köylüler batı kentlerine göç etmiş, proleterleşmiştir. Ancak, bu proleterlerin emeği sömürülmekle kalmamış, bir bütün varlığı da reddedildi. Bu bağlamda İsmail Beşikçi'nin tezini hatırlamak yerinde olacaktır: “Kürdistan sömürge bile değildir.” Çünkü sömürgeler, sömürülmelerine rağmen yine de varlıkları emperyalistler tarafından yok sayılmaz. Bu durum bize Ranciere'in “duyumsanabilirlik politikası”nı⁴ ve görülmeyen, duyulmayan, tanınmayan demos'u hatırlatır.⁵

Çocukluğumun hikayesinden yola çıkarak söyleyebilirim ki o zamanlar okulda, mahallede bize sunulan alanlara girmeye çalışıyorduk. Büyüdük ve kendi alanlarımızı yaratmayı seçtik. Mersin'de yok sayılan çocukluğum/çocukluğumuz ve Türkiye devleti kurulurken yok sayılan halkım büyüdü. Kendi sosyal, ekonomik, kültürel alanlarını ve sembolik düzlemini oluşturdu. Bu çetin var olma, hayatta kalma mücadelesi içinde, yaşadığı kentin normlarını alt üst edencesine yeni bir toplumsal etikle çıkış yapmak, yurt bilinciyle beslenen estetiğin gücünü çeşitli direniş formlarıyla açığa çıkarmaksa en güçlü öz savunma olarak değerlendirilebilir.

² Mekanın topolojik algısı veya topolojik mekan yakınlığı, coğrafik yakınlığı değil, anlayış yakınlığını ifade eder.

³ Gerard Delanthy, “Community”, Routledge, 2010, s.36

⁴ “politics of sensibility” için kullandığım çeviri

⁵ Jacques Ranciere, “Ten Thesis on Politics”, Theory & Event, 5:3, pp.5

Kültürleriyle Direnen Halklar ve İyilikle Kötülüğün Çizgi Mücadelesi

Gulistan Deniz

İnsanlık yaşamın her döneminde farklı özelliklerini kendi içinde barındırarak tarihsel süreçlerini geçirmiş, yaşanan her süreçte toplumların siyasal, kültürel ekonomik dini yapıları tarihe insanlık mirası olarak farklı farklı biçimlerde aktarılmıştır. Bu miras her dönemde salt halkların değil aynı zamanda iktidarların da mirası olarak aktarılmıştır. İktidarların her döneme dair kullandıkları araçlar farklılıklar arz etse de öz olarak kendilerini ebet kılacak; geri kalan her kesimi kendisi için kullanıp itaat ettirecek sistemler geliştirmişlerdir. Esasta ezen-ezilen, köle-efendi, devlet-halk, tanrı-kul, kadın-erkek, insan-doğa ilişkisi üzerinde şekillenen, birini diğerine üstün kılan sistemler ve bunları yaşamda etkin kılacak yöntemler geliştirilmiştir.

Devletçi sistemlerin geliştirdikleri zora dayalı yöntemlere karşı halklar, ana tanrıça kültürünün yarattığı değerler diyebileceğimiz dil, sanat (resim, ritim, mimari), mitoloji, felsefe, din vb. aracılığıyla kendi kültürel dokularını nesilden nesile aktararak bir direniş geleneğini de sürdürmüşlerdir. Tarihi salt yazılı tarihle başlatıp, tarihi salt ege-menlerin tarihi olarak ele alan sistemlere karşı halkların yazılmayan tarihini sözlü tarih olarak ifadeye kavuşturması oldukça önemlidir. Bu esasta yok sayılmaya karşı bir kültürel direniş biçimidir.

Söylenemeyenin, yasaklananın, günah sayılanın kendisini ifade etme biçimidir sanat.

İnsanın yarattığı kültürel değerlerin sonucu açığa çıkan kültür ürünlerinin kendisini en sade haliyle ete kemiğe büründürdüğü alanlardan biri de sanattır. Sanat ürünlerinde kullanılan duygu, düşünce, dil, şekiller, nesneler ve renkler gibi,

sanat ürününün ortaya çıkması için gerekli araçlar da kültürel olarak toplumların kimlikleriyle ilişki içindedirler. Toplumlar, kültürleriyle besledikleri sanat eserleriyle unutturulmak istenen hafızalarını canlı tutarlar. Müziksiz, edebiyatsız, mimarisiz bir toplum düşünülemez. Toplumlar, tarih boyunca egemen sistemlerce yasaklanan, söylenemeyen, günah sayılan bütün toplumsal değerleri yaşatmak için resim, heykel, mimari vb. görsel eserlere; hakikati sözle diri tutmak için destanlara, edebiyata şiire; duyguları ritimle coşturmak için müziğe, şarkılara nakşederek direnişi kimlikleriyle bütünleştirdiler. İlmek ilmek yaşamı sanat tadında ördüler. Yaşamı estetize etme yani daha da güzelleştirmek sanatın; yaşamı etik değerlerle örmek de sanatçıların ve devrimcilerin görevi oldu.

Toplumların resim, müzik, folklor dengbejlilik tiyatro vb. değerlerle sanatsallığını açığa çıkartması önemlidir. Böylece sanatı bir yaşam biçimi olarak ele alması, yaşamını ise sanat tadında yaşaması yaşamını sürdürülebilir kılmasını mümkün kılmaktadır. Bunu bütün sanat ürünleri ve toplumlar açısından söyleyemeyiz. Sanatın yaşamda komünal değer ifade edebilmesi, diğer deyişle toplumsal bir değer ifade edebilmesi için, toplumsal yaşamın özgür ve eşitlikçi paylaşımcı karakterini esas alarak yapılması; ortaya çıkan her değerın doğru, yararlı ve güzel yani etik-estetik bir değer yaratması gerekir.

Cennet hayal ile estetiğin birleştiği umudun en soyut halidir.

Güzel olan, doğal olan sanattır diyebiliriz. İnsanın toplum için yarattığı bütün değerler sanatsaldır. O zaman doğa bir sanat harikası ise insanın bu sanat harikası-ndan esinlenerek ürettiği değerler yarattığı kültür, sanatsal mıdır? Peki güzel, sanatsal olan nedir? Güzel olan duyguda, renkte, seste, yaşamın her yerindeki ahenk değil midir? Doğayla insan, kadınla erkek, birey ile toplum arasındaki ahenktir. Ahenkse uyumdur, paylaşımdır. Ahenk, farklılıklarla birlikte bir olmaktır. Ahenk, birken birbirini tamamlamak, birbirini özgür kılmaktır; kendinde, teklerde (dil, din, renk, ses, kimlik) ısrar değildir. Ahenk yani uyum çoğulculuktur bende ısrar değildir. Dolayısıyla biz güzelleştirirken ben çirkinleştirir. Sanatsal olansa “biz”le yaratılan bütün maddi manevi etik estetik değerlerdir. Bu değerlerin birbiriyle olan ahengidir.

Asıl olan bu değerleri oluştururken nasıl baktığın, nasıl gördüğün, hangi ölçülerle nasıl yaşadığın, yani kendi gerçeğindir. Gerçek olan kapitalist modernitenin bize sunduğu sadece görünen biçim değildir. Bu biçim yanıltıcıdır. Doğal olmayanın yansımasıdır, aldatıcıdır. Kapkara olanı renklere boyanarak pazara sunulandır. Sahtedir kandırır. Âşık olduğunu, özgür olduğunu, eşit olduğunu, güçlü olduğunu sanırsın. Aldatır. Cenneti vaat eder. Bir ömür kanarsın; sonra bir de bakarsın ki kendine yabancılaşmışsın; doğasından, toprağından, özünden uzaklaşmış salt maddi bir varlığa, nesneye dönüşmüşsün. Vaat edilmiş cennetini istersin. Ne var ki yaşam siyahla beyazdır artık, tercih hakkın yoktur.

Sümer tabletlerine de konu olan tek tanrılı dinlerde ödül olarak sunulan cennet, üzerinde yaşadığımız muazzam güzellikteki dünyanın tasviridir aslında. Ödül olarak sunulan, ulaşılması için büyük bedeller verilmesi gereken, ulaşılmaz olan bir ütopya değildir. Bunun için iktidara biat, tanrıya kulluk yapmaya gerek yok. Yeter ki insanı insan yapan bütün değerlerin herkesçe kabul edildiği yaşanır kılındığı bir dünya inancı ile bunun mücadelesini verme iradesi olsun. Önemli olan bir kuşun kanat çırpını-şında özgürlüğü, bir gülün goncasında kendini görünür kılmak isteyen güzelliği, bir kelebek ömründe sonsuz yaşamları, bir çocuk emeklemesinde ayağa kalkmanın mücadelesini görebilelim. Bunu görebildiğimiz oranda hayallerde umudu büyütür; cenneti dünyada, güzelliği sanatta görür; yaşamı sanat tadında, coşkusunda yaşarız.

Savaşımın büyüdükçe, varlığın anlam kazanır, anlam kazandıkça varlığın kendisini özgür kılar.

Tarih boyunca bu mücadeleyi veren, yaşama salt görünen ile değil iç gözüyle bakabilen, verili olanı sorgulayabilen nice insanlar nice kahramanlar yaşamıştır. Peki, kimdir bunlar? Kadınlar, filozoflar, sanatçılar, peygamberler, devrimciler, yerel kültürler, yerel inançlar, çocuklar. Yani kapitalist modernitenin aşamadıkları. Onun görmemizi istediği yerden değil, doğanın toplumun çocukların gördüğü yerden yaşama bakabilenler. Bunu yapabilenler yaşamı sanat güzelliğinde görenler ve buna denk yaşayabilenlerdir. Yani ana kadın toplumsallığının ahlaki değerleri temelinde sistemlere inat direnenler, komünal özü koruyup var olan dünyayı ve kendilerini güzel, anlamlı, özgür kılmaya çalışanlardır.

Kadının yarattığı toplumsal yasaların özü güzel ahlak iken, erkek egemen sistemlerinin yasalarının özü güç zor savaş ve şiddette dayalıdır.

Tarihte gelişen bu mücadele ve direniş gelenekleri elbette özünü kendi toplumsallığından alır. Toplum özünde ahlaki bir birliktir ve ahlaki olan bir birlik komünal olandır. Ahlak aynı zamanda bir insanın gönüllü birliktelikten doğan yaşam gerçeğinde kendi görev ve sorumluluklarını insani bir görev olarak bilmesi ve yerine getirmesidir. Birlik olmayı bilmek, paylaşımcı olmak, eşitlikçi ve adaletli olmak, bu ve benzeri değer yargılarının pratik yaşayıcı olarak etkinliklerde bulunmak ahlakılıktır. Bu değerler toplumları bir arada tutan, toplum yapan değerlerdir. Bu değerler etrafında insanlar mevcut sistemle mücadele etme için farklı araçlar farklı kültürler geliştirmişlerdir. Geliştirilen bütün alternatif olguların hepsinin özünde toplumsallığı geliştirme hedeflerinin olması bir toplumsallık etrafında örülüyor olmalarında yatmaktadır.

İnsanlık tarihi, binlerce yıl güzel ahlaki esas alan öz yasalarıyla kendi toplumsallıklarını var edip, tahakküme dayalı olmayan eşitlikçi özgür bir yaşamı var ettiler. Bu yasalar, devletçi sistemlerde var olan devletin bekasını koruyan

yazılı hukuk yasaları değildir. Toplumsallaşmanın, birlikte yaşamının gereği, özünü kadının doğasından alan kadın merkezli ahlaki yasalarlardır. Bu ahlaki yasalar çerçevesinde insanlık tarihinin büyük çoğunluğunu savaşa, zora, sömürüye dayanmadan; eşitliği, paylaşımı esas alarak özgürce yaşadığının izlerini arkeolojide, antropolojide, sanatta da görüyoruz. Devletçi sistemlerin gelişmesiyle toplumsal ahlakın yerini devletlerin hukuku alıp bu durum halklar aleyhine değişmiştir. Buna rağmen binlerce yıldır devletlerin iktidarların bütün zorba yöntemlerine rağmen halklar bu temelde kendi kültürlerini ısrarla yaşayarak kendi ahlaki yasaları çerçevesinde mevcut verili sisteme karşı varlık savaşımı içinde oldular.

Bugünkü devletçi sistemlerde ahlak neredeyse unutulmuş zorla unutturulan bir değer durumundadır.

İnsanlığı yaratan toplumsallığı geliştiren en temel öge durumunda olan ahlak, aynı zamanda binlerce yıl insan maneviyatının en büyük güçlendirici enerjisi iken, günümüzde en zayıf duruma düşürülmüştür. Bu ahlaki değerlerden uzaklaşmanın sonucu 1. ve 2. Emperyalist Paylaşım Savaşları, nükleer silahlar ve felaketler, atom bombaları, iklim değişiklikleri, çevresel felaketler, kökten dinci hareketlerin yükselişi, Ortadoğu'da ve diğer bölgelerde yaşanan krizler kısacası insanlığı uçurumun kenarına götürecek durumlar yaşanmıştır, yaşanmaktadır. İnsanlığın yeni bir ahlak ve vicdan devrimine ihtiyacı vardır. Çünkü toplumsal vicdan, toplumsal ahlak hor görülmekte; ahlakın yerine hukuk, maneviyatın yerine maddiyat, toplumun yerin birey konulmaktadır.

Bu, bugün toplumlar tümünden manevi değerlerden uzak, ahlaki olmayan bir yaşamı yaşıyor demek değildir. Bütün devletçi sistemler, kendi sistemlerinin bekası için toplumsallığı, biraradalığı geliştiren bütün değerleri bitirmek onun yerine kendini ebedi kılacak değerler, devletçi bir kültür yaratmak amaçındadır. Bu devletçi kültürün zihniyet yapısı Sümerlerde geliştirilen ziguratlarda oluşturulmuştur. Dönemin rahipleri bilgi iktidarcılığı yaparak önce bunun zihniyetini oluşturmuş, sonra din, ordu, akademi gibi kurumlarla bütün topluma yaymışlardır. Ancak tarih, devletçi uygarlık güçlerinin kültürel, zihinsel ve etnik olarak tek tipleştirme, köleleştirme girişimlerine karşı toplumsal yapıların kendi farklılıklarını

Benzeşmeme, kendi olarak kalma, kendi farkını ve özgünlüğünü koruma yaklaşımı, insanın bireyselliğinin ve toplumsallığının temel bir özelliğidir. Bu temel özelliğindedir ki genelde beş bin yıllık özde son dört yüzyıllık devletçi sistemlerin halklar üzerinde geliştirdiği fiziki kültürel soykırım politikalarına rağmen demokratik bir direniş geleneği de tarih boyunca hep süregelmiştir. Bu direniş geleneği, etik-estetik yöntemlerle geliştirilen mücadelelerin de tarihidir.

koruma mücadeleleriyle doludur. Benzeşmeme, kendi olarak kalma, kendi farkını ve özgünlüğünü koruma yaklaşımı, insanın bireyselliğinin ve toplumsallığının temel bir özelliğidir. Bu temel özelliğindendir ki genelde beş bin yıllık özelde son dört yüz-yıllık devletçi sistemlerin halklar üzerinde geliştirdiği fiziki kültürel soykırım politikalarına rağmen demokratik bir direniş geleneği de tarih boyunca hep süregelmiştir. Bu direniş geleneği, etik-estetik yöntemlerle geliştirilen mücadelelerin de tarihidir.

Tarih bir dönem Asur Sümer Babil gibi Grek vb. merkezi hegemonik güçlerin baskılarına karşı Huri, Med gibi halkların direniş mücadelelerine de tanık olmuştur. Bu direniş mücadelesi binlerce yıl süregelmiştir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Kızılderili halkların direnişidir. On altıncı yüzyılla birlikte dönemin hegemonik güçleri olan İspanya, İngiltere gibi ülkelerin Amerika kıtasını “keşfi” ve oradaki yerli halklara dönük (Kızılderili) fiziki kültürel soykırım politikalarıyla geliştirdikleri sömürgeleştirme savaşları insanlığa dair bütün ahlaki değerlerin yerle bir edildiği süreçlerdir. Bu ülkelerdeki özelde altın ama genelde bütün yer altı ve yer üstü zenginlikleri ele geçirmek adına sözüm ona geri-cahil-barbar-medeniyet dışı kalmış, oysa salt teninin rengi farklı olan bu halkları “medenileştirmek” için her türlü ahlaksız yöntem kullanılmıştır. Yer yer her türden şiddet aracıyla, yer yer misyonerlik faaliyetleri adı altında bu halkların özünü kadının komünal değerlerinden alan inançlarını, ana tanrıça dinlerini yok ederek, halkı zorla Hristiyanlaştırma çabasına girmişlerdir. Esasta yaşanan, kiliselerin ve dönemin baronlarının daha fazla toprak, altın adına bu yerel kültürleri yok etme girişimidir. Bu zora dayalı şiddet kültürüne karşı yerli kabileler kendi ana tanrıça kültürlerini korumak, varlık olarak kendilerini yaşatmak için sürekli bir direniş halinde olmuşlardır. Bütün bu şiddet ve soykırım politikaları karşısında Kızılderililerin beyaz adam ve onun en büyük silahı çelik ve baruta karşı direnişleri şiddete dayalı olmamıştır. Onlar kendi yerel dinlerinin ve kültürlerinin özü olan iyiye güzele dair ne varsa korumaya, yaşatmaya çalışarak mücadele etmişlerdir.

Özü sevgi, iyilik, güzellik olanın; eylemi de yöntemi de etik estetik olur.

Bu mücadelenin araçları bazen kendi dillerinde söyledikleri kötü ruhları uzaklaştıran şarkılar, bazen onları koruyan ve besleyen doğa anaya teşekkür etmek için yaptıkları danslar veya kutsallarına dönük yaptıkları dini törenler ya da birikimlerini paylaşmak için kutladıkları bayramlardır. Doğayla kurulan bu ilişki ana-çocuk gibi birbirini koruyan ve geliştiren bir karakterdeydi. Çünkü doğa bu halklar için anaydı, koruyan ve besleyendi. Doğaya bağlılığın, minnettarlığın gereği güzellikleri bozulmasın diye dokunulmaz kılarak kutsadılar doğadaki bütün canlıları. Toplumsallığını koruyan, geliştiren ve sürdüren insanları iyi, kahraman ve güzel sıfatları ile donattılar. Güzel ve iyi olanı kutsayarak hep direndiler hep var oldular.

Beyaz adam, bu yöntemlerle de köklü sonuç alamadığını görünce bu sefer biyolojik ve kültürel bir soykırımı farklı yerli kabileler üzerinde denemeye başladı. İngilizlerin Avusturalya’da yaşayan Aborjinlere dönük geliştirdiği biyolojik soykırım politikaları gibi. Dillerini, dinlerini, yaşam kültürlerini yasaklamalarına karşı Aborjinlerin kendi kültürlerini yaşamadaki ısrarları ve beyaz adamın politikalarına karşı direnmeleri karşısında kendilerince daha köklü çözüm yöntemleri devreye koyar beyaz adamlar. Aborjin kadınlarına İngiliz erkekleri tarafından tecavüz edilmeye başlanır. Bu yöntemle hamile kalan kadınlardan doğan çocukları melezleştirerek giderek saf bir ırk yaratmayı hedefler. Elbette sadece bununla yetinilmez, aynı zamanda doğan çocuklar zorla Aborjinlerden alınarak iyi bir Hristiyan ve beyaz adama her türlü hizmeti (cinsel sömürü de dahil) sunacak hizmetkarlar yaratmak hedeflenir... Binlerce yıl boyunca Avusturalya’da Aborjin halkı şiddetin hiçbir şeklini uygulamadan barış içinde kendi doğal kültürleriyle yaşamışlardı. Onlarda gelişen bu barış kültürü ile bunca faşizan politikaya rağmen bugün bile direniş yöntemleri, şiddete dayalı değil, kendi kültürlerini gizlice olsa da kendi içlerinde yaşayarak sürdürme çabasına dayanıyor. Ancak bugün özünde her türlü sevgiyi, güzelliği barındıran bu iktidarlaşmamış halklar, komünal özlerini korumaya çalışsalar da yok olmakla karşı karşıyadırlar.

Aborjinler, Kızılderililer halkların direniş tarihine sadece birer örnektir. Bu ve bunlar gibi vahşi kapitalizme ve onun her türlü şiddete dayalı yöntemine karşı hala Afrika’da, Avusturalya’da, Amerika’da yaşayan yerli halklar ve bu halkların geliştirdikleri mücadeleler, tarihte direnen halkların mirasını günümüze dek getirmektedir. Bu halkların kaybedişi bütün insanlığın, güzel ve iyi olanın kaybedişi, çirkin olanın kazanımı olacaktır.

Güzel ahlak en büyük insani komünal değerdir.

Toplumsallığın kadın öncülüğünde geliştiği en önemli mekânların başında gelen Ortadoğu da insanlık tarihinde toplumsallığın etrafında geliştiği nice farklı kültürel, dinsel öğelere ev sahipliği yapmıştır. Toplumsallık etrafında gelişen bu olguların başında din, felsefe, sanat, mitoloji gelmektedir. İnsanlar tarih boyunca dönemin iktidarlarına karşı anlamlı bir yaşamın sahibi olmak adına hakikat arayışına yönelmişler. Zira yaşam ve insanlık adına her şey kurnazca ve vicdansızca, ahlaksızca ters yüz edilmiş, fiziki soykırımlarla, kıyımlarla, insanlığın yarattığı değerler üzerinde geliştirilen gasp, talan, taciz, tecavüz ve kendi tekeline alma bir kadermiş gibi insanlığa sunulmuştur. Kadının yarattığı binlerce yıllık tarihsel miras bunu elbette kolay kabul etmeyecekti. Bu özü kendi döneminde kişiliğinde birleştirerek karşı çıkan sayısız kahramanlar ve bunların temsil ettikleri öğretiyi veya ideolojileri, ödedikleri ağır bedele rağmen dünden bugüne tarihin demokratik özünün taşıyıcıları, halkların demokratik kültürlerinin direniş çizgileri oldular. Bu çizginin adı farklı dönemlerde Mani, İmam Hüseyin,

Hallac-ı Mansur, Sühreverdi, Yunus Emre, Mevlana oldu. Ancak isimleri bu kadar anılmasa da Mithra, Hürrem, Kurret-ül Ayn, Fatma, Rabia Adeviye ve daha nice kadın bu hakikat arayışının öncüsü oldu. Onlar, hakikati iyi ve güzel olanda aradılar. Bütün zor aygıtlarına karşı iyiye güzele yaşama dair ne varsa bunu toplumsallıkla bağını kurup güzel olana dair bir yaşam yaratmak istediler. Merkezlerine sevgiyi alarak adına iyilik kötülük, aydınlık karanlık, güzellik çirkinlik, En-el Hak dediler.

Direnış var olmanın, kendin olmanın diğeri adıdır.

Bir yandan, devletleşen İslam'a karşı tasavvufçu felsefede vahdeti vücut öğretisini esas alan Batiniler, Şiiler, Mevleviler, Karmatiler, Zerdüştî felsefeyi esas alan Ezidiler, Mazdekler, Hürremiler, öte yandan Spartaküsün öncülüğünde gelişen köle isyanları diğeri yandan engizisyon mahkemelerinin ateşlerinde diri diri yakılan bilge kadınlar ve kapitalizmin soykırıma varan vahşi uygulamalarının kurbanları olan kadınlar, emekçiler ve gelecekleri yok edilmek istenen yarının umudu çocuklar... Binlerce yıllık köklü kültürlerine, tarihi miraslarına, kendi topraklarında yok sayılan, katliamlardan geçirilen devletsiz halklar Kürtler, Baskılar, Katalonlar... Kapitalist sistemin bütün vahşi uygulamalarına rağmen ana tanrıça kültürünü, doğal toplumun bütün komünal değerlerini 21. yüzyılda yaşamaya çalışan Mosuolar, Minangkabau'lar, Aşantiler, Hopiler ve da pek çok yerel kültürler ve halklar... Ve daha çoğaltabiliriz. Adları, dilleri, renkleri, yaşadıkları coğrafya, direniş biçimleri, mücadele araçları

farklı olsa da özü sevgi, yöntemleri etik estetik, istemleri farklılıklarıyla tanınmaktadır. Zorbaların yaşamla aralarına örmek istedikleri, kendi doğalarına ters bütün kalıpları yıkmak, özgür anlamlı bir yaşamın sahibi olmaktır amaçları.

Bu amaç için mücadele eden halklardan biri de Kürtlerdir. Ortadoğu'nun en eski kadim halklarından olan Kürtler, kendi payına düşen bedeli ödemekten hiçbir zaman vazgeçmeyerek tarihte gelişen insanlığın direniş mirasına en büyük katkıyı yapan halkalardan biri olmuştur. Geliştirdiği kültürel değerleriyle tarihin her döneminde yanlış olana, çirkin olana, ahlaki olmayana karşı hep bir savaşım içerisinde olmuştur. Demirci Kawa ile zalim Dehak'lara karşı başlayan bu gelenek bugün en yalın haliyle geliştirdiği özgürlük mücadelesiyle de tarihin mihenk taşlarından biri olmaktadır.

Sistemlerin savaş araçları her dönemde isimleri özellikleri farklı olsa da öldürmeyi yok etmeyi hedeflemiştir. Savaş şiddet en temel araçları olmuştur. Oysaki kendisini toplumsal olarak koruyabilen bütün halkların mücadele araçları, yarattıkları değerler ve bu değerlerin en somut haline dönüşmüş kültürel-sanatsal eserleridir.

Oysaki günümüzün dirilmiş güncel Dehakları her türlü fiziki kültürel soykırım politikalarıyla iki bin yıl öncesinin rövanşını almak istiyorlar Bu direniş salt dönemsel olarak gelişen isyanlarla gelişmemiş, aynı zamanda Zerdüştî gelenekten beslenerek toplumsal bir form olan aşiret kültürüyle de komünal özünü koruyarak dilini toplumsal değerlerini de koruyabilmiştir. Bu değerler kendisini günümüze kadar Kürt kültürü olarak dengbejlik, halk oyunları, Kürt destanları vb. şeklinde yaşatabilmiştir. Yine merkezine doğayı, insanı koyan Ezidilik, Alevilik, İslam'ın devletleşmesinin karşında tasavvuf felsefesi, tarikatlar etrafında toplumsal bir örgütlenme oluşturularak varlığını koruyabilmiştir. Aslında günümüzde en yalın haliyle bile Kürt kadınları zılgıtlarla bile bir direniş kültürü yaratabilmiştir.

Sistemlerin savaş araçları her dönemde isimleri özellikleri farklı olsa da öldürmeyi yok etmeyi hedeflemiştir. Savaş şiddet en temel araçları olmuştur. Oysaki kendisini toplumsal olarak koruyabilen bütün halkların mücadele araçları, yarattıkları değerler ve bu değerlerin en somut haline dönüşmüş kültürel-sanatsal eserleridir. Kürtler ağırlıkta bu değerler etrafında kendi sistemini örerek mücadele yöntemlerini geliştirmişlerdir. Yani devletçi sistemlerin gelişmesiyle kadının ve insanlığın hakikatini kaybettiği Kürdistan'da Kürt kadın ve gençlerinin çıktığı hakikat yolculuğu, insanı insan yapan toplumsallığını yeniden yaratarak (yani ahlaki politik toplumu inşa ederek) esas amacına ulaşacaktır. Abdullah Öcalan'ın tarihsel toplum çözümlemesiyle ısrarla vurguladığı "hakikati kaybettiğin yerde arayacaksın" bilgisi bu yolculuğa rehber oluyor. Hakikat toplumsal olandır. Toplumsal olan, iyi-güzel-doğrunun sanatsal özgürlüğüne dayalı olandır. Kürtler Ortadoğu gerçekliğinde anlamlı bir yaşamın, sanat tadında bir yaşamın mücadelesini hep verdi hep vermeye devam ediyor. Tıpkı bu gün yedisinden yetmişine toplumun bütün fertleriyle kendi toprağını, yarattığı değerleri savunmaya çalışan direnişçi Efrin halkları gibi. Bu direnişin amacı zalimin zulmüne karşı, kendi toprağında onurlu bir yaşam sürmekte ısrar, mücadele araçları ve yöntemleri ise kendi ahlaki-politik toplumsal örgütlenmeleridir.

Bir halkın direniş tarihidir "an"da yaşanan.

Her ne kadar her dönemin iktidarı, gelişen güzel ahlaka anlamlı yaşama dayalı bütün öğretileri, akımları kendisine hizmet etme araçlarına çevirmeye çalışmış; bu öğretilere öncülük edenleri de en acımasız yöntemleri kullanıp çarmıha gererek ya da derisini yüzerek, diri diri yakarak onlar şahsında öğretilerini yok etmek istemişse de başaramamışlardır. Buna karşın halklar, toplumsal yaşamı, güzel ahlakı esas alan öğretileri, inançları, mezhepleri kendilerine siper yapmışlardır.

Bu yönüyle gelişen ve ortaya çıkan düşünsel, ideolojik, felsefik, dini gelişmelerin özünde, toplumsal bir mücadelenin, başkaldırının olduğunu; bu mücadelelerin en temel araçlarının güzel ahlaka bir özgürlükçü bir felsefeye dayalı

olduğunu bilmek önemlidir. Bu bilgiye dayanarak siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer tüm alanlarda etik ve estetik olanı toplumsal varlık olma gerçeğinde açığa çıkarmak, tanımlamak temel mücadele yöntemlerindendir. Bunun bilinciyle erkek egemen sistemin binlerce yıldır kendini kurumsallaştırdığı bütün alanlarla, sonsuz bir öfkeyle köklü, radikal bir mücadele edilmesi gerekmektedir. Bilime yeni bir bakış açısı kazandıran jineolojîyle yaşamın her alanının yeniden doğru bir tanımlamaya tabi tutularak, kadın bakış açısıyla yeniden yorumlaması bu mücadeleye güç katacaktır.

Bu gün insanlığın yenilenmiş tanrıça bilgeliklerine ihtiyacı vardır. Onların eskimeyen ama yenilenen mirasına sahip olunmadan insani değerlere ihanet edenlerle mücadele başarılı olamaz. Bu mirası bugün Şengal’de, Efrin’de, Rakka’da savaşan binlerce kadın ve erkek direnişçi büyütüyor. Bu yenilenmiş tanrıça bilgeliği, Efrin’de çetelerce dayatılmak istenen bütün çirkinliklere inat insana, iyiye, güzele, doğruya, erdeme dair ne varsa Avesta Xabur’un eyleminde hayat bulmuştur. Avesta, ölümün aynı zamanda özgür yaşamın diğer adı olduğunu ardılı olduğu diğer güzel insanların çizgisini sahiplenerek bütün dünyaya göstermiştir. Duruşuyla anda özgürleşmenin ifadesi, dönemin ruhu, eylemin etiği ve estetiği olmuştur.

Devrimler ve devrimciler, sistemleri dönüştürme iddiasında olanlar ölmez, ancak onların miraslarına sahip çıkılarak tarihsel kölelik sistemi parçalanır yaşama en derin anlam yükleyen güzellikler açığa çıkarılarak, sanat tadında özgür bir yaşam mümkün kılınır.

Kadınlara İkinci Bir Yaşam Seçeneği

Elif Naz Şengün

*ne kul ne azatlı vardır,
ne de erkeek ve dişi vardır;
çünkü Mesih İsa’da
siz hepimiz birsiniz;¹*

Nakşedilen tarih boyunca kadınlara yönelik algı ve kadına karşı geliştirilen bakışta farklılaşmalar yaşanmıştır. Dinlerin tarih sahnesine yön vermeye başlamasıyla ilk günden sorumlu tutulan kadının, yavaş ve kendinden emin bir şekilde yayılan Hristiyanlıkla birlikte toplumdaki konumlanmasında ve kadın algısında değişimler yaşanmıştır. Bu değişimin tam anlamıyla sağlandığı söylenemese de kadın, “günahkâr” Havva konumundan çıkmış, Tanrı’nın Anası Meryem konumuna “yük-seltilmiştir”. Ayrıca bu yeni din, kadınlara ikinci bir yaşam seçeneği olan manastır yaşamını da sunmuştur. Bu tartışma kapsamında da Hristiyanlığın kadınların hayatına olan etkisi alıntılarla desteklenerek ele alınacaktır.

Tarihçiler tarafından “Bizans” olarak adlandırılan uygarlık, Roma İmparatorluğu’nun devamı niteliğindedir. Roma İmparatorluğu’nda Hristiyanlık, Musevilik dininin içinden bir tarikat olarak doğmadan önce toplumda mevcut olan kadın algısı ve kadınların İsrail topraklarındaki statüsü konuyu desteklemesi açısından önem taşımaktadır. Yahudi kadınlarının en etkin olduğu alan aile ve ev içi yaşam olmuş; kadınlar, alınıp satılabilen bir konumda olduğundan kız çocukları babaları için

¹ Paulus’un Galatyalılara Mektup’u, Bap 3: 28

bir gelir kaynağı olarak görülmüştür. Tüm tek tanrılı dinlerde olduğu gibi kadınlara insan olarak saygı duymaktan ziyade annelik statüsüne saygı duymak gerektiği anlayışı hakimdir. Dini yaşamda ise kadınlar sözlü ve yazılı olarak eğitilmişse de daha sonra bu haklardan mahrum bırakılmışlardır. Hatta sinagoglarda kadınlara ayrılan ayrı mekânlar, yerler olmuştur. Sinagoglarda kadını ana ibadet mekânından ayıran bu kadın bölümlerinin oluşturulmasının ne zaman gerçekleştiği tam bilinmemektedir. Kurban kesmek ve adak adamak için her zaman “temiz” olma zorunluluğunun olması, adet gördüğü dönemde “kirlili” olarak addedilen kadının dini görevlerini yerine getirmesine engel olmuştur. Kadın bedeninin aşağılanması ve kadının “eksik” görülmesi, Yahudi erkeklerin “Beni kadın yaratmayan Tanrı’ya şükürler olsun” diye dua etmesini açıklar niteliktedir.²

Bizans olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu, I. Constantin Dönemi’nde, 313 yılında imparatorluğun eşit dinlerinden biri kabul edilen Hristiyanlık zamanla toplum içinde etkisini arttırarak yayılmıştır. Fakat Hristiyanlık resmi dinlerden biri olarak ilan edilmeden önce yayılmaya başlamış ve bu yayılma zamanla Hristiyanlığı resmi dinlerden biri ilan etmeyi zorunlu kılmıştır. Ortaya çıkan bu yeni inanış, bu yazının başında Paulus’un Galatyalılara Mektup’undan yapılan alıntıdan da anlaşılacağı gibi insan hatta canlı ayrımı yapmaksızın her varlığı Tanrı için önemli kılan bir yapıya sahiptir. Bu eşitlikçi tavrıyla Hristiyanlık, toplumda ikinci sınıf kabul edilen kesimler olan köleleri ve kadınları peşinden sürüklemiştir. Azize Thekla, Antik Çağ’ın normlarının geride bırakılmaya başlandığı bu geçiş sürecine en güzel örneği oluşturmaktadır. İkonium (günümüzde Konya) bölgesinde yaşayan Thekla, Aziz Pavlus’un öğretilerinden etkilenerek Hristiyan olmak ve kendini Tanrı’ya adanmak istemiş, bu isteğini Pavlus’a iletmıştır. Fakat Pavlus Thekla’yı kadın olduğu için eksik ve yetersiz bulur, onun güzel olduğunu evliliğe ve cinsel ayartılara karşı koyamayacak kadar zayıf olduğunu öne sürerek Thekla’nın bu isteğini reddeder. Bu reddedilme Thekla’yı isteğinden vazgeçirmeye yetmez ve Pavlus Thekla’nın kendisiyle Antiokheia’ya (günümüzde Isparta) kadar gelmesini kabul etmek zorunda kalır. Bu ziyaret sırasında karşılaştıkları Vali, Thekla’yı rahatsız eder ve toplum içinde kendini korumak amacıyla Vali’yi iten Thekla’nın bu davranışı dönem ortamında hoş karşılanmaz ve Vali gülünç duruma düşer. Bu olay sonucunda Thekla hayvanlara parçalatılarak ölüm cezasına mahkum edilir. Karar alındıktan sonraki ilk gün gücünü mal varlığından alan bir kadın onu evinde korumaya alır fakat ikinci gün bu cezadan Thekla’yı koruyamaz. İkinci gün sonunda vahşi hayvanlara atılan Thekla, imanı sayesinde hayvanlardan hiçbir zarar görmez ve hemen ardından yerdeki su birikintisine kendini atarak kendi kendini vaftiz eder.

² Fatmagül Berktaş, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.94-97.

“Şöyle dedi, “Artık yıkanma zamanım geldi.” Ve şöyle diyerek kendini bendeğe attı, “İsa Mesih adına, bu son günde kendimi vaftiz ediyorum!”... etrafında alevden bir bulut vardı ve ne hayvanlar ona dokunabiliyordu ne de çıplaklığı görünüyordu.”³

Thekla’nın bu cüreti, ilk zamanlarda kadınları vaftiz etmeyen kiliseye karşı verilen devrimci bir cevap niteliğindedir. Bu durum meydana gelen diğer kadınları da etkilenmiştir ve kadınlar bu davada yüksek sesle seslerini duyurmuşlardır. Paulus’un öğretilerinden etkilenerek, kendini İsa’ya adan Thekla’nın hikâyesinde, kendi kendini vaftiz etme cüreti, otoriteye karşı geliştirilen belki de bilinen ilk cesaret örneğidir. Thekla Antik Çağ’ın normlarından uzaklaşılacağına bir göstergesidir. Bu örnek, kadınların hayatının Hristiyanlıkla birlikte eskisine oranla bir nebze de olsa farklılaşacağına işaret olarak yorumlanabilmektedir.⁴

Kadının İkincilliği

“Ve Rab Allah adamın üzerine derin bir uyku getirdi ve o uyudu; onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapladı. Ve Rab Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi.” (Tekvin 2: 21-22)⁵

Kutsal kitaplarda kadının yaratılışı hemfikir olunan konular arasındadır. İkinci ve Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılan Havva, hem bu hiyerarşik yaratılış esnasından hem de Âdem’i kandırarak, onu günaha sürüklemesinden ötürü hep kötülüğün ifadesi olarak kabul edilmiştir.

Sistine Şapeli’ndeki duvar resimlerinden Michelangelo’nun Havva’nın Yaratılışı konulu resmi.
(<http://ludusestivita.blogspot.com.tr/2015/11/sistina.html>)

Kadın, çoğu zaman şeytanın aracı/ortağı olarak görülmüştür. Buna verilecek en güzel örnek Aziz Ioannes Khrysostomos’un “Kadınlar, gereksiz, itaatsiz, art niyetli ve kocalarının köleleri olan Havva’nın kızlarıdır.” sözüdür. Öte yandan Havva’nın karşısına Meryem’i koyarak kadının kutsallığına

³ Carolyn L. Connor, Bizans’ın Kadınları, çev: Barış Cezar, YKY, İstanbul, 2011, s. 19-32.

⁴ Hanspeter Tiefenbach, Anadolu’nun Azizleri, Arkeoloji ve Sanat Yay, İstanbul, 2012, s.13-24.

⁵ Tükel, Serap Yüzgüller Arsal, Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi, Kabalcı Yay, 2014, s. 22.

gönderme yapan kilise, kendi içinde çelişkiye düşmektedir.⁶ Hristiyanlıkla birlikte toplum yapısında yer alan ataerkil yapıda olduğu gibi bu yeni toplum yapısına geçmiştir. Fakat Hristiyanlıktaki Meryem figürüyle birlikte kadınlara yönelik yeni bir algı ortaya çıkmıştır. Havva'nın günahlarından arındırılmış Meryem'in tanrının oğlunu doğuran kutsal kadın olması, kadınlara yönelik algıda bir nevi değişiklik yaratmıştır. Mevcut olan bu düalist hal kadının statüsünde de bir çelişkiye yaşatmıştır.

Bu yeni dinin, kadınların hayatında yarattığı en önemli değişiklik ise sunduğu yeni bir seçenek olan manastır yaşamı olmuştur. Bizans toplumunda, kadından evlenip evinin, ailesinin ve çocuğunun bakımını üstlenmesi beklenmekteydi. Kadınların evlenme yaşları tam belirgin olmamakla birlikte eşlerini seçmede de söz hakları olmamıştır. Kadınlar, gönül rızası olsun ya da olmasın evdeki büyüklerin, özellikle erkek bireylerin, sözleri ve kararları doğrultusunda hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlardı.⁷ Bu yaşantıda Hristiyanlık, manastır yaşamıyla kadınlara ikinci bir hayat seçeneği sunmuştur. Bu seçenek, kadınlara hayatlarının kritik bir noktasında kendi hayatlarını yönlendirebilme imkânı tanımıştır. Kadınların istemedikleri adamlarla evlendirilip ömür boyu ailenin bakımını üstlendiği, eve kapatılmış bir hayattansa; bedenlerini kiliseye adayan/İsa'nın nişanlıları toplumun korunan ve saygın üyeleri olarak hayatlarını sürdürmek istemelerini anlamak çok zor olmayacaktır.⁸

Manastır yaşamı, aile kuran kadınların hayatına oranla daha sosyal, kamusal yaşamla daha iç içe, daha “nitelikli bir hayat sunmaktadır. Bu yaşamı seçen (ya da seçmek durumunda kalan) kadınlar, dini ayinlerde sosyalleşebiliyor, dini kitapları okumak için de olsa, okuma yazma öğrenebiliyor, düşük bir ihtimal de olsa hac yolculuğuna çıkabiliyorlardı. Manastır yaşamı din merkezli de olsa evliliğin getirdiği yaşama oranla kadınlara çok daha entelektüel, sosyal ve saygın bir hayat sunmuştur. Dini kitapları okumak için okuma yazma bilmek, ayinlerde koroda yer almak aynı zamanda edebiyata ve müziğe de yakınlık anlamına gelmiştir. IX. yüzyıldan günümüze ulaşan isimler arasında birçok kadın besteci bulunurken, onlardan yalnızca Ioannes Kladas'ın kızı (ismi günümüze ulaşmamış) ile Kassia'nın besteleri günümüze ulaşabilmiştir. Hayatlarını manastırda sürdüren kadınlar, kitap kopyalama sanatında da başat bir yer tutmuşlardır.⁹

⁶ Çağlar Boyunca Anadolu'da Kadın, Kültür Bakanlığı,1993, s.127.

⁷ Gülgün Kalkınoglu (Köroğlu), Bizans'ta Düşün Törenleri, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1988, Sayı:3, s. 51-56

⁸ Carolyn L. Connor, Bizans'ın Kadınları, YKY, İstanbul, 2011, s. 33-42.

⁹ Dilek Maktal Canko, Bizans'ta Kadın Sanatçılar, Sanat Tarihi Dergisi, cilt: XXV, sayı:1, 2016, s.111-138.

Manastır yaşamını seçen bazı kadınlar yaşadıkları maddi imkânsızlıklardan kurtulmak amacıyla bu yaşamı seçmişlerdir. Bizans'ta sadece çeyiz sağlayabilen kadınların evlenmesi söz konusu olduğundan dolayı evlenme imkânı olmayan ve zor durumda olan kadınlar için bu yaşam ikinci bir yaşam seçeneğini doğurmuştur. Sonuç itibarıyla manastır yaşamı, sağladığı avantajlardan ötürü kadınlar için alternatif bir seçenek olarak ortaya çıkmıştır ve kadınların manastır yaşamını seçme sebepleri erkeklerinkinden farklı olmuştur. Bedenlerini İsa'ya adanarak İsa'nın nişanlısı olan kadınların, bunu sadece inançlarından ötürü yaptıklarını düşünmek fazlasıyla gerçeklikten uzak olacaktır.

Bu yeni dinin kadınların hayatına getirdiği bir diğer etkinlik alanı da hac yolculuğuna çıkmaktır. Haç yolculuğuna hakkındaki bilgileri ve bir kadının hac yoluna çıktığında karşılaştığı zorlukları, IV. yüzyıldan günümüze ulaşmayı başaran Egeria isimli hacının çıktığı hac yolunu anlattığı Latince metin sayesinde öğrenebilmekteyiz. Günümüze üçte birinin ulaşabildiği bu metin, bir kadın tarafından girilen hac gezisine dair ilk betimlemeleri bize sunması açısından oldukça önemlidir. Haç yolculuğuna çıkan kadınlar arasından varlığını bize ulaştırmayı başarabilen tek kadın olan Egeria'nın, bir rahibe manastırının en üst yöneticilerinden bir olduğu düşünülmektedir. O, yaşadığı ve yönettiği manastırın dışına çıkmış ve hikâyesini kaleme almıştır. Bir kadının dini amaçla çıktığı hac yolu, ona belki de tahmini imkânsız yerlere ziyaret edip deneyimleme imkânını sağlamıştır.

İmparatorluk Kadınlarının Dini Yaşamdaki Rolü

Bizans'ta soylu kadınlar özellikle dini yaşamda önemli bir yer tutmuşlardır. Çeşitli bağışlar yaparak, dini ayinlerde ön sıralarda yer alarak saltanat boyunca sosyal bir ihtiyaca cevap vermiş din ile saltanat arasında bir köprü görevi görmüşlerdir. Bizans'ın soylu kadınlarının yönetimin sosyal kolunu oluşturduklarını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Dinin devamlılığı ve yaşama katkısı noktasında soylu kadınların rolü oldukça mühimdir. Bizans'ta dine hizmet eden ve dini kaygılarla oluşturulan sanat alanında da soylu kadınların etkisini görmemiz mümkündür. Sanat, dinin insanların hayatları üzerindeki etkisinin arttırılması amacıyla bir “araç” olarak kullanılmıştır. Bu iç içe geçen yapıda soylu kadınlar dine olan katkılarını estetize ederek dönemin sanatına da katkı sağlamışlardır.

Soylu kadınlar, manastır ve kilise yaptırmış ve dini kurumlara maddi destekte bulunmuşlardır. İmparatorlukla birlikte “İmparatorluk Çifti” olarak anılacak kadar başarılı bir siyaset yürüten Theodora, özellikle seks işçisi kadınlar için

bir Metanoina (Tövbe) Manastır'ı kurmuştur.¹⁰ İmparatoriçe olamasa da soylu ve varlıklı bir kadın olan Iuliana Anicia da Constantinopolis'te birçok kilise inşa ettirmiştir. Iuliana Anicia'nın ilk yapı projesi Teotokos'a (Tanrı'nın Anası Meryem'e) adanmış bir kilisedir. Bu kilise, Iuliana Anicia'nın güç politikasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir ve bu kiliseyi yaptırdığından dolayı ona kilise tarafından teşekkür etmek amacıyla,

Polyeuktos Kilisesi canlandırması

(http://www.hayal-t.org/i.php/site/building/polyeuktos_kilisesi)

Antik dönem hekimlerinden ve ilaç bilimci olan Dioskorides'in *De Materia Medica* adlı el yazmasının bir kopyası hediye edilmiştir. Iuliana Anicia aynı zamanda günümüz İstanbul'unun Kadıköy semtinde bulunduğu tahmin edilen Azize Euphemia Kilisesi ve tüm mal varlığını adadığı kilise olan Polyeuktos Kilisesi'nin baniliğini de yapmıştır.¹¹ Diğer bir

soylu kadın da I. Constantin'in annesi Helena da, Hristiyanlığın yayılma sürecindeki katkılarından dolayı öldükten sonra Azize ilan edilmiştir. Azize Helena, tek başına Kudüs'e hac yolcuğu yapmıştır. Bu yolculukta İsa'nın gerildiği haçın parçalarını ve kullanılan çivileri bulduğuna inanılmaktadır. Bu kalıntıların bulunduğu yere Kutsal Mezar Kilisesi'ni inşa ettirmiş ve kutsal parçaların bir kısmını Constantinopolis'e getirmiştir. Helena'nın getirdiği bu röliklerin Constantin Meydanı'ndaki (günümüzdeki Çemberlitaş) Dikilitaşın altına gömüldüğüne inanılmaktadır. Helena, Pagan inançtan kopup, Hristiyanlığın tam anlamıyla geçişi simgeleyen kutsal bir kadın olarak Bizans tarihine geçmiştir.

Bizans tarihinde, din ile siyasetin iç içe olduğu bir yapı söz konusu olmuştur. Kadınların sosyal ve dini yaşamdaki rolleri de bu iç içe geçmiş yapıda kendine yer açmıştır. Bizans İmparatorluğu'nda özellikle VI. ve VII. yüzyılda artan ikona kültürü,

¹⁰ Bizans'ta bir yer işletmek, oyunculuk yapmak, dansçı ve müzisyen olmak da seks işçiliğiyle bağlantılı kabul edilen meslekler arasındadır. Theodora, kadınları tövbe etmeleri için baskı uygulamış ve bazı kadınlar ölmeyi manastır yaşamına tercih etmişlerdir.

¹¹ Polyeuktos Kilisesi, Iustinianus Ayasofya Kilisesi'ni inşa ettirene kadar kentteki en görkemli kilise olma özelliğini taşımaktadır. Kilisede yer alan epigramda "Süleyman'ın bilgeliğini aşmıştır" ifadesi yer almaktadır. Iustinianus'un Ayasofya'ya girince Ey Süleyman, seni geçtim!" demesi, dönem şartlarında Iuliana Anicia'nın Polyeuktos Kilisesi'ne de bir gönderme olarak değerlendirilebilmektedir. Aralarındaki güç savaşı görülmek istendiğinde net bir şekilde görülecektir.

yönetim ve kilise tarafından putperestlik olarak yorumlanmış ve III. Leon tarafından 726 yılındaki imparatorluk fermanıyla yasaklanmıştır. Yaklaşık yüz yirmi yıl süren bu döneme 787 yılında Eirene tarafından ara verilmiş fakat bu dönemi 843 yılında başka güçlü bir kadın bitirmiştir: Theodora.

Gerek halktan gerek soylulardan olsun kadınlar Bizans'ta toplum yapısında, işleyişinde daima yön verici mercide olmasalar da varlıklarını koruyarak toplumun işleyişinde önemli bir yer tutmuşlardır. Yeni bir inanç sistemi olan Hristiyanlıkla birlikte kadına bakışta ve kadının konumunda farklılaşma yaşanmış ve din odaklı bu yapıda manastır yaşamı kadınlara ikinci bir hayat seçeneği yaratmıştır. Kadınlar dini hayattaki etkinlikleriyle imparatorlukla beraber düşünülen sistemde önemli bir rolü yerine getirmişlerdir. Özellikle soylu kadınların dini merkezli sosyal yaşamdaki etkinlikleri (bağışlar, banilik, törenlere aktif katılım) dönemi içinde ciddi bir önem taşımıştır. Özel kabul edilen ev içi yaşamda dinin devamlılığını sağlayan halktan kadınları da unutmamak gerekmektedir.

Azize Helena'nın bir tasviri
(<http://saintsresource.com/helena-of-constantinople>)

Geçmişteki Kadınlarla Bağ Kurmak

Tarih sahnesinde kadınlar, varlığı gösterilmeyen nesne olmaya zorlanan, ancak hep "var" olmuş olan gizli öznelere. Biz kadınlara, "Kimsin?" sorusu yöneltildiğinde insan olmaktan öte "Ben bir Kadınım" cevabını verdiren tüm nedenlere ve şartlara inat kadınlar daima vardı. Bu var olma hali, farklı coğrafyalarda, tarihlerde ve olaylarda farklı formlarda vücut bulsa da günümüzün var olma ve var kalma çabasıyla benzerlikler taşımaktadır. "Sakınılan Özneler" olarak adlandırdığım tarihten kadınlardan bazıları bizlere ulaşabilmek, tavus kuşunun ölümsüzlüğüne¹² kavuşabilmek adına erkek aktörlere ait olan tarihin sayfalarından bizlere seslenmişlerdir. Bu yazıda Hristiyanlık dininin kadınların hayatına olan etkileri tartışılmıştır. Bizans tarihinden bize seslenen kadınların hepsine yer vermek bu kısa yazı için imkansızdır. Fakat tarihe, kadınların gözüyle bakıldığında birçok kadının bize seslerini duyurmak için çabaladığını görmemek de imkânsız olacaktır. Bizlere iz-kalıntı-ipucu bırakabilme gücü olan kadınların aksine bırakma gücü olmayan, hatta aklına dahi gelmeyen,

¹² Bkz: Ebru Parman, "Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi", Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan, Ankara, 1993.

böyle bir kaygısı olmayan kadınları da anmayı kendimize görev edinmemiz gerektiğine inanmaktayım. Her gün evine en yakın olan çeşmeye/kuyuya su temin etmek için giden taşıyabileceğinden çok daha fazlasını taşımayı hedefleyen Alena'yı; babasının fırınında buğday kepeğinden ekmekleri yetiştirmeye çalışan Halina'yı; yün eğirmekten sağ elinin baş ve işaret parmakları henüz on dört yaşında nasır tutan Maria'yı; zanaatkâr olan babasının bronz alaşımından yaptığı haç rölikerlere ince parmaklarıyla bezemeler işleyen Barbara'yı ve nice Bizans kadınlarını, genç kadınlarını, kız çocuklarını düşünmek, unutmamak ve anlatmak gerekmektedir.¹³ Bize seslerini duyurabilen kadınlar içinden ise haç yolculuğu sırasında yazdığı satırlarla bize seslenen Egeria'nın anlatmak isteğini samimi bir şekilde ifade eden sözleriyle bitirmek istiyorum:

*“Eğer tüm bunlar sonra yine yaşıyorsam, eğer diğer yerleri de keşfedebilirsem, ya onlardan sizin sevginizin bu züründe söz edeceğim ve başımdan geçen başka şeyler olursa da kesinlikle size yazacağım. Siz, hanımefendiler, benim nurum, yaşıyor olsam da olmasam da beni hatırlama lütfunda bulunun.” (23.10)*¹⁴

¹³ Bu isimler hayali olup gerçeklik payı küçük de olsa bir ihtimale dayanmaktadır...

¹⁴ Carolyn L. Connor, Bizans'ın Kadınları, çev. B. Cezar, YKY, 2011, s. 71.

Kaynakça

- “Çağlar Boyunca Anadolu'da Kadın”, Kültür Bakanlığı, 1993
- C. Cannor, Bizans'ın Kadınları. Çev: Barış Cezar, Yapı Kredi Yayınları, 2011
- D. M Canko, “Bizans'ta Kadın Sanatçıları”, Sanat Tarihi Dergisi, cilt: XXV, sayı:1, 2016
- D. M. Canko, Bizans Dünyasında ve Sanatında Kadının Yeri, İzmir, 2016
- E. Parman, “Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi”, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar
- Güner İnal'a Armağan, 1993
- F. Berktaş, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yay., 2016
- G. Kalkinoğlu, “Bizans'ta Düğün Törenleri”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1, 1988, 51-56.
- H. Tiefenbach, Anadolu'nun Azizleri, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016
- J. Herrin, In Search of Women in Byzantine Women: Theree Avenues of Approach, 1983
- L. James, & B. Hill, Women and Politics in Byzantine Empire, 1981
- L. James, The Role of Women, The Oxford Handbook of Byzantine Studies, Oxford University Press, 1991
- L. Kalavrezou, Byzantine Women and World's, London: Yale University Press, 2002
- U. Tükel, S. Yüzgüller Arsal, Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi, Kabcacı Yay., 2016

Toplumsal Tarihte İyi ve Güzelin İnşası

Arin Viyan

“İyi”, istenilen, beğenilen, nitelikleri taşıyan anlamından yoksunlaştırılmadan çok zaman önce özgürlük bilinci, iradesi ve kararı anlamında; “güzel” de göze-kulağa hoş gelen bir anlamla ve eril aklın beğenileri doğrultusunda estetik salonlarına sıkıştırılmadan milyonlarca yıl önce, özgürlüğün yaşama dönüştürülmesinin inceliği ve ustalığı anlamında hep vardı. İnsan doğada, doğa dünyada, dünya güneş sisteminde var olmadan önce güzel ve iyi, özgürleşme potansiyeli taşıyan saf enerjinin kendisiydi. Dışı olmanın tüm özellik ve niteliklerini içinde barındıran bu enerji, özgürlüğü formlandırmaya karar verip bunun bilinç ve iradesini gösterdiğinde iyi; zaman ve mekân olarak evreni var ettiğinde, yaşamın filizlenmesini sağlama ustalığını gösterdiğinde de güzeldi. Enerji adeta bütün gizemiyle galaksileri, yıldızları, gezegenleri oluştururken muhteşemliğin sınırlarında seyretmiş, ardından da iyinin bilincini yüklenerek yaşamı var etmiştir. Dünya adını verdiğimiz gezegenimizde ise tek hücreden en karmaşık canlıya doğru yol alarak iyi ve güzelin birliği olan özgürlüğü çoğaltabilmiştir. Enerjinin tek bir amacı var gibidir: İyi ve güzelde çoğalmak ve özgürleşmek.

Türümüz yani insan, enerjinin bu amacının sorumluluğunu aklı, duygusu ve bilinciyle yüklenen bir varlıktır ve evren ile enerjinin tüm deneyim ve birikimlerini barındıran zekalarını aktifleştirme, doğayla, evrenle uyumlu sistemler oluşturabilme yeteneğine sahiptir. Bu yeteneğini, varlığının temeli olan dışı özelliklerine borçludur. Bu özünden kaynaklı insan yüklendiği sorumluluğu taşıyıp yaşama dönüştürebilecektir. İnsan dışındaki her varlık da hayranlık uyandıran bir uyum oranıyla -matematikçiler buna altın oran derler- evrenin sunduğu tüm imkânları paylaşarak farklılaşmış ve enerjiyi kendi ekosistemlerinde formlandırmışlardır. Bu formların tümü ideale yakın niteliktedir.

Bu ideal formlaşmayı var eden şey de her oluştaki dişil öge ve özelliklerdir. Bu dişillik gerek canlıyı gerekse evrenin diğer tüm bileşenlerini oluşturan enerjinin dişil olmasından ileri gelmektedir. Enerji; yoğunlaştıran, doğuran, oluşturan, farklılaştıran, bütünleştiren, var eden özellikleriyle evrenin ve varoluşun dişil halidir, temel öğedir. Bunun insan varlığındaki odağı ise kadındır. Kadın, bu özelliğiyle de insan türündeki iyi ve güzelin kök hücresidir. Enerji evrende iyi ve güzeli doğururken, kadın toplumsal tarihte bunu yapacaktır.

Sosyal bir varlık olan insan farklılaşıp özgünleştiği zamanın başlangıcından itibaren kendini iyi ve güzel değerler ekseninde örgütleyerek var etmiştir. Kadın etrafında oluşturulan klan formuyla toplumsallaşmaya giriş yapan insanın bu ilk bilinçli örgütlenmesi kadının güzel, iyi nitelik ve özellikler üzerinden geliştirdiği ilişki ve dayanışmaya dayanır. Kadın-analar, bu klanlarda özgürlüğü yaşamla buluşturan pek çok ritüel geliştirir. Her klanın, kimliği de diyebileceğimiz bir totemi vardır. Bu totem kimi zaman koruma altına alınan bir hayvan, bitki ya da kutsanan deniz, gökyüzüdür. Totem, klan üyelerinin aynı ana-ataya bağlılıklarının da simgesidir. Aynı zamanda klan veya kabile üyeleri arasındaki ahlaki bağı, birliği temsil eder ve topluluk üyeleri arasındaki iyi ve güzele dayalı ilişkiyi güçlendirir. Bu ilişki oldukça demokratiktir. Klan üyeleri her zaman yüz yüze tartışma, karar alma, birlikte hareket etme olanağına sahiptir. Kadın, her bireyi klanın özgür ve eşit üyesi yapmayı başarır. Seçilen totem de klanın inancı ve kimliği olarak insanın toplumsal, siyasal ve kültürel varlığını tanımlayarak belirginlik kazanır, varoluşuna da iyi-güzel niteliklerle anlam yükler.

Klan toplumu özünde ahlaki bir birliktir. Klan üyelerinin ana-kadın etrafındaki gönüllü-bilinçli birlikteliği doğayla saygı temelinde bir ilişki kurulmasını da sağlar. Klan üyeleri totem etrafında birbirine ölümüne bağlıdır ancak kendi dışındaki varlıklara da değer ve anlam verir. Klandaki her insan kendisiyle birlikte topluluğunu da gerçekleştirerek, varlıklarını sürdürmelerini sağlayan doğayı, ateşi, güneşi, yıldızları, ayı kutsar ve onurlandırır. Ana kadının insanları canlı bir doğa anlayışı ve zihniyetine sahiptir. Doğada iyi ve kötünün var olduğuna inanan bu insanlar, iyi olanla uyum içinde olmaya özen gösterir, bunu gerçekleştirmenin yöntemlerini geliştirir. İyi olanı kutsayan bu topluluklar, kadın-analarının geliştirdiği büyücülükle bu iyiye ulaşmaya çalışır. Büyücülük, kendini ve toplumunu güçlendirme denemesi olarak dönemin bilimidir. Kendisini iyi ve güzelli bileşkesine dönüştüren kadın, toplumu için iyi, faydalı olanı, sorunlarını çözecek olanı, doğayla kurduğu güçlü ilişkiye dayanarak sezer ve bunu gözlemleriyle birleştirerek yaşamla buluşturur, davranışa, ilişkiye, anlayışa ve duyguya dönüştürür.

Kadın-analar, yaptıkları ritüellerle insanda dayanışma ve sorumluluk duygusuyla bilincini geliştirir. Klan üyesi topluluğu dışında yaşayamayacağını bilerek ana-kadının koyduğu ahlaki kurallara gönüllülük temelinde uyar. Ana-kadın hangi hayvanların avlanacağına, avdan önce ve sonra nelere dikkat edileceğine, kimlerin et, kimlerin ot yiyebileceğine, çocukların nasıl yetiştirileceğine, kadın ve erkeklerin nasıl ilişkileneceğine, diğer klanlarla ne tür ilişkiler kurulabileceğine vb. dair kararlar alır, tabular koyar. Örneğin, çoğalmayı sağlayan cinsel ilişki ve üreme faaliyetini ayrıntılı olarak düzenler ve kurallara bağlar. Doğan çocuğu yeme potansiyeli olan erkeğe karşı yasaklar geliştirir. Erkeklerde oldukça yoğun olan cinsel enerjiyi kontrol etmek için önlemler alır. Bunlarla birlikte, bir yandan çocuğu erkeğe karşı korurken bir yandan da dış evlilik kuralıyla ensestini de önüne geçer.

Kadın-ana toplumunun en önemli özelliği, insanda ve diğer canlılarda var olan üç temel içgüdüğü yani üreme, beslenme ve kendini savunma güdülerine kurallar getirerek toplumsal düzeni sağlaması ve insanı biyolojinin kölesi olmaktan kurtarmasıdır. Neolitik anaların belki de en büyük başarısı da bu budur. Bir başkasının varlığına-bitkinin, hayvanın veya insanın- saldırmaya, varlıklarını yok etmeye yol açabilecek bu gereksinimlerin güçlü ahlaki ilkelere bağlanması, hem insan yaşamını güvenceye alan toplumsallaşmaya yol açmış hem de insan dışındaki doğanın, eko-sistemlerin tahrip edilmesini engellemiştir. Örneğin, ana-kadının toplumu, ihtiyacı dışında avlanmaz, avladığında da saygısını sunar, hayvanı onurlandırır. İhtiyacından fazla bitki toplamaz, gereksindiği kadarını biriktirir. Artı ürüne yol açabilecek en ufak bir fazlayı, suya atma veya yakma gibi ritüellerle yok eder. Ya da diğer klanlarla dostluk ilişkisinin bir ifadesi olarak armağan eder. Yine özel mülkiyetin gelişmesini engelleyecek ahlaki tedbirler alır ve eşitsizliğe yol açabilecek kişisel birikime izin vermez. Erkek ve kadınlar için kolektif yani birlikte yapılabilir iyi işler bulur ve toplumunu komünal eşitlikçi, demokratik ve özgürlükçü temel ve değerler üzerinden her an yeniden kurar. Bu toplumda evrendeki tüm varlıklar birdir. Hiçbir varlık diğerinden daha üstün, daha iyi ve daha güzel değildir. Her varlığın, evrenin her ögesinin bir anlamı ve değeri vardır ve özde birdir, bütündür. Bu topluma göre kendileri ne kadar canlıysa, kutsalsa taş, toprak, bitki, hayvan, güneş, ay ve yıldızlar da bir o kadar canlıdır. Özellikle bu bakış açısı ve düşünüş tarzı insan yaşamının tüm eko-sistemlerle güçlü bir ilişki içinde, güzel ve iyi olan temelinde kurulabilmesini mümkün kılmıştır.

Özcesi, kadın-anaların iyi ve güzeli, özgürlüğün anlamlaşması ve arayışçısı olarak insanda; eşit, özgür, demokratik ve ahlaki olanın anlamlaşması olarak da toplumda inşa ettiğini tarihsel toplumun akışında görmek mümkündür. İnsan varlığı kadın öncülüğünde, kendisinde var olan kötü ve çirkine başkaldırarak güzel ve iyiye dönüşmüş bununla da insanlaşmayı başarmıştır.

Kötü ve Çirkinin Formu Olan İktidara Karşı Güzel ve İyinin Direnişi

Kadın öncülüğünde iyi ve güzel, toplumsallığın anlam-bilinç formu olan neolitikte zirveye ulaşırken; erkek öncülüğünde iyinin yerine kötü, güzelin yerine çirkin kurgulanarak iktidarcı-devletçi zihniyetin formu olan kölelik üretilir. Özgürlüğün karşısına dikilen kölelikle toplum iki çizginin, iki anlamın çatışma sahasına dönüşür; iyi ve güzel, kötü ve çirkin, kölelik ve özgürlük ahlakları ve anlamları kesintisiz oluşumlara ve bu oluşumların akışında yeni düşünce biçimlerinin çıkışına imkân sunar.

Bu süreçler ilk olarak zihniyet alanında mitolojik yöntemle başlatılır. Aslında bu yöntem neolitik toplumun bağrında, doğal toplumların kendi tarihlerini açıklama yolu olarak gelişir. Mitolojinin bu dönemdeki toplumsal doğa yorumu oldukça canlı ve dinamiktir. Dönem insanına göre doğa, iyi ve kötü ruhlarla doludur. Doğayla uyumlu olan bu yaşam ve ifade tarzı binlerce yıl sürer. Totemizm, animist düşünce ve yaklaşım biçimiyle iç içe geçerek anlam ve ifade birliğine mitolojide ulaşır. Toplumsal hafıza ve bilinç formu olan ana tanrıça kültürü de bu yöntem üzerinden yani mitolojik söylencelerle geliştirilir, öğretilir ve aktarılır. Erkek öncülüğünden kurulan Sümer devletçi-iktidar sistemi ise bu yöntemi zigguratlarla köleliği meşrulaştırma aracı olarak kullanır, toplum bununla kulluğa, köleliğe ikna edilir. Bunu iyi ve güzeli, kimse-nin ulaşamayacağı bir yere -zigguratın kimsenin giremediği en üst katı- yerleştirerek başatır. Ana tanrıça kültüründe doğa-toplum ilişkisinde boyun eğilmesi gereken bir

anlama sahip olmayan iyi ve güzel, korkulan, ulaşılması

mümkün olmayan bir bilinmeze dönüştürülmüş olur.

Kadın
öncülüğünde iyi ve güzel,
toplumsallığın anlam-bilinç formu
olan neolitikte zirveye ulaşırken; erkek
öncülüğünde iyinin yerine kötü, güzelin ye-
rine çirkin kurgulanarak iktidarcı-devletçi zih-
niyetin formu olan kölelik üretilir. Özgürlüğün
karşısına dikilen kölelikle toplum iki çizginin, iki
anlamın çatışma sahasına dönüşür; iyi ve güzel,
kötü ve çirkin, kölelik ve özgürlük ahlakları
ve anlamları kesintisiz oluşumlara ve bu
oluşumların akışında yeni düşünce
biçimlerinin çıkışına imkân
sunar.

Bununla da ana kadının oluşturduğu toplumsal de-
ğerler tersyüz edilmiş, karşısına dönüştürülmüş
olur. Mitolojik söylenceler, cezalandırılan tan-
rılar, iktidar kavgasına tutuşup kötülük ve çir-
kinlik saçan yarı-tanrı krallarla dolup taşar.
Bu söylenceler daha sonra mutlak bir inanç
ve ibadet gerektiren dini oluşturur. Dini
yöntemle, eril akıl ve iktidar, kurguladıkla-
rına inanan, bunun dışında hiçbir gerçeği
kabul etmeyen insanı ve yaşamı dogmatik
karakteriyile üretmeye yönelir.

Dini yaklaşım, soyut düşünceye de güçlü bir
zemin sunar ve insan düşüncesinin tüm kapıları
verilecek olan için açılır. Ancak, açılan bu kapı-
dan geçenler, zamanla iktidarı üreten inanç ve din-
leri sorgulayacak felsefe için gerekli koşulları hazırlar.

Düşünce alanında gelişen bu diyalektik süreç, özü itibariyle hakikatin peşine düşen özgürlük savaşına dönüşür. Felsefe, doğanın tanrısalıktan bağımsız oluşumunu açıklamaya yönelirken varlıkların oluşumunu, tanrı, insan, doğa vb.de sorgulamaya açar ve cevaplar oluşturur. Topluma dayatılan her şeyin buyruğunu veren tanrılardır, kaderi onlar belirlemiştir. Dolayısıyla yazılı kader değiştirilemeyeceğine göre üzerinde düşünmeye gerek yoktur diyen zihniyete adeta saldıran felsefe, bunu sorgulayıp varlığı tanımlamaya başlayınca köleliği üreten tanrı-kralların iktidarı ciddi sallanmaya başlar. Ana-kadının toplumla buluşturduğu hakikat yok edilememiştir. Üstü örtülen bu hakikatin peşine düşenler, iyi ve güzeli anlatma çabalarını yoğunlaştırdıkça bu yolda hızlı ve önemli mesafeler de kat eder.

Eril aklın putlarına ilk önemli itiraz, İbrahim Peygamberden gelir. Hz. İbrahim, inanç odaklı bir çıkış yaparak insanın tanrı olamayacağını söyler ve tanrı-kralları simgeleyen putları kırmaya yönelir. Bu çıkışıyla insan tahtında çirkinleşen tanrıya iyi ve güzel özellikler kazandırır. İnsanların, insan kurgusu tanrılara kurban edilmesi dönemine son veren bu tarihi kişilik, kurban-kul sistemini ortadan kaldıramaz, yumuşatılarak sürmesine yol açar. En etkili çıkış ise Zerdüşt Peygamberden gelir. Zerdüşt, Aryen mitolojisinde üç ayrı kişi ve dönemin adı olarak somutlaşır: Birinci Zerdüşt'ün M.Ö 3000'lerde varlık gösteren Mahabad, ikinci Zerdüşt'ün İbrahim Peygamber olduğu da iddia edilir, Üçüncü Zerdüşt'ün ise M.Ö 6. yüzyılda ortaya çıkan Zerdüşt olduğu belirtilir. Zerdüşt, toplumsal tarihe iyi ve güzeli güçlü bir ahlak felsefesine dönüştürerek, inanç odaklı güçlü bir damga vuran bir kişiliktir. Aslında yaptığı ana-kadın kültürünün özgürlük ahlakını iyi ve güzelin ilkeleriyle yeniden şekillendirmekten başka bir şey değildir. Zerdüşt, toplumu kötü ve çirkinle karşı isyana davet eder. Toplumsal hafızaya, kul-köle konumuna düşürülen insana; “Dinle kulaklarınla bu en gerekli olan şeyleri! İki inanç arasında karara varmak için onları açık bir zihinle gör. Her insanın büyük ceza ve mükâfat gününden önce karar verecekleri bu seçimi sen kendin düşünerek bul.” (Gathalar,Yasna:30,2) biçiminde seslenir. Bu çağrı, kölelik sisteminin oluşturduğu zihniyete ve sahte yaşama karşı güçlü bir tavidir da. Tek başına insan ya iyi olanı ya da kötü ve yalan olan Daena'yı¹ içinde taşır ve bu öz onun özgürlükten yana tercih yapmasına imkân sunar. Zerdüşt kadere inanmaz, çağrılarıyla da bunu net ifade eder. O'na göre insan isterse ve erdemli bir ahlaka sahipse iyi olanı tercih edecektir. Bu nedenle de bin yıllardır tercih hakkı elinden alınmış insana özgürlük ahlakıyla yönelir. Zerdüşt, özgürlük bilincinin gönüllülük temelinde gelişebileceğinin bilincindedir, bu nedenle de düşünce sisteminde “zor”a yer vermez.

¹ Daena; Zerdüşt inancında, insanın Tanrı'nın bir parçası olduğuna yani kul olamayacağına, karar ve inisiyatif sahibi, kendi kaderini kendisi tayin eden bir varlık olduğunu tanımlayan kavram, tanrısal öz.

Bu felsefik inançta özünde iyi ve güzel bir varlık olan insan kötü, günahkar değildir. Ancak, kölelik sistemine boyun eğmeye devam ederse kötü ve yalana, çirkine ortak olur. Ama eğer yalana, kötüye, çirkine isyan edip, mücadele ederse yaşamını cennete dönüştürebilir. Bunu yapamadığı her an kölelik sisteminin cehenneminde yanmaya devam eder. Zerdüşt'e göre tanrı ya da insan, önce kendini bulaştırıldığı yalan ve kötülükten arındırarak erdemli ve güzel yaşayabilir. İncasında saf, iyi ve güzelin odağı olarak somutlaştırdığı Ahura Mazda' ya da "iyi düşün, doğru söyle, güzel yap" sözlerini söyleterek toplumsal tarihe muhteşem bir not düşer. Buna göre, tercihini özgürlükten yana yapan insan, iyi düşünerek hakikatten vazgeçmeyecek, her zaman doğruyu söyleyecek ve her ne yaparsa yapsın daima güzel yapacaktır. İyi ve güzel olanı tercih edenler kıyamet günü gelip çatığında Ahura Mazda tarafından mükafatlandırılırken kötü ve çirkin olan da cezalandırılacaktır.

Salt Zerdüştlük değil, devamındaki bütün yapılar da iyi ve kötüyü yargılama gücü ve sıfatını tanrısal bir özellik olarak ilan etmişlerdir. Hemen hemen tüm inançlarda cennet-cehennem metaforuna tam da bu nedenle yer açılır. İktidar yapıları, toplum üzerindeki tahakkümlerini yoğunlaştırdıkça, bununla insan toplumunun iradesini kırmaya çalıştıkça buna karşı çıkışlar olur. Bu karşı çıkışlarda da her zaman iyi, güzel, eşitlik, özgürlük, erdem gibi ahlaki değerler öne çıkarılır. Zerdüştlük gibi inançlar da, inananların bu ölçülere uymalarını buyururlar. Uyanların cennetle ödüllendirileceğini, uymayanların ise cehenneme atılacağı, cezalandırılacağını da her uyarılarında belirtirler.

Zerdüşt'ün inanç sistemi ve yaşam felsefesi iyi ve güzeli toplumsal bir sisteme dönüştürerek toplumsal iyiliğe/güzelliğe ulaşmayı hedefler. Toplumu; iyi, doğru ve güzel olanı düşüncede, söylemde, eylemde bir bütünlük içinde yaşamaktan sorumlu kılar. Bu doğrultuda insan-doğa ilişkisi ekolojik ilkelere dayalı olarak belirlenir. Bu ilkeler doğadan kopan, yabancılaşan, yozlaşan insanı iyi ve güzel temelinden doğayla yeniden ilişkilendirir. Doğa, bütün canlı türlerinin içinde var olduğu yaşamın hem rahmi hem de ana kucağıdır. Her canlı burada kendi toplumuyla yaşamayı öğrenirken, insan iyi ve güzelin en saf haliyle bütünleşerek kendi toplumsallığını geliştirir. Zerdüşt, bu toplumsallığın yaşam ahlakını varlığın bir ve bütün olduğu ilkesini de göz önünde tutarak oluşturur. Hayvanların kesilmesini, et yenilmesini, yalan söylenmesini, kötülük yapılmasını, ağaç kesilmesini, bitkinin kökünden koparılmasını, kadının küçük görülmesini vb. yasaklar. Yani insanın hem kendisini hem de dışındaki eko-sistemleri yok etmesini, zarar vermesini önlemeye çalışır. Kullaştırılarak özgürlükten düşürülen insanı, tanrısal olanla özgürlük temelinde yeniden ilişkilendirir. İnsan, tanrılara kurban kesmeyi bırakır; bal, süt, yumurta ve şarap sunar. Böylece tanrı iyi ve güzel olanda insan ile eşitlenir. Bu yeni tanrı, insanla aynı kaynaktan belirlenir, kötü ve yalana karşı insanla birlikte savaşır, insanı yönlendirirken-iyi ve güzele-insan tarafından

da sorgulanabilir hale gelir. Bunların sonucunda da iyi ve güzelin bilinçli davranışta oluşturulması ve sürdürülmesi imkanı oluşur.

Dergah, Ocak ve Halk Hareketlerinde Beliren İyi ve Güzel

İyi ve güzel, toplumsal tarihte önemli bir çıkış açan demokratik halk hareketlerinin de temel ilkelerinde ifadeye kavuşur. Ana kadın zamanından sonra yeryüzünde kötü, çirkin ve yalan, süslü adlarla büyük bir zorbalıkla varlığını sürdürür. Tarih iyi ve kötünün, güzel ve çirkinin büyük savaşına sahne olur. Bu nedenle Zerdüşt felsefesinin iyi ve güzel ikliminde yetişen Hürrem, Babek, Karmat gibi öncüler ve çeşitli felsefik akımlar iyi ve güzel olanı ya demokratik-komünal sistemlerde ya tanrısal özde ya da insanda kendini bilmenin sırrında ifadeye kavuşturur.

Mazdek sömürüye karşı Zerdüşt ilkelerine dayanarak mal ve servet ortaklığını içeren komünal hakları talep eden bir halk hareketine öncülük eder. Kadın-erkek eşitliğini ilkesel olarak savunan bu hareket isyan ederken, özgür bir yaşamı da inşa etmeye çalışır. Mazdek ve yoldaşları tüm hayatlarını komünal ve eşitlikçi bir toplum kurmaya adanmışlar. Kötülük ve çirkinliğin kaynağı olduğu her yönüyle açığa çıkan özel mülkiyeti ret ederler. Onlara göre insan doğada diğer varlıklardan sonra var olmuştur. Bu nedenle de doğayı hâkimiyeti altına almaya hakkı yoktur. İnsanın kendisi doğaya aittir, bu gerçeğin ters yüz edilmesi kölelik dışında bir sonuç vermemiştir, vermeyecektir. Kısacası, Mazdek komünallığı yeniden kurmaya çalışarak ana kadının yarattığı toplumsal iyi ve güzeli tüm gücüyle sahiplenir.

Ana kadın kültüründen beslenmiş ve ona ihanet etmemiş olan Hürrem de eril aklın tüm kötü ve çirkin oluşlarını ret etmiş ve güzel ile iyiyi oluşturmanın peşine düşmüştür. Kadın-ananın bu yiğit öncü kızı Mazdek'ten sonra kölecî uygarlığın korkulu rüyası olmayı başarmış ve yaşamın her alanında neolitik analarından miras aldığı iyi ve güzeli dokumuştur. Bunu engelleyenlere karşı da amansız bir mücadele yürütmüştür. Hürrem'den sonra bayrağı Babek devralır. Abbasi hâfelerinin zulmüne karşı büyük bir savaş veren Babek, işkence tezgâhlarında "Özgürlük ister tatlı olsun, ister acı. Yalnızca oydu benim secdegahım."² diye haykırarak özgürlük tutkusunu toplumsal tarihin güzel ve iyiyi var eden mirasına katar. Babek, çaresizce kaderine razı olanların kulağına "çare sende" diye fısıldayarak kötü ve çirkine karşı isyana çağırır. Babek'in bu çağırısı günümüze kadar

² Aktaran: <https://agahdari.wordpress.com/2017/04/05/kom-komun-komunal-yapilar-ve-komunalite-ornekleri/>

ulaşmış ve bütün demokratik-sosyalist hareket ve yapılarda ideolojik bir ilkeye dönüşmüştür. Bu çağrı kendi zamanında da yankı bulmuştur.

Karmat öncülüğündeki Karmatiler de bu direniş çizgisini devam ettirenlerdendir. Karmatiler, kendilerinden önceki demokratik, komünal ve eşitlikçi tüm değerleri sentezleyen bir gökkuşağıdır adeta. Bu hareket, binlerce yağmur damlası gibi toplumsal hafızada var olan güzel ve iyiyi yansıtan aynadır. Tarih aktıkça da yansıtıklarının kendisi olmayı başarır. İslam halifeliğinin elinde iktidar kılıcına dönüşen din, komünal-özgürlükçü-eşitlikçi değerleri içeren her şeyi ve herkesi kıymdan geçirir neredeyse. İslam halifeleri kendi çıkarları doğrultusunda bu toplumsal hafızayı yok edebilmek için bütün sömürü yöntem ve araçlarını kullanırlar. Karmatiler, iktidarın bu gücüne karşı toplumsal hareketlerin miras bıraktığı deneyimleri gözden geçirerek daha sistemli ve bütünlüklü bir mücadele ve inşa sürecini başlatırlar. İslamiyetin etkili olduğu her yerde farklı adlar altında örgütlenirler ve alternatif bir sistem inşa ederler. Bu sistemlerini “hicret evleri” adını verdikleri köylerde yaşamsallaştırırlar. Buralarda kurulan yaşam, neolitik anaların kurduğu yaşamın bir benzeridir. Demokratiktir, özgürlükçü, eşitlikçi ve komünaldır.

Bu hareketlerde görülen kötü ve çirkine karşı ana-kadın çizgisinde direnişin önemli damarlarından biri de tasavvuf felsefesidir. Bu damar, 8.yy.da toplumsal tarihte işler hale gelir ve iyi-güzelin inşasına girer. 9.yy.da Antik Yunan, Yahudi, Hint ve Eski İran/Kürdistan’ın güzel ve iyiyi oluşturan düşüncelerinden etkilenen bu felsefenin kendisini gizemci, dini bir öğreti olarak sistemleştirdiğini görürüz. Bu öğretilerde iyi ve güzel, direniş ve mücadelede somutlaşır. Kendini dayandırdığı komünal toplum mirasını perdelemek amacıyla bu felsefenin İslam kaynaklı olduğunu savunanlar da çoktur. Bu yolda kendini ifade eden müslüman sofular bunu yoğunca işler de. Bu sofular da diğer mutasavvıflar gibi hakikat, iyilik, güzellik ve doğruluğun insanda mevcut olduğunu savunur ve buna ulaşmanın yolunun insanın kendi içine dönmesi olduğunu belirtirler. Bunu yapmak için de toplumdan soyutlanarak kendilerini inanç ve arayışlarına adanlar ve her anlamda arınmayı hedeflerler. Ancak bunu oldukça bireyselleşerek ve topluma güçlü bir dönüş yapmayarak gerçekleştirirler. Bu da güzel ve iyinin inşasına kendini adayan tasavvuf düşüncesinin marjinalleşme tehlikesiyle karşı karşıya gelmesine yol açar. Bu katılım ve yaklaşımlara dinsel bir anlam yüklense de tasavvufun asıl amacı, ana-kadının inşa ettiği ve/fakat eril kötülük tarafından çirkinleştirilen varlığın kaynağını, doğasını ve hakikatini anlayarak güzel ve iyiyi inşa etmektir. Tasavvuf düşüncesi, felsefik anlamdaki ilkelerini Bâtunilikle iç içe geçtiği zamanlarda belirginleştirir. Bâtunilik, İslam felsefesinde ve tüm inanç dizgelerinde her şeyin bir görünen (zahiri) birde gizli (batini) anlamı olduğunu savunan bir görüştür; esas olanın gizli anlam olduğunu savlar ve kutsal metinlerin iç-alt anlamlarına odaklanarak bu alt anlamı çözümler, yorumlar.

Bunlar üzerinden de bir epistemolojiye ve ahlak felsefesine ulaşır. İslamiyetle -veya semavi dinlerle- karşı karşıya gelen her kişi veya topluluk felsefik ve inançsal yaklaşımlarını, işte bu epistemolojiye ve ahlak felsefesine dayanarak geliştirirler. Tasavvuf da felsefik ilkelerini, ana-soylu, toplumsal değerlerle birlikte bu epistemoloji ve ahlak felsefesine dayandırmıştır.

Tasavvuftaki “vahdet-i vücut”³ görüşü ana-kadın toplumundaki varlığın birliği ilkesinin sürdürücüsüdür. Neolitiğin anaları, evrenin tüm varlıklarını bir ve eşit görmüştür. Bu varlıklar neolitik toplumdaki iyi ve güzelin öznelidir. Bu anaların yolunda yürüyen mutasavvıflar da yaratan ve yaratılan biçiminde bölünen ve kötü-çirkin özellikleri yüklenen varlığı “bir”leştirerek iyi ve güzelle yeniden buluşturur. Mutasavvıflar, insan varlığının iktidarcı devletçi sistemler tarafından iyiden kötüye, güzelden çirkine dönüştürüldüğünün bilincindedirler. Vahdet-i vücut yaklaşımıyla toplumdan çalınan hakikat-bilgi ait olduğu yere yani topluma geri verilirken; bu bilgiyi, hakikati taşıyabilecek insan da inşa edilmek durumundadır. Bu ihtiyaç ve arayışın bir sonucu olarak fenaillâh fikri gelişir. Fenaillâhla tasavvuf, iyi ve güzelin sahibi kıldırılan tanrı ile bütünleşen, hortlatılan beşeri zaafalarını aşan ve iyi ve güzelin kendisine dönüşen insanı geliştirmeyi hedefler. Böylece semavi dinlerden sonra iyi ve güzelin inşası en çok fenaillâh fikrinde ve bu amaca bağlanan

insanda somutlaşmış olur. Fenaillâh bir amaçtır. Bu amaca ulaşan insan en yüksek bilgi ve ahlak seviyesine ulaşarak güzel ve iyinin ifadesi olan insan-ı kamil olmayı başaran insandır. Tarihsel toplumda pek çok insan -neolitiğin ana kadınları kendi zamanlarının insan-ı kâmilleri- bu mertebeye ulaşmıştır da. Kendi zamanının insan-ı kâmillerinden biri olan Halaç-ı Mansur da varlığın birliği ilkesini sürdürür. “En-el Hak” (Ben Hakikatim) çıkışıyla; “neolitiğin anaları varlığımızı ve yaşamımızı özgür, güzel ve ahlaklı kıldı, niye köleliğe ve çirkinliğe boyun eğeyim ki!” der gibidir. İnsan-ı kamillerin tümü neyi arıyorlarsa kendilerinde ararlar. Bu yaklaşım ana-kadın çizgisindeki tüm görüş ve düşüncelerde belirgindir. Bu tarihsel toplumda bir geleceğe de dönüşmüştür. Sokrates “kendini bil”,

Kullaştınlarak özgürlük-
ten düşürülen insanı, tanrısal olanla
özgürlük temelinde yeniden ilişkilendirir.
İnsan, tanrılara kurban kesmeyi bırakır; bal,
süt, yumurta ve şarap sunar. Böylece tanrı iyi ve
güzel olanda insan ile eşitlenir. Bu yeni tanrı, in-
sanla aynı kaynaktan belirlenir, kötü ve yalana karşı
insanla birlikte savaşır, insanı yönlendirirken-iyi
ve güzele-insan tarafından da sorgulanabilir
hale gelir. Bunların sonucunda da iyi ve gü-
zelin bilinçli davranışta oluşturulması
ve sürdürülmesi imkanı olu-
şur.

³ “Varlığın birliği”, “varlıkta birlik” anlamında tasavvufi terim

Zerdüş “iyi düşün, doğru söyle, güzel yap!”, Yunus Emre “ ilim kendin bilmektir”, Buda “kendini ada”, Sühreverdi, “kendi özünden (ışığından) haberdar ol”, Aleviler “eline, beline, diline” derken de bu geleneğin köşe taşlarına dönüşürler. Mutasavvıflar da “bir lokma, bir hırka” felsefesiyle önemli bir köşe taşı oluştururlar. Tasavvuf ehli, eril iktidarın icadı olan özel mülkiyeti, kötü ve çirkinliğin somutlaşmış halleri olan zenginliği, biriktirmeyi ahlaksızlık olarak ele alır ve mücadelesinin odağına özel mülkiyet karşıtlığını yerleştirir. Bu yönüyle de neolitik anaların en güzel ve iyi yaratımlarından biri olan toplumsallığı, komünallığı sürdürür.

İyi ve güzelin yeniden inşasındaki önemli duraklardan biri de Alevilik inancıdır. Bu inanç da Êzidilik, Yaresanilik ve Kakailik gibi yakın içerikteki inançlarla birlikte ana-kadın toplumundan kaynaklanır. Pek çok İslam dışı düşünce ve felsefe gibi bu inanç da varlığını sürdürebilmek, kendini savunma amaçlı bazı yöntemler geliştirmiş ve bu da mezhep mi, inanç mı, felsefe mi gibi tartışmaların odağına oturtularak etkisizleştirilmeye çalışılmasına sebep olmuştur. Burada, Aleviliğin daha çok iyi ve güzeli inşa etmede oynadığı role odaklanacağız. Günümüzde Aleviliğin hala etkisizleştirilmeye çalışılmasının da temelinde, aslında özünde var olan ana-kadınların iyi-güzel odaklı inanç ve ahlak sisteminin sürdürücüsü niteliğinin olmasıdır. Ana-kadınların toplumsal örgütlenişleri Alevilikteki “ele, bele, dile hâkim olma” ilkesinde ve her çağda güncellenir gibidir. Bu ilke toplumsal ahlakın yani iyi olma, iyi düşünce, doğru konuşma ve güzel yapmanın en güçlü formülasyonlarından biridir. Buna göre; el her zaman ve her yerde güzel, iyi ve doğru olanı yapmalı; dil her zaman ve her yerde iyiyi, güzeli ve doğruyu söylemeli; her insan güçlü ve kararlı bir nefis mücadelesiyle beline sahip olmalıdır.

Alevilik ana-kadın zamanından akmaya devam eden iyi ve güzelin, ahlak ve hakikatin çağlayanıdır. Bununla birlikte içinden geçtiği zamanların arayışçılarından da etkilenir. Zerdüş ve Mani’nin öğretileriyle, Bâtınlilik, tasavvuf gibi görüş ve akımlarla birleşmekten geri durmaz. Köklerinin devlet öncesi topluma dayandığını belirttiğimiz “vahdet-i vücut” ilkesiyle buluşmakta hiç zorluk çekmez ve onu da temeline yerleştirir. Neolitik anaların güzel ve iyinin sembolleri olarak belirlediği ve devlet dışı inanç ve felsefenin ilk elden sahiplendiği evrenin dört temel elementine de hak ettiği yeri verir ve kutsar. Cem’lerde ateş ve su’dan sorumlu görevlilerin bulunması, söylenen deyişlerin havayı temsilen “nefes” olarak adlandırılması, toprağı temsilen lokma dağıtılması bu kutsamanın somutlaşmış halleridir.

Alevilikte varlık düşüncesi, inancı her aşamada örtük sembollerle, mecazlarla ifadeye kavuşur ve “nefes”lerde varoluş, insan, evren, değişim, dönüşüm, yaşamın döngüsü vb. dile gelir. Örneğin; bilimin yakın geçmişte ulaştığı insanın

mikro evren olduğu bilgisi, “Gel derviş, beri gel; yabana gitme;/Her ne arıyorsan inan sendedir./Nefsine beyhude eziyet etme; /Kâbeyse maksudun, rahman sendedir.” gibi pek çok nefeste neredeyse yüzlerce yıl önce aktarılır. Bunun yanında insan da tıpkı evren gibi sonsuz bir döngüdedir. Ölüm bir yok oluş değil, yaşamın başka formlarda sürmesinin adıdır. İyi ve güzelin somutlaşması anlamına gelen yaşam bu yaklaşımla doğa ve evrenle birleştirilerek ölümsüzleştirilir. Bunun bilgisi de; “Katre idim, ummanlara karıştım./ Kaç bulandım, kaç duruldum kim bilir./ Devre edip âlemleri dolaştım./ Bir sanata kaç sarıldım kim bilir./ .../Kaç kez alet oldum elde baktıldım./ Semadan kaç kere indim, çekildim./ Balçık olup kerpiç kerpiç döküldüm./ Kaç bozuldum, kaç kuruldum kim bilir” biçimindeki pek çok nefeste aktarılır. Evren, doğa ve yaşamdaki bu döngü cemlerdeki semah töreninde de her adımda, dönüşte, el hareketinde ifadeye kavuşur. Semah dönen her insan, “dünya, gezegenler, uydular, yaşam, her şey dönüyor, ben niye dönmeyeyim ki!” der adeta her dönüşünde.

Alevi cemleri eşitlik, demokrasi ve adalet ilkelerinin de dirildiği alanlardır. Ceme katılan tüm insanlar eşittir. Kadın ve erkekler, tüm renkleriyle ceme eşit olarak katılır ve bu eşitlik dönülen semaha da en güzel haliyle yansır. Yine cemler, iyinin ahlaki alanın inşa edildiği, toplumsallaştırdığı ortamlardır da. Her insan yanlış duygu, düşünce ve davranışlarını fark etme ve düzeltme imkânı bulur, sorunlarını tartışır ve çözümler üretir. Alevi insanının tek bir amacı vardır. O da iyiyi, güzeli, doğruyu inşa etmek ve hakikate erişmektir. Bunun için de önünde geçmesi gereken dört kapı (Şeriat, Marifet, Tarikat, Hakikat) ve ulaşması gereken kırk makam vardır. Bu dört kapı ve kırk makam, ele, bele, dile hakim olma ilkelerinin ve neolitik ahlak ve vicdanın ayrıntılandırılmış hali gibidir. Bunlara ulaşan insan iyi ve güzelin özüne ve hakikatin sırrına ulaşmış olur.

Sonuç olarak; özgür yaşam kararı ve özgürlüğün bilinci olarak iyiyi bu bilince ve karara göre yaşama anlamına gelen güzel toplumsal tarihte hep var olmuştur. Kadınlar bu iyi ve güzeli insanlığın en uzun süresi de denilen neolitik toplum şafağından itibaren demokrasi, eşitlik, komünallik ve özgürlük olarak yaşamda anlamlandırmış ve bir sonraki zamanlara güçlü bir miras olarak devretme sorumluluklarını yerine getirmişlerdir. Burada kimi örneklerini verdiğimiz pek çok toplum öncüsü kişilik ve hareket bu mirasa sahip çıkarak kendi zamanlarında güncel inşaya girişmişlerdir. İyinin kötü, güzelin çirkin karşısındaki savaşı bugün de sürmektedir. Günümüzün diğer zamanlardan en önemli farkı inşacıların tarihin şafağında olduğu gibi kadınlar olmasıdır. Neolitiğin ana kadınları, nasıl kendi zamanlarında iyi ve güzeli toplumsallık olarak inşa etmeyi başardılarsa, bugün bu kadınların kızları da köleleştirilen bu toplumu özgürleştirmeyi başaracaklardır.

Rojava'dan Gelen Ses ve Bir Kitap

Sevinç Altan

“Kaosa Biçim Vermekten Ziyade Biçime Kaos Katmak”¹

“Belki de her devrim hak ettiği vezni buluyordur ve belki de gün gelecek, bulduğumuz meydanlardan ve caddelerden, sisin ve gazın içinden, durmadan değişen, bilinmedik ve ebediyen güzel başarısız girişimlerde ve yaratıcı açmazlarda yolunu arayan hareketli ve muazzam sesler, diller ve dilsel biçimler çokluğu olarak haykırırken duyacağız kendimizi: İşte şiir! Hayır, işte şiir! Hayır, işte şiir!”

Yukarıdaki paragraf Aylin Kuryel, Begüm Özden Fırat tarafından derlenen **Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik** başlıklı kitaptan. Şair David Buuck’ın, söz konusu kitapta yer alan Hepimiz Sesiz: Occupy Oakland Hareketinde Poetika ve Kamusal Alan başlıklı yazısından alıntılanmış. Kitap kolektif eylemin yaratıcı, dönüştürücü ve sınırları zorlayan politik potansiyellerini göz önüne alarak yeni bir siyaset biçimi ve dili oluşturmanın mümkünlüğüne işaret eden bir derleme. Yaratıcılığın kültür endüstrileri tarafından tanımlanmasını, sanatın profesyonelleşmiş ve özelleştirilmiş bir alana kapatılmasını reddeden tartışmalar açmayı hedefliyor.

“Gündelik masallara, hayal gücü hakikate dönüşebilir”

Rojava’dan gelen sesle uyandığımda içimdeki kaosla barıştım.

Marduk ile Tiamat arasındaki evrenin başlangıcında gerçekleşmiş kavga yeniden sahneleniyordu ve ben Tiamat’ın eline verdim elimi. Kaosun tanrısı Tiamat. Tuzlu suların canavarı.

Başlangıçta sadece su vardı.

¹ David Buuck - Hepimiz Sesiz: Occupy Oakland Hareketinde Poetika ve Kamusal Alan

Apsu şöyle konuştu: “Tanrıların davranışlarına tahammül edemiyorum!”
Cadıların, ucubelerin, canavarların kaotik sesleri çınladı kulaklarımda.
Gümrüklerle alay ederek, sınırları iblal ederek, türlü çeşit, merkezî dağıtmaya geliyorlar.
Ötekiliğin işareti bedenlerine kazılı.
Bir isyan ateşi olarak cadılığı giyinen kadınlar, sınıflandırılmayanın göstergesi tedirgin edici ucube, “çokluğun imgesi” canavar kardeşlerimdi.

Çittten atlادم...

Bu duygular eşliğinde okumuştum kitabı. Yıl 2012. Hayal gücünün isyankâr yaratıcılığıyla, iktidarın dayattığı zaman ve mekân algısının dışında kendi ritminizde dans etmek mümkündü. Haz, hayal gücü, yaratıcılık gibi sanat alanı içerisine hapsedilmiş kavramları özgürlüğüne kavuşturarak; sanatçı ve eylemci kimlikler arasında hiyerarşik bir ayırım yapmayan bir pratik ve tahayyül mümkündü. “*Sanatı politikleştirmek ya da siyaseti estetikleştirmek*” gibi tuzaklara düşmeden sanat ve siyaset alanlarının birbirine akışı sağlanabilirdi.

Bugünün siyasal cehenneminin tozu dumanı arasında, iktidarın ses kısma, bastırma mekanizmaları sınırsız bir iştahla çalışırken çoğunluk tarafından pek görül-mese, duyulmasa da farklı çoklu direniş alanları var ve yeşermesini hayal ettiğimiz dünya için gerekli araç gereçler burada, bu alanlarda.

Kitap, siyaset ve sanat alanları arasındaki “karşılaşma, gerilim ve geçişliliklerin” dönemin toplumsal hareketlerinden bağımsız düşünülemediğini ve belli dönemlerin tetiklenmesinde etkili olduğunu örneklerle gösteriyor.

Derlenen yazılar, sanat ile siyaset alanları arasındaki bu gerilimli ilişkiyi, yükselen küresel anti-kapitalist hareketler ve küresel halk ayaklanmaları içerisindeki eylem pratikleriyle, örgütlenme ve özneleşme biçimleriyle ilişkilendirerek tartışıyor. Her iki özerk alanı sarsan dinamikleri, “liberter dip dalgalarla” birlikte düşünerek.

“1830 ve 1848 devrimleri sonrasında sanatçının ve sanatın toplumsal rolünü, dönemin devrimci kalkışmaları, ayaklanmaları, ütöpik sosyalist komünist akımları ve Komün olmadan anlayabilir miyiz? Sürrealizmi, o dönemin anarşist ve Troçkist akımlarından ayrı düşünebilir miyiz? Savaş sonrası Berlin Dada’sını,

Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve Spartakusbund'u hesaba katmadan açıklayabilir miyiz? Sitüasyonist Enternasyonal'i, yükselen komünist, anarşist hareketlerden ve 60'ların radikalizminden bağımsız ele alabilir miyiz? Ve nihayet, çağdaş sanattaki "politik dönüş" tartışmalarını, neoliberal küreselleşmeye karşı hareketlerle arasındaki bakışımı görmeden kavrayabilir miyiz?"²

Bu sorular ışığında dada, sürrealizm, sitüasyonizm gibi radikal avangard hareketlerden, 90'larda başlayıp yükselen küresel antikapitalist harekete, oradan Filistin'e, Tahrir'e de uğrayarak akıyor yazılar. Paris Sinemateki'nden Emek Sineması'na, Tekel Direnişi'nden Gezi Parkı'na ve Özgür Kazova'ya uzanan mücadeleler de kitabın odağında.

Küresel hareket içindeki yeni eylem biçimlerini, farklı sosyokültürel bağlamlarda ortaya çıksalar da geçmişin avangard sanat ve siyasî hareketlerinden aldıkları ilhamla düşünmek yol açıcı. Birinci Dünya savaşı sonrası Almanya'sında Dada, sanat siyaset ve gündelik hayata dair yeni bir pratiğin yolunu açmıştı.

"Sanat ve hayat birdir," diyordu Tristan Tzara. Rus Konstrüktivistleri "toplumsal dava" ve kolektif katılıma dair sanatçının rolünü sorguluyorlardı, Fransız sürrealist sanatçı ve yazarların devrime ve özerkliğin değerine dair hayalleri vardı. Sitüasyonist Enternasyonal'in ve Berlin Dadacılarının "kapitalist yabancılaşma ve sömürü ilişkilerini yeniden üreten koşulların işleyişini bozmak için" kullandıkları performatif taktikler, Berlin Dadacıları'nın sanatçıların sermayeye bağlı rollerini reddetmeleri ve toplumsal hareketlere yönelik avangard yaklaşımları, sürrealistlerin çalışmanın reddi pratikleri ya da Neo-Dadacıların toplumsal hareketlerdeki doğrudan eylem formlarının estetiği üzerine düşünmeleri bugün bize çok şey söylüyor olabilir.

Rönesans'tan bu yana, şu ya da bu şekilde gelişen değişen, anlamlandırılan estetik ve sanattan söz edemiyoruz artık günümüzün küreselleşen dünyasında. Modern sanat sisteminin belirlediği, tanımladığı evrensel estetik normlar, idealler artık geçerliliğini yitiriyor ya da yitirdi.

Günümüzde fuarlar, müzayedeler ve de bienaller, sanatın ve paranın buluştuğu güçlü alanlar. Sanatın her dönem parayla ilişkisi oldu elbet. Ama özellikle 1980'lerden sonra çağdaş sanat dünyasının hızla küreselleşmesiyle birlikte söz konusu yapılar, sayılarında da

çok büyük bir artışla ve kapsadıkları alanlarla devasa yapılar haline geldiler. Küresel şirketlerin yönetiminde örgütleniyor her şey. Yeni bir himaye sistemi. Modernizmle birlikte örgütlenen sanatın özerkliği yerini özelleştirmelere bırakıyor. Sanat, ünlü markalar, moda, tasarım iç içe birbirlerini ağırılıyorlar. İçlerinde muhalif sanatçılar ve işler barındırır da bienaller, küresel sanat piyasasının, egemen kurumların piyasaya dönük işletme modellerine göre biçimlenen ve kentlerin markalaştırılmasının platformları olarak değerlendiriliyor artık. Kentsel dönüşüm girişimlerinin yüzü sanatla cilalanıyor, korkunç bir emek sömürüsü sanatın büyüğü altında görünmezleştiriliyor.

Galerilere, sanat fuarlarına ve de bienallere 16. 17. yüzyılın nadire kabinelerinden, 18. yüzyıl evrensel sergilerinden, 19. yüzyılda kurumsallaşan ve de kutsallaştırılan müzelerden çıkarak gelindi. Nadire müzelerinde ve evrensel sergilerde, ileri-geri olanın, uygar- uygar olmayanın, normal-normal olmayanın, anormalin sınırları çiziliyorken; sömürgeci devletler "ileri", "uygar", "önder" olarak kendilerini merkeze, "uzak", "egzotik", "uygarlaşmamış", "geri" olarak değerlendirdiklerini de çevreye konumlandırıyorlardı. Modernliğin kolonyalist kültür politikalarıyla takip edilen çizgi şimdi postkolonyalist mekanik ve politikalarla sürdürülüyor.

Kültüralist politikalarla üretilen semboller "yeni" coğrafyalarda, hem piyasada hem savaş alanlarında sırtarak salınıyor. "Kültür yönetimi", "sanat yönetimi", "piyasa yönetimi", "kültürel diplomasi" vs derken Macron, Louvre Abu Dhabi'nin kurdelesini kesiyor. Saadiyat Adası'nda yükselen devasa kültürel abideler silah anlaşmalarının, savaşın kanlı yüzünü görünmez kılıyor. İstikrar ve güven sağlanmıştır! Sanatın en şah eserlerini huşu içinde seyre dalarak kolayca öldürebilirsiniz!

Yaratıcı bir şekilde!

"Yaratıcı sınıf", "yaratıcı zeka", "yaratıcı endüstriler", "yaratıcı kentler"... Yaratıcılık, kapitalist araç ve alanları değerlemede bir kilit kavram ve her an her yerde artık. Fetileştirilerek ve bir statü göstergesi gibi pazarlanıyor, medya, reklam, halkla ilişkiler, bilişim gibi alanlara yapıştırılıyor ya da sanatçılara atfediliyor başlarının üstünde taşıyacakları kutsal bir hale olarak. Toplumsal ilişkilerin akışından özellikle kopararak tepeden inme, uzmanlığa dayalı biçimler olarak. Oysa yaratıcılık, toplumsal-kültürel bir form, kolektif bir kuvvet, kolektif bir yeti ve estetik deneyim kavramıyla birlikte değerlendiriliyor kitapta; Sara Ahmed'in "duygulanımlar görüntülere, göstergelere ve kelimelere yapışır" kavramsallaştırmasından hareketle "mekânsal ve duygulanımsal araçlarla yeni yaşam koordinatları tanımlama" yeteneği olarak.³

² Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik, sy, 12

³ A.g.e. sy, 21

Kitabın omurgasını oluşturan Aylin Kuryel ve Begüm Özden Fırat imzalı, metnin merkezinde “estetik deneyim” kavramı var. Sanat ile siyaset alanlarını birbirinden ayıran kodların verili olmadığını gösteren bu kavram diğer metinler için de kilit rolde. Sınırları belirsizleştiren anlara ve taşıdıkları potansiyellere odaklanarak; estetik deneyimin, toplumsal hareketler ve kolektivite içerisinde, verili olmayan, tahmin edilemeyen, önceden tanımlanamayacak formlar yaratma kapasitesi üzerine düşünmeyi öneriyorlar. “Ne politikanın sanat alanından ihraç ettiği, ödünç aldığı ve kullandığı formlar, ne de sanat alanında üretilen ve politik içeriğe sahip olan yeni temsil biçimleri, temsiliyetin kendisi sorgulanmalı!”⁴

“Sokakta en az itibarı olan şey temsildir”

Estetik deneyimin “yeni duyular yaratan ve yeni politik öznellikler ortaya çıkaran”, dönüştürücü özgürleştirici ve devrimci potansiyeline işaret ederek; sokaklarda, meydanlarda, kolektif pratikler içinde şekillenen sokak protestoları, sokak partileri, farklı kesintiye uğratma pratikleri örneklenmiş: Gidişata çomak soğan, karmaşa yaratan, yaratıcı sokak eylemleriyle İsyankar Palyaço Ordusu mesela doğrudan eylem taktiklerini kullanarak neoliberal küreselleşmeye ve her türlü tahakküm biçimine karşı çıkan uluslararası bir eylem grubu. Ya da Pembe ve Gümüş eylemleri, İletişim Gerillası’nın Reklam Bozma teknikleri, Sokakları Geri al Hareketi, devrimci sokak politikası için sanat müdahalelerinin taktiksel kullanımına dair rengârenk şenlikli örnekler. Sokak müdahaleleri bağlamında çatışmanın tertiplenme biçimlerini dönüştüren eylemleriyle Beyaz Tulumlar mesela; toplumsal çatışmaların arttığı, eylemcilerin polisle çatışmaya girmenin sınırlarında dolaştığı 1970’ler İtalyası’nda ortaya çıkan Beyaz Tulumlar, sanatı bir strateji olarak kullanarak etkin eylemler gerçekleştiriyorlar.

Ayrıca Paris Sinemateki’nden 68 Mayıs’ına, sokağı başka bir toplumsallığın mümkün olduğu müşterek bir alan haline getiren Emek sineması mücadeleleri önemli birer direniş pratiği olarak yer almışlar kitapta. Tabandan gelen, bedenle ve mekânla güçlü bağlar kurarak başka bir toplumsallık oluşturma kapasitesiyle sıklıkla bir “performatif karşılaşma” olarak değerlendirilen Tekel Direnişi, “mekansal ve duygulanımsal araçlarla yeni yaşam koordinatları tanımlama” yeteneği gösteren Özgür Kazova işçilerinin patronsuz yaşam mücadelesi öne çıkanlardan. Yapıbozumcu, dönüştürücü, mizahi, muzip eylemliliğiyle Gezi Direnişi de. “Yaratıcılığın kültürel ürünler yaratmaktan ziyade, kültürün üretim biçimini değiştirmede yattığını” göstermesi bakımından Gezi Direnişi ve ona toslayan 13. İstanbul Bienali’ne birlikte ayrıca bakmak lazım.⁵

Tekel Direnişi yenilgiyle sonuçlansa da, yaratıcılığın “kolektif bir yeti” olduğunu hatırlatarak yaşıyor hafızalarımızda, “Her yer direniş, her yer Tekel” sesleri kulaklarımızda hala. Emek Sineması yıkımına karşı verilen mücadele içinden çıkarak önce Gezi Direnişi’nde yankılanan, sonrasında her direnişte tekrarlanan

“Bu daha başlangıç, mücadeleye devam!” sloganı gibi.

Özgür Kazova işçilerinin patronsuz kazakları üstümüzde sıcak. “...süreç tersine sökülür ve yeniden örülür.”⁶

“Uçmayı öğrenmek, yasalarıyla bizi her yere çivileme girişiminde despotun hamlesini boşa çıkarmak, kaçış çizgileri icat etmektir. Kaçış çizgileri, kırlangıçlar gibi gergin kanatlarıyla insanların neşe içinde uçacakları çağı başlatacak. Yaşam despota rağmen vardır. Yay gibi gergin kanatların içinde titreştiğini duymuyor musunuz?”⁷

Hepimiz şöyle ya da böyle kapitalist özneleşme tarzlarının içindeyse, çivilenmişsek çeşitli iktidar düzenekleriyle çemberin içine, kaçış çizgilerini nasıl üretebiliriz? Yaratıcı direniş stratejileri nasıl oluşturabiliriz?

David Buuck’la birlikte “direnişe içkin süreçlerden taptaze kelimeler” türeterek belki. “Kaosa biçim vermekten ziyade biçime kaos” katarak.⁸ Hito Steyerl’e kulak vererek belki: “Devamlılığı bozalım. Yan yana getirelim. Paralel kurgulayalım. Aks atlayalım. Gerilim yaratalım. Durduralım. Karşıdan çekim yapalım. Baharı kovalamaya devam edelim.”⁹

Sınırları bulanıklaştıralım.

Subcomandante Marcos’un yüzü olalım: “...senin bakman gereken parmakla güneş arasında uçan kuştur.”

Gündelik hayatın normal akışını kesintiye uğratan durumlar, devrimci ‘anlar’ yaratarak.

⁶ A.g.e. sy, 46

⁷ rahmiogdubirgun.blogspot.com/2017/11/yercekimine-ragmen-yasamak.html

⁸ A.g.e sy, 383.

⁹ A.g.e. sy, 152.

⁴ A.g.e. sy, 9

⁵ A.g.e. sy, 38

Şimdi ve burada.

Sitüasyonistlerin ‘durum yaratmak’ dedikleri. Yani, her müdahale geçici bir çatlaktır ve bu çatlaklar hep birlikte kapitalist normalliği kesintiye uğratacaktır.

Leonard Cohen söylüyor: “Bir çatlak vardır her şeyde/ Işık içeriye girdiği”.

Tanrı krallar çatlaklardan fışkıran coşkun suları durduramayacaklar.

Tiamat suları köpürtüyor! Güzel su ejderhası.

Kitapta Yer Bulan Direnişlerden Değİnmeler

Mujeres Creando

“Yaratıcılık insanidir-bütün kadın ve erkek-
lere aittir. Fakat bizleri bize ait olan bu ya-
raticılıktan mahrum etmek istiyorlar. Ya-
raticılığımızı elitist bir şeye çevirmek isti-
yorlar; sadece sanatçıların yaratıcı, esinlen-
miş ve birbirlerine ilham verenler
olduklarını söylüyorlar. Biz kendimizin bu
mücadele aracından mahrum bırakılmasına izin vermiyoruz ve yaptığımız her şeye,
yayınladığımız kitaplara, sokak eylemliliklerine, duvar yazılarına yaratıcılık denen ve
bizim için çok temel ve önemli olan bu unsuru ekliyoruz. Bazıları bize “Siz sanatçı-
sınız” diyor. Fakat biz sanatçı değİliz, biz sokak eylemcileriyiz. Yaptığımız sadece tü-

müyle insani olan bir gücü
kullanmak: yaratıcılık.” diyor
Bolivyalı anarko-feminist ko-
lektif *Mujeres Creando*.¹⁰

Occupy Wall Street:

“Doğru siyasal eğilimi yansıtan eserler üretmekten ziyade, yaşanan toplumsal bağlamla ilişkiye geçen ve yaratıcı faaliyeti de bizzat bu angajmanda yaratan sanatçılar. [...] Çağdaşlık sorunsalıyla uğraşmayı ve bu hususta radikal eserler vermeyi kendine vazife edinmiş olan sanat dünyasının ve akademinin çizdiği

çerçeveyi paramparça ettiler.” Yates Mckee, Occupy Wall Street ve ardından gelen Strike Dept gibi toplumsal hareketlerde yer alan sanatçılardan söz ediyor yukarıdaki cümleleri kurarken. Sanatçıların işgalin öncesinde ve sonrasında, olaya görsel hoşluk katmak yerine birer örgütçü gibi çalıştıklarını ve de ör-
gütçülerle birlikte hareket ettiklerini aktararak; nasıl strateji ve taktikler ge-
liştirdiklerini, nasıl propaganda yöntemleri tasarladıklarını, sergiledikleri performansları örneklemiş.

Occupy hareketinin şairlerin önüne açtığı heyecan verici alanda Ekim 2011’de polis baskısına karşı bilgi paylaşımı sağlamak üzere Occupy Oakland Şairleri top-
luluğu kurulur. Bunu Raheim Brown Kütüphanesi ve Açık Okulu ve Oscar Grant Meydanı Gazetesi’nin kuruluşu takip eder. Oscar Grant Meydanı’nda açık mik-
rofon seansları düzenlenir. Şairlere çağrı yapılarak radikal şiir geleneğinden şiir-
ler okunur. David Buuck’ın “kaosa biçim vermektense biçime kaos katmak”
cümlesi hayata geçer adeta.¹¹

Zirve Protestoları:

Kullandıkları yöntemlerin yara-
tıcı, oyuncu, karnavalsı ve esprili
olmasıyla “Kapitalizm karşıtı kar-
naval” olarak da değerlendirilen
Zirve protestoları (1999-2001).

İsyankar Palyaço Ordusu:

Doğrudan eylem taktiklerini kullanan neoliberal küreselleşmeye ve her türlü tahakküm biçimine karşı çıkan uluslararası

Özgür Kazova:

Özgür Kazova işçilerinin işgal fabrikasından kooperatife uzanan mücadelesi, Kazova Trikotaj A.Ş. Fabrikası’nın 30 Ocak 2013’te kapatılmasıyla başlamıştı. Ücretleri aylardır ödenmeyen işçiler önce fabrikanın önünde çadır kurarak direnişe geçmiş, patron fabrikeyi satınca da fabrikeyi işgal etmişlerdi. Gezi direnişiyle birlikte kurulan forumlardan gelen destekle de üretime geçmeye karar verdiler ve 2014 yılının Kasım ayında da makineleri taşıyarak

¹⁰ www.e-skop.com/skopbulten/cagdas-sanattan-radikal-siyasete-estetik-politik.../1384

¹¹ Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik, sy. 355-383

Eyüp Rami’de kurdukları atölyede patronsuz üretimi başlattılar. “Patronsuz Kazak” sloganıyla %100 pamuklu %100 yünlü şahane kazaklar üretiliyorlar. İnternet satışları dışında, kazak satış stantları var ve düzenlenen kampanyalarla da destekleniyorlar.

Mücadele sürecinde birçok çağdaş ya da güncel sanatçı hem Kazova işçileriyle dayanışma içinde oldu ve ayrıca onlarla çalışmak istedi. Bu bağlamda çeşitli performanslar da gerçekleştirildi ancak işçi Özgür Kazova Aynur’un kitapta da yer alan cümleleri üstüne laf söylemek anlamsız kalıyor:

“Direnişten önce kapalı bir kutuda yaşamışım. Akşam dokuzda işten çıkıp, hafta sonları en fazla AVM’ye giderdim. Çok farklı insanlarla karşılaştım. Hepsinin sevmedim, çok sevdiğim de oldu ama çok şey tanıdım.”

“En güzeli çadırdı. Yetmiş iki gün çadırdaki yattım. Günde iki saat uyuyordum ama yine de dinç kalkıyordum. Ben uyurken arkadaşlar hep başımda bekliyorlardı... Eşim kıskançtı önceden o da değişti...”¹²

“Emek bizim İstanbul bizim” eylemleri:

Eylemciler, siyasi iktidarın ve sermayenin el ele kamusal alan ve mekânlara el koyma kararlarına karşı bir araya gelerek sokağı başka bir toplumsallığın mümkün olduğu müşterek bir alan haline getirirler. Sokak, “Doğrudan Demokrasi Pek Yakında Sinemalarda”, “Emek Bizim İstanbul Bizim”, “Yıkıl Karşımızdan Demirören”, “Emek Sermayeye Uzlaşmayacak” gibi pankart ve yazılamalarla donatılarak, alkışlar sloganlarla cınlattılarak işgal edilir. Bazen sessizce film izlenir, bazen şarkılar marşlar söylenir dansedilir, mobeseler alışıya edilir.

¹² Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik, sy. 298

Mulid Et-Tahrir:

Samia Mehrez ve Sahar Keraitim, Tahrir’deki gösterilerin karnavalesk havasını, Tahrir ayaklanması ve geleneksel mulid şenlikleri arasında paralellikler kurarak hem Tahrir’in yani özgürlüğün doğuşunu hem de bir doğumun kutlanışını içinde taşımasıyla açıklıyorlar. Devrimci disiplin ile dini olanın, keskin politik mizahla şenlik unsurlarının birlikte ahenk içinde dansı.

Mulid bir din büyüğünün doğumunu ve bu doğumun kutlanışını ifade ediyor Mısır’da. Altüst edici yan anlamlarla da yüklü mulid kelimesi kaotik durumları tarif etmek için de kullanılmış. Yazının başlığı da mulidin çoğul anlamlarına bir gönderme olarak seçilmiş; Mulid Et-Tahrir, hem Tahrir’in yani özgürlüğün doğuşunu hem de bu doğumun kutlanışını içinde taşıyor.

Alaycı, muhalif, kimi zaman, neşeli, eğlenceli müstehcen öğeler de taşıyabilen mulid törenleri “yerleşik toplum düzenini, toplumsal cinsiyet ve sınıf hiyerarşilerini bir süreliğine bozar, böylece köylülerle kentlilerin, zenginlerle yoksulların, yaşlılarla gençlerin, kadınlarla erkeklerin aynı kamusal alanı paylaşmalarına imkan verir... Potansiyel olarak tehlikeli, otoriteye ve dini ya da kamusal davranış kodlarına meydan okuyan niteliğiyle iktidar oyununu yeniden kurar ve ters çevirir”¹³

Saadiyat Adası ve Abu Dhabi Louvre:

Amaçlarının “Arap dünyasında evrensel bir müze yaratma” olduğunu sırtarak söyleseler de Saadiyat Adası’nda gerçekleşen, markalaşmış müze ve mimarların bir araya getirildiği bir proje değil tabii sadece. 2009 yılında Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında yapılan askerî anlaşmalar sonunda, Abu Dhabi Louvre’dan önce bir Fransız askerî üssü açılmış. Açılışı yapmak dönemin Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’ye, kurdele kesmek de Macron’a nasip oldu. Sadece 30 yıllık isim hakkı karşılığı Louvre’a ödenen 520 milyon dolar. Yönetim tavsiyeleri ve yardımları karşılığında ödenecek 750 milyon dolarlık başka bir anlaşma daha varmış. İki nükleer reaktörün kurulmasının yanı sıra, 817 milyon dolarlık başka yatırım

¹³ Küresel Ayaklanmalar Çağında Direniş ve Estetik, sy.415

anlaşmaları ve tabii ki 40 *airbus* uçak ve 10,4 milyon dolarlık silah anlaşması. Guggenheim Abu Dhabi'nin inşaatı ise halen devam ediyor. Dubai'de açılan Körfez Sanat Fuarı ve Christie's ile Sotheby's'in müzayede şirketleri manzarayı tamamlıyor.

Gulf Labor, sanatçı, akademisyen, küratör, yazar ve eylemciler tarafından kurulan “günümüz müzeciliğinin temelde neoliberal rejimlerden kaynaklanan sorunlarına dikkat çekme amacıyla” olan bir grup. Abu Dhabi'de olanlara dikkat çeken, ayrıca müze inşası sırasındaki çalışma koşullarının köleliğe varan hak ihlallerine karşı protesto eylemleri yaptı. “52 Hafta” eylem serisiyle eleştirilerini müzelerin inşaatlarına taşıdılar. Ancak sanatın büyük S'li hali savaşın vahşetini görünmez, silahların sesini duyulmaz kıldığı gibi Gulf Labor'un sesini de duyamadık.

Postmodern Bireyin Estetik Kaygısında Bilim ve Sanatın Rolü

Gönül Kaya

Günümüz kapitalist modernite sistem gerçekliği, maddi ve manevi inşa ayaklarıyla beraber, sosyo-kültürel, siyasal, ekonomik tüm boyutlarıyla bir bütün olarak aşılma hedefiyle irdelenmeye devam ediyor. 21. yüzyıla giriş aşamasında tıkanan doğa-insan-kadın-erkek-toplum ilişkilerinde dayatılan tüm ölçü-kural-yasa vb.leri radikal bir biçimde sorgulanırken bu tıkanmayı son 40 yılda daha derin yaşayan kapitalist modernite güçleri de kendini yeni argüman ve politikalarla sürdürme, yeniden üretme arayışı ve çabası içindedir.

Yeni bir felsefe, yeni bir yaşam arayışı, yeni kavram ve kuram üretimi temelinde kadınlar, halklar, etnik yapılar, kültürler, kısaca zengin toplumsal kesimler sorgulamalarını daha da kapsamlılaştırarak derinleştirme ihtiyacını duyuyorlar. Kapitalist modernite inşacılarının toplumsal bilinçaltımıza yedirdiği tüm anlayış ve yaşam alışkanlıklarının aşılma sürecini yaşıyoruz artık. Genel radikal sistem eleştirisinin ötesine geçerek, radikal alternatif sistem inşa sürecini, sorgulamalarını ve deneyimlerini yaşıyoruz. Bu sistemin inşa ayakları nelerdir, inşa zihniyeti nedir, dayanakları nelerdir? Zihniyet yapılanmasından kodlanmasına kadar, modernite gerçekliği nedir? Yaşamımızda “normal” kabul ettiğimiz birçok ölçü bu sistemin neresindedir? Yaşamımız bu sistem ölçüleriyle nasıl şekillendiriliyor? Bu anlamda, yaşamın etik-estetik bağlamında da güçlü sorgulanması, büyük bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır.

Kapitalizmin ataerkil sistem temelinde kendini inşa etme politikaları, 5000 yıllık devletçiliğe ve iktidarcılığa dayalı erkek egemenlikli sistem inşasının en vahşi, en sinsi, en parçalayıcı ve en yoğun pratikleriyle doludur. Düşünsel alandan

tüm yaşamsal alanlara kadar; siyasetten ekonomiye, felsefeden sanata, spordan eğitime, bilimden tekniğe kadar, yine bireyden topluma ve doğaya kadar sistemin müdahale etmediği, kendi ölçü ve yasalarını dayatmadığı alan kalmamıştır. Kapitalist sistem tüm bu dayatmalarında sırtını ataerkil tarihe yaslarırken, günümüze doğru gelişte farklı politikalar da oluşturmuştur. Bu politikaları her dönemde yenileyerek, toplumsal tarihin yaşam kültürüne karşı farklı kültür inşalarını dayatmaktadır. Kapitalist sistemin inşa ettiği bu kültürün insan-doğa-toplum-kadın karşıtı olduğu artık tartışma götürmez bir gerçektir. Bu kültür inşasına şiddet kültürü, tecavüz kültürü, sömürü-boyun eğdirme kültürü, egemen erkek-köle kadın kültürü tarzında birçok isim verilmektedir. Kuşkusuz tüm isimlendirmeler önemli olmakta ve sistemin temel amacını ifade etmektedir: Daha fazla kâr, daha fazla iktidar, daha fazla cinsiyetçilik, daha fazla bilimcilik, dincilik, milliyetçilik, kısaca daha fazla egemenlik ve sömürü...

Kapitalist sistem güçleri, kendini beslediği ataerkil sistemin insan-doğa-toplum ve özelde kadın düşmanlığı ve sömürüsünü devralması ile birlikte, son 500 yıl içinde geliştirdiği üretim politikalarının yanında, özelde 19. yy. dan bu yana tüketim politikalarıyla da kadın-insan-doğa-toplum karşıtı sistem inşasını sürdürmektedir. Kapitalist sistemin “üretim politika ve kültürü” ne kadar toplumsal doğaya yabancı ise, bunun yanında son yüzyıl içinde devreye koyduğu “tüketim politika ve kültürü” de o kadar yabancıdır. “Sanayi Devrimi”nde temel hedef, doğal kaynakların ele geçirimi, bu hammaddelerin kapitalist üretim alanlarına taşınması ve mal üretimi üzerinden tüm toplumsal ilişkilerin inşası iken 20. yy ile birlikte üretilen malların tüketilmesi temel hedef haline geldi. Bilim, siyaset, felsefi-düşünsel alanlar buna dönük düşünce, algı oluşturdu. Bunlar da daha çok bilimci, cinsiyetçi, milliyetçi politika demekti. Kapitalist sistem güçlerince üretilen tüketim kültürüne ilişkin Nesrin Kula “*Tüketim kültürü, insanın toplum, bireyler ve doğa ile doğal ilişkileri sonucu yarattığı bir kültür değildir. Tüketim kültürü, endüstri toplumunun ve kültür endüstrilerinin işleyişini hızlandıracak biçimde üretilmiş bir kültürdür*” demektedir.¹

Kapitalist sistem teorisyenleri ve bilimcileri, kapitalist toplum bireyini tarif ederken, aslında birey inşasına yönelerek tüketimi yaşamın temel amacı haline getirmeyi ve bunu “vazgeçilmez” ve “doğal” olarak da kabul ettirmeyi amaçlamışlardır. Salt tüketim endeksli bireyciliğe dayalı, özgürlük ahlakından ve onun yaşam estetiğinden kopuk bir yaşam, ilişkiler sistemi, ekonomisi, ruh hali vb. yaratılmıştır.

Mevcut sistemin yarattığı bireyciliğin mutlaka irdelenmesi gerektiğini ve bireyciliğin nelere yol açacağını Abdullah Öcalan şöyle ifade etmektedir: “Bir dönem oldukça

uzun süren ve etkileri günümüze kadar yaşayan ‘kul, köle’ sistemindeki ahlak anlayışına karşıtlık temelinde gelişen ‘bireyci özgür ahlak’ anlayışı da, tersinden bireyi kendi esareti altına alma tehlikesini somut olarak ifade etmektedir. Özellikle Avrupa uygarlığında zirveye çıkan bu ahlak anlayışı, çok yönlü değerlendirmeyi ve alternatif geliştirmeyi hayati kılmaktadır. Bilim ve teknik tarafından da sınırsız bir biçimde beslenen bu ‘bireyci ahlak’ anlayışı çözümlenemezse, en büyük felaketlere, özellikle 20. yüzyıldaki çalın savaş türlerine yol açmakla, çevreyi yaşanamaz duruma getirmekle yetinmeyecek; insanlığa karşı ilkel vahşet düzeninin çok masum kaldığı bir vahşet düzenini veya kaosu yaşatabilecek tehlikeleri bağrında taşımakta ve sürdürmekte gözü kara davranacaktır.”²

Bireyciliğin kısıktırılmasına (dolayısıyla cinsiyetçiliğin derinleştirilmesine) dayalı olan bu gerçeklik, 1970’lerden itibaren kapitalizmin kendi modernitesini yeniden tarif etmesini de ortaya çıkarmıştır. Mevcut modernizmin tıkanıklığı karşısında üretilen postmodernizmin kuramcıları olan Baudrillard, Bauman, Ritzer ve diğerleri kuramlarını oluştururken, tüketimin postmodernizmin vazgeçilmez olduğunu belirterek, tüketim toplumunun özelliklerini ifade etmişlerdir. Tüketim toplumunun imajlar, göstergeler, gösteriler dünyasını kapsadığını belirtmişlerdir. Robert Bocoock, postmodernizm için; “*Tüketim toplumuna giden yolda, kapitalist kitlesel üretime karşılık gelecek bir kitlesel tüketicinin inşa edilmesi, kendini işiyle tanımlamak yerine yaşam amaçlarını tüketim mallarında arayan, sınıfsal bağlamdan koparılan kitlesel bir bireyin yaratılmasıyla olmuştur*” demektedir.³

Bu postmodern toplum yani kitlesel bireyin inşasında, etik-estetik politikalar önemli bir yere sahiptir. Etik ve estetik arasındaki birbirini tamamladığı gerçekliğine dayanan bağ, burada kopuş yaşamaya başlamaktadır. Tüketim toplumu inşasında etikten kopuk bir estetik anlayış ve kaygı öne çıkarılmıştır. Salt görsellik, sunum, tercih edilme, seçilme, arzu ve isteğe dayalı tercihler, aşırı biçimcilik gibi kavram ve algı oluşumları devrededir artık. İdeolojik ve politik irade ve güçten uzaklaştırılan ve zayıflatılan birey, artık tüketim politikalarının hedefi haline getirilmiştir. Bireyde öz ve biçim bozulması başlatılmıştır. Tüketim kültüründe her şey tüketimin konusu, nesnesi haline getirilmiştir. Pazara sunum mantığı temelinde, her şey gibi etik-estetik değerler de kapitalist tüketim politikalarıyla yeniden ele alınmış ve şekillendirilmiştir. Kapitalist üretim çılgınlığını tüketim çılgınlığı tamamlamaya başlamıştır. Bir tüketici modeli yaratılmıştır. “*Postmodern tüketicisi, içerik yerine biçime önem veren, hız ve tatmini arzusuyla isteyen, kendini tüketime hazır bir imaj haline getirmiştir*”⁴

² Öcalan, AİHM Savunmaları, Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru, Cilt I, 2003

³ Robert Bocoock, Tüketim, Çev:İrem Kutluk, Dost Kitabevi Yay., 2005

⁴ Mike Featherstone, Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yay., 2013

¹ Prof. Dr. Nesrin Kula, "TV Dizileri Yoluyla Yeniden Üretilen Tüketim Kültürü", Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2012

Tüketim kültürünün en temel hedefleri arasında kadın ve bedeni ayrı ve özel bir yere sahiptir. İnsan-doğa-toplum sömürsünün temelini teşkil eden kadın sömürsüne ayrı önem ve yer verilmeye başlanmıştır. Ataerkil sistem “egemen erkek, köle kadın” ikilemine dayanmaktadır. Kadın düşüncesi, duygusu binlerce yıllık sömürü düzeni içinde paramparça edilmiştir. Onun etrafında şekillenen sistem parçalanmış, kadın düşmanlığı ve cinsiyetçilik üzerinden inşa edilen ataerkil sistem, kapitalist sistem aşamasında kadını bedensel olarak da yeniden ele almaya başlamıştır. Modernlik ya da postmodernlik adı altında yürütülen sömürde kadın düşünceden, felsefeden, siyasetten, ekonomiden, özgür yaşam üretiminden ve iradesinden koparılırken, bu süreçte bedensel olarak da bir gösteri-sunum nesnesi olarak tüketime sunulmuştur. Toplumsal cinsiyetçiliğe dayalı roller yeniden şekillendirilerek, öncesinde kapatılan kadın ve bedeni, artık kâh kapatılma kâh açma üzerinden sistemin kendini ürettiği bir alan olmuştur. Buna son yıllarda erkek bedeninin nesneleştirilmesi de eklenmiştir. Etik-estetik ölçülerde tüketime yönelten uygulama ve politikalar beden üzerine daha da yoğunlaşmıştır.

Kadın bedeninin çılgınca sistem şifreleri ve mesajlarıyla boğuntuya getirildiğini görüyoruz. Kadın bedeni “güzellik=cinsellik” temelinde inşa edilmektedir. “Güzellik” olgusu salt cinsellik algısına indirgenmiştir. Kadın bedeni bir “güzellik ve cinsellik” sunum panosu, aracı, vitrini haline getirilmiştir. Kadın ya da erkek bedenleri, özgürlük etiğinden, toplumsallıktan kopuk bir estetik kaygılar, bunalımlar dünyasına itilmektedir. Kendini yaşamsal, siyasal, sosyal, felsefi, politik ifade ve irade

temelinde yansıtamayan bireyler ve ruhunu yitirme temelinde salt bedeni öne çıkarma durumu ortaya çıkmaktadır. Kadın kimliği ve karakteri daha çok “güzel olma” temelinde tanımlanmaya ve salt “bedene indirgenmeye” başlanmıştır. Bilim, sanat, bunu işler, moda, reklamlar, medya, sinema, diziler, bunu üretir. Düşünce alanı bunun teorisini yapar, sağlık alanı buna hizmet eder. “Özgür kadın, özgürce tüketen kadındır” mantığı hep işlenir. Ancak burada işlenen, kadının bütünsel güzellik ölçüleri değil, kadının cinsel obje olarak tanımlanması ve algılanmasıdır. Genelde işlenen tema kadının “ele geçirilen, erkeğin ele geçirdiği” olduğu, başarılı kadının erkeği kendine bağlayan kadın olduğudur. Bu da kadın ve erkek cinselliğinin aşırı öne çıkarılması ve yönlendirilmesi olmaktadır.

Kapitalizm insana, özelde kadına “statü kazanmak” için de kendisinin sunduğu verili ölçülere ulaşmasını dayatır. Gözünden kalçasına, burnundan saçına kadar “sen alt sınıfsın, ikinci sınıfsın ve çirkinsin” mesajı temelinde, ki bu sürekli işlenen bir algı oluşturma yöntemidir, üst-burjuva sınıfın bedensel tarifini, cilt rengini, hal hareketini, söylemini, mimik hareketlerini vb. ölçü olarak kadının ve bir bütün ezilen toplumun önüne koymaktadır. İnce beden, sarışın ve renkli gözlülük, beyaz ten, küçük burun, uzun boy gibi kapitalist-tüketim toplumunun verili kadın modelleri olmaktadır. Asyalı kadınların gözlerine estetik ameliyat yapmaları, ya da kemiklerini uzatmaları, siyahi kadınların saçlarını düzleştirmeleri ya da tenlerini beyazlatıcı kremleri kullanmaları erkek egemen sistemin yarattığı ve farklı algı operasyonlarıyla dayattığı verili-norm olarak kabul edilen güzel kadın statüsüne ulaşma dayatmasının sonuçlarıdır. Kapitalizm üst sınıf modeli olarak da “Batılı-beyaz-zayıf kadını” rol model olarak adeta gözümüze sokmaktadır. Ki yüzyıllar içinde bu tarife bazen hafif kilolu kadın, bazen ince kaşlı kadın, ince belli, dolgun göğüslü kadın vb.leri eklense de sonuçta batılı kadın modeli esas alınmaktadır. Sistem “güzel, genç, tercih edilen, erkeğin seçtiği” kadın tipini “üst sınıfa ait” kılar. Kapitalizm “şişman, koyu tenli, büyük bedene sahip kadınlar, ezilen sınıfların kadınlarıdır” algısını işlemektedir. Tabii ki bu kadınlar da “çirkindir, yaşlıdır, sağlıksızdır”...

Kapitalizmde güzellik bir endüstri alanıdır. Kadında yaratılan “kendini beğenmeme, kendini eksik, mutsuz, bunalımlı hissetme” psikolojisi, kapitalizmin bilimcileri tarafından üretilir. Sistem bunu kıskırtmak ve devamlılaştırmak için birçok üretimde bulunur. Moda endüstrisindeki mankenler, dizi filmlerdeki kadın karakterler, “dünyaca ünlü kadın şarkıcılar”, magazin haberlerindeki ünlüler hep buna hizmet ederler. Onların saç modelleri, yüz ve beden hatları, kıyafetleri, ses tonları, refleksleri, oturuş kalkışları, gülmeleri, ağlamaları, ilişkileri, yedikleri-içtikleri tüketim kültürünün sürdürücüleri olan kadınlar ve erkekler tarafından taklit ve tekrarlarla bir norm haline getirilir.

Tüketim kültürünün, yine popüler kültürün üretim alanı haline getirilmiş olan sanat cephesinde yaratılan “kadın imajı” oldukça sorunludur. Tüketim kültürü, bu alanda da kadına ve topluma “tek tip” dayatması içindedir. “... *kapitalist toplumda sanat dâhil her alanda tek tiplendirme burjuva demokrasisinin nimeti olan ‘özgürlük’ rüzgârıyla ustalıklarla gerçekleştirilmektedir. Sanatta tek tiplendirme ağırlıklı medya tekelince oluşturulan sanatsal modanın baskısıyla yapıyor. Moda, farklı düşünen ya da davranan bir kısıkaç içine alarak mahkûm etmeye yarıyor.*”⁵

⁵ Kemal Kök, Gündelik Hayatta Estetik Beğeni ve Medya, Sanat Cephesi Sosyalist Gerçekçi Sanat Dergisi, 2009
http://www.sanatcephesi.org/SC/152/gundelik_hayatta_estetik_begeni_ve_medya/

Kapitalizmde sanat alanları salt tüketim ve tüketilebilir eğlence anlayışına indirgenmiştir. Estetik anlayışı da buna paralel geliştirilir. Egemen medyada sanat haberleri diye işlenen konular ya elitlerin, üst sınıfların yansımasıdır ya da içeriği boşaltılmış, sistemin gerçeğini ve esas çözümü ortaya koymaktan uzak liberalizmin sunumlarını içerebilmektedir.

Bugün toplum ve kadın, bu alanda iki değirmen taşı arasına alınmaktadır. Bir taş, kapitalizmin burjuva estetik anlayışı olurken, diğeri ezilenler için “arabesk kültür” olmaktadır. Bir yandan “renkler ve zevkler tartışılmaz” adı altında liberalizm kendini sunarken, diğeri yandan da ezilenlerin pasifize edilmesinde önemli rol oynayan, hakikatten kopuk salt bireysel “kaderci isyancılığı” temsil eden arabesk kültür, üslup ve sanat anlayışı tüketim kültürünce servis edilmektedir. Burada da özelde bireye ve kadına bir anlayış, bir biçim dayatılmaktadır. “Ben bu dünyaya neden geldim” sorusu temel felsefeyi yansıtmaktadır. Cinsiyetçilik, kadın sömürüsü, şiddet burada da üretilmeye devam eder. Örneğin, şarkılarda tarif edilen kadın tipolojisi ataerkil sistemle kapitalist sistemin nasıl el ele verdiğini göstermektedir. Kadına yönelik yapılan “ya benimsin ya kara toprağın”, “senin için ölürüm”, “sarışsın”, “esmersin” vb. tarifler kadına salt erkeğin talep ve isteklerine, yine onun tatminine hizmet etme görevi vermekte, kadını “sevme ya da övme” adı altında halden hale, şekilden şekile sokarak bedensel, duygusal şiddet de uygulamaktadır. Örneğin bazı şarkılarda “zalim, acı çektiren, terk eden” kadın imajı işlenir ve erkekte öyle bir öfke yaratır ki “saçlarından tut-yol getir” sözünün şarkılarda geçmesi “doğal karşılanır”! Bu yaklaşım kadının erkeği tarifi için de geçerlidir. Burada toplumsal ilişkilerin eşitliğe, özgürlüğe dayalı estetik bir yaşam ilkeselliği yoktur; tüketime dayalı, güdüselliği besleyen talepler, arzular, duygular dile gelmektedir.

“Güzellik endüstrisi”nin kapitalist kar alanında kapladığı yer oldukça büyüktür. Özellikle kozmetik sanayi, toplum, kadın üzerinde çok sayıda sosyolojik araştırma, anket vb. yaparak kar elde etme ve tüketimi çoğaltma politikalarını belirlemektedirler. Hatta öyle ki dünya siyasal dalgalanmalarının, devletlerarası ilişki-çelişki ve savaşların toplumlarda yaratacağı sosyo-psikolojik sonuçları “bilimsel tahlillere” tabii tutarak hangi coğrafyada, nasıl satış yapabileceklerine dair raporlar hazırlamaktadırlar. Öyle ya, “ne kadar çok savaş o kadar bunalımlı, özgüvenden yoksunluk, bireysel kaygıya düşen, mutsuz birey ve toplum” demektir. Bu da özellikle tüketim toplumunda “güzel, sağlıklı, mutlu, uzun yaşama” arzusunu tetikleyecek, ürün reklamlarında bu kaygılar işlenecek ve bu duruma kozmetik ürünleri ve güzellik operasyonlarıyla cevap olma politikalarını besleyecektir. Satış cümleleri olan “kendinize güvenmek mi istiyorsunuz”, “güne mutlu ve umutlu mu başlamak istiyorsunuz”, “bütün erkekleri etkilemek mi istiyorsunuz”, “yalnızlıktan mı sıkıldınız” ve daha birçok tespitten sonra cevaplar peş peşe gelir:

“O halde bu parfüm sizi özgürleştirir, bu ruj sizi ölümsüz güzelliğe kavuşturur, bu krem sizi mutlu eder”...

Kadının kapitalizmin tüketim kültürüne dayalı estetik ölçülere mahkûm edilmesi, dünyada en çok kar sağlayan ekonomi alanlarından birini yaratmıştır. Bugün bilim alanı, kadın bedenine dönük politikaların yarattığı sonuçları düzeltmek (!) için devamlı yeni keşifler peşindedir. Amerikan Plastik Cerrahi Derneği’nin 2010 yılı verilerini veren David M. Newman, “*Amerika’da, 1,6 milyon estetik ameliyat ve 12 milyon da kısmi operasyon -botoks iğnesi, yağ aldırma, kimyasal soyma gibi- işlem gerçekleştirilmiştir. Bu operasyonları yaptıranların %91’i ise kadınlardır. Bu operasyon için ödenen para ise 10,2 milyar dolardan fazladır.*”⁶ demektedir. Newman, Çin’de ise güzellik endüstrisinin hacminin yıllık 2,4 milyar dolardan fazla olduğunu söylemektedir.

Binlerce yıllık kadın sömürü zincirine, kapitalist tüketim kültüründe yeni zincirler eklenmektedir: Bedenin sömürüye açılımı, bedene tapınma üzerinden tüketim kültürünün çılgınlaştırılması. Kadının salt bedensel güzelliği işlenerek “güzellik endüstrisi ürünlerinin” tüketimi sağlanmaktadır. Kadın maskelenerek ya da çıplaklaştırılarak, makyajlanarak ya da kendine ait hiçbir şey bırakılmayarak “*ancak bu şekilde tüketim toplumunda kendini görünür kılabileceği*” algısı inşa edilmektedir. Kadın ve erkek beden sömürüsünde “üretim” aslında kadın ve erkeğin bedensel olarak tüketimine de dayanmaktadır. Düşünceden, felsefeden, politikadan, kültürden, özgürlük ahlakından, zekâdan kopuk bir güzellik ölçüsü yaratılır. Kadına aslında “*bunlar değil, salt bedensel güzellik lazımdır, çünkü kadın cinsel objedir.*” denilmektedir. Bu algıyı içselleştiren kadın ve erkek, adeta toplumsal cinsiyetçiliğin, erkek egemenlikli, iktidarcı toplum ilişki sisteminin gönüllü üretene ve tüketene haline getirilirler.

Bilim ve sanat alanlarında yaratılan tüketim kültürünün birbirinden koparılmış, parçalı ve sorunlu etik-estetik anlayışı, en temelde ideolojik bir sorun ve müdahale olmaktadır. İdeolojik saldırının, işgalin ve sömürünün göstergesi olmaktadır. Sömürgeleştirilen, bedenler kadar duygular, düşüncelerdir. Kadın-erkek ve sonuçta toplumlar, kültürler ve tüm ezilenler bu politikalar üzerinden denetim altına alınmakta, yönlendirilmekte, inşa edilmektedir.

Kapitalist toplum sistemi içerisinde, toplumdaki her bireyin yaşamına müdahale etmede kullanılan en önemli alan, bilim teknik alanı olmaktadır. Bu sistem açısından inşa edilen “kültür” endüstrileştirilerek, tüketim eksenli politikalar yeniden ve yeniden üretilmektedir. Toplumun beğenilerinin şekillendirilmesi,

⁶ David M. Newman, “Sosyoloji: Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek”, Çev: Ali Arslan, Nobel Yay., 2013

temel amaçlardan olmaktadır. Sistem açısından hedef, bireylerde tüketime yöneltecek algılar oluşturmak, her bireyde esas ihtiyaçlardan çok bilinç ve arzuları sistemin belirlediği ihtiyaçlara yöneltmek olmaktadır. Bilim ve teknik yoluyla algı operasyonları yürütülmektedir. Örneğin “akıllı telefonlar” gibi araçlar günümüzde her bireyde olan bir tekniktir. Böylesi bir tekniğe sahip olmak, yine markalar üzerinden yapılan alışverişler sanki toplumda “ayrıcalıklı olmayı” sağlarmış gibi bir algı oluşturulmaktadır. Bilim ve teknik alanının en gelişmiş araçları, günümüz dünyasında tüketim piyasasını ele geçirmiş durumdadır. Ele geçirilen bir diğer alan ise “piyasa” haline getirilen toplum ve bireyin bilinç ve algı dünyasıdır.

Bilim teknikten sanata ve diğer birçok alana kadar etikten yoksun bir yaşam ya da estetik anlayışına sahip olanlar, kuşkusuz kapitalist sistemin denetimine girmekten; kapitalizmin parçalara ayırıp, özgürlük etiğinden kopuk estetik kaygılarla inşa ettiği tüm yapılar, pazara sunulmaktan kurtulamamaktadırlar. Kadına dayatılan güzellik ve yaşam tarzı, sonuçta güzelliğe de, doğal yaşama da düşmandır.

Kadının, esas güzelliği özgür düşünce ve ahlakta; beden ve ruh ahenginde; iktidara, cinsiyetçiliğe, sömürgecilğe hizmet etmeyen bir düşünce, söz ve eylem birlikteliğinde araması önemlidir. Var olan ve dayatılan güzellik algı ve politikalarına karşı da bedenini olumlama, kendi varlığını koruma ve savunma hakkını kullanabilmelidir. Kadında öz ve biçim birlikteliğinin, doğa ve toplum, kadın ve erkek arasındaki ilişkiler sorunsallıklarının aşılmasıyla bağı vardır. İktidar ilişkileri, bunun sistemi ve bunların yarattıkları bireycilik ne kadar çözümlenirse, yine bu çözümlemenin duyguları da bilim ve sanat yoluyla yaşamda ne kadar estetize edilirse, yaşamsal kılınırsa; kadın, özgür düşünce, özgür beden, özgür duygu hakikatine ulaşırsa, ruhsal ve bedensel olarak “müdahale edilen” olmaktan, cinsel obje olmaktan kendini kuşkusuz kurtarabilecektir.

“Güzel olan” a ve “Güzel olmaya” ilişkin Abdullah Öcalan “*Özgür olan Güzeldir, Güzel olan da Özgür olmalıdır*” demektedir. “İyi, doğru ve güzel” arasındaki felsefik ve yaşamsal bağları açığa çıkarmak, tanımlamak, dayatılanı reddetmek de kuşkusuz büyük bir özgürlük bilinci, örgütlülüğü ve ruhu gerektiriyor. Yine bu estetik boyutta bakıştan hitaba, fiziğin özgür kılınmasına kadar sanatsal bir yaratıcılığı da şart kılıyor.

Sağlığın Metalaştırılması: Biyoetik

Derya Etem

“Kadınlar hep şifacı olageldiler. Batı tarihinin lisanssız doktorları ve anatomistleriydiler. Kür-taj yapanlar, hemşireler ve danışmanlardı. Şifalı bitkileri yetiştiren ve bu bitkilerin kullanımıyla ilgili sırları aktaran eczacıydılar. Evden eve, köyden köye giden ebeydiler. Yüzyıllar boyunca kadınlar, kitaplara ve derslere erişimleri yasaklanmış, diplomasız, birbirlerinden öğrenen, komşudan komşuya, anneden kız çocuğa de-neyim aktaran doktorlardı. Halk onları "bilge kadınlar" olarak adlandırdı; yetkililer ise cadı-lar ve şarlatanlar olarak. Tıp, bizlerin kadınlar olarak mirasımızın, tarihimizin bir parçasıydı, doğuştan sahip olduğumuz haktı.”¹

“Biyoetik nedir” sorusuna bir İNSAN olarak verebileceğim tarafsız bir yanıtlım yok maalesef. Çünkü önce kadınlığım sonra da insanlığım; tıp fakültesindeki eğitim -ki aslında dünyadaki standardizasyonu tama yakın sağlanmış bir sistemdir- sırasında aslını ve doğallığını yitirdi. Tıp fakültesinde insan-hekim ya da kadın-hekim olmayı, sağaltıcı olmayı değil bilginin iktidarını nasıl tahkim edeceğinizi, kanıta dayalı tıbbi verileri nasıl kullanacağınızı ve sağlık bilgisini nasıl profesyonelleştireceğinizi öğretirler. Sınavlar, pratik çalışmalar, bilginin yeniden üretimine ve toplumsallaşmasına değil; “uzman”laşarak insan kavramından uzaklaşmasına hizmet eder. Halimiz böyle olunca insan ya da kadın olarak BİYOETİK tanımını sunmakta ne kadar zorlandığınızı bilmenizi istedim. Doğal sağlık bilgisi ve toplumun sağlık bilgisinin etiği olur mu? Biyoetik, ticarileşen ya da suiistimal edilen bilgi için ahlaki sınırlar çizmemize yardımcı olabilir mi?

¹ Barbara Ehrenreich ve Deirdre English, Ebeler Ve Hemşireler: Kadın Şifacıların Tarihi, Çev: Ergun Uğur, Cadılar, Kavram Yay., 1992

Kapitalist uygarlığın en yakın dönemi olarak tanımlanabilecek modern-post-modern-teknolojik uygarlık, Bilim Merkezli Sağlık iddiasında bulunsa da sunduğu tek SAĞLIK anlayışı, ticarileşen sağlık ekseninde olmuş ve BİYOETİK tartışmalar da bu çerçevede şekillenmiştir. Kısaca ERKEK BİLİM'in yepyeni bir uygulamalı disiplini ve ana bilim dalı adayı BİYOETİK nedir ve sistem tarafından nasıl ele alınmış bakalım:

Biyoetik, günümüzde kullanıldığı şekliyle tıp, sağlık hizmetleri, biyomedikal ve özellikle son dönemde genetik bilimi alanlarında ortaya çıkan değer sorunlarına cevap sunmaya çalışan uygulamalı bir disiplin olarak tanımlanır.

Etik, insan eylemi ve karar verme sürecinin tüm boyutlarıyla uğraştığı için, birçok alt dalı olan çok geniş ve karmaşık bir çalışma alanıdır. Etiğin, tıbbi uygulamalar-daki ahlaki sorunlarla uğraşan dalı Tıp Etiğidir. Biyoetik'le (biyomedikal etik) yakından ilişkilidir, ancak eşanlamlı değildir. Tıp Etiği, birincil olarak tıp uygulamalarından kaynaklanan konulara odaklanırken Biyoetik, daha genel olarak biyolojik bilimlerin gelişmesiyle ortaya çıkan ahlaki sorunlarla ilgilenen çok geniş bir konudur. Biz bu genel bakışı sağlamaya çalıştığımız yazımızda biyoetik ve tıp etiği kavramlarını iç içe kullanacağız.

Türkiye'de "tıp etiğinin" iki ana ekseninden biri, sağlığın ücretsiz bir hizmet olarak erişilebilirliği çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Şöyle ki; sağlık hizmetinin ücretsiz olması gerektiğini ve serbest piyasa dinamikleri ile yönetilmemesi gerektiğini savunur. Sağlığın metalaşması ile insan bedeninin ve sağlığının kar aracı haline getirilmesine karşı çıkar.² Sağlık hizmetine erişimde hakkaniyeti savunduğu gibi, bir yükümlülük olarak sağlığın korunmasına ve yükseltilmesine vurgu yapar. Ancak bu vurgu, sağlık çalışanın değil, merkezi otoritenin (devletin) yükümlülükleri üzerinde yoğunlaşır.³ Bu nedenle de, Türkiye'de bu eksen kullanan çevreler, devletin bu alandaki yükümlülüklerine yoğunlaşan 1961 tarihli "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun"a sıklıkla vurgu yapar.⁴

² Panitch L, Leys C, editörler, Kapitalizmde Sağlık. Sağlıksızlık Semptomları, Çeviren: Umut Hasan, Yordam Kitap, 2011, içinde Deppe HU. Sağlık hizmetlerinin doğası: Metalaştırmaya karşı dayanışma, s.43-54.

³ Mustafa Sönmez, Paron Kadar Sağlık. Türkiye'de Sağlığın Ticarileşmesi, Yordam Kitap, 2011. Aktaran: Tolga Güven "Türkiye'deki tıp etiği tartışmalarının ana eksenleri ve sorunları: Eleştirel bir değerlendirme" Türkiye Biyoetik Dergisi, 2014 Vol. 1, No. 1, ss 13-24

⁴ E. Nalçacı, O. Hamzaoglu, E. Özalp: editörler, Eleştirel Sağlık Sosyolojisi Sözlüğü, Nazım Kitaplığı Sol Meclis Dizisi, 2006, ss.288-292.

Bir kadın olarak (kadın şifacı diyebilmeyi çok isterdim) bu eksene dair geliştirilmesini önerdiğim en önemli konu, sağlığın toplumsallaşması için bir yöntemin oluşmasıdır. Her hastanın birey olduğu ve toplumla bütünlük içindeki sağlıklılık halini devletin organize ettiği ve tahakküm aracı olarak araçsallaştırdığı sağlık hizmetlerine dayanmakasızın, "TIP BİLİMİNİN uzmanlığına" rağmen sağlığın toplumsallaşmasını sağlayacak çalışmalar, halkın toplam sağlığı açısından nasıl, kimlerle, nerelerde yürütülecek? Bu anlamda halk sağlığı alanında çalışmalar mevcut olup, biyoetik disiplini açısından henüz yeterince irdelenmemiştir. Elbette Prof. Dr. Onur Hamzaoglu ve Mehmet Zencir gibi halk sağlığı uzmanlarının bu anlamda çalışmaları olmuştur; ancak hala sağlık bilgisinin topluma yeniden hatırlatılmasının yöntemine dair sorular ve sorunlar mevcuttur. Halkın sağlığa dair binlerce yıllık bilgisi-ki kadında birikmiştir-, sistematik bir şekilde "cadı avları" ve sonraki yüzyılda bizzat ERKEK tıp biliminin kadının şifacılığını yok etmek üzere başlattığı REDDİYE ve yasal kovuşturmalar, sadece KADIN cins kırımı ile değil aynı zamanda toplumun sağlık bilgisinin katledilmesi ile de sonuçlanmıştır.

Biyoetik ve/veya tıp etiğinin Türkiye'deki, daha çok akademi ile sınırlı olan ikinci ek-seni ise Halk Sağlığı kapsamında Hill'in bireyci yaklaşımıyla örtüşmektedir.⁵

⁵ "Halk sağlıkçı Hibbert Hill 20.yy başında halk sağlığı yaklaşımındaki 'önemli değişim'den söz ediyordu: "Eski halk sağlığı çevre ile ilgiliydi; yeni bireyle ilgilidir. Eski insan çevresindeki bulaşıcı hastalık kaynaklarını araştırdı; yeni insanlarda bulur onları. Eski halk sağlığı bu yüzden başarısız oldu." Hill için ulusun sağlığını iyileştirmeye bir tek kişinin davranışını değiştirmeye başlanmalıydı. Sahaya yönelik evrensel çevre çözümleri -saf su, kanalizasyon sistemleri, sokak temizliği- terk edilmeli ve insanların daha temiz, daha sağlıklı yaşayacakları konusunda eğitmeye odaklanmaya başlanmalıydı. Bakteriyoloji de "etkili" halk sağlığı için bir umut oldu. Sağlık görevlilerinin düşüncelerinin mantığı çevreyi (örn., pis, hava yoksun gecekondu yıkmak, bütün mahallelerin altyapısını iyileştirmek) kökten değiştirdi ve yeniden biçimlendirdi. Eğitim ve sadece birkaç günahkar olan enfekte kişinin eylemlerinin kontrolüne odaklanmak yeterliydi. Hill, hastalığa sahip birkaç bin kurbanın tedavi edilmesinin, milyon büyüklüğündeki konutları iyileştirmekten çok daha ucuz olduğunu vurguluyordu. Özetle toplumsal olan yerine bireysel yaklaşım öne çıkıyordu. Bu yaklaşım sağlıkçıları, halk sağlığını diğer disiplinlerden de kopardı. Sosyal ve siyasal bilimlerin, toplumsal mücadele eden aktörlerin, halk sağlığına olan olumlu etkisi hızla kayboldu. Sahada mücadele ile şekillenen halk sağlığı, hastanelere, laboratuvarlara yeniden tıkmış oldu. Tıp bilimindeki teknolojik gelişmelerle bu hal daha da güçlendi. Bu durum gelişmiş sağlık hizmetleri, iyi klinik uygulamalar, iyi yetişmiş sağlık emek gücü ile sağlık sorunlarının üstesinden geleceği düşüncesinin gelişmesine yol açtı. Zamanla bilim ve tıp, halk sağlığı çalışanlarının, yalnızca otuz yıl önce halk sağlığı reformcularının geleneksel odağı olan, ırk ayrımı, yoksulluk, eşitsizlik ve yoksul konut gibi sosyal faktörleri görmezden gelmelerine yol açtı." Aktaran: Prof. Dr. Mehmet Zencir

Bu, hasta haklarını, birey haklarını ve hekimin tartışmasız otoritesini birey olarak sorgulatan bir eksendir. “Anglo-Amerikan Biyomedikal Etik (AABE)” ekol olarak yer edinen bu eksen, temelini analitik etik yaklaşımından alır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm dünyada etkisi baskın bir biçimde hissedilmeye başlanmış olan ve Türkiye’nin akademik biyoetik camiasında baskın olan bu ikinci eksen de, bu ekolün etkisiyle şekillenmiştir. Bu ekolün tanımlayıcı özelliği, hasta bireyin özerkliğine ve bu özerklik bağlamında da kişilerin sağlık hizmetindeki birincil karar verici olarak saygı görmesine odaklanması ve tıpta paternalizme karşı çıkmasıdır. “Eksen, tipik olarak hasta bireyin haklarına ve bu haklar doğrultusunda sağlık hizmeti veren profesyonellerin ve kurumların (özellikle de hekimlerin) yükümlülüklerine ya da ödevlerine odaklanır. Hastanın karar vericiliğini ön plana aldığı için de, tıp uygulamalarının tarihi boyunca sürekli olarak karar verici konumunda olagelmış olan hekimlerin karar verici konumuna ve otoritesine meydan okur.”⁶

Bu iki eksen arasındaki etik tartışmalar bize Sümer Tanrıçalarının sağaltıcılığı ile Yunan tanrılarının gazapları arasındaki mitolojik anlam farkını da hatırlatıyor.

Birinci eksende sağlıklı bir özne olarak değil İKTİDAR olarak DEVLET, herkese eşit, ücretsiz ve erişilebilir biçimde sunulmalıdır. Evet sunulmalıdır da, HEKİM’in tahakkümüyle sonuçlanan bu sunum halkın bir bütün olarak sağlıklı haline nasıl hizmet edecek?

“Yunan mitolojisine göre, tıbbın ve sağlığın tanrısı Appolon ve Koronis’in oğlu Asklepios, doğanın içinde yaşayan, doğanın sırlarını bilen Kheiron’un yanında yetişir. Asklepios, zamanla hekimliğin ve cerrahliğin tüm sırlarını öğrenir, usta bir hekim olur. Ancak Asklepios bununla kalmaz, ölüleri bile diriltmeye başlar. Tanrıların tanrısı Zeus, doğal düzene aykırı davranan ve kendi otoritesini zayıflatan hekim tanrının gücünü kıskanır; ölülerin diriltilmesi ise yer altı Tanrısı Hades’i de iyiden iyiye huzursuzlandırmaya başlamıştır. Zeus, bu had bilmezliği, Asklepios’u yıldırımlarla öldürerek cezalandırmıştır.” Birinci eksenin ikinci eksene göre nispeten ötelediği ise; bir çeşit tahakküm riskini de taşıyan Hekimin Mutlak Hakimiyeti karşısında, binlerce yıl öncesinden işittiğimiz mitolojik bir uyarı niteliğindedir. Günümüzde ise hekimler; meslek birlikleri ve örgütlerinde hekimin ahlakına yönelik bildireler, ortaklaşmış el kitaplarıyla ve deklarasyonlarla bu hakimiyetin ahlaki sınırlarını standardize etmeye çalışıyorlar. Hippokrates gibi tıp etiğinin kurucularının çalışmalarını yazıya dökmelerinin üstünden 2000 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına karşın, şu ana kadar tıp mesleğinin tıp etiği öğretmek için temel, evrensel olarak kullanılan

bir kaynağa sahip olmaması şaşırtıcıdır. Modern sağlık hizmetleri, karmaşık ve çok boyutlu etik ikilemlerinin doğmasına yol açmıştır. Hekimler bu ikilemleri yetkin biçimde çözmek için çoğunlukla hazırlıksızdır. Tıp etiği bir “doğrular ve yanlışlar listesi” değil, sağlam ve ahlaki kararlar verebilmek için önkoşul olan duyarlı bir BİLİNCİ gerektirir. Bireysel etik düşünmek ve ekip ortamında tartışmayı geliştiren birçok olgusal örnek söz konusudur. Bu örnekleri hayvan deneyleri, ilaç çalışmaları, tedavi rehberlerinin hazırlanmasından başlatıp estetik kaygıları giderme yöntemlerinde tıbbın kullanımına kadar genişletebiliriz. Hasta-hekim ilişkisi kurabilmek oldukça ayrıcalıklı bir durum yaratır; etik değerleri ve güven çerçevesinde bilimsel bilgi aktarımı ve hizmet sunumunu kolaylaştıran eşsiz bir ilişkidir bu. Hekimin kurduğu farklı ilişkilere göre tıp etiği tekrar tekrar yapılandırıldı, ancak çekirdeğinde daima hasta-hekim ilişkisi bulundu. Son zamanlarda bu ilişki kaynak kısıtlılıkları ve diğer etmenler nedeniyle baskı altına girmiştir ve bu bağı etik uygulamalarla güçlendirmenin ne kadar gerekli olduğu da hekim meslek örgütleri tarafından vurgulanmaktadır. Son söz her zaman, tıp etiğindeki herhangi bir tartışmada hastanın sahip olduğu merkezi rol üzerinedir. Birçok tabip birliği kuruluş bildirelerinde, hizmete ilişkin herhangi bir karar verirken, hasta için en iyi olanın her zaman ilk dikkate alınması gereken şey olduğunu belirtmektedir. Sağlık bilgisini hunharca kadından koparıp alan hekimlik, ahlaki standartları kurmada maalesef yeterli olamamıştır.

Sümer tanrıçası İnanna/İştâr kültünde ise tanrıça hem aşkın hem şifanın hem de doğanın tanrıçasıdır ve şifacılık bir tahakküm meselesi değil doğanın, biyolojik döngünün ve evrenin ayrılmaz bir parçasıdır.

Biyoeetik ve/veya Tıp Etiği; kadın bilimi açısından ele alınırken yukarıda bahsi geçen iki ana eksenden bağımsız olmayı başarabilmelidir bence. Doğal sağlık ve kültürel sağlık bilgilerinden tamamen koparılmaya çalışılan insanlık, bilge-şifacı kadına her zamankinden çok ihtiyaç duymaktadır. Ticarileşen, teknolojiye mahkum edilen, tahakküm aracı olarak kullanılan sağlık bilgisi; sağaltım dışında sağlığı koruma bilgisiyle donatılarak tekrar biz kadınların yaşam-doğa sevgisi, duyarlılığı ve zarafeti ile buluşmadan, toplumsal anlam dünyasından dışarıda kalan, dolayısıyla ahlaki (etik) değerleri hakiki olmayan ya da hep oluşturulmaya çalışılan bir araçtan öteye geçemeyecektir. Sonuçta, bütün olarak sağlığın ahlaki değerleri ERKEK BİLİM ve kapitalist uygarlık tarafından unutturulmuştur. Bizlerin işi hatırlamak ve sağlık hakikatine dair bağımsız bir yolculuğa çıkmak olacaktır.

⁶ Tolga Güven, “Türkiye’deki tıp etiği tartışmalarının ana eksenleri ve sorunları: Eleştirel bir değerlendirme” Türkiye Biyoetik Dergisi, 2014 Vol. 1, No. 1, ss 13-24

Sağlığın Metalaştırılması: Kadın Emegi ve Bedeninin Sermayeye Kurban Edilişi

Gülizar İpek

“Kadın ev, aşk ve cinsellik anlamına geliyorsa,
anlamına gelmediği şeyler genel olarak para, iş, sınıf ve siyasettir”.

(Tom Williamson)

1.Sağlığın Piyasalaştırılması

Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünya ekonomisini etkileyen 1970’li yıllardaki ekonomik krizler, 1980’lerin başında neoliberal ekonomik politikaların devreye girmesiyle sonuçlanmış ve ortaya çıkan neoliberal anlayış,devletlerin ekonomi üzerindeki hâkimiyetinin kaldırılmasını çözüm olarak sunmuştur. Küresel kapitalizm sürecinde neoliberal politikalarla son yıllarda sosyal devlet hedef alınmakta, piyasa aktörlerinin önünü açmak için yeni piyasacı alternatifler üretilmekte ve temel sosyal hizmetlerin piyasa aktörlerince sunulmasının koşulları oluşturulmaktadır.¹ Yaşlı Si- lenos’u ağırlamasından dolayı Tanrı Dionysos’dan dokunduğu herşeyin altın olmasını’ dileyen Kral Midas edasıyla hareket ediyor sermaye de. Yüksek kar elde edebileceği ancak devletin egemen olduğu sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi sosyal devletlerin temel hizmetleri olarak görülen alanları metalaştırma sürecine çekmekte

¹ Ergun, C. &Dericioğulları Ergun, A., 2010, “Dönüşüm mü, Piyasalaştırma mı? Sağlıkta Dönüşüm Programı Üzerine Bir Tartışma,” Toplum ve Demokrasi, 4 (8-9-10), Ocak-Aralık, s. 33-54.

ve insanların en temel ihtiyaçlarını ‘paralı hale getirmektedir.’²

Sermaye için esas olan yeni değerlendirme ve kârlılık alanları yaratmaktır. Kuşkusuz sermaye açısından sağlık sektörünün küresel ölçekte genişleyen faaliyet alanının ulaştığı boyut ve bir sermaye birikim alanı olarak artan önemi yadsınamaz. Kaldı ki kamu bütçelerindeki ve maliyet kontrolünü sağlamaya yönelik girişimlerdeki tıkanmalara ve krizlere rağmen sağlık hizmetleri alanı sermayeye her zaman kâr ve gelecek vaat etmektedir. Kriz dönemlerinde diğer sektörlerde talep düşmesi riskiyle karşı karşıya kalan yatırımcılar zarar ederken, sağlık hizmetlerine olan yüksek talepler korunmakta; hastalar her zaman klinik tedaviye muhtaç bırakılmaktadır.³ Çünkü hiçbirimiz, piyasadan bir malı alıp almamayı seçtiğimiz gibi, hasta olup olmamayı seçemeyiz; hiçbirimiz neden veya ne zaman hasta olacağımızı bilemeyiz ve uygun tedavi yönteminin ne olacağını belirleyemeyiz.⁴ Dolayısıyla kapitalizmin kârın sınırsız görüldüğü bir alan olan sağlık hizmetlerini, piyasada alınıp satılabilecek metalara dönüştürme eğilimi daha da artmaktadır.

Sosyal devlet toplumsal sözleşmelerin sona erdiği 1980’li yıllardan sonra sermaye; küreselleşme süreci ile yeni coğrafyalarda, yeni üretim alanlarında, yeni sektörlerde yeni stratejiler geliştirmiştir.⁵ Marx’ın deyişiyle sermaye, her zaman yalnızca gerçekleşmesinin özel koşullarını arar ve söz konusu koşulların yükünü ülkenin gereksinimleri olarak bütün ülkenin üstüne yıkar. Kamusal faaliyetlerin devletten ayrılması ve bunların sermaye tarafından üstlenilen faaliyetler alanına dâhil olması, sermayenin toplumsal örgütlenme boyutunun bir göstergesidir. Öte yandan sermaye üretimin genel koşulları adına devleti devreye sokarak bu faaliyetleri devlet üzerinden gerçekleştirir.⁶

² Ergun, C. &Dericioğulları Ergun, A., 2010, “Dönüşüm mü, Piyasalaştırma mı? Sağlıkta Dönüşüm Programı Üzerine Bir Tartışma,” Toplum ve Demokrasi, 4 (8-9-10), Ocak-Aralık, s. 33-54; Fuat Ercan, “Meta Neleri içerir? Sağlık Hizmetlerinin Metalaşması”, Kapitalizm Sağlığa Zararlıdır içinde, Ed. Osman Belek, Hayygrup Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.40.

³ Hermann, Christopher (2009), “TheMarketisation of HealthCare in Europe”, Panitch, Leo - Leys, Colin (Ed.), MorbidSymptoms: Health Under CapitalismSocialistRegister 2010, TheMerlinPress, London, s. 125-144.

⁴ Deppe, Hans - Ulrich (2009), “The Nature of HealthCare: CommodificationversusSolidarity”, Panitch, Leo - Leys, Colin (Ed.), MorbidSymptoms: Health Under CapitalismSocialistRegister 2010, TheMerlinPress, London, s. 30-39.

⁵ Erbaş Ö, Yavuz C İ, İlhan B, Soru ve Yanıtlarla Kamu-Özel Ortaklığı, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Birinci Baskı, 2012, Ankara

⁶ Marx, Karl (2003), Grundrisse Cilt: 2, Çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, Ankara.

Küreselleşmeyle birlikte dünyanın büyük kısmını etkisi altına alabilen IMF (Uluslararası Para Fonu) ve WB (Dünya Bankası) gibi uluslararası ekonomi örgütlerinin yapılan antlaşmalar ve sözleşmeler ile iktidara gelen hükümetlere sağlayacakları kredi karşılığında bu hükümetlerin politikalarını hazırlama sürecinde uymalarını istedikleri tavsiyeler neoliberal sermaye birikiminin başlama noktasıdır.⁷ Bu kapsamda Dünya Bankası tarafından 2002’de hazırlanan “Türkiye: Yaygınlığı ve Verimliliği iyileştirmek Amacıyla Sağlık Rektöründe Yapılan Reformlar” adlı rapor ile Türkiye için adeta bir sağlık politikası önerilmiştir.⁸ Önerilen bu sağlık politikasının⁹ AKP hükümetleri aracılığıyla 2003 yılında ilan edilen Sağlıkta Dönüşüm Programı ile o tarihten bugüne adım adım hayata geçirildiği ve sağlığın metalaştırıldığı; AKP’nin 58. Hükümet Programı ve Dünya Bankası Raporunun kıyaslaması ile net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹⁰

“Türkiye: Yaygınlığı ve Verimliliği İyileştirme Amacıyla Sağlık Sektöründe Yapılan Reformlar” Dünya Bankası (2002)	58. Hükümet Programında Sağlık Hizmetlerine İlişkin Hedefler (2002)
Sosyal güvenlik örgütlerinin birleştirilmesi	Sosyal güvenlik sisteminin bütçe üzerindeki yükünün kaldırılması
Genel Sağlık Sigortası kurulması	Genel Sağlık Sigortası kurulması
Kamu hastanelerinin özerkleştirilmesi	Hastanelerin özerkliğe kavuşturulması
Sağlık ve Çalışma Bakanlıklarının hizmet sunumundan çekilmesi	Sağlık hizmetlerinin sunumu ile finansmanının birbirinden ayrılması
Aile hekimliği uygulamasına geçilmesi	Aile hekimliği uygulamasına geçilmesi

⁷ Sapmaz H., Kadın, Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme, Yasama Derneği Dergisi, 11.32, (2016): 41-63.

⁸ Harmanlı Seren A K., Yıldırım A, Özelleştirme: Sağlıkta Özelleştirme ve Hemşireler, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2013;16:1.

⁹ Sağlık sisteminde dönüşümde öne çıkan eğilimleri ve girişimleri şöyle özetlemek mümkündür: 1) Toplam sağlık hizmeti finansmanında kamusal finansmanın (genel bütçe payının) azaltılması veya yerini prim sisteminin alması; 2) sağlık harcamaları finansmanına vergi ve sigorta primleri ile yapılan katkıların yanında, cepten ve ek ödemelerin de yaygınlaşması; 3) özel sağlık fonlarının ve özel bireysel sağlık sigortalarının yaygınlaştırılması; 4) sağlık hizmetlerinin finansmanı ile te-

Sonuç itibarıyla sağlığın metalaştırılması, piyasalaştırılması ve piyasa ilkelerinin benimsenmesi sürecini kurumsallaştıran kamu-özel ortaklık uygulamaları, sağlık hizmetlerine erişimde ve faydalanmada sınıflar arasındaki eşitsizlikleri derinleştiren bir uygulamadır. Kamu-özel ortaklık projeleri özellikle sağlık çalışanları ve sağlık hizmetinden yararlananlar açısından önemli sorunlara yol açmaktadır. Çalışanların sosyo-ekonomik güvenceleri ortadan kalkmakta; ücretler düşerken çalışma koşulları da değişmektedir. Bu değişiklikler güvencesiz istihdamın genişlemesine yol açmaktadır. Ortaklık modellerinde kamu çalışanlarının bu süreçte üstlendiği rol bu kez özel sektör çalışanları tarafından üstlenilmekte; işten çıkartmalar nedeniyle yedek bir işgücü yaratılmaktadır. Çalışma koşulları ve çalışma süreleri daha da ağırlaşırken, yardımcı hizmetlerde ve bakım-onarım hizmetlerinde çalışanların sayıları da hızla azaltılmaktadır.¹¹

2. Kadın Emeği ve Bedeninin Sermayeye Kurban Edilişi

Sağlığın metalaştırılmasını, sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin kadın emeği üzerindeki etkisi ve sağlığın kadın bedeni üzerinden piyasalaştırılması boyutlarıyla ele almak; ekonomisiz kılınmış ya da kılınmaya çalışılan kadın gerçeğini ve kapitalist uygarlık tarafından sömürülen kadın bedeni gerçekliğini daha etkili ve çarpıcı bir şekilde açıklığa kavuşturmak açısından faydalı olacaktır.

Sağlık hizmetlerindeki özelleştirmeler sonrasında esnek çalışma koşullarında iş güvencesiz çalışmanın kamuya göre çok daha yaygın olduğu özel sektörde artan kadın istihdamından söz etmek mümkündür. Bir yandan artan işsizlik oranları karşısında düşük ücret ve esnek çalışma koşullarının tercih edilir olması, diğer yandan başta sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ile ev içi emeğin daha yoğun ve

darikinin birbirinden ayrılması; v) (hizmet) alıcı ile sunucu ilişkilerinin gelişmesi; vi) sağlık sistemlerinde iç pazarların kurulması yoluyla sağlığın kendi içinde bir piyasaya dönüşmesi; vii) sağlık hizmeti sunucularının özerkliklerinin ve farklı sağlık hizmeti tedarikçileri arasında rekabet ortamının oluşturulması; viii) hizmetlerin fiyatlandırılması; ix) performansa dayalı ücretlendirme; x) risklerin bireyselleşmesi; xi) kamu hastanelerinin özel yatırımcılara satılması ve özelleştirmeler; xii) yeni özel hastanelerin artışı; xiii) taşeronlaştırma; xiv) adem-i merkezileşme ve xv)

¹⁰ Harmanlı Seren A K., Yıldırım A, Özelleştirme: Sağlıkta Özelleştirme ve Hemşireler, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2013;16:1; Pala K. Dünya Bankası’nın Türkiye İçin Sağlık Politikası ve Genel Sağlık Sigortası. Toplum ve Hekim 2003; 18(2):115-9.

¹¹ Güzelşarı S, Sağlık Sisteminde Yeniden Yapılanma ve Kamu- Özel Ortaklıkları, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 45, Sayı 3, Eylül 2012, s. 29-57.

daha özel bir toplumsal anlama bürünmesine, karşılıksız bakım emeğinin ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu sürecin kadın üzerindeki etkisi salt istihdam odaklı bir bakışla ucuz kadın emek gücü üzerinden emeğin *feminizasyonu* ile sınırlı olmayıp *yoksulluğun* ve *işsizliğin feminizasyonuna* da neden olmaktadır.¹²

Sağlığın sermaye için çekici bir kâr alanı haline gelmesiyle birlikte hastaları iyileştirmek yerine, hasta olmayanları da küresel sağlık alanının “müşterisi” haline getirmek; sağlık hakkı yerine, tekil hastaların tercih hakkı ve onların taleplerine karşı duyarlılık göstermek önemli hale gelmiştir. Sağlık hizmetleri sisteminden beklenen ise potansiyel tüketicilerin/müşterilerin taleplerini karşılayabilmektir.¹³ Bu bağlamda, kapitalist sistem sağlık hizmetine olan talebi, çeşitli mekanizmalar yoluyla kısırtmaya çalışmaktadır. Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ile özel sektörün sağlık alanına daha fazla dâhil olması sonucunda stratejik sağlık uygulamalarının yönelimi de değişmeye başlamıştır. Alıcılarda tutum ve davranış değişikliği sağlamaya yönelik uygulamaların, öncelikli olarak kamu yararı gözeterek değil, uygulayıcıların kendi çıkarları doğrultusunda tasarlanmasını hedefleyen *stratejik sağlık uygulamaları* gündeme gelmiştir. Günümüzde pazar oluşturmaya, talep yaratmaya, daha fazla tüketime, dolayısıyla da *sağlığın metalaştırılmasına* ve *tıbbileştirilmesine* katkıda bulunabilen bu tür stratejik uygulamalar, sağlıkla ilgili anlamlandırmaların oluşmasında baskın hale gelmektedir.

Tüketim kültürü ve medyanın başat öğeler olduğu günümüz toplumunda sağlık, hastalık, beslenme, güzellik anlayışları da dönüşmektedir. Bireyselleşme, özgürlük ve bedene ilişkin tartışmaların gündeme gelmesi ise bu sürecin sonuçlarındandır. Her dönemin ve her sistemin ayakta kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için oluşturduğu bir takım kurallar bütünü ve değerler sistemine paralel olarak istediği bir insan tipi, bir insan modeli olduğu düşüncesinden hareketle her toplumsal yapının da varlığını sürdürebilmek anlamında insanları denetim altına almak, disipline etmek için kullandığı aygıtlar, kurumlar ve sistemler olduğu söylenebilir.¹⁴ Sağlıklı yaşam telkinleri altında her bireyin birer sağlık uzmanıymışçasına kendi eylemlerine yön verme çabasının uygulama alanı olarak beden, bir yapboz oyununa tabi tutulmaktadır. Modernliğin bütüncül, disiplin edici kurumlarından farklı olarak;

modernliğin farklı evresinde tüketim kültürünün etkisi altındaki bireylerin her biri, kendi beden denetim ve disiplini daha kusursuz bir bedene kavuşma, daha uzun yaşama ve daha genç olma hayalleriyle büyülenerek yapmaktadırlar.¹⁵ Tüketim toplumunda gündelik yaşamın çeşitli yönlerinin giderek tıbbın ilgi alanı içerisine kaydığını görmekteyiz. Bu anlamda tıbbın iktidar alanını yaygınlaştırarak, doğrudan tıbbi bir olay olmamasına rağmen beslenme, kozmetik, güzellik... vs gibi konularının da açıklanmaya çalışılması olgusuna “*tıbbileştirme (medicalization)*” adı verilmektedir.¹⁶

Tıbbileştirmenin en fazla görüldüğü alan kadın bedenidir. Özellikle kadın bedeni, güzellik, diyet, kadın hastalıkları, cinsellik, menopoz, yaşlanma gibi konuların sağlık haberleri ve yayınlarında ön planda olması bu durumu netleştirmektedir. Hatta medyada sağlık ile ilgili yayınların bu konularla sınırlanıp tanımlandığı ve sağlık tanımının neredeyse tamamen söz konusu alanlarla ifade edildiği, yani ağırlıklı olarak kadın bedeni üzerinden tanımlanan, gençlik, güzellik, cinsellik ile ilgili imgelerin sağlıklı olmakla eş tutulduğu, sınırlandırıldığı iddia edilebilir. Kadın bedenine ait birçok süreç ve tabii olay tıbbi terimlerle ifade edilip hastalık kategorileri içerisinde yer almaya başlamıştır. Yaşlılığa bağlı olarak vücudun çeşitli yerlerinde oluşan değişiklikler, hamilelik, doğum, cinsiyet farklılıkları, bağımlılık durumları gibi birçok konunun tıbbın ilgi alanına dâhil olması, bedenin de bu alan içerisinde geçmişte olduğundan daha geniş ve gidererek büyüyen bir alan işgal etmesini sağlamıştır.¹⁷

Özellikle beden “beğenin” bir parçası haline gelince, sağlın korunmasına ilişkin pek çok unsur beğeni oluşturmak için tüketilebilir duruma gelmiştir. Beğeni oluşturma düşüncesiyle bedensel estetik sağlayan pratiklerin sağlıkla ilişkilendirilmesi, *reklamlar ve medya yoluyla* daha fazla kitle tarafından sağlıklı bir yaşam için elzem olarak görülmesine neden olmakta ve bu uygulamaların daha fazla tüketilmesini sağlamaktadır. Bu uygulamaların sağlıkla ilişkilendirilmesi ile kozmetiğin tıbbileştirilmesinin yanı sıra estetik operasyonlarının da tıbbileştirildiğini görmekteyiz. Estetik bir görünüm, “orantısız” yüz ve vücut hatları üzerindeki operasyonlar gibi birçok estetik görünüm amaçlı cerrahi operasyonlar da tıbbileştirilen alanlar arasında yer almaktadır.¹⁸ Kapitalist uygarlığın metalaştırma aracı olarak kullandığı modernliğin mekânları

¹⁵ A. Kurt, Tüketim Toplumunda Kusursuzlaş(tır)ma Ayinlerinin Kurbanı Olarak Beden, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2016 20(4): 1301-1319

¹⁶ Illich, I. (2014). Sağlığın Gaspi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

¹⁷ Demez G, Medyada Yeni Sağlık Anlayışları ve Kadın Bedeninin Temsili, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 2012; Illich, Zola, vd. (Editörler), Profesyoneller İktidarı, Çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, 1994

¹⁸ Sezgin, D. (2011). Tıbbileştirilen Yaşam. Bireyselleştirilen Sağlık. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

¹² Ergüder B., “Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Ve Kadın Emeği”, Almanak 2009 Analizleri, Serap Korkusuz Kurt, Ed., Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, ss.360-371-2010

¹³ Kaan, Tufan (2007), “Yuvarlak Masa: Yakın ve Uzak Gelecekte Dünya, Türkiye ve Sağlık”, Toplum ve Hekim, Cilt 22, Sayı 3, Mayıs-Haziran, s. 226-238.

¹⁴ Demez G, Medyada Yeni Sağlık Anlayışları ve Kadın Bedeninin Temsili, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, 2012

ölüme, yaşlılığa karşı mücadelenin mekânı olarak estetik cerrahi ve müdahalelerin yapıldığı hastaneler, klinikler veya kozmetik bakım, botoks, yağ aldırma gibi hizmetlerin de verildiği güzellik merkezleri ve kuaförler gibi bedenin yenilenmesi ve direnmesi için güç kazandığı mekânlardır.¹⁹

Diğer taraftan mevcut tüketimci kapitalizm türü kadın bedenini sağlıklı, güçlü ve becerili, çalışmaya aday bir beden sermayesiyle değil; gençliği, güzelliği, çekiciliği ile de arzulanan bir çalışan beden olarak ekonomik bir değere dönüştürmüştür. Özel ve kamu hastanelerinde evrak, otomasyon gibi hizmet sektöründe çalışan emekçi kadınların genç ve güzel diye tanımlanan kadınların arasından seçilmesi ya da kadın çalışanların makyajlı, bedeni teşhir etmeye yönelik göğüsleri ya da bacakları ön plana çıkaran libidinal giyimli olmaya zorlanması, sağlığın kadın bedeni üzerinden metalaştırılmasının diğer bir yönünü oluşturmaktadır.²⁰

Bu bağlamda; genelde kamu hizmetlerinin, özelde sağlık hizmetlerinin metalaştırılması, tıp alanındaki etik değerlerin tahrip edilerek sağlık alanının ciddi bir piyasaya dönüştürülmesi, sağlık(sızlık)tan para kazanmayı temel hedef haline getirmiş mevcut hekim ile hasta, tıp ile toplum ilişkisinin sorgulanması gerektirmektedir. Sağlık söylendiği gibi bireysel bir mesele değildir. Aksine çok temel bir kültür ve etik meselesidir. Bu alanının, Hipokratik etikte yer alan, “öncelikle zarar verme” (primum-nonnocere) temel ilkesiyle birlikte etik-estetik ilkeler üzerinden toplum-sağlık ilişkisi yeniden örgütlenmelidir. Zira kar amacı ile yapılan ticari bir hizmete dönüşerek vatandaş hasta eden sağlıksız toplumsal düzende sağlık hizmetinin yitirdiği sosyal rolünü yeniden örgütlemek savunduğumuz etik-estetik toplumsallığın temel gerekliklerindendir. Bunun için tıpkı eğitim, kültür, ekonomi, sanat, siyaset vb alanlarda olduğu gibi, tutsaklaştıran, metalaştıran, piyasacı sağlık anlayışını örgütleyen kapitalist “sağlık”düzenine karşı gösterilmesi gereken mücadele, başta kadının özgürlüğünü, eşitliğini, demokrasisini ve sağlığını hedefleyen çok kapsamlı teorik çalışmalar, ideolojik mücadeleler, programatik ve örgütsel faaliyetler, en önemlisi de güçlü eylemler temelinde yürütülmelidir.²¹

¹⁹ Kurt A, Tüketim Toplumunda Kusursuzlaş(tır)ma Ayinlerinin Kurbanı Olarak Beden, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2016 20(4): 1301-1319

²⁰ G. Seçkin, Gençlik ve Güzellik Sermayesi’nin Ticari ve İletişimsel Değeri, Akdeniz İletişim Dergisi, sayı 21, 2014, ss. 71-80

²¹ A. Öcalan, Emek ve Toplum, Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları

Tüketim Çağında Güzellik

Roni Aksoy

I.

Yaşam Anlamla Işıldar

Taştta gül, çölde vaha olma gerçeği

Nasıl yaşamalı sorusu, insanlığın varoluşundan bugüne kendisine sorduğu ve cevap bulmak için serüvenlere atıldığı bir sorudur. Sadece beslenme, barınma ve üreme insan yaşamını tarif edemez. O yüzden anlam arayışı da insan yaşamı kadar eski ve sürekli. Aslında çoğu zaman insan anlam gücü sayesinde yaşamı yaşanılır kılmış, zorluklarla başatmayı başarmıştır. Mağaralarda çizdiği resimler, taşlara verdiği şekiller, hayvan derilerine döktüğü duygular, insana ışık olmuş, yaşam yolunu açmıştır. O yüzden toplumsal yaşamı, sadece üretim teknikleriyle tanımlama, belki de tarihin en büyük sapmasıdır. İnsanın ruh ve düşün dünyasını bu denli mekanikleştirme ve araçsallaştırma, erkek aklının en büyük tuzağıdır. Rasyonalitenin bu zehrinden içmeyen kalmamıştır. Bu özne-nesne ayırımına dayalı bakış açısından kaynaklı insanın en temel özelliği ve farklılığı “yansıma” halini almıştır. Halbuki maddi uygarlık da bu tasarım gücüyle var olmuştur. Yine bu ele alış, aslında insanın varlığına ve özgürlük tutkusuna karşı da bir inkardır. Sonuçta özgürlük mücadeleleri sadece somut koşulların, somut tahlilleri üzerinden gelişmemiştir. Koşulların hiç elvermediği dönemlerde taşta gül, çölde vaha olma gerçeği metafizik gücün fırtınasıyla mümkün olmuştur. Manevi uygarlık, hep bir adım ötede maddi uygarlığın tetikleyici ve yaratıcı gücüdür. Tarihsel akışın her devresinde kesinlikle bedensel yapı ile birlikte hatta bazen ondan önce tinsel ve ussal devrimler yaşanmıştır. Çoğu zaman bilişsel devrimler kader tayin edici haldedir.

Onun için toplumsal yaşamın ilk evrelerinden itibaren insan, doğanın bilinmezliği ve heybeti karşısındaki güçsüzlüğünü, anlamlandırma gücüyle aşmıştır. Bu dönemin düşünüş biçimi olan arkaik ruhanilik yani animizmle insan, yaşamı ve içinde varolduğu habitatı tanımlamaya çalışmıştır. İnsanlığın düşünce haritasındaki bu gen, her dönemde farklı bir çehreye evrilerek süregelmıştır. Varlığı ruhla, iç gözle okuma ve öyle yaşama tanrıça kültürünün de esasıdır. Yaşamı simbiyotik ilişkiler içinde organik ele alış, anlamın en kutsal halidir. Bu özgürlükçü kült, anlamın en çok etik ve estetik kazandığı dönemdir. Yaşamın komünal ve demokratik karakteri onun hem güzel hem de iyi olduğunun göstergesidir. Bu toplumsallığın özü, yeryüzünün ilkesi olan çoğulluğa dayalıdır. Enerjisini aynılıktan değil farklılıktan aldığı için sinerji oluşturmuş, toplumsal hafızada yerini korumuştur. Toplumsal çokluğun bu muazzam uyumu estetik ve etik yaşamın da zirvesidir.

Öznelerin Ortak Hikayeler Ağı

Aslında anlam bir nevi insanların birlikte ördüğü ortak hikayeler ağıdır. Homo sapiens sadece bir şeyleri hayal etmesi ile değil, bunu kolektif yapmasıyla da farklıdır. İnsan bir şempanzeden bireysel olarak çok daha zeki olduğu ya da daha becerikli parmakları var diye değil, kalabalık gruplarla bile esnek işbirliği yapabilen tek tür olduğu için farklıdır.¹ Elbette zeka ve alet yapma becerisi de çok önemlidir. Ancak insanlar kalabalık gruplar halinde esnek işbirlikleri geliştirmeseydi, yaratıcı beynimiz ve marifetli ellerimiz uranyum atomları yerine hala çakmaktaşı parçalıyor olurdu. Bu ikinci evren ya da doğayı yaratma gücü, insanın bu özelliklerinin toplamıdır. Birlikte yapma duygusu ve aklı tanrısal niteliklere sahiptir. Birlik kelimesini şöyle de okumak mümkündür: Parmakla-el, ağaçla-orman ilişkisi gibi... Bir üzerinden birlik oluşturma...

Öznelerin kurduğu yaşam ormanı en nefes alınır olandır. Her öznenin farklılığını oluşturmaları ve bu enerjiyle topluluğa katılması, kesinlikle insanın varlık koşulu olan toplumsallığı güçlü kılacaktır. Öznelerin topluma katılım biçimleri de çok önemlidir. Verili olanın bir uzantısı olmak, katılımı güçlendirmeyi değil; sürüklenmeyi, şeyleşmeyi ifade eder. Bireyin özgünlüğünü yakalamasıyla toplum kimlikleşir, varlaşır, canlı, neşeli bir hal alır. Silik, edilgen bireyler, toplumun da vasat kalmasının nedenlerindendir. Şüphesiz bireyi güzelleştiren ve etik sahibi kılan en temel özellik, toplumsallığına karşı duyduğunu sorumluluktur. Toplumunun acısını, tasasını, neşesini yaşayan birey her türlü değişimin kaynağıdır. Bu nedenle bu sorumluluk aslında tüm sanatsal, kültürel, ahlaki ve siyasi gelişmelerin motorudur. Toplumsal sorumluluk ve duyarlılık, devrim yaratan bilinç formu ve duyumsamalardır.

Toplumsal gerçekliğin kendisinde paradoksal bir yapı vardır. Gerçeğin çekilmezliği bireyin devingenliğine, ona karşı duyulan sorumluluk ve değiştirme arzusu da yaşamın farklılaşmasına neden olur. Onun için beğenmeme ve beğenilir kılma istenci içiçe geçmiş değerlerdir. Birbirine tezat gibi görünen fakat birbirini doğuran gerçekliklerdir. Tez-antitez ve sentez eyleşiminin (diyalektikinin) muhteşem birlikteliği bu olgularda mükemmel bir biçimde görülür.

II.

Modern Toplumda Tüketim İdeolojisi

Nesne Öznedir, Özne ise Nesnedir

Günümüz toplumlarında toplumsal çürümenin bir nedeni birey ve toplum arasındaki dengesizlik, diğer nedeni de bireycilik ve bireyselliğin birbirine karıştırılarak, para ve güçten başka tanrı tanımayan kör bir bireyciliğin şahlandırılmasıdır. Oysa bireyselleşme ve bireycilik birbirinden çok farklı olgulardır. Bireyselliğin özü topluma, bireyciliğin ise egoizme, narsizme dayalıdır. Zaten bireycilik kapitalist modernitenin esasıdır. Meta estetiği ve tüketim ideolojisi bu esas üzerinden geliştirilir. Bireyciliğin bu denli hortlatılmasıyla tüketim, bir yaşam tarzı haline getirilmiştir. Modern yaşamda hayatın zirvesi her şeyin tadına bakmaktır. Tüketicilik, zafer ve mutluluk duygularının, haz ve isteklerin baskılanması da bu yaşam anlayışında bir nevi kölelik olarak tanımlanmaktadır. Oysa güdü tutkunu ve bağımlısı bu bireyin eliyle, toplumsal tüm değer yargıları alaşağı edilmiştir. Bu toplum olmaktan çıkarılmış kırım hali, yaşamın yerine ikame edilmiştir. Bu açıdan kölelik tanımının ters yüz edildiğini de görmekteyiz.

Cinsellik ve açlık güdüsünün esaretinde yaşayan bireyin kendini çok özgür görmesi ve hissetmesi yanılsamadır. Yaşamın anlamının bu denli başkalaştırılması tam bir garabettir. Güdüselliğin toplumsal dokuya bu derece nüfuz etmesi ve yaşamın bundan ibaret görülmesi, ahlak felsefesinin yokluğuna delalettir. Zaten ahlaki değerler tüendiği için yaşamın her yanı cinsellik ve açlığın doyumunu için dizayn edilmiştir. Bu her iki güdünün reklam sektörünün her karesine yedirildiğini görmek zor değildir. Araba reklamlarına bir bakalım. Burada meta, tamamen özne niteliği kazanmıştır. Önemli olan arabanın çekici hale getirilerek piyasaya ve satışa sunulmasıdır. Bu çekicilik kadınla sağlanmaktadır. Kadının buradaki varlığıyla hem erkeğin arabayı satın alma isteğine hem de cinsel açlığına hitap edilmektedir. Dondurma, elbise vb. tüm reklamlarda bu örgüyü görmek mümkündür. Bu reklamlarda kadın ve erkek kullanım biçimiyle adeta metanın yani satışa sunulan malın sosu gibidir. Burada meta kralıdır, insanda onun hizmetçisidir demek de mümkündür.

¹ Yuval Noah Harari, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens-İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi, Kolektif Kitap, 2016

Yani nesne özneleşmiş, özne ise nesneleşmiştir. Metaya tapan bu insan topluluğu, adeta her gün besmele çeker gibi tüketim tanrısına secde etmektedirler. Düşünebiliyor musunuz dünyada insanların çoğunu mutlu eden edimlerin başını alışveriş çekiyor. Metanın insan yaşamının can damarı haline getirilmesi, ahlaki ölçülerin ne kadar can çektiğinin de göstergesidir. Tüketim toplumundaki bu göstergeler yaşamın ne kadar anlamsızlaştırıldığı ve en kutsal olanın nasıl lanete döndüğünün ifadesidir.

Bireyin topluma, toplumun bireye kurban edilmesi de ahlaki çöküntünün en asal sebeplerindendir. Birinden birinin nesneleşmesi, yaşam diyalektiğinin bozulması anlamına gelir. Toplumsal aklın ve vicdanın birey özgürlüğüne dayalı gelişim göstermesi ve birey-toplum ilişkisinde optimal dengenin kurulması en elzem olandır. Aklın duygudan, bireyin toplumdan ya da toplumun bireyden kopması iktidarın dört nala ilerlemesine ve beraberinde ahlaki çöküşe yol açmıştır. Aslında pozitivist, parçalı us nesneleştirmenin kökenidir. Erkek egemen sistem, kültür ve ahlak da bu zihniyet formu üzerinden vücut bulmuştur. Kadınla erkeği, doğayla insanı, bedenle ruhu, maddeyle enerjiyi bu denli birbirinden ayırmanın kendisi en büyük kötülüktür. Böylece toplumsal ahlak ve vicdan erozyona uğramış, estetik dibe vurmuştur. Yaşamın çirkinleşmesinin kodunu buradan çözmediğimiz müddetçe güzelliğe erişilemeyecektir. Nesneleştirme, karşılaştırma, zıtlştırma, kategorileştirme iktidarcı sistemin özüdür. Yaşamın tüm renklerinin soldurulması, matlık ve donukluğun hakim kılınması efendilerin ekmeğine yağ sürmektedir. Bu şekilde sürüleşen toplum sürekli çobanlara ihtiyaç duyar hale gelmektedir.

Bireyin topluma, toplumun bireye kurban edilmesi de ahlaki çöküntünün en asal sebeplerindendir. Birinden birinin nesneleşmesi, yaşam diyalektiğinin bozulması anlamına gelir. Toplumsal aklın ve vicdanın birey özgürlüğüne dayalı gelişim göstermesi ve birey-toplum ilişkisinde optimal dengenin kurulması en elzem olandır. Aklın duygudan, bireyin toplumdan ya da toplumun bireyden kopması iktidarın dört nala ilerlemesine ve beraberinde ahlaki çöküşe yol açmıştır.

Zenginlik ve farklılıkları tekleştirme, aynı zamanda yaşamın yoksullaştırılması, tüm parıltılarının düşmesi anlamına da gelir. Toplumu homojenleştirme, bir nevi toplumun ruhunu çekme ve yaşayan ölüye dönüştürmedir. Tıpkılaştırma, farklılıkları yok ederek yaşamın zengin özünü kuruttuğu için insanı bir dişli bir makinaya çevirir. Bu zemin, biat kültürünün de geliştiği zemindir. Biat kültürünün toplumun tüm dokularına işler hale gelmesiyle, farklı olan sadece Reis kalır. Toplumun her gün bu korku duvarlarına çarparak sinmesi, ruh ve anlam yitimine neden olduğu için ahlaki tükeniş de sınır tanımadan ilerler. Bunun en bariz örneği şu anda Türkiye’de yaşanan durumdur.

Baskı, zor ve tehditlerin etkisiyle her gün ibadet edercesine diktaya alıştırılan toplum, zıvanadan çıkmışlığı yaşamaktadır. Balık baştan kokmuş, koku artık tüm toplumsal bedene yayılmıştır. Bu kanserleşme halinin sağaltılması, ancak ve ancak özgürlükçü değerlerle örülü yeni bir etik ve estetik kültürle mümkündür.

Emir Tüketim Tanrısından

İşin tuhaf yanı, sadece baskıcı toplumlarda değil, kendine en benim diyen toplumlarda da bu benzeşmenin yaşanmasıdır. Modern toplum denilen toplum, birbirine benzeyen insanlar topluluğudur. Kapitalist modern çağda, belki de tarihte hiç bir çağda geliştirilmemiş bir özümsetme ve kabul ettirme gücüyle, yaşam tarzları homojenleştirilmiştir. Estetik değerler sanallaşmış; idoller oluşturularak, toplumun hepsi bu yapaylığa tapar hale getirilmiştir. En temel amacı özneyi şekillendirmek olan estetiğin bir kopya makinasına dönmesi içler acısı bir durumdur.

“Duyular alanıyla akıl alanı arasındaki gerilim estetik aracılığıyla giderilir”² denilir. Modern toplumda kendi tercihlerimiz olduğunu düşündüğümüz pek çok şey, aslında kapitalist sistemin ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirilen, şekillendirilen tercihlerdir. Bu yönüyle baktığımızda modern estetik kapitalist sistem lehine bu gerilimi ortadan kaldırmaktadır. Mevcut sisteme uyum sağlamak zorunda olan edilgen bireyin eylemlerini “özgür tercih”le ifade etmesi Ali Şeriatî’nin ifade ettiği “alınasyon”³ (yabancılaşma) haline işaret eder. Bu yabancılaşma, ihtiyaç için tüketimden, tüketim için tüketime dönüşüyor. Bir süre sonra ise tükettiğimiz nesnelere benzeşmeye başlıyoruz. Günümüzde bunu çok açık biçimde görebilmekteyiz. Öyleki sosyal ilişkilerini bile tükettiği nesneler üzerinden kuran bireyler artık garipsenmemekte.

Daha fazla tüketerek daha fazla kabul görmeye çalışırız adeta, kendimizi eşe dosta, hatta sosyal medya yoluyla hiç tanımadığımız insanlara beğendirmeye çalışırız. Yeni çıkan bir ürünü, yeni çıkan bir telefon modelini örneğin, satın almadığı zaman kendini geri kalmış, demode hisseder. Her şey yeni ve son model olmalıdır ve teşhir edilmelidir. Bu tüketim tanrısının emridir!⁴ Emir yerine getirilmediğinde boşlukta hisseder insan kendini. Bu, inananların tüm yapılması buyurulanları yerine getirdiği tarihteki ilk din gibidir. Bu dinin cennet vaadi kapitalist etiğin dayandığı noktadır. Kapitalist etik, yaşamlarını açgözlülükle ve daha fazla kazanmakla uğraşarak

² Bilge Gürsoy, Tüketimin Estetiği ve Medya: “Bugün Ne Giysem” Programı Üzerinden Bir Değerlendirme, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2013/I, 44, 85-98 Aktaran: Erol Malçok, Tüketim Toplumu ve Estetik, <https://gaiadergi.com/tuketim-toplumu-estetik/>

³ Erol Malçok, Tüketim Toplumu ve Estetik, <https://gaiadergi.com/tuketim-toplumu-estetik/>

⁴ A.g.e

geçirmeleri için zenginlere, arzularını ve tutkularını gidermek için daha fazla satın almaları koşuluyla geniş kitlelere cenneti vadeder. O yüzden zamanında yeşil ve mavinin hakim olduğu gezegenimiz plastikten ve betondan ibaret koca bir AVM'ye (alışveriş merkezi) dönüşmüştür.

Bu cennet vaadiyle sürüklenen günümüz toplumu bu haliyle tam bir gösteri toplumdur. Debord'ın Gösteri Toplumu isimli kitabında dediği gibi “gerçek anlamda altüst edilmiş dünyada doğru, bir yanlışlık anıdır.”⁵ Gösteriden kaçılabilir bir alan ve zaman kalmamıştır. Dilek Özhan, 1966 yılında yazılan Gösteri Toplumu'nun güncelliğini hala koruduğunu aktarırken şöyle der: “Medyadan, akademiye, tarihten bilgi ve kültüre, günlük hayatta kullandığımız dilden sanata, boş zamandan bilime, bilimsel bilgiden sosyolojiye, ideolojiden bireysel varlığımıza her şey, gösterinin bir parçası daha doğrusu bir gösteridir ve gösteri toplumunu beslemektedir. Tüm iletişim araçları, metayı ve tüketimi över ve metaya duyulan isteği kamçılar. İnsan, her an harekete geçirilen arzularıyla baş başa bırakılmıştır. Örneğin bir giyim tarzı için tüm iletişim araçları metayı ve tüketimi över ve metaya duyulan isteği kamçılar.”⁶ Tüketicinin kendisi gösteri toplumunda bireyin varlığını ispatlayacağı yegane alan olmuştur. Tüketererek varoluşunu ispatlamaya çalışan birey, bu gösterinin bir parçası olarak, gösteri toplumunun dolayısıyla tüketim toplumunun sürekliliğini sağlamaktadır.

Günümüzde ihtiyaç, bizim belirlediğimiz bir alan olmaktan çıkmış, üretim tekellerinin bizim adımıza belirlediği alınması gerekenler listesine dönüştürülmüştür. Her gün topluma pompalanan modayla herhangi bir nesnedeki küçük bir değişiklik öncesinin atılıp yenisinin alınmasına sebep olurken, toprak ve denizler eşya çöplüğüne dönmüş durumdadır. İnsanlar adeta hipnoz edilmiş bir şekilde tüketimin uyuturucu etkisine kapılmıştır. Bu meta alımına bağımlı kılınan, uyumuş hal, korkunç bir benzeşmeye ve çirkinliğe götürür. Üstelik tüketimin uyuturucu hali insanın bednine müdahaleyi de bir sektöre dönüştürmüş durumda. Herkes gittikçe güzelleşme adına birbirine benziyor, farklılıklar istenmeyen bir şey haline geliyor. Estetik operasyonlarla biyolojik farklar ortadan kaldırılıyor; film, dizi ve reklam sektörüyle oluşturulan karakterler yoluyla toplum aynılaştırılıyor. Bunun ırkçılıktan hiçbir farkı yoktur. Fark sadece yöntemsel değişikliklerdir. Baskı ve zorla dayatılan tek renkli profilin yerini, kendini özgür zanneden gönüllüğe dayalı bir kulluk sistemi almıştır. Bu meta bağımlısı birey, durmadan kapitalist sistemin değirmenine su taşımaktadır. Üstelik suyu kendi tercihiyle taşıdığı yanlışlamasını yaşayarak...

⁵ Guy Debord, Gösteri Toplumu, Ayrıntı Yay., s.15

⁶ Dilek Özhan Koçak, Gösteri Başladı; Sürüyor, Sürecek <http://www.radikal.com.tr/kitap/gosteri-basladi-suruyor-surecek-858743/>

Farklılıkların Birliği Yerine Yapaylığın Tekliği

Toplumsallık, farklılıkların birliğidir. Fark, orjini/kök duruşu koruyarak sürekli yenilenmeyle sağlanır. Şimdi anonim yani toplumsal kimliğin özü olan otantik değerler, adeta müzeliğe konuma getirilmiş; sahte, yapay değerler ise gerçeğin yerini almıştır. Farklılığın zenginliğini içermeyen bu yapaylıkla, çeşit ne kadar artarsa artsın giyimden kuşama, oturduğu evden konuştuğu dile herkes, herşey birbirine benzeşmiştir. Farklılıkların birliği yerini, yapaylığın tekliğine bırakmıştır. Şüphesiz tüm bunlar sadece biçimselliği ifade etmiyor. Bu hale gelen insanın ruhsal ve düşünsel olarak da ya bunalımı ya da aynılaşmayı yaşadığı bilinmektedir. O yüzden günümüz insanı histerik, depresif sınırlarda seyreden, anormal bir duruştur. Bireyin paranoyak ve sapkın hale gelmesi bu marazi toplumdan kaynaklanmaktadır.

Kapitalizmin temel düsturu olan meta estetiği kullanım değerini geri plana atar, görünüyü ön plana çıkarır. İnsan her şeyiyle tasarlanır. Oluşturulan beden estetiği algısına uyumlu hale gelmek için, özendirilen yaşam biçimine kavuşmak için her şey göze alınır. Daha fazla spor salonlarına gidilir, daha fazla diyet yapılır, daha fazla para kazanmak için daha fazla mesaiye kalınır ki istenen bedene kavuşulsun, istenen evde oturulabilsin, istenen lüks eşyalar alınsın... Bu şekilde insan kendi bedeninden, yaşamından uzaklaşır, yabancılaşır. Bu tür bireylerin kendini güzel hissetmek için kendine zarar vermesi hatta ölümü göze alması çokça duyulmaya başladı. Obezite ve anoreksiya bu bakımdan en tanınan olduğumuz iki tanımlama. Bunlar iki zıt beden ölçüsü gibi görünse de beslendiği kaynak aynıdır. Üstelik obezite tüketim için çifte zaferdur. Ekonomik daralmaya sebep olacak az yemek gibi alışkanlıklar yerine insanlar hem çok yiyor, hem de diyet ürünleri tüketerek ekonomik büyümeye çifte katkı yapıyor.

Yine alışveriş merkezlerinde, kıyafet mağazalarındaki konseptlerde mankenlere adeta bir ruh verilmektedir. Aslında oradan kıyafet satın almıyoruz; tarz satın alıyoruz, bir düşünce akımını, bazen de bir felsefeyi satın alıyoruz. Buralarda sadece mal almıyoruz, ruhlarımız satın alınıyor. Bilincimiz dumura uğrattılıyor. Sadece AVM'lerde değil, yaşamın her anında bireyin kulağına fısıldatılan “ye, iç, dolaş, hayatını yaşa” söylemleri, liberalizmin temel argümanları haline gelmiştir.

Şu an dünyada öyle bir estetiksel rezalet yaşanıyor ki tarihte ilk defa çok yemekten ölen insan sayısı, gıdasızlıktan ölen insandan daha fazladır. Savaşlarda ve cinayet yoluyla katledilenlerin toplamından fazlası canına kıyıyor. 21. yüzyılın başında ortalama bir insanın McDonald's menüleriyle ölme ihtimali kuraklık, ebola virüsü ya da ya da herhangi bir salgından hayatını kaybetme ihtimalinden çok daha yüksektir. Günümüzde bir çok ülkede aşırı beslenme, kıtlıktan daha ciddi bir sorun haline gelmiştir. Biri ne varsa çılgınlar gibi saldırıyor ne gözü ne karnı doyuyor

diğeri üretilen sıfır bedeni tüketmek için tanınmaz hale geliyor. İkisinin sonu da ölümle sonuçlanıyor. Tüketim bağımlılığı insanları bile bile ölüme razı eder duruma getirmiştir. Atın ölümü fast food'dan ya da sıfır bedenden olsun diyenlerin sayısı o kadar artmış durumdaki.

Kapitalizm aynı zamanda bir fantezi alemdir. Cennet ikamelerini bu fantezi aleminde pazarlar. Akıl almaz lükste evler doğanın koruyuculuğu yerine ikame edilir. Cennet teknolojik olanaklar üzerinden taklit edilir. Simülasyonla yalancı sahte bir cennet kurgulanır. Bu amaç doğrultusuna tüm kadim değerler devşirilerek sihrini yitirmiş dünyaya kapitalist büyüler yapılır. Gereğinden çok daha fazlasına sahip olunan, tüketimin bir ibadet olduğu kapitalist modernitede fazlalıklardan arınma ritüelleri de mevcut olmadığından, Doğu felsefeleri ve inançları bir tür psikolojik arınma yöntemleri olarak pazarlanır. Göz kamaştırıcı nesnelerin parıltısı arttıkça insanın iç gözü de o derece körleşir. Bu çürümüş sistemin etik ve estetiği haz, arzu ve sınırsız güdüselliktir. Güdülerini şahlandıran toplum tam bir keşmekeşliği ve düşkünlüğü yaşamaktadır. Dolayısıyla bu sistemde insanlar bu arzular karşılığında anlamı, tinselliği terk etmişlerdir. Modern yaşam, anlamdan yoksun bir evrende güç peşinde bitmek tükenmek bilmeyen bir koşudur.

Bu kadar çirkinini biraz da güzeli tarif etmek için sıraladık. Çirkinin parası varsa güzelin de maneviyatı, erdemi vardır.

İnsan Güzelsiz Yaşayamaz

Olumlu ya da olumsuz herkes güzelle alakalıdır. Zira güzel bir bütün olarak insani bir meseledir. Kendini bilmek ve tanımak için güzel algısına sahip olmamız gerekir. İnsan bilimsiz ekmeksiz yaşabilir, ama güzelsiz yaşayamaz. Güzeli varlığımızı zenginleştiren ve ona nitelik yönünden katkı sağlayarak onu tamamlayan şeydir. Schiller'in dediği gibi "insan ancak güzeli tecrübe ettiğinde insandır." Sonuçta insan olmak verili bir olgu değil, sürekli ulaşılan ve yeniden ulaşılan bir şeydir. Düşünme de insanı belirleyen özgül bir nitelik değil, bir eylemdir. Onun için insanın bu sistem içinde tekrar düşünme, hissetme yetisini kazanması gerekmektedir. Etik ve estetik bilinç de toplumsal bilincin ayrılmaz formlarındandır. Güzeli, bilinçli varlığın işidir ve insan olmanın anlamını ortaya koyar. Güzeli insanla ilgilidir, o insanı gösterendir ve insan hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Güzellik arayışını özgürlük arayışı olarak tanımlamak da mümkündür. Özgürlük bilinci, duygusu ve aşkı insanı ve toplumları güzel kılar, güzele erdendirir. Bu bilinç aynı zamanda tüm sanatsal yaratımların da kaynağıdır. İnsan ruhsal ve bilinçsel olarak uçtukça, kanatlarından güzellik, sadelik ve erdem akar.

III.

Kadının Güzellik Arayışı ve Mücadelesi

Aynı Çemberin İmgeleri: First Lady ve Victoria's Secret Melekleri

Günümüz toplumunda estetik ve etik değerler en fazla kadın üzerinden çürütülmektedir. Kadının sunulmadığı hiçbir ilişki, kullanılmadığı bir alan yoktur. Kadının bedeni her türlü metanın pazarlanması için temel bir malzemedir. Tarihsel toplumun hiçbir sürecinde kadın bedeni bu kadar kadavraya dönüştürülmemiş, parça parça sunulmamıştır. Eril sistem değişik roller adı altında kadının hem bedensel, hem duygusal hem bilişsel enerjisinden yararlanmaktadır. Anne kadın, işçi kadın, yaşamın her alanında figüran olan kadın, (siyasette, akademik dünyada, sanatta) bu rol dağılımı üzerinden sistemin sürekliliği ve kalıcılığını sağlayan en temel gücü konumundadır. Muhafazakar roller her ne kadar metaların kraliçesiyle tezat gibi görünse de öyle değildir. Bir rol sınırsız tüketime diğeri de sistemin varlık koşulu olan kutsal aileye hizmet ederek, devletçi sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. First Lady ve Victoria's Secret Melekleri aynı yerlerde ama aynı çemberde dönem imgeleridir. Bu imgelerin örtük ve örtüsüz halleri bu gerçeği değiştirmemektedir.

Hiç şüphesiz kadın gerçeği sadece bu ruh karartıcı, ölümcül olgularla tanımlanamaz. Verili sistemin bir yanı böyle iken diğer yanı da kadınların eşsiz mücadelelerine tanıklık etmektedir. Bu yüzyılın kadın yüzlü mücadelelere sahne olduğu, olacağı aşikardır. Çünkü kadın sorun-sallığını artık toplumsal ahlak ve vicdan kaldırmamaktadır. Erkek terörü çok korkunç bir biçimde kadın şiddetini an be an tırmandırmaktadır. Tecavüz kültürü yaşamın her anına hiç bir sınır tanımadan, sirayet etmiş durumdadır. Tecavüz artık yaşamın tezahürü gibidir. Amerikan rüyasının en şatafatlı Hollywood'un da yaşananlara hepimiz tanıklık ettik. Elbette kadınların bu saldırılara karşı tavır koymaları hatta "mee too" ve "ti-me's up" gibi kampanyalar başlatmaları oldukça anlamlıdır. Demek ki en parıltılı, en zirvede, en biricik olmak da kadın için bir şey değiştirmiyor. Kadın kimliği, taciz, tecavüz ve her türlü saldırganlıkla özdeş hale getirilmiştir. Yeteneğin ne olursa olsun sana bakan erkek seni sadece çıplak bir et parçası olarak görmektedir.

Muhafazakar roller her ne kadar metaların kraliçesiyle tezat gibi görünse de öyle değildir. Bir rol sınırsız tüketime diğeri de sistemin varlık koşulu olan kutsal aileye hizmet ederek, devletçi sistemin sürekliliğini sağlamaktadır. First Lady ve Victoria's Secret Melekleri aynı yerlerde ama aynı çemberde dönem imgeleridir. Bu imgelerin örtük ve örtüsüz halleri bu gerçeği değiştirmektedir.

Estetik biliminin tamamen çarpıtılarak topluma sunulduğu bu sahte yaşam laboratuvarlarının perde arkası ve önü de aynı gerçeği ifade etmektedir. Sanaatsal ruhun ve anlamın ilhamı ve kendisi olan kadına karşı bu son derece ahlaksız olan bakış, yaşamın özsel değerlerinin de yitimidir.

Toplum içinde kadına seks aracı gözüyle bakma hakim olduğu sürece, yaşam yerlerde sürünmeye, pul pul dökülmeye devam edecektir. Kadındaki ruhsal, düşünsel güzellikleri göremeyen sadece bedensel hazlara indirgenmiş ilişki tarzı korkunç bir körlük biçimidir. Neredeyse erkek milletin çoğu kadınla tartışma, akıl yürütme, akıl alışverişinde bulunma, en temel hazinesi olan sezgiselliğinden yararlanmayı aklına bile getirmez.

Bu kötücül, adeta genetik hale gelmiş mentalite değişmediği müddetçe, yaşam gerçek anlamına kavuşmayacaktır. Belki de insanın atomun parçalanmasından bile en zor olan alışkanlığı budur. Bir kadın olarak bana böyle bakıldığını düşündüğümde kan beynime fışkırıyor, ruhum ise verili olanın ötesine geçmek için kaçacak delik arıyor. Topluma içkin kılınmış bu irin akarsa, gerçek estetik ve ahlak ölçüleri açığa çıkacaktır. Cinslerin bu şekilde birbirini ele alışları zaten toplumun her daim bir savaş halinde yaşamasının nedenidir. Av ve avcı hikayeleri ortadan kalkmazsa toplumsal varoluşun en temel ilişkisi olan kadın-erkek ilişkileri düze çıkmayacaktır. Bu ilişkilerde doğallığın yakalanması için dişi kaplan ve aslan rollerinin başkalaşıma uğraması, eşit ve özgür birlikteliklerin yakalanması gerekir. Kadının nesneleşerek hep kendini sunma ve seçilmeye şartlanması, erkeğin ise yaşamın diğer alanlarındaki tüm güçsüzlükleri ve zavallı halini kadın karşısında bir üstünlük kandırmacasına dönüştürmesi garabeti aşılsa, cinsler arası ilişkiler verimli bir düzeneğe kayar. Toplumun en eski, en çirkin olan bu cinsiyetçi kodu, toplumsal özgürlükçü bir ilişkiye evrilirse, yaşam yeniden yaşanılır hale gelir.

Başkaldırı Etik ve Estetik

Onun için herşeyden önce kadına dayatılan bu yaşam tarzının, yaşama ihanet olduğu anlaşılmalı. Özgür yaşam için öncelikle kadınla yeniden karşılıklı bilgelikle, güç dengesi içinde güzellik, yücelik duygularının üretilmesi ve paylaşılması başarılmalıdır. Kadın bilgeliği ve duygu yüklü dünyasıyla özgür eş yaşamların temel öznesi haline getirilmedikçe, yaşam bu cehennemden kurtulmayacaktır. Güdusel enerjinin özgür bilince ve duygulanıma dönüşerek, toplumsal değişimin hizmetine girmesi yaşamı bu işkenceden kurtaracaktır. Varolan kesinlikle etik ve estetiğin katlidir.

Hannah Arendt eyleme geçme kapasitesini başlangıç ilkesi olarak yorumluyor.⁷ Bu görüşle ilintili anlamın kaynağını başkaldırı, ötekiler olarak tanımlamaktadır. O zaman güzeli sorgulayan, bir şeyin ne için güzel olduğunu araştıran, bu bağlamda güzelin öğelerini ayıran, onun iç ve dış yasalarını belirlemeye çalışan değerler bilimi olan estetiğin de ölçüsü direniş olmak durumundadır. Bu yüzden kadınların özgün-özgür anlamları ve duygularıyla tekrar buluşmaları için artık hiç bir şekilde dayanılmayacak olan bu erkek dünyasına dur demeleri gerekmektedir. Her yer, her şey bu sistemin elinden can çekilmektedir. Denizler, ormanlar, analar, çocuklar, işçiler nefes alıp veren her canlı kan ağlamaktadır. DAİŞ faşizmi ve tek adam diktalarıyla artık iplerinden tamamen sıyrılmış bu kabus sistemde yaşamayı kendimize haram bellemeliyiz.

O yüzden dünyanın çeşitli yerlerinde kadınların erkek şiddetinin durması ve kadın haklarının elde edilmesi için geliştirdikleri renkli ve güzel eylemler dur durak bilmekten daha fazla gelişmek durumundadır. Lübnan'dan, İran'a, Tunus'a, Hindistan'a, Amerika'dan Avrupa'ya yayılan kadın yüzlü eylemler, sokaklara başka ruh ve renk katmıştır. Sokağın kadın müzikleri, dansları rengarenk sloganlarıyla kazandığı bu rengi ne kadar koyulaştırsak, yaşam o kadar güzel, iyi ve neşeli olur. Erkek egemenlikli sistemin yaşamı karalara bağladığı, cehenneme çevirdiğini her birimiz görmekteyiz. Her gün üzerimize bu kara bulutlardan yağın asit yağmurlarına şemsiye tutarak değil, ancak ve ancak bulutları kurutursak kurtulabiliriz. O zaman güneş açar, o zaman gökkuşağı çıkar. O zaman çocuklar, çocuklarımız ne kız ne de erkek oldukları için mavi ve pembeye mahkum olmaz, kaderleri ellerinde olur.

Nietzsche, "bastırılmamış hayat neşedir" der. Otoritenin en büyük düşmanı ve onu zayıflatmanın en keskin yolu olan kahkalarımızla hayatı mutluluğa dönüştürdüğümüz de kralların sarayları sallanacak, camları dökülmeye başlayacaktır. O yüzden kadınların nerede olurlarsa olsunlar direnişlerini birleştirmeleri ve hayata etik-estetik değerler katmaları gerekir. Erkek dünyasının yaşlı gezegenimizi bu denli çirkinleştirmesine karşı yaşamın her alanını kadın eli, duygusu ve zekasıyla ilmek ilmek dokumayı, örmeyi varoluşumuzun gerekçesi haline getirmediğimiz sürece hayatı kendimize haram bellemeliyiz.

Bunun için güzel üzerine düşünme sanatı olan estetiği yaşamın hep kabuğu hem de özü yapmak durumundayız. Kadınların fiziklerinden tutalım, düşünce güzelliğine, hitabından tutalım ruhsal aydınlığına kadar bir estetik kurama ve ilkeye bağlı olması gerekir. Etik ve estetik ölçülerimizin kendini bilmeye, kendini tanımaya dayalı gelişmesi ve toplumsal özgürlük ölçüleriyle tamamlanması kesinlikle özgürlüğe alan açacaktır.

⁷ Hannah Arendt, İnsanlık Durumu, İletişim Yay.,

Kadınların erkek aklının onlar için belirlediği fiziki ve fikri ölçülerden kendilerini kurtarması, kendi özleriyle buluşması için şarttır. Erkeğin yanındaki bakımlı kadın veya erkeğin başarısının arkasındaki kadın olma figürü dibe vurmamak, kadın kimliği zincirlerinden kurtulmayacaktır. Saçımızı kendimiz için taramalı, kendimiz için ayna tutmalı, güzelleşmeli ve “acaba ben konuştuğumda nasıl görüyorlar, ne düşünüyorlar” demekten kendimizi azad etmeliyiz ki kadın olalım. Kendimizi görmek için erkek dünyasının bu kompleks ve grift halinin ağırlığını ve kasvetini üzerimizden atmalıyız. Erkeğin baskıcı kodları kadına öyle bir içerenmiştir ki, yoksa da kadın kendi kendine o mahkumiyeti yaşar. O yüzden kadınlardaki bir ben vardır, benden içeri metaforunun ötesi bile erkek dünyasının baskıcı beğenileridir. Erkeğin hayatımızın her yanını kaplamasına izin vermemek için kendimizle buluşmayı, ruhumuz da gezinmeyi, kendimizle varlaşmayı bilmeliyiz. Kendimize ait odalarımız olursa, toplumsallığımız daha fazla güçlenir, büyük salonlara açılır. Onun için sadece erkeğin varlığından değil, gölgelerinden de kurtulmalıyız.

Hayatlarını Kendi Elleriyle Taşıyanlar

Bunu başaranlar, böyle yaşayanlar var. Hayatlarını kendi ellerinde taşıyan kadınlar ne kadar artarsa hayat o kadar güzelleşir. Her ne kadar bunun bedeli tarih boyunca çok ağır olsa da... Kanunları ellerinden alınsa da, cennetten kovulsada, peygamberlerin gölgesinde kalsa da, cadı olup avlansa da, giyotinlerden geçirilse de, fabrikalarda yakılsa da, barış uğruna cinayetlere kurban gitse de ve cesetleri panzerlere bağlanıp sürüklenilse de bu ateş hep yakılmış, yakılıyor.

Bu güzellik dünyayı kendine hayran bırakan eşsiz bir direnişle, Kobanê’de, Cizre’de, Sur’da erkek vahşetine karşı muazzam bir direniş sergiledi. Bu direnişin özü, kadının öz varlığı ve kimliğiyle kendini var etmesi ve kendini örgütlemesidir. Zaten toplumsal ahlak, toplumsal hafıza ve toplumsal güzellik de böyle oluşmaktadır. Direnenlerin ölümsüzleşmeleri toplumlar için bugün ve geleceğin kazanılmasıdır. Tarihin özgür imgeleri böyle vücut bulur. Özgür nehirler böyle akar, çağlayana dönüşür.

Özgürlük ruhu ve bilinciyle yoğrulmuş kadınlar, çok çekici ve güzeldirler. Daha doğrusu kavga kadınları hep ışıldar, güneş gibi her yeri aydınlatır. Onlar yüreklerini ellerinde taşıyarak, hayatın içindeki ve kabuklarındaki tüm kiri, pası atarak, parlar hale getirdiler. Kaybedileni buldular, kuyunun dibindeki cılız ışığın peşinden koşarak... Tırnaklarıyla kazıldılar, yitik güzelliğe ulaşmak için... gözyaşı ve alınterinin çamuruyla ördüler, örüyorlar özgür ülkelerini...

Sanat ve Ulusötesi Feminist Dayanışma Ağları

Elif Ege

Hazır daha birkaç hafta önce 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü’nü hem İstanbul’da hem Diyarbakır’da renkli ve coşkulu şekilde, rengarenk kıyafetlerimizle, bol pankartlı, dövizli ve yeni yaratıcı malzemelerimizle (helyum balonlarının tuttuğu BARIŞ yazılı pankart, Fransız Kültür Merkezi’nden Tünel’e kadar kalabalığı havada takip etti) kutlamışken, farklı eylemler ve protestolarda kullanılan bu görsel materyaller üzerine odaklanmak istedim. Bu yazı, özelde Kürt Kadın Hareketinin eylemlerinde sıklıkla gözümüze çarpan imgeler üzerine düşünmeyi amaçlıyor. Hemen her büyük protestonun, kutlamanın ya da anmanın ana pankartına, dövizlerine ve afişlerine (daha genel olarak söylersek protestolarda çekilen fotoğraflara) dikkatli olarak baktığımızda Sakine Cansız, Fidan Doğan ve Leyla Şaylemez imgelerinin yanı sıra Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Emma Goldman, ve mutlaka her 25 Kasım’da Mirabel Kardeşler’in fotoğraflarına da rastlıyoruz. Kürt Kadın Hareketi, düzenlediği protestolarda devlet şiddeti sonucu Ocak 2013’te Paris’te katledilen 3 kadın siyasetçiyi hatırlatıyor ve hatırlatmaya devam edecek. Peki, bu coğrafyada doğmuş, burada büyümüş ve mücadele etmiş bu kadınların yanı başına bambaşka ülkelerde ve zamanlarda yaşamış, bambaşka hayat hikayeleri olan Rosa’nın, Emma’nın ve Mirabel Kardeşler’in yerleştirilmiş olmasını nasıl anlamamız gerekiyor? Doğrusal zamanın ve ulus devlet sınırlarının ötesinde, yan yana getirilmiş olan bu imgeler, bize nasıl yeni ve orijinal düşünme ve direnme biçimleri sunar? Bu nasıl bir feminist dayanışmaya işaret eder? Peki, bu yeni direniş ve dayanışma alanlarını görseller ve imgeler üzerinden kurmak ne açıdan ve neden önemlidir?

Protesto görsellerine odaklanan “Biz bir Devrim İstedik: Siyah Radikal Kadınlar 1965-85” (We Wanted a Revolution: Black Radical Women 1965-85) adlı sergi beni bu sorular üzerine düşünmeye teşvik etti.¹ Bu sergi bir taraftan, hem 60’ların sivil haklar hareketinin (*civil rights movement*) hem de 70’lerin feminist hareketlerin parçası olarak siyah kadın sanatçıların yürüttükleri direniş pratikleri/yöntemlerini incelerken direniş ve sanat-estetik arasındaki bağları sorgulamaktaydı. Bu sergiyi göz önünde bulundurduğumuzda aradaki benzerliği görmezden gelmek imkânsız. İlk olarak, siyah kadınlar ile Kürt kadınlarının mücadelesinde ortak bir yan var; iki grubun da hem siyah/Kürt erkeklerle/erkekliklere/erkek egemen yapılar hem de hemcinsleri olan beyaz/Türk kadınlara karşı vermek zorunda kaldıkları mücadeleler. Kürt kadınları bu mücadeleyi ulusötesi feminist dayanışma ağları kurarak büyütüyor. Sembol haline gelmiş Kürt kadın direnişçilerin imgelerini, dünyanın dört bir yanından² simgeleşmiş başka kadınlarla bir araya getirerek alternatif bir dünya ve evrensel feminist dayanışma ağları örüyor. Bunu da estetiğin araçlarını kullanarak görseller aracılığıyla yapıyor. Ortadoğu’da sosyal hareketler ve direniş üzerine yazan Lina Khatib şöyle diyor: “İmge politik direnişin kalbidir”.³ Yine protesto ve estetik üzerine yazan Pnina Werbner’e göre de estetik üretim, sosyal hareketlere enerji veriyor ve bu hareketlerin kurdukları anlam dünyasını yaratıcı biçimde ifade etme alanı sağlıyor.⁴ Cumartesi Annelerine ilham veren Plaza de Mayo Anneleri ile ilgili çalışmalarından tanıdığımız Diana Taylor, her ne kadar yazı/yazma deneyimi Batı-merkezli epistemolojinin odağını oluştursa da başka bilme ve anlama mekanizmalarının olduğunu vurgular. Taylor’a göre performans ve görsel materyalleri bu alternatif bilim/bilme mekanizmaları için önemli araçlar olarak karşımıza çıkar. Taylor, baskın olan resmi yazılı tarihin karsısına “repertuar” dediği biriktirilmiş sözlü ve bedensel bilgiyi koymaktadır.⁵ Protestocuların kullandıkları sloganlar, görseller ve ortaya koydukları performanslarla nasıl baskın olana zıt bir anlatı kurduğunu, bunu yaparken de “repertuar”dan faydalandığını vurgulamaktadır. Brooklyn Müzesi’nde sergilenen siyah kadın sanatçıların sergisinde de görüyoruz ki siyah kadınlar da, Kürt kadınlarına benzer şekilde, sanat yoluyla ve sanatın araçlarını kullanarak yok sayılmaya karşı direniyorlar. İçinde yaşadıkları ırkçı kapitalist ve erkek egemen düzene karşı var olma

mücadelelerini ürettikleri yaratıcı çalışmalarla; posterden resime, videoya ve performansla uzanan farklı araçlarla farklı mecralarda büyütüyorlar.

Bu yazı, “Biz bir Devrim İstedik: Siyah Radikal Kadınlar 1965-85” sergisi ile Kürt kadın hareketinin protesto görsellerini bir arada düşünerek bu iki grup arasında direniş anlamında bir bağlantı kurmayı amaçlamaktadır. Öncelikle sergiden ve dönemin siyah kadın hareketinden bahsedeceğim. Devamında Kürt kadınların mücadelesi ile siyah kadınların mücadelesi arasında hali hazırda kurulmuş olan bağları, Kürt kadınların 90’larda çıkarmış oldukları dergileri inceleyerek vurgulayacağım. Bitirirken de Kürt Kadın Hareketinin günümüzde sıklıkla kullandığı protesto görsellerine dönerek bu imgeler ve tekrar eden sembollerle ve tasvirlerle nasıl yeni ve alternatif dünyalar ve direniş alanları ve dayanışma bağları kurulduğunu tartışacağım.

“Biz Bir Devrim İstedik”: Siyah Radikal Kadınlar (1965-1985)

Feminist sanat odaklı çalışmalarıyla bilinen Brooklyn Müzesi, Nisan-Eylül 2017 tarihleri arasında ikinci dalga feminist hareketin en güçlü yıllarında aktif olarak çalışmış olan siyah kadın sanatçıların çalışmalarını bir araya getiren bir sergi düzenledi. Sergi, orta ve orta üst sınıf beyaz kadınların baskın olduğu 1970’li yıllarda ortaya çıkan ikinci dalga feminizme siyah kadınların perspektifinden bakarak alternatif bir okuma yapma şansı sunuyor. Böylece, bu döneme dair ırk ve toplumsal cinsiyet kesişiminde bir yeniden düşünme alanı açıyor.

Sergi bize üç temel tartışma alanı sunuyor. Birincisi, sanat ve 60’lı yıllar boyunca aktif olan sivil haklar hareketine ilişkin. Bu açıdan sergi, siyah kadınların çalışmalarında görüldüğü gibi 60’lı yılların sanatçıları (ve hatta ezilenlerin sanatında) da göze çarptığı şekliyle, sıklıkla tartışma konusu olan “sanatı siyahların ve siyah kadınların özgürleşmesi için nasıl kullanabiliriz?” sorusuna odaklanıyor. Barbara Jones-Hogu’nun, siyahlara birleşerek özgürleşme çağrısı yapan *Birleşin/Unite* (1971) adlı çalışması, yumrukları havada bir grup siyah kadın ve erkeği resmediyor. Jones-Hogu AfriCOBRA⁶ (African Commune of Bad Relevant Artists) Hareketi’nin kurucularından biri. Burada AfriCOBRA hareketini anlayabilmek için siyah feminist düşüncenin önemli isimlerinden Patricia Hill Collins’in “Afrocentrism”⁷ (Afrika merkezcilik diye çevrilebilir) diye ifade ettiği kavramı hatırlamakta yarar var. 1970’ler ve 80’ler siyah hareketinde baskın düşüncelerden biri olan “Afrika merkezcilik”,

¹ Bu sergiyi Mayıs 2017’de ABD’de Brooklyn Müzesi’nde ziyaret ettim.

² Burada Türkiye’nin batısını da unutmamak gerek, sıklıkla Özgecan Aslan’ı Sakine’nin hemen yanı başında görüyoruz.

³ Lina Khatib, *Image Politics in the Midde East: The Role of the Visual in Political Struggle*, 2013

⁴ Pnina Werbner, Martin Webb, and Kathryn Spellman-Poots, *The Political Aesthetics of Global Protest: The Arab Spring and Beyond*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014

⁵ Diana Taylor, *The Archive and the Repertoire*, Duke University Press, 2003

⁶ Afrika Merkezcilik fikrini benimseyen Afro-Amerikalı siyah hareketi

⁷ Patricia Hill Collins, *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, Routledge, 2000.

Amerika'daki siyah hareketinin Afrika kökenli kişilerin kurmuş olduğu düşünce ve kültür sistemine bağlı olduğunu iddia eder. Jones-Hogu da bu düşüncenin savunucusu olarak Afro-Amerikalıların Amerika'da baskın olan negatif temsillerine karşın pozitif imgelerinin toplumda yerleştirilmesi ve yayılması için mücadele yürütmektedir.

Barbara Jones-Hogu, Unite (1971)

Ancak burada siyah sanatçıların ortaklaşa oluşturdukları sanat kolektiflerinde cinsiyetçilik meselesi bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Siyah Özgürlük Hareketi'nin parçası olarak kurulan bu "karma" kolektifler, en fazla bir ya da iki kadın sanatçıya karşın çoğunlukla erkek sanatçılardan oluşuyor ve ürettikleri çalışmalar da kadınları yok sayarak erkek egemen anlayışı yeniden üretiyor. Dolaşıyla sergide öne çıkan ikinci önemli tartışma alanı, siyah kadın sanatçıların siyah özgürlük mücadelesini desteklemek ve geliştirmek için yer aldıkları kolektiflerde beraber çalıştıkları erkek sanatçılar tarafından uğradıkları cinsiyetçilik/cinsiyet kaynaklı ayrımcılık şeklinde karşımıza çıkıyor. Sergide *Spiral*⁸ isimli sanat kolektifi bu anlamda özellikle vurgulanmış. Kolektifin tek bir kadın üyesi Emma Amos. Amos, aynı dönemde aktif olan siyah özgürlük hareketinin ve aynı anda kadın hareketinin içinde olmasıyla siyah kadın sanatçıların yaşadığı çok katmanlı ayrımcılık ve eşitsizliği görmek açısından oldukça önemli bir örnek. Amos'a *Spiral* kolektifinin parçası olabilmesi için, grubun erkek üyelerine uygulanmayan bir koşul olarak, işlerini yanında getirmesi istenmiş ve ancak ondan sonra gruba kabul edilmiştir. Amos, grubun erkek üyelerinin kadın sanatçıları, meslektaşları olarak görmekte zorlandıklarını ifade ediyor.⁹ Nitekim Amos daha sonra *Spiral*'den ayrılarak *Heresies*¹⁰ adında yalnızca kadın sanatçıların yer aldığı bir sanat kolektifinde yer almıştır. Amos, siyah sanatçılarla beraber yer aldığı *Spiral* grubunda tek kadın, kadınlarla ortak çalışmalar yürüttüğü *Heresies* gibi grupların da nadir siyah üyelerinden biridir.

⁸ Spiral sanat hareketi 1963 yılında Amerika'daki baskın ırkçılığa karşı sivil haklar hareketine destek olmak amacıyla siyah sanatçılar tarafından kuruldu.

⁹ <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-overlooked-black-women-altered-course-feminist-art>

¹⁰ 1977-1993 yılları arasında sanat ve politika üzerine feminist çalışmalar yürüten bir sanat kolektifi. New York'da ortaya çıkmış olsa da üyeleri Dünya'nın farklı bölgelerinden gelen yetkin sanatçılardan oluşmuştur.

Amos, grubun erkek üyelerinin kadın sanatçıları, meslektaşları olarak görmekte zorlandıklarını ifade ediyor. Nitekim Amos daha sonra *Spiral*'den ayrılarak *Heresies* adında yalnızca kadın sanatçıların yer aldığı bir sanat kolektifinde yer almıştır. Amos, siyah sanatçılarla beraber yer aldığı *Spiral* grubunda tek kadın, kadınlarla ortak çalışmalar yürüttüğü *Heresies* gibi grupların da nadir siyah üyelerinden biridir.

Amos'un bu gruplarda tek siyah kadın olarak yer alması, bizi sergide öne çıkan üçüncü önemli tartışmaya, siyah kadınların dönemin feminist hareketi içindeki görünmezliğine götürüyor. Siyah kadınların siyah olmaları nedeniyle uğradıkları ırksal ayrımcılıklar, beyazların baskın olduğu feminist hareket tarafından görünmez kılınıyor. Beyaz ve orta/orta üst sınıf kadınların uğradıkları baskıları ve mücadele mekanizmaları evrensel kabul edilerek farklı ırk, etnik köken, sınıf, yaş ve cinsel yönelime sahip olan diğer kadınların bu temeldeki özgün sorunları görmezden geliniyor. Feminist düşünce tarihinde bu konuyu sorunsallaştıran ilk önemli çalışmalardan olan Gloria Hull'un 1982 yılında yayınlanan kitabı *"Bütün Kadınlar Beyaz, Bütün Siyahlar Erkek ama Bazılarımız Cesur"*¹¹ yalnızca başlığıyla bile dönemin siyah kadınlarının içine sıkıştırıldıkları durumu açıkça ortaya koyuyor. Zaten bu kitaptan birkaç yıl sonra da 1989 yılında yayımladığı makalesiyle¹² Kimberle Crenshaw hepimizin bildiği "kesişimsellik" kavramını ortaya atarak siyah kadınların deneyimlerinin ırk, toplumsal cinsiyet ve sınıf gibi eksenlerde çok boyutluluğunu vurgulamıştı. Sergide beyazların baskın olduğu kadın hareketinin ırk konusunda körlüklerini en etkili biçimde tartışan çalışmalarından biri sanatçı Howardena Pindell'in *Özgür, Beyaz, 21/Fere, White, 21* (1980) isimli video çalışması. Videoda Pindell, hem beyaz (yüzünü beyaza boyamış halde ve sarı bir perukla) hem de siyah bir kadın olarak görüyoruz. Sanatçı gündelik hayatta, sanat ortamlarında ve feminist hareket içinde karşılaştığı ırkçılık deneyimlerini anlatırken sanatçının canlandığı, 50'lerin 60'ların Amerika'sından fırlamış gibi gözüken beyaz kadın karakter, onun bu deneyimlerini reddeden ve aşağılayan sözler söylüyor. Pindell, bu çalışmasıyla evrensel olarak tek bir versiyonu olduğu düşünülen kadınlık deneyimlerinin aslında birbirinden ne kadar farklı olduğunu vurguluyor.

Emma Amos, Summer 1968

¹¹ Gloria T. Hull, All the Women Are White; All the Blacks Are Men, But Some of Us are Brave, The Feminist Press, 1982

¹² Kimberle Crenshaw, Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics, University of Chicago Legal Forum Volume 1989 Issue 1

Ulusötesi Dayanışma Ağlarının Kurulması: 90'larda Kürt Kadın Dergileri

Buraya kadar New York'taki “Biz Bir Devrim İstedik”: Siyah Radikal Kadınlar” sergisinden bahsettik. Serginin siyah kadın sanatçıların ırk ve toplumsal cinsiyet ekseninde çok katmanlı deneyimlerini vurgulayan çalışmalar içerdiğini, bu tartışmalara sanat yoluyla dahil olduğunu söyledik. Bu bölümde ise tartışmanın sanat ve görsellik ile ilgili kısmını çok kısa süreliğine bir kenara bırakarak odağımızı içinde yaşadığımız coğrafyaya, Kürt kadınların siyah kadınlara benzer biçimde sahip oldukları yaşam pratiklerine ve deneyimlere çeviriyoruz.

Arada coğrafi olarak çok mesafe olsa da deneyimler arasında büyük bir fark yok. Ve daha da önemlisi bu benzerliği bugün burada benim yazmamdan yıllar önce Kürt kadınları zaten vurguladılar. 90'larda yayınlanan **Roza** ve **Jujin** gibi dergileri incelediğimizde ne kadar sık siyah kadın hareketine göndermeler yapıldığını ve sıklıkla mücadeleler arasındaki benzerliklerin altının çizildiğini görüyoruz. Kürt kadınları, cinsiyet ve etnisite kesişiminde yürüttükleri mücadeleyi çoktan siyah kadınların mücadelesi ile bağdaştırmışlar, oradan ilham almışlar ve ilham vermişlerdir. Yazarlar sıklıkla siyah kadınların yazdığı kitapların çevirilerini okumuş ve yazılarında bunlara değinmiştir. İkinci dalga feminizmin baskın biçimde beyaz kadınlardan oluşması ve ırk meselesinin bu baskın hareket tarafından yokmuş gibi davranılması sık sık yazıların konularını oluşturuyor. Örneğin, Roza'nın 1996 yılında çıkan 5. sayısında Audre Lorde'un bir yazısı, yazar Kader Konuk tarafından çevrilmiş ve bir de tanıtım yazısı eklenmiş.¹³ Yine Jujin'in 1999 yılında çıkan 8-9 numaralı sayısında Fatmagül Berktaş'ın Türkiyeli feministlere eleştiri getirirken siyah kadınların orta sınıf, beyaz kadın harekete karşı verdiği mücadeleye referans verdiğini görüyoruz.¹⁴ Kadın dayanışmasını büyütebilmenin, farklılıkları ortadan kaldırmadan dayanışma bağları kurabilmenin önemi sıklıkla vurgulanıyor; Türkiye'de bunun nasıl yapılabileceği tartışılıyor. Örneğin 1997'de yayınlanmış olan Roza dergisi 7. sayısının girişinde editörler şöyle diyor: “Türk feminist hareketin kazanımlarının etkisiyle bugüne kadar yalnızca batı kaynaklı beyaz feminist hareketle ilgili kaynaklar yer aldı. Oysa cinsiyetçilikle beraber -aynı anda- ırkçılık ve sınıf baskısı da yaşayan bu (siyah) kadınların deneyimleri çok az biliniyor. Buna benzer Asyalı ve Afrikalı kadınların deneyimlerini de kendimize yakın buluyoruz. Kürt feminist hareketine bu alandaki yeni bilgilerin katkı sağlayacağını düşünüyoruz.”¹⁵

¹³ Kader Konuk, “Audre Lorde Üzerine Bir Yazı”, Roza, Sayı 5, Kasım-Aralık 1996

¹⁴ Fatmagül Berktaş, “Kaleler mi Kopruler mi?”, Jujin Sayı 8-9, Mayıs 1999

¹⁵ Editorler, Roza, Sayı 7, Mart-Nisan 1997

1990'lı yıllardan 2000'li, 2010'lu yıllara geldiğimizde ise Kürt kadın hareketinin yalnızca siyah kadınlarla değil, dünyanın dört bir yanından başka birçok farklı kadın grubuyla ilişkiler kurmaya, onlardan ilham almaya ve vermeye devam ettiğine tanık oluyoruz. Kürt kadınları direnişi ve dayanışmayı örgütlemeye devam ediyor. Bunu yaparken de yine siyah kadınların yaptığı gibi imgelerden ve görsellerden faydalıyor; yok edilmeye ve görünmez kılınmaya karşı kendi görünlülük mekanizmalarını oluşturarak mücadele etmeyi sürdürüyor ve direnişi ulus-devlet sınırlarını aşacak biçimde örgütlüyor. Protesto görselleri gösteriyor ki; 8 Martlarda ve 25 Kasımlarda Dominik'te yaşamış Mirabel Kardeşler ile Sakine Cansız ve Özgecan Aslan yan yana duruyor.

Sine Boran Art, Dünya Kadın Yürüyüşü, Mart 2015

Çigdem Ucuncu, Dünya Kadın Yürüyüşü 2015, Nar Photos

Ya da, Rosa Luxemburg ile Leyla Şaylemez, Fidan Doğan ve Clara Zetkin birlikte dünyanın dört bir yanını sarıyor. Böylece içinde yaşadığımız ve aşına olduğumuzdan bambaşka bir alternatif dünya hayal edilebiliyor.

Peki öyleyse protesto görsellerinde Sakine Cansız'ın Mirabel Kardeşlerle yan yana temsil

edilmesi nasıl yorumlanabilir? Esas olarak yönümüzü yerelde aktivizm örgütleyen aktörlere çevirdiğimizde onlar bize bu yan yana gelişlerin ortak bir evrensel hafıza kurduğunu söylüyorlar. Baskın olan resmi tarihe karşın kadınlar kendi dünyalarını, geçmişlerini ve geleceklerini oluşturuyorlar. Bu kadınları birlikte temsil ederek, sadece görsel materyaller üzerinden de olsa yan yana koyarak Kürt kadınları ile dünyanın dört bir yanından başka kadınlar arasında

Aylin Kızıl, Dünya Kadın Yürüyüşü, Mart 2015, Nar Photos

duygusal bir bağ kurduklarını anlatıyorlar. Onlara göre, kesintiye uğrasa, baskılarla karşılaşsa da direnen ve devam eden bir bağ bu; sadece coğrafi sınırları değil, zaman sınırlarını da aşan ortak bir tarih ve gelecek tahayyül ediyor. Bu kadar baskıya rağmen yenilmez bir damar olduğunu hatırlatıyor; güç veriyor, anlam dünyası kuruyor. Bunu yaparken de dünyanın dört bir yanında birbirlerinden çok uzakta olsalar da aslında benzer yöntemleri kullanıyorlar. Yazının yanında hatta belki yazıdan da önce imgeleri kendilerine yol gösterici olarak belirliyorlar. Böylece New York’tan çıkıp Diyarbakır sokaklarına uzanan bir feminist dayanışma ağı ortaya çıkıyor.

10. Sayı için Yazı Çağrısı

“Binlerce yıllık çirkini, ayıbı yıktık; yiğitliği, sabrı, cesareti ortaya çıkardık.”

Kadın cephesinde biriken büyük özgürlük ve eşitlik potansiyelini yeni ETİK ve ESTETİK değerlerle demokratik toplumsal gelişmeye katma çalışmaları büyük anlam ifade ediyor bizim için. Bu kapsamda dergimizin bir sonraki sayısını da etik-estetik sorunlarına tartışmasına ayırıyoruz. Jineoloji Dergisinin Temmuz-Ağustos-Eylül sayısının konusu **Etik-Estetik II: İyi ve Güzelin Dili, Eylemi, Kuramı** olacak.

Kadını hiçe sayan yaklaşımlara karşı kadın, dili ve duygusunu, etik ve estetiğini nasıl oluşturuyor? Yaşadıklarını nasıl kuramlaştırıyor? Söze, sese, imgeye nasıl döküyor? Mitolojiden eleştirel toplum romanına, dinden felsefeye kadının rolü ve yeri çokça incelenip, toplumsal ilişki ve çelişkilere dair kapsamlı tartışmalar yürütülse de kadınların kendini, duygu ve düşünce dünyasını ifade ettiği alanları jineolojik bir perspektifle ele almak bir ihtiyaç olarak duruyor. Acımızı, sevincimizi, öfkemizi, adaleti, özgürlüğünü, güzelliği, inceliklerimizi gerçekler sosyolojisinin, kadın biliminin konusu olarak araştırabilmeliyiz.

Erkek egemen toplumun dayatmalarının kadında yarattığı etki ve tepkileri anlamak, kadının kendi istemlerini ve hayallerini görebilmek, itiraz ve kabullerini kavramak için edebiyattan sinemaya, felsefeden politikaya kadar yeni bir ifadeye kavuşmamız gerekiyor. Bu ihtiyacı en geniş tartışabileceğimiz kapsam etik-estetik alanı. Bugüne kadar bizim yerimize güzelin, iyinin, doğrunun ne olduğuna karar verenlere, ahlak adı altında dayatılan etik yitimine, sanat adı altında dayatılan estetik yıkımına karşı İyi ve Güzelin Dilini, Eylemini, Kuramını kendi adıma kendimiz için oluşturarak cevap veriyoruz.

Yaşamı sanat tadında yaşamaktan bahsetmişti bir yazarımız. Gelecek sayımızda yaşamı bir sanat yapısı olarak etik-estetik konusu haline getirerek, yeni yaşam olanakları yaratmak üzerine kurulu bir direnişi nasıl besleyeceğimizi konuşalım istiyoruz. Aktüel ve kuramsal olarak etik-estetik alanlarına bakış açımızı tartışalım, kadın mekânlarının estetiğini, sanatta kadının temsilini konuşalım; bir özgürleşme ve içerilme/kapatılma alanı olarak kadın varlığının erkek egemen otoriteyle gerilimini, bu gerilimin etik-estetik yansımalarını konuşalım istiyoruz. Ve tabii ki mevcudu tanımlayıp ondan kopabilmek, yeniyi yaratabilmek için eksiklerimizi, yanlışlarımızı konuşalım istiyoruz.

Ana hatlarını belirtmeye çalıştığımız bu dosyaya katkı sunmak isteyen okurlarımızı 1 Haziran 2018 tarihine kadar, 5 ila 10 sayfa uzunluğundaki yazılarını bizimle paylaşmaya davet ediyoruz.

İletişim: jineolojidergi@gmail.com

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Lilav Kitapevi

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Aram Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Kitapevi

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

Robinson Crouse 389 Kitapevi

Sarıgazi Sarissa Kitapevi

Scala Kitapevi

Semer kant Kitapevi

İzmir: Alsancak Kitapsan

Alsancak Yakın Kitapevi

Alsancak Z KitapKafe

Alsancak Ege Kitap ve Plak evi

Alsancak Belki Kitapevi

Alsancak Kabuk Kitapevi

Alsancak Doğan Kitapevi

Karşıyaka Pan Kitapevi

Karşıyaka Kül Kitapevi

Karşıyaka Adres Kitapevi

Kitapsan (Alsancak-Konak)

Mersin: Kitapsan

Sokak Kitap ve Kahve Evi

Konya: Kitapsan

Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi

Leylan Kitapkafe

Eskişehir: Adalar Sanat Atölyesi

Van: Omedya Kitapevi

KKTC: Işık Kitapevi

Almanya: Mezopotamya Kitapevi

JİNEOLOJİ

ABONELİK BİLGİ FORMU

Adı Soyadı:

Adresi:

E-mail:

Tel:

Teslim Adresi:

Abone Olacak Dergi: **JİNEOLOJİ**

Abonelik Koşulları:

Yıllık Abonelik Bedeli: 50 TL / Yurtdışı Abonelik Bedeli: 60 Euro

Türkiye Ziraat Bankası Diclekent Şubesi

JİNEOLOJİ Basın Yayın LTD. ŞTİ

Hesap No: 74467524-5002

IBAN: TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02